

عاشق نامه

АЛ ХОРАЗМИЙ НОМЛИ УРГАНЧ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ФИЛОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР МАРКАЗИ

ХОРАЗМ ДОСТОНЛАРИ

ОШИҚНОМА

4 - КИТОБ

МАСЬУЛ МУҲАРРИР:
профессор С.Р.РЎЗИМБОЕВ

УРГАНЧ -2009

«Ошиқнома» рукни остида 4-китоб бўлиб чиқаётган ушбу мажмуага «Ошиқ Гарип ва Шоҳсанам», «Ошиқ Гарип ва Ҳилола пари», «Ошиқ Нажаб», «Ошиқ Махмуд», «Бозиргон», «Хирмондали», «Эрҳасан», «Аваз гатирган» ва «Авазнинг келтирилиши» достонлари киритилди. Мазкур достонлар ҳам китобхонларнинг эътиборига сазовор бўлади деган умиддамиз.

Таҳрир ҳайъати: Абдулла Аҳмедов, Иқром Давлетов, Матназар Абдулҳаким, Сотим Аваз, Баҳодир Бобожонов, Сафарбой Рўзимбоев, Рўзимбой Эшчанов, Рўзимбой Йўлдошев, Жумабой Юсупов, Исҳақжон Исмаилов

Нашрга тайёрловчилар: С.Р.Рўзимбоев, С.С.Рўзимбоев.

Тақризчи: проф.Ж.Юсупов

**«ХОРАЗМ» НАШРИЁТИ – 2009
С.Р.РЎЗИМБОЕВ, С.С.РЎЗИМБОЕВ**

«ОШИҚНОМА»

МУҚАДДИМА

«Ошиқ Ғаріб ва Шоҳсанам» достони туркій халқларнинг ўғуз тоифаси яшайдиган худудларда кенг ёйилган бўлиб, ундаги тасвирга олинадиган воқеалар ва образлар силсиласи ҳамда мотивлар тизими нуқтаи назаридан келиб чиқиб, асарнинг туркман версиясини таҳлил қилган таникли олим Х.Г.Кўрўғли достоннинг тарихий асосларга эга эканини, образнинг прототипи сифатида Диёрбакр шаҳрида 1587-1628 йилларда хукмронлик қилган Шоҳ Аббос I Сафавийни кўрсатади. Достондаги Шовалад ҳам ўша даврдаги саркардалардан бири бўлиб, унинг ҳам тарихий шахс эканини қайд қиласди.

Албатта, ҳар қандай эпос ҳам ўзининг тарихий асосларига эга бўлади, бироқ у шаклланиши жараёнида ҳар бир халқнинг қадимий мифологик қарашлари, архаик эпосдаги мотивлар билан қоришиб, аралашиб кетади. Мазкур достон ҳақида ҳам ушбу нарсани қайд қилиш мумкин. Чунки ундаги воқеаларни ташкил этувчи мотивларнинг аксарияти туркий халқларнинггина эмас, балки жаҳон халқларининг фольклорида мавжуд бўлган мотивларни ўз таркибиغا камраб олган. Ҳатто Ҳомернинг машҳур «Одиссея» асари заминидаги мотивлар тизими ҳам мазкур достондан ўрин олган ва В.М.Жирмунский «Эрнинг ўз хотини тўйи устига етиб келиши» ҳақидаги сюжетнинг француз, немис, итальян, испан, инглиз достонларида учрашини қайд қиласди.

Эпик қаҳрамоннинг узоқ сафардан кейин ўз хотинининг тўйига етиб келиши билан боғлиқ мотив «Дадам Кўрқут китоби»да ҳам учрайди. Бу мотивни В.М.Жирмунский ва Ҳ.Т.Зарифовлар «Алпомиш»даги мотивга ўхшашлигини қайд қиласдилар.¹

Бинобарин, ушбу мотив «Ошиқ Ғаріб ва Шоҳсанам» тўғрисидаги достоннинг пайдо бўлишида ҳам асосий ролни ўйнаган. Биз Бамси Байрак ва Бону Чечак саргузаштлари билан Ғаріб ва Шоҳсанамнинг бошидан кечирғанларини солиштирсак, бу фикрга тўла ишонч ҳосил қила оламиз.²

Бону Чечак Бамси Байракка туғилгани заҳоти унаштирилган эди. Ғаріб ва Шоҳсанамнинг оталари ҳам ҳали фарзандлари туғилмасдан бурун уларнинг келин-куёв бўлишлари ҳақида қатъий келишиб олишади. Байрак 16 йил давомида ўз элидан узоқда юради. Ғаріб ҳам 7 йил дарбадарликда мусофирилик азобини чекади. Байрак узоқ йиллардан кейин ўз элига қайтиб, кўр бўлиб қолган онасига, синглисига учрашади ва ўзини танитмайди, хотини Бону Чечакнинг тўйига бориб, у ерда турли мусобақаларда қатнашади. Ғаріб саргузаштларида ҳам худди шундай лавҳалар мавжуд. Яртачук Яланчи Байракни ўлганлигининг исботи сифатида қонга булғанган кўйлагини Бонуга келтиради. Бу лавҳа ҳам достоннинг туркман, ўзбек ва қорақалпоқ версияларида берилмаса-да, озарбайжон версиясида кўзга ташланади.

Хар иккала мотивда ҳам ошиқ-маъшуқлар бир-бирининг висолига етишадилар.

Бироқ мотивнинг айrim қирралари ўзгаришга учраган. Жумладан, Байракнинг онаси бутунлай кўр бўлиб қолса, Ғарібнинг онасининг кўзи кўрмай

¹ Жирмунский В.М. Зарифов Ҳ.Т. Узбекский народный героический эпос, М.: ГИХЛ, 1947, 72-бет.

² Книга моего деда Коркута, М., 1969, с. 32-49.

қолади, лекин очилади. Байрак тўй мусобақаларида ўқ отиш бўйича барчани ортда қолдиради. Ғарид эса ўзининг жўшқин ва кўтаринки қўшиқлари билан барчани енгиб чиқади. Дарвоқе, ушбу асардаги қаҳрамонлик мотивлари «Ошиқ Ғарид ва Шоҳсанам»да ишқий-романик тарзда бутунлай янгидан ишланган. Достон озарбайжон, туркман, қорақалпоқ ва ўзбек фольклоршунослари томонидан бир неча бор чоп қилинган.¹

Достоннинг туркман ва қорақалпоқ версиялари ҳажми жиҳатдан бирбирига анча яқин. Улар қўлёзма манбалар асосида нашрга тайёрланганлиги сабабли услуб ва тил жиҳатидан мумтоз адабиётга тегишли асарларга кўпроқ ўхшайди. Туркманча версияда фантастика, романтик бўёқдорликнинг салмоғи жуда кучли.²

Достоннинг озарбайжон версияси туркман ва қорақапоқ версияларидан образлари, композицион тартиби ва қўлами жиҳатидан кўпгина алоҳидаликларга эга. Бу достонда подшо билан вазирниг овга чиқиши, бўғоз қуёнга дуч келиши лавҳалари берилмаган. Асар мутлақо ўзгача тарзда бошланади.

«Ошиқ Ғарид ва Шоҳсанам» достони ўзбек халқи орасида ҳам қадимдан машҳур бўлиб, 1906 йили Бухоро, 1907 йили Тошкентда литографик усулда чоп этилган.

«Ошиқ Ғарид ва Шоҳсанам» достони Хоразм бахши ва халфалари репертуаридан катта ўрин эгаллаган. Асар таркибига кирган ҳар бир шеърий парчанинг Хоразмда ўз мустақил куйлари бор бўлиб, уларни бахши ва халфалар яхши билишади.

XX аср давомида достон Бола бахши – Қурбонназар Абдуллаев, Қодир созчи Каримов, Турсун бахши Жуманиёзовлар репертуарида кўйланган, Бола бахши варианти 1981 йилда, Қодир бахши варианти эса 1970 йилда проф. С.Рўзимбоев томонидан ёзиб олинган. Бола бахши вариантининг наср қисми бадиий жиҳатдан етук, бироқ асар жуда қисқа, кўпгина қизиқарли эпизодлар туширилиб қолдирилган. Унда ҳаммаси бўлиб 308 шеърий мисра бор. Қодир созчи варианти эса Бола бахши вариантига қараганда анча кенг бўлиб, у ўз ичига 541 шеърий мисрани қамраб олади. Достоннинг асримиз бошларида қўчирилган қўлёзма нусхалари ҳам кўплаб учрайди. Бироқ қўлёзмаларнинг боши ва охиридан кўпгина сахифалар йўқолган бўлдиб, мукаммал нусхалари жуда кам. Асарнинг яна бошқа бир қанча литографик ва қўлёзма нусхалари борлиги ҳам айрим манбаларда қайд қилинади.¹

Ўз ҳажми ва воқеаларнинг ривожланиши жиҳатидан Хоразмда тарқалган оғзаки вариантлар озарбайжон версиясига ёзма нусхалар, шу жумладан, 1956 йилда нашр қилинган йиғма вариант туркман ва қорақалпоқ версияларига кўпроқ ўхшаш келади.

¹ Достон Озорбайжонда 1912, 1938, 1939, 1961, 1967, 1968-йилларда чоп қилинган бўлиб, охиригинашри 1979 йилда амалга оширилган. Қаранг: Азарбайжан мэҳббат дастанлари, Баку, 1979, 493-94 бетлар; Туркманистонда мазкур асар биринчи марта 1940 йилда нашр этилган бўлиб, шундан кейин достон 5 марта қайта босилган. Охиригинашри 1979 йилда китобхонларга тақдим этилди: Қаранг: Шахсенем Гарып, Ашхабад, 1979; Қорақалпоҳистонда ҳам чоп этилганин. Ҷарып-Ашық, Нукус, 1960; юзбекистонда фақат йиһма нашри амалга оширилган. Ошиқ Ҷарид ва Шоҳсанам, Т., 1956.

² Туркман версияси қақида кенгрок маълумот олиш учун қаранг: Короглы Х.Г. Взлмосвази эпоса народов Средней Азии, Ирана и Эзарбайджана, с. 248-317; Короглы Х.Г. «Шахсенем и Гарып» народный дастан, АКД, М., 1955.

¹ Қаранг. Адабий мерос. 1971, №2, 254-258-бетлар; 1981, 12,67-78-бетлар. Достоннинг яна бир нусхаси ўз Р.ФА, А.Навоий номидаги ТАИ фольклор бўлими архивида сакланади. инв. № 1499.

Бола бахши вариантида подшоҳ билан вазирнинг овга чиқиши ва бўғоз қўёнга дуч келиши ҳақидаги эпизод берилмаган. Вокеа подшоҳнинг ўз аъёнлари билан зиёфатда ўтириши ва шу жойда подшоҳ билан вазирнинг бўлажак фарзандлари тақдири ҳақидаги аҳду паймон қилишлари билан бошланади. Қодир созчи вариантида эса достоннинг бошланиши туркман ва қорақалпоқ версияларидағи экспозицияга айнан тўғри келади. Ҳар иккала ўзбекча вариантда ҳам воқеалар туркман ва қорақалпоқча матнларга нисбатан анчагина қисқартирилган. Айниқса, Бола бахши варианти ўз ихчамлиги жиҳатдан алоҳида ажралиб туради. Унда туркман ва қорақалпоқ версияларидан жой олган кўпгина эпизодлар, тафсилотлар туширилиб қолдирилган. Бироқ бу тафсилотларнинг қолдирилиб юборилиши асосий ғояга путур етказа олмаган. Чунки кўп ҳолларда асар қаҳрамонларининг ноилож қолган пайтларда худога илтижо қилиб, айтган муножотларидан иборат шеърий парчалар туширилиб қолдирилган. Бу ҳолат ўша даврдаги шўровий мафкура тазиқи натижасида юзага келган бўлиши ҳам мумкин. Туркман ва қорақалпоқ версияларидан Бола бахши ва Қодир созчи вариантлари фақат ҳажм жиҳатидангина фарқланиб қолмайди, балки уларда образларнинг берилиши, бадиий тил борасида ҳам ўзига хос фарқлар яққол кўзга ташланади. Ўзининг тўлалиги, тафсилотларга бойлиги жиҳатидан Бола бахши вариантидан маълум даражада устун бўлган Қодир созчи варианти асосида фикр юритган маъқулроқ.

«Ошиқ Ғарип ва Шоҳсанам» достони Хоразм бахшилари томонидан кўпгина қайта ишлашларга учраган. Бу ижодий ишловлар оғзаки вариантларга тегишли бўлиб, ўз навбатида образлар фаолиятига ҳам таъсир ўтказмасдан қолмаган. Достонда зўр қўтаринки рух билан тасвиrlанган асосий образлардан бири Ғарибдир.

Ғарип бутун қалби билан Шоҳсанам учун берилган фидойи, софдил ошиқ образидир. Унинг барча саргузаштлари, азоб ва хўрликлари, ички кечинмалари, ўз ёрининг висолига етиш учун зўр чидам ва юксак ирода билан олиб борилган курашнинг ранг-баранг саҳифалари орқали намоён бўла боради.

Халфалар репертуаридан кенг ўрин эгаллаб келаётган достонлардан бири «Ошиқ Ғарип ва Ҳилола пари» бўлиб бўлиб, ҳозирда қўлимизда унинг араб алфавитида кўчирилган еттита қўллўзма варианти мавжуд:

1. Шовот тумани Катқалъа қишлоғида яшаган Ниёзхон халфа Мусаевада достоннинг 1895 йилда кўчирилган нусхаси бўлиб, у 62 бетдан иборатdir. Ундаги 62 шеърий парча ўз ичига 1378 мисрани қамраб олган. Буларнинг тўрттаси ғазал, иккитаси мухаммас, қолганлари мураббаълардир.
2. Хонқа тумани Саропоён қишлоғида яшаган Сўна халфа Эшматовада достоннинг 1912 йилда кўчирилган нусхаси бўлиб, у 60 бетдан иборат. Асар матни тўла сақланган бўлиб, шеърий парчалар Ниёзжон халфа вариантига қараганда сал камроқ. Бироқ бу нусха финалида “Муборак бўлсун тўйинг” деган шеърий парча бўлиб, у Ниёзжон халфа вариантида тушириб қолдирилган. Шунингдек, унинг турли ёзма нусхалари Хонқа тумани Қирқёп қишлоғида яшовчи Шукур халфа Аҳмадовада, ўша туманнинг Мадир қишлоғида яшовчи Онабиби халфа Машариповада, Намуна қишлоғида яшовчи Розия халфа Козоқовада, Саропоён қишлоғида турувчи Розия халфа Оллаёровада, Шовот

туман Қангли қишлоғида яшовчи Биби халфада ҳам бор.

“Ошиқ Ғарип ва Ҳилола пари” достони “Ошиқ Ғарип ва Шоҳсанам” достонининг ичига киритилган ҳолда 1956 йилда нашр ҳам қилинган. Бу ерда достоннинг боши ва охирги қисмлари қисқартирилиб, ундан олинган 25 шеърий парчагина китобхонлар эътиборига тақдим этилган. Ҳолбуки, бу достоннинг тўла матни юқорида қайд қилганимиздек, олтмишдан ортиқ шеърий парчаларни ўз ичига олади.

Достоннинг туркманча версияси ҳам мавжуд бўлиб, унинг мазмуни, шеърлари биз сўз юритаётган вариантдан унчалик фарқ қилмайди. Унда 48 шеърий парча бўлиб, шундан учтаси мухаммас, иккитаси ғазал, қолганлари мураббаълардир.² Айрим манбаларда бу достоннинг А. Вамбери томонидан ёзиб олинган вариантлари ҳам мавжудлиги кўрсатиб ўтилади.³ Қорақалпоқ фольклорида эса унинг айрим қиссаҳонлар репертуарида яшаб келганлиги қайд қилинади.⁴ Озарбайжон фольклорида ушбу достон учрамайди.

“Ошиқ Нажаб” достони баъзан “Ошиқ Нажаб”, айрим ҳолларда “Нажаб ўғлон” номи билан ҳалқ орасида кенг тарқалган. У, асосан, халфалар ва қиссаҳонлар репертуарида сақланган. Достоннинг оғзаки варианти бахши Рўзимбек Муродов репертуарида мавжуд.⁵

Бизнинг шахсий архивимизда достоннинг қўшқўпирлик Ўғилжон халфадаги нусхадан ёзиб олинган варианти сақланади. Унинг “Ошиқ Нажаб” деб номланган бир нусхасини профессор Қ. Мақсетов қорақалпоқ баххиси Қ. Қобуловдан ёзиб олинганлигини қайд қиласди.⁶ Достоннинг туркманча нусхаси 1977 йилда нашр қилинган⁷ ва асар ҳақида кандидатлик диссертацияси ҳам ёзилган.⁸

Нажаб образида соз ва сўз соҳиби бўлган юксак талант эгасининг сиймоси гавдалантирилади. Мулойимхон эса ақлли, идрокли, жасоратли аёл тимсолида намоён бўлади. Аслзода бўлганлиги сабабли унинг Нажабга турмушга чиқиши таъқиқланган эди. Бироқ у жасорат кўрсатиб, ўлимга тик боқади ва Нажабни дор остидан олиб қолиб, у билан турмуш қуради.

Достоннинг шеърлари барча “Ошиқ” достонлариники каби жозибадор ва таъсирчандир. Шу сабабдан ҳалқ орасида жуда кенг оммалашган, шеърларидан кўпчилиги хонандалар репертуарида куйланиб келмоқда.

“Ошиқ Маҳмуд” достони Маҳмуджон ва Ниғорхон, Қамбаржон ва Тилимхонларнинг дўстлиги ва севгиси ҳақида бахс этади. Унга асос бўлган сюжет “Ошиқ” туркумидаги бошқа достонлар сюжетига қараганда бирмунча қадимиyroқdir. Чунки унда мифологик тасвиirlар кўпроқ сақланган ҳамда ислом дини таъсирида туғилган қўп хотинлилик мотиви учрамайди. Шунга кўра достоннинг пайдо бўлишини ҳам XII – XIII асрлар деб белгилашга тўғри келади. Бизнингча, асар дастлаб Озарбайжонда юзага келиб, сўнг Ўрта Осиё бахшилари

² Қаранг: Хелалай – Гарып. Ашхабад, 1965.

³ Короглы Х. Г. Взаимосвязь эпоса народов Средней Азии, Ирана и Азербайджана, с. 228.

⁴ Мақсетов К. Тажимуратов А.А. Қарақалпак фольклоры, Нукус, 371 – бет, 1979.

⁵ ЎзР ФА Қўлёзмалар институти фольклор фонди. Инв. № 7238. 116 – саҳифа.

⁶ Мақсетов Қ. Тажимуратов А. Қарақалпак фольклоры Нукус, 1979 , 281 – бет.

⁷ Нежеп оғлан. Ашгабат. 1977 й. (Бундан олдин достон 1943, 1960 йилларда нашр этилган).

⁸ Кутлыева С. Туркменский народний дастан. «Наджеб оғлан», Ашгабат, 1967.

репертуарига ижодий ўзлаштириш орқали ўтган. Достон биринчи марта 1938 йилда қисман, 1979 йилда тўла ҳолида Озарбайжонда “Гул – Маҳмуд” номи билан нашр қилинган. Ўзбек тилида эса 1970 йилда нашр этилган. У Бола бахши – Қурбонназар Абдуллаев, Маҳмуд Юсупов каби бахшилар ва кўпгина халфалар репертуарида яшаб келган. Унинг араб алфавитида кўчирилган қўлёзмалари ҳам анчани ташкил этади. Достоннинг хивалик Юсуф Жуманиёзовдан ёзиб олинган бир нусхаси ЎзРФА ТАИ фольклор бўлими фондида 1427 – рақамли, қўшқўпирлик Сайд Бобоевдан 1957 йилда Ф. Султонова ёзиб олган яна бир қўлёзмаси 1431 рақамли инвентар сифатида сакланади. Асарнинг туркман, қорақалпоқ версиялари ҳам бор, бироқ улар нашр этилмаган.

Хоразм бахшилари ва халфалари орасида оғзаки ва ёзма тарзда оммалашган энг машҳур достонлардан бири “Бозиргон” бўлиб, унинг номи Гўрўғли билан жанг қилиш учун Чамлибелга келган Салсол ўғлиниң лақабидан олинган. Чунки Исфахон подшоси Гўзалшоҳ уни Чамлибелга юборганда савдогар – бозиргон қиёфасида катта карvon билан юборади.

Бу достон бахшилардан Қурбонназар Абдуллаев – Бола бахши, Қодир созчи Каримов, Турсунбой Жуманиёзов, Қаландар Норматов, халфалардан шовотлик Ниёзжон Мусаева, қўшқўпирлик Ўғилжон халфа, хонқалик Сўна халфалар репертуарида яшаб келган.

“Бозиргон” достони туркман, қорақалпоқ ва озарбайжон фольклорида ҳам мавжуд. Озарбайжон фольклорида унинг номи “Кўрўғли ва Дали Ҳасан” тарзида берилади.

Достоннинг Бола бахши варианти Ж. Қобулниёзов томонидан 1965 йилда нашр этилган. Мазкур китобий вариант биринчи маротаба эълон қилинаётir.

Хоразм воҳасида энг машҳур достонлардан бири “Хирмон дали” бўлиб, бундай номланиш достоннинг бош қаҳрамони бўлган жасур қизнинг номи билан боғлиқдир. Қизнинг исми турли версия ва вариантларда турлича маънода талқин этилади. Жумладан, у туркман версиясида «хирмон» сўзи билан алоқадор бўлиб, куч – қувватнинг хирмони бўлган қиз маъносида берилади. Хоразм версиясининг Бола бахши вариантида таъкидланишича, Хирмон дали онасининг қорнида бўлган пайтида, унинг отасига тушида хурмо мевасини бериб, қизнинг исмини Хурмо паризод деб қўйишни васият қиласидар.

Аслида қизнинг исми “Хирмон” сўзидан олинган бўлиб, товуш қисқариши натижасида “хирмон” шаклига кирган, “Дали” сўзи унинг асов, шўх, шаддод, қайсарлигига нисбатан берилган лақабдир. Қиз исмининг биринчи қисми турли версия ва вариантларда турлича берилса ҳам, “дали” сўзи барча версия ва вариантларда бир хил маънога эга.

“Хирмон дали” достони бахшилардан Қурбонназар Абдуллаев – Бола бахши, Қодир созчи Каримов, Турсунбой Жуманиёзов, Абдулла Бобожонов ва бошқа бир қанча халфаларнинг репертуаридан ўрин олган.

Бола бахши варианти анча қисқа бўлиб, унда анчагина шеърий парчалар тушиб қолган.

Турсунбой Жуманиёзов варианти эса бир даража тўлиқ ва мукаммал бўлиб, унда насрнинг салмоғи катта. Ушбу достон қипчоқлик Хужёз бахшидан ҳам ёзиб олинган. Бу вариант Турсунбой Жуманиёзов вариантига жуда

ўхшашдир.

Бу вариантлар орасида энг мукаммали элликқалъалик бахши Абдулла Бобожоновнивидир. Ушбу ишимизда асосан шу вариантга таянамиз.

Достоннинг халфалар орасида тарқалган қўлёзма нусхаси ҳам мавжуд. Бу нусха Хонқа туманидаги Туркистон қишлоғида яшовчи халфа Зевархон Собировада сақланади. Унинг айтишича, бу нусха асримиз бошларида битилган қўлёзма асосида қайта кўчирилган. Достоннинг қўлёзма нусхаси энг тўла ва мукаммал бўлган Абдулла бахши вариантидан ҳам ҳажман қариб икки баравар кўпdir. Масалан, Абдулла бахши вариантида 524 мисра, Бола бахши вариантида 468 мисра шеърий мисра мавжуд бўлса, ёзма нусхадан 700 шеърий мисра ўрин олган. Ўз навбатида туркман версиясида 460, қорақалпоқ версиясида 397 шеърий мисра ишлатилган.

Ўзбекча оғзаки вариантлар билан қўлёзма нусхаси қиёслаганда бу нарса аён бўладики, уларнинг илдизи қўлёзма нусха билан алоқадордир. Туркман ва қорақалпоқ версиялари ҳақида ҳам бемалол шу фикрни айтиш мумкин. Чунки қўлёзмада берилган шеърий парчаларнинг тушуриб қолдирилганлигини ҳисобга олмаганди, оғзаки вариантларда уларнинг жиддий ўзганришларга учрамаганлиги сезилади. Мазкур мажмуuada берилаётган китобий вариант биринчи маротаба эълон қилинаётир.

Гўрўғлининг энг яқин сафдошларидан бирининг қаҳрамонлик фаолиятини ёритувчи достон “Эрҳасан”дир. Унинг бошланиши “Ошиқ” достонларининг сюжет тизимиға ўхшаб кетади. Айниқса, унинг финал қисми “Саёд ва Ҳамро” достонига кўпроқ мос келади. Туркман фольклоридаги “Гулойим билан Эрҳасан”, Озарбайжон фольклоридаги “Кўрўғлининг Арзиум сафари”, “Гўрўғли” эпосининг шарқий версиясига оид бўлган “Далли” достони ҳам ушбу сюжет билан чамбарчас алоқага эга. “Эрҳасан” достонининг қозоқ ва қорақалпоқ версиялари нашр қилинмаган.

“Эрҳасан” достони мазкур мажмуuada биринчи маротаба эълон қилинаётир.

“Гўрўғли” эпосида Авазхон образи билан боғлиқ бир қанча достонлар учрайди. Шулардан бири “Аваз гатирган” достонидир.

Бу достон 1981 йилда ёзиб олинган. Достон магнитофон тасмасига ёзиб олинганлиги, унинг турли вақтларда турли дафтарларга кўчирилганлиги матнни бир жойга тўплашни қийинлаштириди. Натижада 2004 йилда нашр этилган «Гўрўғли» мажмуасига ушбу достон кирмай қолди. Уни ҳозирда тўла ҳолига келтириш имконияти юзага келди.

Достоннинг ҳажми анча катта. Маълумки, Хоразм достонларида мўъжазлик хусусияти мавжуд. Шу сабабли бўлса керак, бахшининг айтишича, мазкур достон «Аваз олиб қочган» ва «Аваз гатирган» номлари билан икки қисмга бўлиб ижро этилган. Бу хусусият туркман бахшилари анъаналарида ҳам учрайди.

Достон воқеаларининг бошланишидан токи Авазнинг Табризга олиб келинишигача битта достон қилиб айтилган. Табриздаги Мирзо Султон воқеалари ва Чамлибелдаги фарзанд асраш билан алоқадор маросимлар иккинчи достон сюжетини ташкил этган.

Биз ёзиб олган вариантда бу воқеалар ягона сюжет атрофига жамланган.

Унда воҳа халқларининг фарзанд асрар масаласидаги энг қадимги анъаналари мужассамлашган.

Достоннинг қўлёзма варианти ҳам бўлиб, у ЎзРФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар фондида 9590 – рақамли инвентарда сакланади. Ёзма нусхада кўпроқ Авазхоннинг косагуллик, соқийлик фаолиятига ургу берилса, оғзаки вариантда унинг баҳодирлик хусусиятлари диққат марказида тутилади. Ёзма нусхада достонларга махсус ном қўйилмаган. Шу сабабли Авазнинг олиб келиниши воқеалари билан алоқадор шоҳобчани “Авазнинг келтирилиши” тарзида номладик. Бу достон араб алфавитида битилган йигирма беш сахифадан иборатdir. Унда оғзаки вариантда учрамайдиган шеърий парчалар ҳам анчани ташкил этади. Оғзаки вариантдаги шеърларга мос тушадиган мисра ва бандлар эса анча эволгоцияга учраган.

Шуни таъкидлаш керакки, матн анча мураккаб бўлиб, унда имловий қусурлар, услубий ғализликлар учрайди. Шеърий вазнларда баъзан сакталиклар кўзга ташланади. Айрим сўзларни ўқиш жуда қийин бўлди. Шу сабабли уларнинг ўрнига кўп нуқта қўйиб кетишни маъқул топдик.

Мажмуанинг охирига «Китоби дадам Кўрқут» эпосига алоқадор бўлган иккита афсонани ҳам илова қилишни лозим топдик.

Бинобарин, “Ошиқнома” мажмуасининг тўртинчи китобига киритилган юқоридаги достонларнинг барчаси ўз оригиналлиги билан алоҳида ажралиб туради ва китобхонларда қизиқарли таассуротлар қолдира олади. Бу достонларни тўплаш ва ёзувга олишда, табдил қилишда ёрдам берган барча сафдошларга миннатдорчилик билдирамиз.

С. Р. Рўзимбоев, профессор

ОШИҚ ФАРИБ ВА ШОҲСАНАМ

Қадим замонда Бағдод шаҳрининг бир подшоси бор эди. Унга Шоҳаббос подшо дер эдилар. Унинг Ҳасан вазир исмли вазири бор эди.

Бир куни подшо, вазир иккаласи зерикиб, қумга ов овлаш учун чиқадилар. Шунда подшонинг олдидан бир бўғоз товшон югуриб ўтади. У товшон сал кейин Ҳасан вазирнинг ҳам олдидан ўтади. Товшоннинг бўғозлигига подшонинг ҳам Ҳасан вазирнинг ҳам раҳми келиб унга ўқ отмадилар, қушни ҳам юбормадилар. Сўнг дам олишда улар ўзаро гапиришиб, бу воқеани бир-бирига сўзлаб бердилар. Подшо айтдики, уйда хотиним ҳомиладор эди. Шу ёдимга тушиб, уни отишга қўлим бормади, деди. Ҳасан вазир ҳам хотинининг ҳомиладор эканини, шу сабабли у ҳам товшонни отишга ботинмаганини айтди. Шунда подшо айтдики, сенинг хотининг қиз туғса, меники ўғил бўлса, қизингни берармисан, деди. Эй подшоҳим, қопдагини қодир билар, балки меники ўғил туғиб, сизники қиз туғса, сиз берармисиз, деди. Берарман, деди подшо. Мен ишонмайман, деди вазир. Қандай қилсам ишонасан, деди подшо. Менга икки энлик аҳднома ёзиб берасиз, деди вазир. Подшо аҳднома ёздириб муҳрини босди. Ойдан ой, куннан кун ўтиб, подшонинг хотини туғди, қиз бола бўлди. Унинг отини Шоҳсанамжон қўйдилар. Сўнг Ҳасан вазирнинг хотини ўғил туғди. Мен Ғарибман, бечораман, ёт элларда юрибман деб, унинг отини Ғарибжон қўйди. Бир-бирларига қулоқларини тишлатиб, етти кеча-кундуз тўй-томуша бердилар. Йигит-билан қиз етти-саккиз ёшига кирди. Мактабга қатнаб юрдилар. Улар ўн-ўнбеш ёшларига қадам қўйганда Ҳасан вазир дунёдан ўтди. Энди Ғарибжон билан Санамжон иккаласи болалардан бурунроқ мактабга келиб, сир айтишиб ўтирадиган бўлишди. Шунда Ғарибжон айтди: агар ким кечиб келса қандай жазолаймиз? Ихтиёргиз, деди Санамжон. Ким кечикса бир жуфт бўса беради, деди Ғарибжон. Шундан кейин кунда Ғарибжон ухлаб қолавериб, Санамжонга ютқазаверди.

Бир куни Ғарибжон онасига айтди: эй она, мен шарманда бўлиб турибман, Санамжон билан баҳс ўйнаган адим. Кеч қолиб ҳар юзимдан жуфт бўсаларни бердим, деди. Болам, сен бу нарсалар учун ғам ема, деди онаси. Бугун сени эртароқ турғизиб юбораман, сен эртароқ уйқунгни олавер, деди. Отанг қазо қилган бўлса ҳам ҳарқачон шу қиз сенини бўлади, деди.

Шоҳсанамжоннинг Ойхоним деган онаси бор эди. Бир куни у подшога айтди: Энди қизимиз бўй етиб қолди. Уни кимга берамиз, деди. Мен аллақачон уни Ҳасан вазирнинг ўғли Ғарибжонга аatab қўйганман, деди подшо. Сиз подшо одамсиз, деди Ойхоним, қайси бир одам етимга қизини беради. Подшодан подшо, шоҳдан шоҳ қиз олишар, деди. Ундей бўлса қизингни мактабга юборма, деди подшо. Энди Ғарибжон билан баҳс ўйнаган Санамжон китобларини бошшининг тагига қўйиб, эрта туриб бориб ўпишни ўйлаб, эртароқ туриб китобларини қўлтиғига қисган эди, онаси айтдики, эй Санамжон сен энди бошқа ҳунар ўрган, мактаб вақting ўтди, деди. Санамжон ҳеч бўлмаса бугун борайин деб, онасига ёлвориб беш калима сўз айтар бўлди:

Арзим эшит мени ҳурматли она,
Она мен дардлини ёндирима бўйла.
Оқ сутинг эммишам мен қона қона,

Она мен дардлини ёндирма бўйла.

Алингда пиёла қонима тўлсин,
Ишқингда гул юзим сарғайиб сўлсин.
Ёниб-куйиб устихоним кул бўлсин,
Она мен дардлини қийнама бўйла.

Бармоғимда тилла узук қошлидур,
Ичимда ўт ёнар, кўзим ёшлидур,
Рахм айла ожиза қора сочлидур,
Она мен дардлини ёндирма бўйла.

Мен ёра интизор йўлини дунаб,
Мени хароб этма, жоним қийнаб,
Шоҳсанам қиз айтар ишқини синааб,
Она мен дардлини ёндирма бўйла.

Санамжон онасига шунчалик ёлворди, қирқ ёнли қафасга тушган қуш янглиғ потирдади. Онаси Санамжонни юбормай, маҳкамлайверди. Санамжон дарвоза томонни қўйиб, қибла эшиқдан чиқиб, Ғарибжонга ўзимни кўрсатай деб, китобларини қўлтиғига қисиб, қўчаларда юриб, бораётиб, беш калима сўз айтар бўлди:

Зулминг билан, қаҳбо фалак,
Ёрдан бизни айро солдинг.
Иброҳимдай ўтга ёқиб,
Жафо билан нора солдинг.

Жафо билан пурхун этиб,
Кўзда ёшим Жайхун этиб,
Мени Лайли-Мажнун этиб,
Қизиқли бозора солдинг.

Шоҳсанам дер: бўлдим гадо,
Ғарбима жоним фидо,
Найлай энди қодир олло
Ғарбимдан айро солдинг.

Энди ҳар кун сабоқини аъло бажараадиган Ғарибжон, сабоқини билса ҳам, билмагана солди. Ҳар куни ваъдалашилган вақтда келадиган Санамжон бугун келолмади. Ўқитиб ўтирган муллоси: эй, Ғарби яхшироқ ўқи деб, қўлидаги ҳассаси билан манглайидан бир туртди. Ғарибжон эса муллога қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Эй ёронлар, жонажонлар,
На бўлди ёrim келмади?
Дўғон қардош, меҳрибонлар
На бўлди ёrim келмади?

Келаман деб ваъда этди,
Келар ваъдасидан ўтди,
Эртадан чошгоҳа етди,
Айланди ёрим келмади.

Бу дардлар нечук дард бўлди,
Юрагим зардобга тўлди,
Кўзим йўлида тўрт бўлди,
Айланди Санам келмади.

Ё бирорнинг пандин олди,
Ё бир ғайри билан бўлди,
Ё бир ёмон дардга қолди,
Айланди Санам келмади.

Дардли қул истар табибин,
Ҳеч киши билмас насибин,
Санам йиглатди Ғарибин,
На бўлди Санам келмади?

Бу сўзни эшитиб муллоси ҳайрон бўлди. Мен бунга ўқи десам, бу менга бошқа сўзни айтаяпти. Шу пайтда мулло ташқарига чиқса, қўлтиғида китоби билан Санамжон мактабга кира билмасдан турибди. Муллога муножот қилиб Санамжон ҳам беш калима сўз айтар бўлди:

Булбули бечорасан гул ишқида фарёд қил,
Тинмайин шому сахарлар дод ила бедод қил,
Ошиғи саргашта бўлсанг уйқуни барбод қил,
Бир иморат сол келиб ишқ уйини обод қил,
Жон муллам, бир замон Ғарибжонни озод қил.

Ҳар киши бундай балолар бирла бўлса бешумор,
Қолмағай кўнглида анинг зарра янглиғ ихтиёр,
Титрашар бу танда жоним симоб янглиғ бекарор,
Ёrimiz мактаб ўқир, бизлар бу ерда интизор,
Жон муллам, бир замон шу ёrimни озод қил.

Қўймади ўз холима бу гардуни даврон мани,
Ҳажр даштинда қуёндай этди саргардон мани,
Ишқ офати қилибдур бесару сомон мани,
Ёқди жисмим ҳажр ўтиға дилдаги армон мани,
Жон муллам, бир замон Ғарибжонни озод қил.

Тифи бедоди фалак ерга оқизди қонимни,
Билмадим хижрон тунинда дилдаги нуқсонимни,
Титрашар кўқда малакалар, эшитиб афғонимни,
Жоним чиқмасдан бурун, бориб кўрайин ёrimни,

Жон муллам, бир замон шул ёримни озод қил.

Бир муаллимсан эрурсан шар ичинда бокарам,
Даргоҳингда юз тутиб ёрим жамолин истарам,
Бу ишқни йўлинда ман маston кезам боғи эрам,
Термулиб, мисли гадодай ёрин истар Шоҳсанам,
Жон муллам, бир замон Ғарибжонни озод қил.

Мулло ҳайрон бўлди, Ғарибжоннинг сабогини билмаганлигининг сабаби шул экан деб, болаларга дарсдан рухсат бериб юборди, Ғарибжонни эса сабогингни билмагунча юбормайман деб, эшикни занжирлаб кўйди.

Эй тавба, деди Ғарибжон, Санамжоннинг ўтига ёнганда бу устига устак бўлдими энди. Астагина Санамжонга қараб ишора этди. Санамжон товус янглиғ товланиб Ғарибжонга яқин келиб. Эй Ғарибжон, мен ваъда қилган вақтимда кела олмадим, сени мендан, мени сендан айирдилар. Отам билан онам мени мактабга юбормайдиган бўлди, деди. Мендан икки жуфт бўсангни олмоқчи бўлсанг ол, деди. Шунда Ғарибжонга қараб, Шоҳсанам беш калима сўз айтар бўлди:

Санам: Қулоқ солиб эшит менинг арзимни,
Сиздан-биздан даврон ўтди Ғарибим,
Ғаним солди айрилиқнинг дардига,
Душман айрилиққа тутди Ғарибим.

Ғариф: Жудо тушдим дебам хафа бўлмағил,
Манманликнинг бир кун заволи бордур,
Айрилиқ дардиннан гулдек сўлмағил
Бу камликнинг охир камоли бордир.

Санам: Қайдаки камолдур қайдаки висол,
Йифлаб ўтар бўлдим неча моҳисол,
Кел қочайлик ўзинг кўрсат йўлга сол,
Душман бизга юзин тутди Ғарибим.

Ғариф: Қайғуни кўп этма, меҳнатинг ортар,
Айрилиқнинг тифи бағрингни йиртар,
Ёлғондур бу сўзлар тақдирга тортар,
Ҳар кишининг юз минг хиёли бордур.

Санам: Санам айтар, деган сўзим этмасанг,
Мени бир кечада олиб кетмасанг,
Ўзга бир ерларда ватан тутмасанг,
Пичоқ устихона етди Ғарибим,

Ғариф: Ғариф айтар, қайғу билан ўлдирма,
Заъфарондек бўлиб рангинг сўлдирма,
Оҳ тортиб кўнглинга ғубор келтирма,
Азалда бир қисмат қилгани бордур.

Ғарибжоннинг ёнига Шоҳсанамжоннинг келганини билиб, отаси изидан киши юборди. Ғарибжонни қариндош-уруғлари уни бир узоқ жойга қочириб юбордилар. Кейнидан Шоҳабbos подшо Ғарибжонни етти йил сургун қилиб юборди. Бир бойниннг қўйини боқиб, чўпонлик қилиб Ғарибжон икки йил юрди. Унинг бир чўпон жўраси бор эди. Бир куни Ғариб айтди: эй жўра, менинг бу ера келганимга икки йил бўлади, изимда қолган Шоҳсанамжон деган ёrim бор эди, деди. Бошимдан ўтганни сенга бир-бир баён этайин деб, қўлиндаги таёқини дутор этиб беш калима сўз айтар бўлди:

Икки йилdir аиро душдим ёrimдан,
Иложим йўқ ёра ета билмадим,
Ҳеч ким хабар олмас менинг ҳолимдан
Иложим йўқ ёра бора билмадим.

Ёrim Санамжоннинг сўзи мазоли,
Сўзлаганда ширин тили саноли,
Бармоқлари бўғим-бўғим хиноли,
Иложим йўқ ёра бора билмадим.

Икки йилdir мен келибман бу ёна,
Санамни кўрмагим бўлди гумона,
Ёрдан аиро тушиб келдим омона,
Иложим йўқ ёра бора билмадим.

Чўпон дўсти айтди, ҳей занғар, сени шундай ёринг бор экан нечун бу ерларда юрибсан, деди.

Ғариб айтди: бу мол боқдириб қўй боқдириб қўйган одам мени юбормайди, бўлмаса бу ерларда бир кун турарим йўқ. Ҳей занғар буни иложини қилса бўлади, боқиб юрган молларингни ўтсиз ерда боқ, суғорма, қуёшга қоқ этиб ориқлатавер, қани оғанг сени бир зум қўярмикан, деди. Шундан сўнг молларни ўтли жойда боқадиган Ғарибжон ўтсиз жойда боқди, суғормади. Бир куни молларнинг эгаси келиб кўрса, уларнинг ичи-ичига ўтган. Жўрасининг айтганидай, ҳей занғар, бор қаердан келган бўлсанг шу ёқа кет деб Ғарибжонни қувиб юборди.

Ғарибжон шундай қилиб ўзининг юртига келди. Бу ердан кетганимга икки йил бўлди. Боғдод шаҳрини бир айланиб ўтайин деб шаҳар ичиға кирса икки судхўр сўзлашиб ўтириби: эртага қул бозорида қул қиммат бўлади, чунки Шоҳабbos подшонинг қизи Санамжон ишлатиб юрган қулидан иккитаси ўлиби, эртага қул бозорига қул олиш учун чиқади. Ғарибжон бу сўзларни эшитиб: менинг Санамжоним қулга муҳтоҷ бўлган экан деб, қараса қуёшламада чарх эгириб, калап сотиб ўтирган бир кампирга кўзи тушди, ёнига бориб: Эй она, сиз менинг онам бўлинг, мен сизнинг ўғлингиз бўлай, бу ерда Шоҳабbos подшонинг қизи Санамжон қулга зарур бўлиби, эртага мени қул бозорига чиқариб сотинг, менинг баҳомни сўраса минг тилло деб айтинг, қулинг нечун қиммат деса, манинг қулим ошиқ, созанда-гўянда деб тураверинг,-деди. Қампир бечора қачон бозор келар экан деб ўтирди. Бозор куни Ғарибжон юзига қорани чалдириб,

бошига бир қўша рўмолни боғлатиб, қул бозорида тураверди. Чошгоҳ вақтида отли келиб сўрайверди: Сенинг қулинг неча тилло?-Тўрт юз, сеники-чи?-Беш юз. Шунда уларнинг Ғарибга қўзи тушиб, ҳей кампир, сенинг бу ҳабаши қулингнинг баҳоси қанча, деб сўрадилар: Менинг қулимнинг аниқ баҳоси минг тилло деди кампир. Отлиқлар сенинг қулинг нега қиммат? деб сўрадилар. Менинг қулим ҳунарли қул деди, кампир. Қандай ҳунар бор? деб сўрадилар. -Ошиқ созанда, гўянда бу йигит деди кампир. Шоҳсанам шунда менинг Ғарифимнинг сози, сўзлариндан билмасмикан бу деб, қани сендан бир нарса эшитайлик, деди.

Бозорда бир кишининг сотишга олиб келган икки дутори бор эди, биттасини олиб Ғарифнинг қўлига бердилар. Ғарифжон қўлида сози, оғзида сўзи бир неча жойлардан тимсол келтириб, Санамжонга қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Қулоқ солиб, эшит менинг арзимни,
Олар бўлсанг қул жойинга ол, Санам
Киши билмас менинг асли зотимни
Олар бўлсанг қул жойинга ол, Санам.

Бу беш кунлик ўтар дунёи Фоний
Кўп бўлар ошиққа маъшуқнинг оли.
Гавҳар нишон бўлсанг, гавҳарнинг дони,
Олар бўлсанг қул жойинга ол, Санам.

Жоним олар тархиноли қўлларинг,
Ошиқни куйдирап ширин тилларинг,
Жафокаш бўларлар Боғдод қуллари,
Олар бўлсанг, қул жойинга ол Санам.

Рақиблар қўлидан озод қил мени,
Харидорсан бугун сотиб ол мени,
Ғариф айтар: ҳақ ошиқман, бил мени,
Олар бўлсанг, қул жойинга ол Санам.

Бу сўзларни эшитган Санамжон Ғарифжонни таниб, эй кампир, бу қулинг айтганингдан ҳам зиёда экан, яна бир сўз айтсин, деди. Ғарифжон қайнаб-жўшиб, қўлида сози, оғзида сўзи Санамжонга қараб яна беш калима сўз айтар бўлди.

Кулар юзли, сарзи қадли нигорим,
Бу сўзим фарқига етсанг не бўлди?
Барча одам бизга душман, дилдорим,
Рақиблардан ҳазар қилсанг не бўлди?

Жамолинг қўрмакка мен интизорман,
Бу ишқнинг дардидан мен бекарорман,
Ўлгунча Санамжон мен харидорман,
Солланиб олдимдан ўтсанг не бўлди?

Ҳар ошиқ даврини сурар чоғинда,
Булбуллар сайрашар чаман боғинда,
Мен юрибман айрилиқнинг дөғинда,
Санамжон марҳамат этсанг не бўлди?

Ғариф айтар фикри-зикрим йитирдим,
Сени кўриб хаёлимни кетирдим,
Озод бошим бунда келиб соттирдим,
Харидорсан сотиб олсанг не бўлди?

Ана энди Ғарибжонни Санамжон таниб, минг тиллони санаб бериб, кампирнинг вақтини хуш этиб, Ғарибжонни етаклаб кетаверди. Энди бугун кечқурун Ғарибжон билан хабарлашсам, дўст-душман отамга билдирад шу боис ундан эртага хабар олай деб, бу қулни эҳтиёт қилишни тайинлаб, Ғарибжонни қулларнинг орасига юбориб кетаверди. Ғарибжоннинг кўзлари тўрт бўлиб қараб ўтириди келажак Санамжон йўқ. Қаҳрланиб боғнинг деворидан сакраб ўтиб ўзининг кулбахонасига бориб Оводон деган онаси, Гулжамида деган синглиси бор эди, булар билан кўришиб, сўзлашиб ўтириди. Лекин эрталаб ўрнидан туриб, боғни ташлаб келганига кўп пушаймон қилди. Санамжон ҳам эртаси келиб, қуллардан сўради: кеча минг тиллога олинган ҳабаши қул қани? Қуллар: билмадик, кечадан бери йўқ, дедилар. Санамжон Ғарибжон кеча хабарлашмаганим учун аччиқланиб кетибди-да деб ўйланди, хафа бўлди.

Шоҳсанамнинг Хўжа боғбон деган боғбони бор эди. Ғарибжон орадан икки кун ўтгандан кейин боғбонга хизматкор бўлиб ёлланди. Отини кал, деб таништириди. Боғбон ҳар йилда икки марта гулчаман боғлаб Шоҳсанам совға қилиб юборар эди. Ғарибжон буни кўриб, эй уста, мен ҳар бир чамангул боғласам бўладими? деб сўради. Бўлади, деди боғбон. Ғарибжон қайтиб келиб боғбонга етим хизматкор бўлиб юрганини бир қоғозга бир бармоғининг қони билан ёзиб, бир гулдаста ясади ва ичига қоғозни яшириди:

Қулоқ солиб эшит менинг арзимни,
Кундан кунга бадтар бўлдим дардингдан.
Нелар чекдим фироқингдан-ҳажрингдан.
Қонлар йиғлаб ўтар бўлдим, дардингдан.

Чаман боғлаб, нома ёзиб юбордим,
Сени деб нечадан юзим ўгиридим,
Роҳат чироғини йиғлаб сўндиридим.
Қонлар йиғлаб ўтар бўлдим, дардингдан.

Ихлос билан боғда хизмат этарман,
Билмам мақсадимга қачон етарман,
Саҳролардан адо бўлиб ўтарман,
Ёр-ёр дейиб ўтар бўлдим, дардингдан.

Ғариф эдим «қал» қўйибман отимни,

Кимга айтай сийнамдаги додимни,
Паризоддан бошқа билмас зотимни,
Сенга додим айттар бўлдим, дардингдан.

Боғбон Ғарибжон ясаган гулдастани кўриб, хурсанд бўлди ва Шоҳсанамга совға қилиб олиб борди. Шоҳсанам дид билан танланган гулларни кўриб, эй боғбон, бу гулларни жуда яхши танлаб боғлабсиз, эртага бизлар боққа сайрга чиқамиз, боғни ораста қилиб, қўйинг, деди. Боғбон хўп бўлғай, деб севиниб боғда турли-турли таомлар пиширтириди. Чамангулларни боғлайверди. Боғбон кетгандан сўнг Шоҳсанам гулларни кўрса, бир чамангул кўзига иссиқ босилаверди, олиб исқаб кўрди, ичидан бир нома чиқди. Хатни ўқиб, Ғарибжоннинг боғбонга етим бўлиб юрганини билиб, Ақча Гулнаҳорни чақириб, Ғарибдан келган нишонани билдириб, беш калима сўз айттар бўлди:

Ақча, сенга сирим баён айлайнин,
Ёрнинг гули келди, ўзи келмади.
Бошимдан ўтганни аён айлайнин,
Ёрнинг гули келди ўзи келмади.

Қаҳбо фалак бошим қилди ғамхона,
Ўзи келмай гули келди ғойибона,
Менинг учун етим бўлиб боғбона,
Ёрнинг гули келди ўзи келмади.

Фалак менинг қанотимни қайирмиш,
Ғазаб билан мени ёрдан айирмиш,
Билмам энди ёрим кимга буюрмиш,
Ёрнинг гули келди ўзи келмади.

Шоҳсанам қиз дерлар менинг отима,
Бир оҳ урсам олам ёнар ўтима,
Сендан бошқа ким ҳам етар додима,
Ёрнинг гули келди ўзи келмади.

Ана Санамжоннинг қирқ канизи бор эди, Боққа сайила чиқадиган бўлдилар. Канизлар боққа бориб мева-майз билан бўлиб кетавердилар. Ақча Ғарибжонни боғ ичидан ахтарди. Қараса, шоҳсупалар тўшалиб, овқатлар пишиб, турли-туман мевалар келиб турибди. Узокдан кўрса, боғнинг бир чаккасида Ғарибжон ўт ўриб ўтирибди. Шоҳсанамнинг кўзи Ғарибга тушди, булар борса, Ғариб қочиб кетди. Бундан хафа бўлган Санамжон, бошимга не савдолар тушди деб, Шоҳсупада ўтириб Ақчага қараб, беш калима сўз айттар бўлди:

Ақча келин ғамсиз бошим,
Ғамхона бўлди найлайнин,
Бир сўз билан ошно ёрим,
Бегона бўлди найлайнин.

Мен келдим уни сўроғлаб,

Юрагимни ўта доғлаб,
Ул қочди мендан йироғлаб,
Ғамхона бўлди найлайин.

Ёнди-юрак-бағрим ёнди,
Умидим барчаси сўнди,
Висолнинг чироғи сўнди
Ҳижрона дўнди найлайин,

Қутилмади ғамдин бошим,
Захар бўлди ичган ошим,
Ёр йўлинда қўзда ёшим,
Равона бўлди найлайин.

Шоҳсанам қиз энди пира
Ҳар ким ўз баҳтиннан кўра
Ёрнинг кўнгли ўзга ёра,
Гумона бўлди найлайин.

Эй Санамжон, деди Ақча, шунча киши билан келибсан, ҳали ҳам яхши бу бечора боғда турибди. Ойни, кунни этак билан яшириб бўладими? Сизларнинг биринг ой, биринг кун, у шунча қизнинг олдида андиша қилиб, уялиб турибди. Унда Шоҳсанам бошига тушган савдоларни бу канизларига бирма-бир баён қилмоқчи бўлиб, боғнинг ўртасида туриб, канизларига қараб, беш калима сўз айтар бўлди:

Севар ёримдан айрилиб,
Юрмаклик раво бўларми?
Гўзал ёрнинг фироқинда
Кезмаклик раво бўларми?

Юзда маломат гардини,
Сўзи етар номардини,
Эй ёронлар ишқ дардини,
Дардига даво бўларми?

Мен истарман ёрим келса,
Келиб ғамгин қўнглим олса,
Бир кун буни отам билса,
Канизлар гувоҳ бўларми?

Фироқ ўтина куйганинг,
Сийнасига тош урганинг,
Ҳар кимга сирин айтганинг,
Сўзинда ибо бўларми?

Ёр йўлинда бўйин эгмак,
Роҳат бериб меҳнат олмоқ,
Шоҳсанамдин ошиқ бўлмоқ
Бундан истихло бўларми?

Ана Ақча билан канизлар Ғарибжонинг ўт ўриб юрган жойига бордилар.
Узоқдан Ғарибжон уларни қўриб, қизларга қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Кўрдим икки пари келар,
Келар соллона-соллона,
Ошигининг кўнглин олар,
Олар солланана-солланана.

Бири гулдир, бири ғунча,
Ул бири йўқдур Санамча.
Томоша қилинглар барча,
Келар соллона-соллона.

Икки пари ҳамдам бўлиб,
Бир-биридан нусха олиб,
Қиё боқиб, қўлин солиб,
Келар солланана-солланана.

Ўн тўрт гежалик ой каби,
Юришлари хумо каби,
Минг қўйли уллибой каби,
Келар солланана-солланана.
Ғаридер: ошиқ додина,
Ҳақ етирсин муродима,
Дўзмам айролик ўтина,
Келар солланана-солланана.

Икки қиз Шоҳсанамнинг ҳузурига Ғарибжонни олиб келдилар.
Шоҳсанамнинг қирқ канизининг ичидаги бир канизи бор эди, отига Тансиқ канизи
дер эдилар. Шоҳсанам айтди: эй, Тансиқжон, Ғарибжоннинг қўлларига бир сув
қўйиб юбор, деди. Шул вақтда каниз Ғарибжоннинг ҳусни-жамолини қўриб унга
тегишиди. Ғаридер силтаб ташлади. Шоҳсанам буни эшитиб, Тансиқ канизни таёқ
жазосига буюрди. Тансиқ канизи бу хўрликларга чидамай, Ғарибжоннинг боғда
юрганидан Шоҳаббосга хабар берди. Бу хабарни эшитиб, дарғазаб бўлган
Шоҳаббос жаллодларини чақириб, дарров Ғарибжонни тутиб, дорга осинглар,
деб буюрди. Жаллодларнинг келгани ҳақида Шоҳсанамга хабар бердилар.
Шоҳсанам Ақча билан маслаҳатлашиб Ғаридер Ясмиқ момо деган кампирнинг
уйига яширдилар.

Жаллодлар келиб боғни қарадилар, ҳеч ердан Ғаридер топа олмадилар.
Орадан уч кун ўтди. Шоҳсанам айтди: Эй, Ғарибжон энди отам билиб қолар, сен
бир узоқ юртларга кетмасанг бўлмас, деди. Шунда Ғарибжон ёрига қараб беш

калима сўз айтар бўлди:

Отам билан дейиб қайғу емагил,
Биза бир ёзилғони бордур Санамжон,
Манго мунча аччиқ сўзлар демагил,
Ошиқлара не ҳожати бордур, Санамжон.

Отанг билса ахир бизни нетарлар,
Фармон билан тутиб олиб кетарлар,
Сени қўйиб, мени қурбон этарлар,
Бир боша бир ўлим бордир, Санамжон.

Булбул фифон айлаб айрилмас гулдан,
Жоним чиқармишам бошда кўнгилдан,
Минг жазо олсам ҳам кечмасман сендан,
Ошиқлара кечмак ордур Санамжон.

Мен бир қўзи-қўчкор сўйсин қурбона,
Бўйним боғламишам зулфинг торина,
Минг йўла бош урсам отанг дорина,
Ошиқларнинг иши зордур Санамжон.

Ғаридайтар: фалак биза турмаса,
Ўтганларнинг хотирасин кўрмаса,
Отанг энди сизни биза бермаса,
Ўлдирса ўлдирсин зордур, Санамжон.

Охири чорасизликда Ғарিবжон Ҳалап Ширвонга кетадиган бўлди.
Ғарибнинг Оводонжон деган онаси, ёшфина Гулжамила деган синглиси бор эди.
Булар билан хайрлашиб кетайин деб, ўзининг кулбахонасига борди. Онасига
бошидан ўтган савдоларни баён этиб Ғаривжон беш калима сўз айтар бўлди:

Хуш қол энди жоним онам,
Мен бундан кетмали бўлдим,
Шоҳабbos хоннинг дардиндан,
Олиб бош кетмали бўлдим.

Кеза билмам ушбу ерда,
Санам солди ёвуз дарда,
Ёр-ёр дейиб, ёт элларда,
Олиб бош кетмали бўлдим.

Ғаридайтар қариндошим
Куяр бўлди ичи-дешим,
Энди ёт эллара бошим,
Юрт ошиб кетмали бўлдим.

Ғаривжоннинг онаси бу сўзларни эшитиб, гоҳ розичилик бериб, гоҳ

розичилик бермай, у ҳам Ғарибжонга қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Ҳасан вазир ўлди, сенга сиғиндим,
Болам сени ўз баҳтинга топширдим.
Бир неча вақт бўйинг кўриб қувондим,
Ғариб, сени ўз баҳтинга топширдим.

Ёр йўлинда бошинг олиб кетарсан,
Энди мени, Гулжамилни нетарсан,
Бир ёр учун хунобалар ютарсан,
Ўғлим сени ўз баҳтинга топширдим.

Кўзимнинг равшани нурим сен эдинг,
Қаторда суюнган норим сен эдинг,
Баҳти-саодатим борим сен эдинг,
Болам сени ўз баҳтинга топширдим.

Душман юзи қора бўлсин орада
Мени қўйди бир туганмас балода,
Ободон дер, етолмадим мурода,
Ўғлим сени ўз баҳтингга топширдим,

Охири Ободон кампир чорасизликдан Ғарибжонга рухсат берди. Энди синглиси Гулжамила акасининг кетажагига норозилик билдириб, беш калима сўз айтар бўлди:

Орадан бир сўз ўтмайин,
Жон оғам, қайга борасан?
Ўн гулдан бир гул очилмайин,
Жон оғам, қайга борасан?

Яхши-ёмонимни билмай,
Кафандан тўнимни рос қилмай
Алинг билан гўра солмай,
Оғамжон қайга борасан?

Бағрим бўлди пора-пора,
Юрагима солдинг яра,
Бизни айладинг бечора,
Жон оғам, қайга борасан?

Кечдим мен энди бу жоннан,
Ал чекдим фойда, зиённан,
Шумиди умидим сеннан,
Жон оғам, қайга борасан?

Кетар бўлдинг бошинг олиб,

Бир кексанинг пандин олиб,
Мени ёнар ўта солиб,
Жон оғам, қайга борасан?

Юрагимни ўта доғлаб,
Иқболима қора боғлаб,
Гулжамил қолар қон йиглаб,
Жон оғам, қайга борасан?

Шундан сўнг онаси, синглиси билан хайрлашиб, Ғарибжон Халаб-Ширвонга равона бўлди. Бориб бир Хорозмон кампирнинг хорозини ҳайдаб, она-ўғил бўлиб ун чиқариб юраберди.

Бир куни кампирнинг уйига Бағдоддан бир савдогар келиб тушди: - сен қайдан бўласан ўғлим, деди Ғарибжонга. Ғарибжон: мен Бағдоддан, Ҳасан вазирнинг ўғлимани, деб жавоб берди. Агар сен Бағдоддан бўладиган бўлсанг,- деди савдогар, Шоҳаббос подшо қизини Шовалад подшога бераётир. Қирқ зинапояли кўшк қурилди, қирқ кеча-кундуз тўй бўлади, кўшк олдида созанда-гўяндалар қўшиқ айтмоқда. Ҳар бир созанда-гўянданинг сози, овози ёқса Шоҳсанам минг тилло танга, қирқ чопон сарпо бериб турибди, деди.

Ғарибжон бу хабарни эшитиб ичига ўт тушиб, кампирнинг олдига бориб айтдики, эй она, кўп тузингни едим, оз хизматингни этдим, менга рухсат қилсанг, Бағдод шаҳрига қайтмоқчиман, деди. Кампир билан хайрлашиб, Карбало чўлида шошиб-пишиб келаётир эди, олдига бир қора отли киши чиқди. Эй ўғлон келиш қайдан, бориш қайга, деди. Келишим Халаб-Ширвондан, боришим Бағдод, деди Ғарибжон. Мин, отнинг орқасига,-деди халиги киши. Ғарибжон минди, кўзингни юм, деди, юмди. Оч деди, очди. Ярим кечада қараса эшигининг олдида турибди. Ғарибжон эшигини қоқди. – Ким, деди кампир. Бир худойи меҳмонман деди, Ғарибжон. Эй меҳмон менинг уйимда не ҳаз топасан, менинг бир Ғарибжон деган ўғлим бор эди, кетганига етти йил бўлади. Унинг дардида йиглай-йиглай кўзим кўр бўлди. Уйим, ифлос, деди кампир. Унда Ғариб айтди: Эй, она менга ҳеч нарсангиз керак эмас. Бир чойнак чой берсангиз бўлгани. Шунда Гулжамила айтди: Эй, она, бори-йўғимизга қойил бўлиб турибди-ку, меҳмон олаверайлик. Менинг акам Ғарибжон ҳам ёт элларда шундай меҳмон жой сўраб юргандир, деди.

Шундай қилиб она-қиз иккаласи маслаҳатлашиб Ғарибжонга ичкари киргиздилар. Чироқни ёқиб чойни қўйиб бир оз дам олгандан кейин Ғарибжоннинг кўзи деворда турган ўзининг қазма дуторига тушди. Ғарибжон дуторни олиб, ҳар турли мақом йўлларига чертаверди. Кампирнинг бағри эзилиб, дутор чалишинг худди ўғлим Ғарибжоннинг дутор чалишига ўхшар экан. Меҳмон сен қайдан келаётисан, деб сўради. –Эй кампиржон, деди Ғарибжон мен Халаб-Ширвондан келаётиран. Шунда кампирнинг ёдига ўғли Ғарибжон тушиб, кўнгли бузилиб, беш калима сўз айатар бўлди:

Халаб Ширвондан йўл ошиб,
Келишинг болама мангзар,
Сарпардадан муқом чалиб,
Чалишинг ўғлима мангзар.

Үрдак учар ҳаво билан,
Булбул сайрар наво билан,
Астагина ибо билан,
Келишинг ўғлима мангзар.

Кўзим йўқ юзинг кўрмакка,
Мадорим йўқ ҳол сўрмоққа,
Қарорим йўқ қараб турмокқа,
Келишинг болама мангзар.

Уч юз олтмиш, тирик ғойиб,
Бу Ғарифон куйди ёниб,
Ҳар сахарлар Санам дейиб,
Нолишинг ўғлима мангзар.

Ободон дер: жоним куяр,
Қон йигласам душман кулар,
Сўзларингни жоним суяр,
Ёнишинг ўғлима мангзар.

Эй, кампир деди Ғариф, мен Ғариф эмасман, бир юрган ғариб-бечораман, деб Ғарифон онасина қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Яқин йўлим узоқ қилма,
Она сен ғариб, мен ғариб,
Қулоқ сол арзи ҳолима,
Она сен ғариб, мен ғариб.

Мен Ғарифни шогирдиям,
Олтин-кумишнинг гардиям,
Шоҳсанам қизнинг дардидаям,
Она сен ғариб, мен ғариб.

Ғариф келар тоғдан ошибб,
Ишқ ўтида қайнаб-жўшиб,
Қайғусига қайғу қўшиб,
Она сен ғариб, мен ғариб.

Ғариф деяр, ҳолим сўрма,
Ўғлим дебам фарёд урма,
Кўз ёшинг тўкиб ўлтирма,
Она сен ғариб, мен ғариб.

Сўзни тамом қилгандан кейин Ғарифон айтдики, эй она, бу ерда Шовалад подшонинг қирқ кунлик тўй-томушоси бор экан. Ҳамма жойдан созандагўянда, бахши келган экан. Қайси бирининг сози-сўзи ёқса Шоҳсанам минг

тилло танга пул, бош-оёқ сарпо берар экан. Менинг дуторим йўқ. Шу дуторни берсангиз, мен ҳам тўйга бориб, бир ашула айтсам, деди.

Эй меҳмон, деди кампир, бу дутор ўғлимдан қолган нишона, ҳар кун буни уч мартаба кўзимга суртиб қўяман. Бу дуторни ҳеч кишига бермайман, деди. Шунда синглиси Гулжамила айтди: Эй она, бошланганига ўттиз саккиз кун бўлибди. Лекин ҳали бир созанда минг тилло тугул бир шойи ҳам олиб билмабди. Балки бу меҳмон сози-сўзи ёқса минг тилло пул топса, беш юз тангасини бизларга келтириб берса, дуторни ҳам келтириб берса ёмон бўлмас эди. Она-қиз иккаласи ўйлашиб Ғарибжонга дуторни бериб юбордилар.

Ғарибжоннинг юзига қора чекилган, соchlари ўсган, дуторнинг попуклари кўриниб тураг эди. Ғарибжон тўйга қараб жўнади. Борса кўшқда Шоҳсанам хуснининг шуъласи жаҳонни тутиб турибди. Сал нарида уч ёғоч ҳам қурдириб кўйган экан. Агар Ғарибжон келса осамиз деб. Ғарибжонни бу афтода ҳолида кўрган болалар унга кесак отиб бу не кал, деб масхаралай бошладилар. Бу ёт йигитдан шубҳаланган тўйбошилар келиб қарасалар, унинг қўлтиғидан дутор кўриниб тураг эди. Бир саёқ созанда бўлса керак, деб уни мусобақалашаётган баҳшилар ёнига олиб бориб қўйдилар. Созандалар унга жирканиб қарашдилар ва нарига ўтиб ҳой кал, деб уни четга чиқариб қўйдилар. Шунда тўйбошилар айтди, ўттиз саккиз кун бўлди созандалар айтишиб бир шойи танга ола билмади. Бу кал ҳам омадини бир синаб кўрсин, дедилар. Шундай қилиб, Ғарибжонга навбат етди. Ғарибжон оғзида сўзи, қўлида сози, кўп ерлардан тимсол келтириб, Санамжонга қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Оғалар тун-кеча Халаб-Ширвондан,
Бир ёр савдосига тушдим-да келдим.
Айб айламанг дўстлар мени келди деб,
Шул ёр савдосига тушдим-да келдим.

Неча йиллар кездим саргардон, бўлиб,
Ҳар мардга, номардга сирим билдириб,
Мурода етганим тушимда кўрдим,
Бир ёр савдосига тушдимда келдим.

Номозшомда келдим кулбахонамга,
Сирим билдирамадим божим онама,
Ханжар ярасини чекдим сийнама,
Тухмат балосидан қочдим-да келдим.

Отимни боғладим нор ёғочига,
Бир камон ташладим дор ёғочига,
Қурбон бўлсин бошим, ёр ёғочига,
Баланд-баланд тоғлар ошдим-да келдим.

Юзингни ўхшатдим байрам ойина,
Қошингни ўхшатдим камон ёйина,
Мен ботибман маломатнинг лойина,

Дарё каби тўлиб-тошдим-да келдим.

Созимни кўтариб келдим уйингга,
Қурбон бўлай ёrim қадди бўйига,
Ғарib ошиқ Шоҳсанамнинг тўйига,
Бир ёр савдосига тушдим-да келдим.

Бу сўзни Ғарibжон айтган заҳоти жаллодлар уни ёқасидан тутиб, подшонинг олдига қўл - оёғини боғлаб олиб бориб ташладилар. Эй подшоҳим, бу кал, Ғарib ошиқ Шоҳсанамнинг тўйига деган сўзни айтди, дедилар. Буни олиб бориб дорга осинглар, деди подшо. Подшоҳим арзим бор, арзим бор, деб Ғарibжон дорнинг тагига боргунча қичқириб борди. Тўйга йиғилган халқ, эй подшоҳим, ашулани жуда яхши айтди, унинг арзини сўранг, одамнинг арзини сўраб гуноҳи бўлса осиш керак, дедилар. Подшо қайтаринг, қайтаринг, деб буюорди. Ғарibжонни дор тагидан қайтариб олиб келдилар. Қани, зангар не арзинг бор, деди подшо. Қуллик-еј подшоҳим, деди Ғарib, бу одамларингиз овсарми десам, сиз булардан ҳам сал юқори экансиз. Мен ўзимнинг Ғарibчилигимни, бечоралигимни айтдим, менинг Ғарibжон билан ҳеч алоқам йўқ деди.

-Вой зангар-еј, боринг, тархон бўлсин, бу йигит нени айтса айтсин, Ғарibни айтадими, бечораними, деди подшо. –Қуллуқ подшоҳим, яна оғзимдан ғарib-сариб деган сўз чиқса, бу одамларингиз мени яна сизни олдингизга келтирмасин, айтиб қўйинг, деди Ғарib. Йўқ, тархон бўлдинг сен, деди подшо. – Қуллуқ подшоҳим, қуллуқ деб, Ғарib Шоҳсанамнинг кўшки олдига чиқиб, беш калима сўз айтар бўлди.

Эй ёронлар севдигимни,
Кўрдигим жойларга келдим.
Сенинг билан ўйношмоқقا,
Юрдигим жойларга келдим.

Ўпсам сиймин сақоғингнан,
Сўрсам ширин дудоғингнан,
Ёrim иссиқ қучоғингнан,
Ётдигим жойларга келдим.

Тердигим боғнинг гулиннан,
Эмдигим ширин тилиннан,
Ёrim хиноли қўлиннан,
Тутдигим жойларга келдим.

Ёrim билан сафо этиб,
Муроду мақсадга этиб,
Оқ қўлин бўйнимга чотиб,
Турдигим жойларга келдим.

Ғарib ошиқ қайнаб-жўшиб,

Ишқнинг дарёсига тушиб,
Санинг билан қўл ушлашиб,
Юрдигим жойларга келдим.

-Ҳа баракалло, менга ёқадиган номалардан айтдинг, деб Шоҳсанам Ғарибонга бош-оёқ сарпо минг танга пул совға қилди. Ғарибjon янада қайнабжўшиб, тилида сўзи қўлида сози Шоҳсанамга қараб яна беш калима сўз айтар бўлди:

Ёрим берган оқ рўмолим,
Сени қайда қўёйин ман,
Боғдан қизил гулни узиб,
Кирмизига бўёйин ман.

Ёрим жабр айлама биза,
Сиё зулфни тўкма юза,
Сени бермам юз минг қиза,
Кел, ёнима севайин ман.

Эйнингизда бордур ола,
Бири гулдур бири лола,
Санамжон кетма хаёла,
Қўш норингни ўйнайин ман.

Юзингдан никобинг олиб,
Куйдирма мени уялиб,
Сенинг билан қўл ушлашиб,
Кел, ёнима севайин ман.

Ошиқ Ғариф қайнаб жўшиб,
Ишқнинг ўтина тутушиб,
Карбало чўлиннан ошиб,
Кел, ёнима севайин ман.

Бу сўзни эшитгандан кейин Шоҳсанам яна бир неча молу-дунё, зари зебо ташлади. Энди Ғарибjon сал қаҳрланиб яна беш калима сўз айтар бўлди:

Ошиқларнинг иши халқقا аёндур,
Манго сиз ёр керак, дунё керакмас.
Бу дунё деганинг бир бевафодур,
Манго сиз ёр керак, дунё керакмас.

Ғариф эдим кал қўйдилар отимни,
Кимга айтай сийнамдаги доғимни,
Паризодим сен эшитгил додимни
Манго сиз ёр керак, дунё керакмас.

Ҳақ олдида кечар оҳ ила зорим,
Кеча-кундуз фикри, ёди хаёлим,

Чин ошиқ на қилар дунёниг молин,
Манго сиз ёр керак, дунё керакмас.

Ғариф ошиқ айттар: бу сўзим ростдур,
Бу дунё деганда хузур абасдур,
Санамжон ёр, санго, манго ким дўстдур,
Манго сиз ёр керак, дунё керакмас.

Ғарифжон мени унутмаган экан деб, уни таниган Санамжон юзидаги бир пардасини олиб ташлаб, икки зинапоя тўман тушиб Ғарифжонга қараб бир сўз айттар бўлди:

Қулоқ солиб эшит менинг арзимни,
Сенинг келганингни билобилмадим.
Мен ташладим номус билан оримни,
Ғариф келганингни билобилмадим.

Айрилик дардидан йиглаб юрдингми,
Бир ёт ўлкаларда сарсон бўлдингми,
Аввалдан келмасдан энди келдингми,
Ёрим келганингни билобилмадим.

Ота-онам қувладилар кетмадим,
Оқ юзима пардаларни тутмадим,
Шовалад подшони қабул этмадим,
Ғариф келганингни билобилмадим.

Сенинг учун мен берайин жонимни,
Сен бўлмасанг мен тўқайин қонимни,
Зиёда йиглатма Санамжонингни,
Ёрим келганингни билобилмадим.

Кимни гул деярлар, кимни лолалар,
Айтармишлар мени сендан оларлар,
Манго тегсин сенга келган балолар,
Ёр сенинг келганинг билобилмадим.

Шоҳсанам дер, Шоҳабbosнинг қизиман,
Қон йиглатиб ёш тўқдирдинг кўзима,
Қарорим йўқ ташлар бўлдим устинга,
Сенинг келганингни билобилмадим.

Шундан сўнг Шоҳсанам Ғарифжоннинг қучогига ўзини ташланди. Ҳамма ер талотўп бўлиб кетди. Лекин ҳеч ким буларни бориб ажратишга ботина олмади. Шоҳсанам шунда яна Ғарифжонга, халқقا қараб беш калима сўз айттар бўлди:

Ойга туташиб доғлар,

Булбулнинг ўрнига зоғлар,
Ёридан айрилган йиғлар,
Етишакўр ибо билан.

Кўп бўлар ёрнинг армони,
Санамнинг қийналди жони,
Ўртади доғи ҳижрони,
Душманлара топо билан.

Қурбон бўлай ёр қўйнига,
Қўлимни солай бўйнига,
Гарип Санамнинг қўйнига
Кирса керак ибо билан.

Бу сўздан кейин Шоҳсанам қўшкнинг зинасидан ўзини Фарибнинг устига отди. Фарибжон Шоҳсанамни ерга пешини ҳам теккизмасдан икки қўллаб қопчиб олди. Иккиси-бири у ёққа, бири бу ёққа беҳуш бўлиб йиқилиб қолдилар. Фариб деган ашулачининг устига Шоҳсанам қўшқдан ўзини ташлади, деб дарров подшога хабар бердилар. Боринг, иккаласини ҳам дорга осинг, деб фармон берди подшо. Тўйга йигилган халқнинг ҳаммаси подшонинг олдига бориб. Подшоҳим, сиз уларни осиб ҳам билмассиз, ўлдириб ҳам билмассиз, улар бир-бирига ошиқ дедилар. Ўзингиз томдан отилган қовунни ҳам қопчиб ола билмассиз, Фариб қирқ газлик қўшқдан ташлаган Шоҳсанамнинг бир пешини ҳам ерга теккизмасдан қопчиб олди, дедилар.

Тамоми халқ Фариб билан Санамжон томонда бўлдилар. Подшонинг бир ўзи бир томон қолди. Не қиласини билмаган подшо: Эй халойик, бу тўй Фариб билан Санамники бўлсин, деди. Ўртада бир жарчи чиқиб, бу тўй Шоваладнинг эмас, Фариб билан Шоҳсанамники деб қичқираверди.

Шунда Фарибжон энди хотиржам бўлиб, халққа қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Шум рақиблар бизни ёмон бўлдириди,
Ўлмагимдан айрим кор манго найлар?
Кечибман жонимдан, гул армонимдан,
Энди номус билан ор манго найлар?

Намак каби ҳар қозонда қайнарман,
Тушиб ишқнинг дарёсидан бўйларман,
Кўнглима келганинг баён айларман,
Энди номус билан ор манго найлар?

Олғир қушлар бўлар шоҳнинг қўлинда,
Хуркиб-хуркиб қўнар соғу сўлинда,
Мансур каби анал-ҳалқнинг йўлинда,
Осилсам зулфингдан дор манго найлар?

Ғүч йигитнинг бўлмас зарра армони,
Номарднинг ҳеч бўлмас аҳди-паймони,
Булбулнинг олдинда гулнинг дармони
Гулшанда ётмишам хор мано найлар?

Кечалар қон йиғлаб, кундуз тинмишам,
Ичиб, ишқнинг шаробиннан қонмишам,
Ғарип айтар ишқ ўтина ёнмишам,
Жафолар чекмасам ёр манго найлар?

Бу сўздан кейин Шоҳсанам ҳам ёрига қараб, уни боғ сайрига таклиф этиб бир сўз айтган экан:

Кел, Ғаривим, гашт этали бу боға,
Булбул кўрсин, гулнинг томошасини,
Қўй лабинг лабима, дуджоқ дудоға,
Тиллар кўрсин болниг томошасини.

Ишқ ели ҳар кимни айлади барбод,
Ҳар кимга дуч келса, айлайди фарёд,
Бесутун тоғини кўп қазди Фарҳод,
Ширин кўрсин, Фарҳод томошасини.

Худойим яратди жаннату ризвон,
Бу дунёда берди бизга минг алвон.
Ёр учун неча йил кезди саргардон,
Лайли кўрсин, Мажнун томошасини.

Ҳақ солмиш бошимга туганмас савдо,
Жаҳон бозорига тушди минг ғавғо,
Ўн икки йил оқди дарёда Узро,
Вомиқ кўрсин, Узро томошасини.

Икки ошиқ қўшилсалар жам бўлиб,
Сийналари доғли, кўзи нам бўлиб,
Сен ошиқ Ғариссан, мен Санам бўлиб,
Эллар кўрсин, бизлар томошасини.

Бу сўздан кейин Ғарип-жўшиб, ёрининг жамолина қараб, уни таъриф этиб, халққа қараб беш калима сўз айтар бўлди:

Эшиги айвони боқчали боғли,
Хуш ажаб жойлари бордур Санамнинг,
Ажаб томошали, оқ ўтоғали,

Боғу-бўстонлари бордур Санамнинг.

Бу нотавон кўзим ишқинда зори,
Ғамзаси жон олар, ширин гуфтори,
Кўнглима хуш ёқар ажаб рафтори,
Тиллодан шонаси бордур Санамнинг.

Санамнинг қайғусин вайрон этмака,
Боғи бор соллониб сайрон этмака,
Киприги жонимни ҳайрон этмака,
Бошинда жигоси бордур Санамнинг.

Ўзи хушқилиқли, қўли созлидур,
Олғир лочин қушли учқур бозлидур,
Боғли, сарховузли ўрдак-ғозлидур,
Кўлинда сўнаси бордур Санамнинг
Етти йилдир мен ёримдан жудоман,
Бошим қурбон, йўлинда ҳоки пойман,
Етти йилдан бери куйиб адоман,
Юрагимда доғи бордур Санамнинг

Гўзалдан гўзалнинг кўп бўлар фарқи,
Етишмас уларга хўбларнинг нархи,
Отасидир гўё фалакнинг чархи,
Паризод аноси бордур Санамнинг.

Келибдур ошиқлар жондан кечмака,
Ошиқларнинг ботин йўлин очмоқа,
Гулгун косаларда шароб ичмака,
Тиллодан миноси бордур Санамнинг.

Моҳитобон ичра моҳлар моҳидур,
Ою-йиллар чекканим шунинг оҳидур,
Ғариф Шоҳсанамнинг қиблағоҳидур,
Тилинда саноси бордур Санамнинг.

Бу сўздан кейин Ғариф билан Шоҳсанам бир-бирига оқ ипакдай чирмашдилар. Шоҳабbos ноилож қолди. Халқнинг ғазабидан қўрқиб, Шоҳсанамни Ғарифжонга никоҳ қилиб беришга рози бўлди. Етти кеча-кундуз қайтадан тўй-томоша бўлди. Бутун халқ тўй соп бўлгунча тик туриб хизматда бўлди.

Шундай қилиб, Ғарифжон билан Шоҳсанам муроду мақсадларига етиб, кўнггиллари ором топди. Ҳаммамиз ҳам мурод-мақсадларимизга етгаймиз, эшитганларингиз учун раҳмат!

ҲИЛОЛА ПАРИ ВА ҒАРИБ

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилиб турурларким, Шоҳ Аббос билан Ҳасан вазир иккилари аҳд паймон қилғон эрканлар бул ваъда бирла ким, сенинг қизинг бўлса мени ўғлимға бер. Кел, менинг қизим бўлса сенинг ўғлингға берурман, деб. Кунлардин бир куни худой таоло тақдири бирлан Шоҳ Аббоснинг бир қизи бўлди отини Шоҳсанам қўйдилар. Ҳасан вазирнинг ўғли бўлди, отини Ғарибжон қўйдилар. Алқисса Ҳасан вазир дунёдин ўтди. Ғариб шоҳ Аббосга киши юборди. Манго Шоҳсанамжонни берсун, деб. Эрса бу сўзга шоҳ Аббоснинг қахри келиб, вилоятдин чиқиб кетсун, деб киши юборди. Агар шаҳардин чиқиб кетмаса остиурман, деди. Алқисса Ғарибжон ноилож бўлуб кетар бўлди. Андин сўнг онасидин рухсат олур бўлди. Кетар бўлғанда онаси аиди: -эй ўғлим, мундин кетар бўлсанг ҳар вилоятни ихтиёр қилмағил, Бағдод вилоятиға борғил, деб ўғлиға панду насиҳат қилиб бир сўз аиди:

Мундин кетарсан бош олиб,
Бағдода бор, Бағдода бор.
Дарё каби тўлиб, тошиб,
Бағдод бор, Бағдод бор.

Бунда сенинг кўп койишинг,
Қайгули йўқдур бир кишинг,
Кўп анда қавму қардошинг,
Бағдода бор, Бағдода бор.

Гул ғунчасидек сўлмағил,
Ўзингни ўтға солмағил,
Золим қўлинда ўлмағил,
Бағдода бор, Бағдода бор.

Анда отангнинг жомига,
Бошигни ур даргоҳига,
Борсанг йўлиқғил шоҳига,
Бағдода бор, Бағдода бор.

Борсанг қариндошинг келур,
Иzzат бирлан икром қилур,
Барча сенинг қадринг билур,
Бағдода бор, Бағдода бор.

Мунда санго кўп қилу қол,
Кўнглингга келтирма хаёл,
Мунглиғ онангнинг кўнглин ол,
Бағдода бор, Бағдода бор.

Алқисса андин сўнг Ғариб, онасидин бу сўзни эшишиб, кўзлариға ёш олиб, зор-зор, чун абри навбаҳор йиғлаб, бир сўз аиди:

Мен кетарам бу ўлқадин бош олиб,
Бағдод ўлқасинда манинг кимим бор?
Хижрон тифи бирла бағримни тилиб,
Бағдод ўлқасинда менинг кимим бор?

Бугун Шоҳсанамдин умид узарман,
Айролик дардина ничик дўзарман,
Мажнун каби сахроларда кезарман,
Бағдод ўлқасинда менинг кимим бор?

Мен кетарман Диёрбкир юртиннан,
Келар дейиб умид қилмағил маннан,
Бугун умид уздим мен Шоҳсанамнан,
Бағдод ўлқасинда менинг кимим бор?

Айрилик ўтина ўртанаар жоним,
Куйибон кул бўлди бу устихоним,
Йўқтур манинг балли манзил-маконим,
Бағдод ўлқасинда менинг кимим бор?

Анда менинг ота-онам бўлмаса,
Кезардим кўнглимда ғамим бўлмаса,
Ман найлайин анда Санам бўлмаса,
Бағдод ўлқасинда менинг кимим бор?

Ғаріб айтур: йўқдур сабру қарорим,
Санам эрди мунда севгили ёrim,
Бу ўлкада бўлмас манинг турорим,
Бағдод ўлқасинда менинг кимим бор?

Алқисса андин сўнг Ғарибнинг онаси ҳам бир сўз айдилар:
Омон-эсон борсанг отанг юртиға,
Интизоринг кўпдир Боғдод элинда.
Соф бўлсанг бир куни келарсан яна,
Гирифторинг кўпдур Бағдод элинда.

Барча халойикға бўлиб ошкора,
Насиҳатим айтай санго бир бора,
Кезарсан гашб этиб боғу гулзора,
Гулузорнинг кўпдур Бағдод элинда.

Ул Бағдод элина ўзингни солсанг,
Қавму қардошлара бориб қўшилсанг,
Хаста-бемор бўлиб яна йиқилсанг,
Мададкоринг кўпдур Бағдод элинда.

Найласин бир мунглиғ noctur Оводон,
Хамиша сақласин яратган Субҳон,
Ҳар сабо, ҳар сабо ўқисанг қуръон,
Умидворинг кўпдур Бағдод элинда.

Алқисса андин сўнг онасининг панд-насиҳатини олиб, Ғарибжон Бағдод юртига қараб кетарман бўлди. Шул вақтда Ғарибнинг онаси зор-зор йиғлаб, борғил, эй болам, сени худоға топширдим, ҳар қайда бўлсанг худо ёринг бўлсин, деб бир сўз айди:

Кетар бўлсанг болам, бир ёт эллара,
Болам, сани бир оллоға топширдим.
Худо солди мани ёвуз кунлара,
Қўзим, сани бир оллоға топширдим.

Кимсага бу дардни айлайн изҳор,
Вайрона кўнглимни айладинг афкор,
Еру кўкни халқ айлаган биру бор,
Болам, сани бир оллоға топширдим.

Қизил гулдек бағрим сўлди сарғариб,
Шахсувор кўнглимни айладинг ғариб,
Бу дардима дармон топмай ахтариб,
Қўзим, сани бир оллоға топширдим.

Кўзга сурма айлай пойи гардингни,
Манго ҳамдам қилдинг оху сардингни,
Кима айтиб, кима йиғлай дардимни,
Болам сани, бир оллоға топширдим.

Оводон дер, болам, афкор айладинг,
То ўлинча орзу дийдор айладинг,
Гам билан гулимни гулзор айладинг,
Гулим, сани бир оллоға топширдим.

Алқисса, андин сўнг Ғарибжоннинг Бағдода кетарини эшитиб, Шоҳсанам бирла ҳамма қавму қариндошлари ҳозир бўлиб, етиб келдилар.

Шул вақтда Ғарибжон келган қавму қариндошлари бирлан хўшлашиб, бир сўз айди:

Хуш қолинглар ҳамма қавму қариндош,
Азиз бошим бўйла тушди савдоға.
Улли-киччи бари ҳамма ҳасратдош,
Қодир оллоға солди мани балоға.

Ёрнинг ишқи, муҳаббати кўнглимда,
Ёрнинг хижрон ўти ётмиш дилимда,
Бир паризод яна Бағдод элинда,
Дўстлар солди мени жабру жафоға.

Аслзода ҳамда бегу бекзода,
Кунма куннан дардим бўлди зиёда,
Манинг учун машғул бўлиб дуоға,
Етгайман ул шояд меҳру вафоға.

Ажаб савдоларға тушди бу бошим,
Дарё бўлар кўзда хуноба ёшим,
Тенги тушим, барча қавму қардошим,
Кеча-кундуз машғул бўлинг дуоға.

Ғарид ошиқ сигинибдур пирина,
Чўх савдолар тушди анинг сарина,
Азми сафар қилдим Бағдод ерина,
Ўзимни топширдим қодир оллоға.

Алқисса, Ғарид қавму қариндошлари бирла хўшлишиб бу сўзларни айтиб бўлғондин сўнг Шоҳсанамжон бекарор, беором бўлиб, Ғариджона қараб бу сўзни айтар бўлди:

Саринга дўнайин гул юзли ёрим,
Ўлдирмагил, мани мунча ноз бирлан.
Қиша дўндиримагил, фасли баҳорим,
Баҳор бўлса кезар ўрдак ғоз бирлан.

Манда кўпdir ишқ ўтиning изоси,
Армон қолур етса ажал қазоси,
Яҳёи изомдур оғзинг ҳавоси,
Қоматинг баҳс этар сарви ноз бирлан.

Хури ғилмонмисан парилар хўби,
Санго етмас ҳеч жаҳоннинг маҳбуби,
Лабларинг кавсадур, қадларинг туби,
Кўнглим қушин овлар баҳри боз бирлан.

Ман йиғларман қопуларни ястаниб,
Кўрмагунча жоним чиқар қистаниб,
Келмишам севдигим сани истаниб,
Дилимга айлагил хуш овоз билан.

Бечора Санаминг сўрса ҳолинги,
Санго сарф айласа мулки молини,
Эмса қона-қона лабинг болини,
Қишинг кечар, ғаминг ўтар ёз бирлан.

Алқисса бу сўзни эшитиб Ғариднинг ҳам кўнгли бузилиб, Шоҳсанамга қараб кўнгил бериб, мундин кетсам иншоолло қайтиб келурман деб, бу сўзни

айдилар:

Ман мундин кетарман Бағдод элина,
Сабр айла, севдигим то ман келгунча.
Булбул парвоз этиб ғунча гулина,
Сабр айла, севдигим то ман келгунча.

Боғу боғчам, олма-норим сен эдинг,
Ғунча гулим, гулузорим сен эдинг,
Кўнгил хушим, севар ёrim сен эдинг,
Сабр айла, севдигим то мен келгунча.

Ошиқлик савдоси тушди бошима,
Шум фалакнинг раҳми келмас ёшима,
Худо айролиқни солди бошима,
Сабр айла, севдигим то мен келгунча.

Дуои хайр этиб йиғла худоға,
Шому саҳар машғул бўлғил дуоға,
Рози бўлиб сабр айлагил балоға,
Санамжон сабр айла то мен келгунча.

Қодир олло эшитмади зоримни,
Барбод этди фалак кору боримни,
Ғариб айтур, Шоҳсанамдай ёrimни,
Интизорлик тортма, то мен келгунча.

Алқисса андин сўнг Ғариб Шоҳсанам бирла аллаёрлашиб, йўлға тушиб, Бағдода қараб кета берди. Бир неча кунлар йўл юриб, йўлида адашиб, чўли жазираларда йўл топмай қирқ кеча-кундуз ҳайрон бўлиб юрур эрди, ногоҳ бир кечаси саҳар чоғинда бир бобо олдиға учради. Ғариб ул бобоға салом берди. Анда бобо саломға алик олдилар. Ғариб аиди: сизга ким дерлар? Бободин жавоб сўраганлари бу турур:

Ман айролиқнинг доғинда,
Бобожон сизга ким дерлар?
Учрадим саҳар чоғинда,
Бобожон сизга ким дерлар?

Айтайин зори дилимни,
Осон айланг мушкулимни,
Йиқилдим, тутинг қўлимни,
Бобожон, сизга ким дерлар?

Кетарман шаҳри Бағдода,
Юурмен пойи пиёда,
Йўлиқдингиз бу орада,
Жон бобом, сизга ким дерлар?

Қутқардингиз дарду ғамдин,
Айрилибдурман онамдин,
Жудо тушдим Шоҳсанамдин,
Бобожон сизга ким дерлар?

Алқисса бу сўздин сўнг, ул бобонинг раҳми келиб, кўнгил бериб, бу сўзни айдилар: ғазали ҳазрати эшон:

Ҳақ китобин қўлга олған,
Восили қуръон бўлурман.
Қуръоннинг маъносин билған,
Ман ўзим сарбон бўлурман.
Кимса кўрса топар иззат,
Ҳамиша бўлур бадавлат,
Кимсага бўлдим ман қиймат,
Кимсага арzon бўлурман.

Хар ким этар мурод ҳосил,
Неча кўрмай қолар ғофил,
Кимсага кўриниб жоҳил,
Кимсага эшон бўлурман.

Сан бугун йўлиқиб мунда,
Борибман кезиб ҳар қанда,
Қирқ чилтанинг орасинда,
Ман ўзим султон бўлурман.

Гоҳи гўдак, гоҳи дарвиш,
Мани кўрган кўрмас койиш,
Гоҳи одам,гоҳ учар қуш,
Кунда минг алвон бўлурман.

Бу чўлларда оҳ урарсан,
Ғам ема даврон сурарсан,
Яна етти йўл кўрарсан,
Санго қадрдон бўлурман.

Ҳар ким чекар оҳи зори,
Йиқилғаннинг мададкори,
Ман худонинг ғазнадори,
Ман Хизри замон бўлурман.

Ал қисса андин сўнг Ғарib Хўжай Хизир алайхиссаломни таниб, кўзлариға ёхти келиб йиғлий берди. Эрса бобо ердин бир гиёҳни олиб бердилар. Анда Ғарib Хўжай Хизир бобосидин бу гиёҳнинг шарофатларидин хабар сўраб, бир сўз айдилар:

Ердин олиб манго бердинг бир гиёҳ,

Бобо бунинг хосияти не бўлур?
Бу ишинга туша билмадим асло,
Бобо бунинг хосияти не бўлур?

Ушбу ишингиза бўлибман ҳайрон,
Қўрқарам фойдами манго бу зиён,
Ё манго дардидур, ё манго дармон,
Бобо бунинг хосияти не бўлур?

Бунинг хосиятин ҳеч ким билурми?
Ё бир хосияти пайдо бўлурми?
Ё манинг дардима дармон бўлурми?
Бобо бунинг хосияти не бўлур?

Анинг хосиятин англаб билайн,
Сўзингизни мен ҳам қабул қиласин,
Не десангиз шунинг билан бўлайн,
Бобо бунинг хосияти не бўлур?

Дардли бўлғон истаб ахтарар табиб,
Айтинг билай хосиятин мен Ғариб,
Йўқса биза бердингизми бир насиб,
Бобо бунинг хосияти не бўлур?

Алқисса андин сўнг ул бобо айди: эй болам, мунинг кўп хосияти бор турур деб, ҳазрати Хизир алайҳиссалом баён қилиб бир сўз айдилар:

Сақлағил ўзингда меҳри гиёни,
Қадам босган еринг лолазор бўлур,
Дилингнан қўймағил зикри санони,
Санинг босган изинг гулузор бўлур.

Ҳар ким бу гиёҳни ўзинда тутса,
Қутилар бошина ҳар бало тушса,
Худонинг отини кўнглига солса,
Етти пушти мудом хушхабар бўлур.

Ҳар ким кўрса сани бўлар меҳрибон,
Мудом санго бўлсам дейди жонажон,
Эшитган кўп одам чекади фифон,
Паризодлар санго гирифтор бўлур.

Ҳар ерда ўзингни яхши атасанг,
Ўтганларнинг арвоҳини шодласанг,
Хизир бобом дейиб бизни ёдласанг,
Боша иш тушганда мададкор бўлур.

Алқисса андин сўнг Хизир алайҳиссалом ул меҳригиёҳни қўлларига олиб, дам солди. Рўмол бирла Ғарибға берди, ул рўмолни олиб юзу кўзиға суртди. Эрса Ғарининг ҳусни аввалгисидин юз чандон зиёда бўлди. Анда Ҳўжай Хизир айдилар: эй болам, ҳар ерда бўлсанг юзингга парда чекиб юргил, деди, дарҳол Ҳўжай Хизр шул замонда кўздин ғойиб бўлдилар. Анда Ғарифон Бағдод ютиға қараб кетарман бўлди. Бир неча вақтлардин сўнг шахри Бағдодға дохил бўлдилар. Алқисса шаҳарнинг ичига кириб, подшоҳнинг даргохина бордилар. Кўрсалар подшоҳнинг ҳамма одамлари бир-бирдин саломға кирдилар. Ул ҳам шул одамларнинг изидин кириб, кўл қовушдириб, подшоҳға салом бериб, арз жойидин туриб, қўлларини алиф лом қилиб, арзини айдиким, эй, подшоҳим, менинг арзим бор, деди. Анда подшоҳ айди: не арзинг бор? Не арзинг бўлса айтғил. Шул вақтда Ғариф подшоҳға арзини баён қилиб бир сўз айди:

Эй подшоҳим, арзим баён айласам,
Сўрсангиз ман Диёрбакирдин келдим.
Ҳарна пинҳон сўзим баён айласам,
Сўрсангиз ман Диёрбакирдин келдим.

Айтай шоҳим, сиза дард ила ғамдин,
Бошима етишган қайғу аламдин,
Неча қундур жудо тушдим Санамдин,
Сўрсангиз ман Диёрбакирдин келдим.

Худо етирмади мани мурода,
Ҳасрат бирлан қолдим пойи пиёда,
Бир сўз бирлан қочиб келдим Бағдода,
Сўрсангиз ман Диёрбакирдин келдим.

Энди шоҳим, мен айтайнин дилимдин,
Келибдурман Диёрбакир элимдин,
Арзим булдир: Шоҳ Аббоснинг қўлиндин,
Сўрсангиз ман Диёрбакирдин келдим.

Санам отли ёрдин бўлиб бенасиб,
Мусофир эллара тушдим сарғариб,
Отам Ҳасан вазир отимиз Ғариф,
Сўрсангиз ман Диёрбакирдин келдим.

Алқисса, андин сўнг подшо Ғарининг айтган сўзлариға ҳайрон бўлиб, Ғарифа қараб подшо ўшал ерда ман бир сўз айтай деб бир сўз айди.

Жоним сўза қулоқ солғил,
Қайдадур маконинг санинг?
Арзи ҳолинг баён қилғил,
Қайдадир жойларинг санинг?

Юзинга тутибсан парда,

Айтғил арзинг не, бу ерда?
Қолибурсан мунча дарда,
Қайдадур маконинг санинг?

Қайси меҳнатга соташдинг,
Қайси бир ўта туташдинг,
Ўз юртингдин айро тушдинг,
Қайдадур жойларинг санинг?

Санда бир яхши нишона,
Энди борурсан қаёна,
Арзингни айтғил ғойбона,
Қайдадур маконинг санинг?

Одилшоҳни этиб ҳайрон,
На учун ҳолинг паришон,
Айтғил арзингни бул замон,
Қайдадур жойларинг санинг?

Алқисса, Ғарибға қараб Одилшоҳ жойларини, манзилларини сўраб бўлғондин сўнг Ғарифжон ҳам ўшал ерда подшоҳға қараб, ҳолини бир-бир баён қилиб турғонлари бу туур:

Эшит арзим, аё шоҳим,
Мен ҳам Бағдоддин бўлурман.
Диёрбакирдадур жойим,
Мен ҳам Бағдоддин бўлурман.

Ул ўлкада мискин бошим,
Оқар эрди кўзда ёшим,
Истарам қавму қардошим,
Мен ҳам Бағдоддин бўлурман.

Юрагимда ғам узра ғам,
Мундин кетмиш ота-онам,
Эшит арзим, соҳиб карам,
Мен ҳам Бағдоддин бўлурман.

Худо етирса мурода,
Ёлғон сўз йўқ бу орада,
Яна келмишам Бағдода,
Мен ҳам Бағдоддин бўлурман.

Яна чекмиш мани насиб,
Келибман мунда сарғариб,
Аё шоҳим отим Ғариф,
Ўзим Бағдоддин бўлурман.

Алқисса, андин сўнг подшоҳ айди: эй, болам Бағдодда кимлардин бўлурсан, деб асли зотини сўраб, Ғарибга қараб подшоҳ бир сўз айди:

Манго сиринг баён айла,
Болам, кимлардин бўлурсан?
Яна бир-бир аён айла,
Қўзим, кимлардин бўлурсан?

Агар сен бўлсанг Бағдодий,
Сан ўзинг кимнинг авлоди,
Баён айла асли зотинг,
Жоним, кимлардин бўлурсан?

Манго аслинг этгил баён,
Сўроғинг солиб ҳар қаён,
Хуш келибсиз азиз меҳмон,
Сўзла, кимлардин бўлурсан?

Хуш келибсан бу ораға,
Нолишинг етиб Худоға,
Баён айла Одилшоҳа,
Болам, кимлардин бўлурсан?

Алқисса, бу сўздин сўнг Ғарип Одилшоҳга қараб бир сўз айдилар:
Эй подшоҳим, сирим баён айласам,
Сўрсангиз ман Ҳасан шоҳнинг ўғлиман.
Сўзим будир: тўғрисини сўзласам,
Сўрсангиз ман Ҳасан шоҳнинг ўғлиман.

Отам қилмиш ул каъбани зиёрат,
Худонинг йўлинда айлаб ибодат,
Анда қолмиш бу жой сиза омонат,
Сўрсангиз ман Ҳасаншоҳнинг ўғлиман.

Очилсин азалда банданинг бахти,
Худо яратмасин ҳаргиз бадбахти,
Бу ўлтирган тахтинг отамнинг тахти,
Сўрсангиз ман Ҳасаншоҳнинг ўғлиман.

Отам-онам ул каъбани ҳаж этмиш,
Алар бу ўлкадин бош олиб кетмиш,
Алардин сўнг шоҳлик сизлара етмиш,
Сўрсангиз ман Ҳасаншоҳнинг ўғлиман.

Ман Ҳасан подшодин қолган нишона,
Ақлим ҳайрон энди боргум қаёна,

Билиб бўлмас шоҳим, суди зиёна,
Сўрсангиз ман Ҳасаншоҳнинг ўғлиман.

Энди билмам нечук бўлди насибам,
Андин ортиқ сўз сўраманг Ғаридан,
Дарди учун истаб даво табибдан,
Сўрсангиз ман Ҳасаншоҳнинг ўғлиман.

Алқисса, андин сўнг Одилшоҳ Ғарифа қараб на сабабдин Диёрбакирдин чиқиб кетдинг, деб бир сўз айтар бўлдилар:

Отанг бўлса Шоҳ Аббоснинг вазири,
Не сабабдин Диёрбакирдин келдинг?
Ё бўлдингми ўзинг ишқнинг асири,
Не сабабдин Диёрбакирдин чиқдинг?

Бир-бир баён айлаб ўтган ишингни,
Шоҳ Аббос буздими кўнгил хушингни,
Ё истаб чиқдингми хешу хиштингни,
Не сабабдин Диёрбакирдин чиқдинг?

Юртдин чиққанингфа ким сабаб бўлди,
Сўзлагил, Шоҳ Аббос не ҳола солди,
Сандин ўзга Ҳасан шоҳдин ким қолди,
Не сабабдин Диёрбакирдин чиқдинг?

Бир парининг интизори бўлдингми,
Ул парининг сабабкори бўлдингми,
Ё ўзингни ишқ ўтина солдингми,
Не сабабдин Диёрбакирдин чиқдинг?

Одилшоҳ дер, ақлинг бўлмасин ҳайрон,
Бағдод ўлкасинда сан биза меҳмон,
Яна ҳам Боғдодда сурасан даврон,
Не сабабдин Диёрбакирдин чиқдинг?

Алқисса, бу сўзни эшишиб Ғариф жавоб айтар бўлди:

Айтайн арзимни эшит подшоҳим,
Бир сабабдин чиқдим Диёрбакирдин.
Бағдод ўлкасинда эрмиш маконим,
Бир сабабдин чиқдим Диёрбакирдин.

Отам шоҳ Аббоснинг вазири эрди,
Халойиқлар Ҳасан вазир дер эрди,
Эй шоҳим, айтайн сиза бу дардим,

Шул сабабдин чиқдим Диёрбакирдин.

Шоҳ Аббоснинг бир хўб қизи бор эрди,
Оти Санам юзи гулузор эрди,
Кеча-кундуз кўнглим бекарор эрди,
Ани излаб чиқдим Диёрбакирдин.

Шоҳ айди: Ғарибни осинглар дора,
Онам бўлди, ўзим бўлдим бечора,
Манинг пинҳон сўзим бўлди ошкора,
Шул сабабдин чиқдим Диёрбакирдин.

Алқисса андин сўнг Одилшоҳ Ғарибжонға қўнгил бериб бу сўзни айди:

Болам кўп бўлмағил маълул,
Ғамгин кўнглинг шод айлайин.
Ушбу сўзинг қилдим қабул,
Қайфудин озод айлайин.

Шоҳ Аббос қилса ситамни,
Бермас бўлса Шоҳсанамни,
Санго тушган дарду ғамни,
Сарингдин барбод айлайин.

Йифламағил, кўп оҳ уриб,
Хизматингда қўл қовшириб,
Тожи тахтимни топшириб,
Дилимдин исбот айлайин.

Мудомо хизматингдаман,
Топулур бир зулфи суман,
Йўлларингда юз минг туман,
Ман бўлиб ҳайрат айлайин.

Эшит Одилшоҳнинг сўзин,
Ул Ҳасан шоҳнинг ёлғизин,
Шоҳ Аббос бермаса қизин,
Ўзимга домод айлайин.

Алқисса бу жавобдин сўнг Одилшоҳ Ғарибнинг қўлларидин тутиб, тахтидин тушиб ҳарамхонасига қараб равона бўлди, ичкари киргизди, Ғариб кўрса бир тахтнинг устида бир ночор ётибдуур. Юзлари заъфарондек сарғайган эрди. Ул тахт устинда ётғон ночор Ҳасан шоҳнинг синглиси эрди. Ҳасаншоҳ Бағдоддин кетгали ўн беш йил бўлиб эрди, ул бечора субҳи шом, балки алайҳул давом йиғлаюр эрди.

Ногоҳ кўрса саройға бир ўғлон келиб турур. Ул ночорнинг оти Ойпора

эрди. Анда сўрдиким, эй шоҳ бу ўғлон ким турур? Подшо айди: бу йигит Диёрбакирдин келган эрмиш. Анда ул ночор айди: бу йигит на учун юзларига парда тортиб турур? Ночор айди: пардани кўтаргил, мен бир юзингни қўрайин, деди. Андин сўнг подшоҳ айди: эй Ғарибжон, юзингдин пардани олғил, бу саройнинг одамлари ҳам бир-бир келиб сани кўрсиллар, деди. Эрса ўшал ерда Ғарип подшоҳга қараб бир сўз айди:

Аё шоҳим, эшит ушбу жавобим,
Юзим очсан кўшки алвон ўртанур.
Бир нигоҳ қилсалар бошдин оёқа,
Сўзим айтсан ушбу макон ўртанур.

Сўзингизға жоним бўлсин садоға,
Кўрса мани ничча қолур балоға,
Агар сайрон этиб кезсан ман боға,
Мани кўрса боғи бўстон ўртанур.

Сўзласам, оғзимдин дурларни сочсан,
На яхшилар бирлан бошимни кўшсан,
Агар ман юзимдин пардани очсан,
Тутошиб ер бирлан осмон ўртанур.

Юзима боқолмас қайрилиб ҳар ким,
Ишқ ўтиға куйиб-ёниб суюгим,
Ман билманам яқин келмас севдигим,
Бу дардимни кўрса дармон ўртанур.

Хеч ким келиб сўрмас манинг бу ҳолим,
Шоҳсанамдур манинг фикру хаёлим,
Ғарип айтур кўрмангизлар жамолим,
Жамолима ушбу жаҳон ўртанур.

Алқисса, андин сўнг Ғарибжон юзларидин пардани қўтариб олдилар. Ғарипнинг жамолини кўриб, ҳамма ҳайрон бўлдилар. Ул заифа ҳам тахтидин ииқилиб қолди. Бир замондин сўнг хушиға келиб, Одил подшоға қараб бир сўз айди:

Қайдин келган моҳитабон, гул юзли,
Бу меҳмонинг Ҳасаншоҳа не бўлур?
Лочиндек боқишли, ҳумоюн кўзли,
Бу меҳмонинг Ҳасаншоҳа не бўлур?

Ақлим ҳайрон бўлди жамолинг кўриб,
Сўрашдингму анинг бирла ўлтуриб,
Манинг бу жонима меҳрин эмдириб,
Бу меҳмонинг Ҳасаншоҳа не бўлур?

Ҳасаншоҳдин Ободондин қолғондай,

Алар ўлса бир ёдгор бўлғондай,
Гўё бир олмани икки бўлғандай,
Бу меҳмонинг Ҳасаншоҳа не бўлур?

Ўн беш йилдур Ҳасаншоҳнинг кетгани,
Бориб байтуллони тавоб этгани,
Сирдошим йўқ эрур ҳолим айтгани,
Бу меҳмонинг Ҳасаншоҳа не бўлур?

Ҳасаншоҳ оғамдур шоҳу суворим,
Отамдин -онамдин бир ёдгорим,
Ўн беш йилдур манинг шул интизорим,
Бу меҳмонинг Ҳасаншоҳа не бўлур?

Қайдин келиб манго меҳрин эндириди,
Жондин ўтиб эрди айролик дарди,
Қайта бошдин Ойпорани куйдирди,
Бу меҳмонинг Ҳасаншоҳа не бўлур?

Алқисса, андин сўнг подшоҳ айди, ҳар на сўзни сўрасанг, ўзидин сўрағил, жавоб берур деди. Эрса Ойпора айди: эй йигит қайдин келиб қайга борурсан? Асли зотингни айтғил, деди: анда Ғариб Ойпораға қараб бир сўз айди:

Мани сўрсанг Диёрбакир юртиндин,
Гулдек очилмайин сўлған Ғарибман.
Қонлар йиғлаб айроликнинг дардиндин,
Бу шахри Бағдода келган Ғарибман.

Энди билмам ёлғиз қайға борурман,
Юртндин айрилған бир бечораман,
Булбулдек тинмайин гулзораман,
Күшдек қафас ичра тушган Ғарибман.

Ложарам, бўлмишам ақли хайронам,
Шому сахарларда зори гирёнам,
Дунёда бечора бир хонумонам,
Ман найлайнин хонавайрон Ғарибман.

Бу дунёда бир фароғат кўрмаган,
Санам бирлан айшу ишрат сурмаган,
Меҳнат чекиб ҳаргиз роҳат кўрмаган,
Туганмас ҳасратда қолған Ғарибман.

Отам Ҳасан вазир отим Ғарибдур,
Айролик азалдин манго насибдур,
Ҳижрон тифи юрагимни эзидур,

Юрак бағри пора бўлған Ғарибман.

Алқисса, андин сўнг, Ойпора айди: эй Ғарибжон асли наслингни мундин ҳам зиёдароқ баён қилғил, деди. Эрса Ғариф яна бир сўз билан асли-наслини баён этиб Ойпораға қараб бир сўз айди:

Аслимни баён этсам,
Бечора Ғарибдурман.
Сиримни аён этсам,
Овора Ғарибдурман.

Ҳижрон чўлида қолған,
Ғам бирла расво бўлған,
Бағдода бугун келган,
Бечора Ғарибдурман.

Ман бўлмишам афтода,
Бу дард ила фарёда,
Кимга борайин дода,
Афтода Ғарибдурман.

Очилмади офтобим,
Хам бўлди қадди долим,
Билмам не кечар ҳолим,
Бечора Ғарибдурман.

Элдин адашиб келган,
Ўтдай тошиб келган,
Ғамга улашиб келган,
Ҳайрона Ғарибдурман.

Отима Ғариф дерлар,
Тушди манго мушкуллар,
Қайда борурсан эллар,
Бечора Ғарибдурман.

Алқисса, андин сўнг Ойпора айди: мен ҳам бир ғазал айтайин, шояд асли зотини мундин ҳам яхши баён қилғай деб, бир сўз айдилар:

Ҳар сўзларни дема сан манго мунча,
Эмди манго асли зотинг баён эт.
Сандин умидворман токи ўлгунча,
Тўғри сўзлаб асли зотинг баён эт.

Ўн беш йилдур манго айролик дарди,
Ҳижрон ўти мани жоним ўртади,
Магар сани манго олло юборди,

Манго бир - бир асли зотинг баён эт.

Ҳасаншоҳа мангзар қадди камолинг,
Ободона мангзар хусни жамолинг,
Жонимни ўртади қоши ҳилолинг,
Эмди манго асли зотинг баён эт.

Оғам Ҳасан шоҳдир, отим Ойпора,
Сан ҳам айтғил манго эй моҳи пора,
Хуш келибсан ўғлон ушбу диёра,
Сўзла болам, асли зотинг баён эт.

Алқисса, андин сўнг Ғарид асли зотини баён этиб яна бир сўз айди:
Ҳасан вазир ўғли асли Бағдодли,
Эмди санго бир-бир баён айласам.
Санам эрди анда кўнглимнинг шоди,
Ета билмай неча фифон айласам.

Манго Диёрбакирға етишмак хаёл,
Ҳасан вазир ўлди, қолди мулки мол,
Бир ночор йиғлаюб қолди Гулжамол,
Ман ҳам мунда оҳи фифон айласам.

Оғам дейиб қолди ёлғиз ночорим,
Ничик кечар мунда сабри қарорим,
Гумонадир манинг анда борарим,
Эмди мунда манзил макон айласам.

Отам айтиб эрди нури чироғим,
Боғи муродим ҳам боғи чарвоғим,
Алардин эшитмиш манинг қулоғим,
Ман ҳам бориб анда сайрон айласам.

Ҳасан вазир Ободоннинг ўғлиман,
Шоҳсанамнинг ваъдасина боғлиман,
То ўлгунча сийналари доғлиман,
Яна кўрмаклигим гумон айласам.

Мунда турмоқликка йўқдур қарорим,
Шоҳ Аббоснинг қизи Санамдур ёрим,
Ғарид дер: Бағдода тушди гузорим,
Бир неча кун мунда макон айласам.

Алқисса, андин сўнг Одилшоҳ Ҳасан шоҳдин қолған Боғи муродни
Ғаридга топшириб, ўзина берди. Эрса Ғарид шул боғда қарор топди.

Ҳар жума куни подшоҳға саломға борур эрди. Алғараз, шу тарикада
орадан уч йил ўтди. Аммо подшонинг бир қизи бор эрди. Отини Ҳилола

пари дер эрдилар. Ғарифни шул қизга таъриф қилдилар. Ҳилола пари айди: ул бир мусоғир бўлса, ман подшозода бўлсам, анго лойик эрмасман, агар ҳар ким мундин буёна айтсалар оғзига қўрғошин қуидиурман, деди. Эрса ҳеч ким дам ура билмас эрдилар, Ҳилола парининг бир канизи бор эрди, зиёда суханвар эрди. Отиға Дастагул дер эрдилар. Бир куни ҳарамфа борди, ҳарамнинг одамлари Ҳилола парини Ғарифжонға берсак муносибдур, дер эрдилар. Дастагул буни эшишиб келиб, бибисининг ўнгидан ўлтириб бир сўз айди:

Эй султоним бугун бир сўз эшиждим,
Ғарифжонни сиза лойик кўрмишлар.
На сўз борин англаб, хабарин топдим,
Нотавонни сиза лойик кўрмишлар.

Уч йил бўлди келган шахри Бағдода,
Боши оёқ яланг пойи пиёда,
Мехмон бўлиб тушган боғу мурода,
Шул меҳмонни сиза лойик кўрмишлар.

Бу ўлкада неча озодалар бор,
Яна ҳам бир неча шаҳзодалар бор,
Ул Диёрбакирдин келган хору зор,
Ҳар чўпонни сиза лойик кўрмишлар.

Ҳеч бир иши бўлмас анинг ўзинда,
На сабабдин парда тутмиш юзинда,
Қонлар оқар эрмиш икки кўзинда,
Багри қонни сиза лойик кўрмишлар.

Дастагул дер: аё эй, моҳи пари,
Пинҳон сўзлар эмди бўлди ошкора,
Отангиз-онангиз берса бечора,
Билмас ничик жонни лойик кўрмишлар.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола пари Дастагул канизина қараб бир сўз айди:
Дастагул боғи муродға борсанго ёримни кўр.
Диёрбакирнинг элидин келган харидоримни кўр.

Биза лойиқми савлати, моҳи тобондек талъати,
Етарми биза давлати, бу нолайи зоримни кўр.

Яхшилаб боқғил юзина, ёнинда турғил бир замон,
Ўртада даллол ўлиб, ҳар йўқини, борини кўр.

Гар муносиб бўлса ул, жонимни қурбон айласам.
Кеча - кундуз бўйи узра, зулфи зуннорини кўр

Хақ таоло бошим узра, қўйсалар давлат қуши.
Яхшилик бирла қўлимға, қўнса шунқоримни кўр.

Ман Ҳилолиға муносиб, бўлса анинг суврати,
Йўлида сарф айларам, дунёи бунёдимни кўр.

Алқисса андин сўнг Дастагул Ғарибжонни кўрмакка кетди. Ғарибжон ҳар жума куни подшоҳға саломға борур эрмиш деб эшитди. Эрса жума куни Дастагул йўлға равона бўлди. Эрса йўлнинг устинда занони мардон, қизу жувон ўлтириб эрдилар. Алардин сўради: бу ерда нечук ўлтирибсизлар? Алар айдилар: Дунёбакирдин келган шаҳзоданинг ҳуснини томоша қилурмиз, подшоҳға саломга бориб эрмиш, бизлар анинг учун ўлтириб турибмиз. Эрса Дастагул ҳам шу ерда ўлтириб эрди, бир неча замондин сўнг Ғарид ҳам ўтаверди. Эрса ҳаммалар жомолини кўриб, масти бекарор бўлдилар. Дастагул ҳам кўрди. Бир барно йигит турур. Кўрганнинг ақли лол бўлур, кўрмаганлар ҳайрон бўлур. Кўнглида аиди: албатта бу йигитни Ҳилола пари кўрса, асло бир замон қўйнидин чиқармас, ман буни бориб таъриф этайин деб, Ғарибнинг изидин олиб, юраверди. Орқасидин Ғарибжоннинг қадди қоматини томоша қилиб, келур эрди. Ҳайрон бўлғонидин аёғидин бир пой кавушини туширди. Бир оёғида кавуш бирла Ҳилола парининг хизматиға борди. Ҳилола пари сўрди: Кўрдингму? Дастагул бибижон, сизга таъриф бирлан айтайн деб, беш калима сўз айтар бўлди:

Ногоҳон ман анинг кўрдим жамолин,
Қайси бир васфини баён айлайин.
Худо билур кўнглиндаги хаёлин,
Қайси бир васфини баён айлайин.

Лаъли гавҳар эрур кокилин тори,
Йўлинда ўлтирур кўп интизори,
Ақли ҳушим олди қадди рафтори,
Қайси бир васфини баён айлайин.

Жамолин кўрмака олам гирифтор,
Йўлға боқиб ўлтиридилар интизор,
Мен ҳам они кўриб бўлдим бекарор,
Қайси бир васфини баён айлайин.

Белина боғлабди заррин камари,
Бошина санчибдур тожи гавҳари,
Бибижоним мандин сўрсанг хабари,
Қайси бир васфини баён айлайин.

Юзин кўрган замон ўзимдин кетдим,
Маст бўлиб тупроқға булғаниб ётдим,
Беҳуш бўлиб айтар сўзим унутдим,
Қайси бир васфини баён айлайин.

Ўтган эрмиш аввал Юсуфу Кањон,
Андин сўнгра магар бўлса Ғарибжон,
Қоши кўзи дўнар ани минг алвон,
Қайси бир васфини баён айлайн.

Дастагул дер, аё Ҳилола пари,
Оти Ғариб Ҳасан вазир писари,
Айтиб адо бўлмас анинг дафтари,
Қайси бир васфини баён айлайн.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола пари Дастагулдин бу сўзларни эшитиб,
бекарору беором бўлиб, ғойибона кўз солиб бир сўз аиди:

Ақли хушим олдинг келиб Дастагул,
Бугун танда ширин жона ўт солдинг.
Эмди қарор этиб турмоғим мушкул,
Азиз жисмим нотавона ўт солдинг.

Анинг бирла бир дам ўлтириб турмай,
Хизматинда анинг бир лаҳза юрмай,
Тоқатим йўқ эмди жамолин қўрмай,
Бу жонима ғойибона ўт солдинг.

Ман ўзим бормасам ёр ўтоғина,
То кўзим тушмаса ол яноғина,
Булбулдек қўнмасам гул япрогина,
Ман бир ночор ошиқона ўт солдинг.

То қўрмасам анинг топмай қарорим,
Ошиқларнинг бўлмас номуси ори,
Ўта ёнсин боғу боғчанинг бори,
Эй Дастагул, бу макона ўт солдинг.

Барчалардин хизматингни ўтирдинг,
Бу хабарни манго келиб етирдинг,
Ҳилола парига бир ўт кетирдинг,
Бу жон бирла устихона ўт солдинг.

Алқисса бу сўзни тамом этгандин сўнг Дастагул ҳам бир сўз аиди:

Сабр айласанг мақсадинга етарсан,
Тез етарсан бибижоним, сабр айла,
Муродинга этиб даврон сурарсан,
Тез етарсан бибижоним, сабр айла.

Кеча-кундуз сенсан манинг сирдошим,
Ҳоки пойинг бўлсин бу ғариб бошим,
Сандин ўзга йўқтур қавму қардошим,
Жондин ортиқ меҳрибоним, сабр айла.

Сабр айлаган киши ноумид қолмас,
Бесабар қистанаρ ҳаргиз йўл бўлмас,
Якка худо берса ҳеч адo бўлмас,
Ман камина сан султоним, сабр айла.

Билинг сабр худойимнинг бир оти,
Санго бугун тушди ошиқлик ўти,
Овозинг булбулдек тилларинг тўти,
Ширип мақол, хушзабоним, сабр айла.

Етмиш йилдир сабр айлади ул Айюб,
Ўзингга айлади худойим маҳбуб,
Сабр айласанг сен ҳам топарсан матлуб,
Насихатдур аё хоним, сабр айла.

Хуш этмишдир они бугун отангиз,
Йўқдур бу орада ҳаргиз хатонгиз,
Ё бугун ё сабо бўлар никонгиз,
Дастагул дер: бибижоним, сабр айла.

Алқисса андин сўнг Ҳилола пари Дастагулга қараб зор- зор йиғлаб бир сўз
айди:

Кўрмагунча йўқтур тоби тоқатим,
Бор, Дастагул, ўзинг боғи мурода,
Мундин ўзга йўқтур санго хизматим,
Бор, Дастагул, ўзинг боғи мурода.

Ман қўрайин аниг ҳусни жамолин,
Манго десин кўнглиндаги хаёлин,
Тез етиргил манго аниг висолин,
Бор, Дастагул, ўзинг боғи мурода.

Ғойибона кўрмай бўлдим гирифтор,
Кўрмагунча мандин кетди ихтиёр,
Ани етиб манго зинхор базинхор,
Бор Дастагул, ўзинг боғи мурода.

Яхши хизматкорим сансан Дастагул,
Ҳам номусим, орим сансан Дастагул,
Сўзла, эътиборим сансан Дастагул,
Бор, Дастагул, ўзинг боғи мурода.

Булбулнинг ҳаваси ғунча-гулдадур,
Гулнинг шавқи бирлан юз хаёлдадур,
Ҳилоланинг икки кўзи йўлдадур,

Бор, Дастангул, ўзинг боғи мурода.

Алқисса, андин сўнг Дастангул бибисиға жавоб бериб, ул ҳам бир сўз айди:

Ман бугун боғи мурода,

Борайин десам борайин.

Юр, десангиз бу орада,

Юрайин, эмди юрайин.

Ман айтайн зикрингизни,

Кеча-кундуз шукрингизни,

Иккингизнинг фикрингизни,

Айтайн, эмди айтайн.

Бўл десангиз анга banda,

Ҳеч ихтиёр йўқдур манда,

Турғил, десангиз хизматда,

Турайин, эмди турайин.

Ман хизматинда субҳи шом,

Қўл қовшириб адаб икром,

Юр, десангиз манго мудом,

Юрайин, эмди юрайин.

Бу сўзимда йўқ қилу қол,

Анда бордур юз минг хаёл,

Сўрасангиз андин ахвол,

Сўрайин, эмди сўрайин.

Дастангул дер: аё хоним,

Ҳеч ғам ема меҳрибоним,

Бер десангиз анга жоним,

Берайин, эмди берайин.

Алқисса, андин сўнг, Дастангул боғи мурода бориб, Ғарифнинг ёнида турди, эрса Ғарифжон Дастангулга қараб жавоб бериб, бир сўз айди:

Сан айла манго изҳор,

Бу ера ничик келдинг?

Айтғил сўзинг эй ночор,

Бу ера ничик келдинг?

Сан бекора келмассан,

Ҳеч кимдин уялмассан,

Изҳор эта билмассан,

Бу жоя ничик келдинг?

Бир ўта туташдингму,

Ё йўлдан адашдингму,

Ё ишқа соташдингму,
Бу жоя ничик келдинг?

Мастонамисан билмам,
Афсонамисан билмам,
Девонамисан билмам,
Бу жоя ничик келдинг?

Отима Ғарип дерлар,
Тушди манго мушкуллар,
Таъна айламанг эллар,
Бу жоя ничик келдинг?

Аммо бу сўздин сўнг Дастангул ҳам Ғарифонга қараб бир сўз айди:
Аё дилбар мани сўрсанг,
Сани зоринг бўлиб келдим.
Келибман эмди ўлдирсанг,
Гирифторинг бўлиб келдим.

На келмишdir хаёлингға,
Етарманми висолингға,
Сани хусни жамолингға,
Харидоринг бўлиб келдим.

Санинг йўлингда саргардон,
Қабул этсанг аё султон,
Худойим айласа фармон,
Умидворинг бўлиб келдим.

Келибман бир гадодурман,
Ғарibi бенаводурман,
На иш қилсанг ризодурман,
Хасу хоринг бўлиб келдим.

Эшит, арзим аё шоҳим,
Бугун бўлсанг меҳрибоним,
Қучоға кирмак армоним,
Вафодоринг бўлиб келдим.

Келибдур Дастангул ночор,
Манинг сандин умидим бор,
Сўзимни айласам изҳор,
Сани ёринг бўлиб келдим.

Алқисса Дастангулнинг бу сўзидин сўнг Ғарип сипогарлик билан
Дастангулга қараб бир сўз айди:
Кўп сўзладинг эй беадаб,

Кетгил, йўлингдин қолмағил.
Ўз лойиқингни қил талаб,
Кетгил, йўлингдин қолмағил.

Кетгин, кўзимдин бўл йироқ,
Чиқма, йўлимға, юр ошоқ,
Аввал бир ўз шаклинга боқ,
Борғил, йўлингдин қолмағил.

Сийнама солма доғи сан,
Турсанг манинг-ла ёғисан,
Билмам кимнинг қирноғисан,
Кетгил, йўлингдин қолмағил.

Бор ўзга ерга сол сўроқ,
Шунқора қурдингми тузоқ,
Булбулга ҳеч етгайми зоғ,
Борғил, йўлингдин қолмағил.

Мен бир Ғарибу бенаво,
Дардима ҳеч топмай даво,
Кўп сўзладинг эй беҳаё,
Борғил йўлингдин қолмағил.

Алқисса, андин сўнг Дастагул ўз кўнглида айди: ман бу сўзни айтмаганим яхши эрди, кўп беадаблик қилдим деб, пушаймон қилиб Ғарифонға қараб, Дастагул яна бир сўз айди:

Манинг бу сўзларим хатоға кетди,
Сизни келсин, деди Ҳилола пари.
Фойибона ақли хушин етириди,
Сизни келсин, деди Ҳилола пари.

Анинг ишин бориб қилсанг күшойиш,
Күшойиш қилмасанг мушкул бўлар иш,
Билсанг манинг сўзим эрди азмойиш,
Сизни келсин, деди Ҳилола пари.

Ани билсанг паризоднинг ўзидур,
Манинг айтган сўзим унинг сўзидур,
Ани сўрсанг Одилшоҳнинг қизидур,
Сизни келсин, деди Ҳилола пари.

Сиза тушди ул парининг хаёли,
Кўзина кўринмас дунёнинг моли,
То боргунча анинг не кечар ҳоли,

Сизни келсин, деди Ҳилола пари.

Сан боргунча анинг кўзи йўлдадур,
Пора-пора кўнгли юз хаёлдадур,
Ҳарна ихтиёри Дастангулдадур,
Сизни келсин, деди Ҳилола пари.

Алқисса андин сўнг Ғаріб айди: ман бормасман. Агар борсам Шоҳсанам деган ёрим бор, ул маннан юзини ўгиради, манго тавалло қилма, деб бир сўз айди:

Эшитгил, Дастангул эмди манинг ҳам оҳу зорим бор,
Кеча-кундуз фироқинда на сабру на қарорим бор.

Саҳарлар ёд этиб йиғлар, ёқасин чок этиб ҳар дам,
Юрак-бағри кабоб ўлған манинг бир ёдгорим бор.

Шоҳ Аббоснинг қизи дерлар, эшитсанг Шоҳсанам отлиф,
Ман ҳам тинмай Санам дерман дилимда то мадорим бор.

Ки уч йилдур жудодурман, кетай найлай Санамжондин,
Кетарман ул вафодори қўрарман деб хуморим бор.

Ғаріб бечоранинг ҳолин бориб айтғил Ҳилолага,
Умидин узсин ул мандин Санам отли нигорим бор.

Алқисса, андин сўнг Дастангул ман нега Ҳилола парини бир таъриф қилиб кўрмайин, деб Ҳилола парини таъриф қилиб бир сўз айди:

Эй Ғарібжон, Ҳилоланинг жамолин,
Кўрсанг, кечар эрдинг Санам ёрингдин.
Дона-дона холлари ол ёноқда,
Кўрсанг, кечар эрдинг Санам ёрингдин.

Булбул сайрап гул очилган боғинда,
Шахду шакар эрур ол ёноғинда,
Сайрон этиб Ҳилоланинг боғинда,
Кўрсанг, кечар эрдинг Санам ёрингдин.

Бориб қучсанг анинг нозик белини,
Сурсанг эди анинг шакар тилини,
Сайрон этиб анинг тоза гулини,
Терсанг, кечар эрдинг Санам ёрингдин.

Оқил эрсанг тегма анинг юзина,
Бориб қўлинг солғил нозик бўйнина,
Ғарібжоним Ҳилоланинг қўйнина,
Кирсанг, кечар эрдинг Санам ёрингдин.

Дастагул дер, анинг боғи бўстони,
Зарафшондир анинг кўшки айвони,
Агар бориб анинг бирла давронни,
Сурсанг, кечар эрдинг Санам ёрингдин.

Алқисса, андин сўнг Ғарибжон Дастангунинг бу сўзина койиниб, бу таърифларинг бирлан бормасман, деб бир сўз аиди:

Бул таъриф бирла Дастангул,
Борманам, ҳаргиз борманам.
Манго бу иш лозим дейил,
Борманам, ҳаргиз борманам.

Ҳамма бир худоға banda,
Ҳар ким йиғлар ўз дининда,
Эмди ман Бағдод элинда,
Турманам, асло турманам.

Борманам анинг боғина,
Бош урманам оёғина,
Ҳилоланинг кучоғина,
Кирманам, ҳаргиз кирманам.

Ҳалқнинг шиноси дилинда,
Эрта кеч кўзим йўлинда,
Бош кўтариб бу элинда,
Юрманам, эмди юрманам.

Ғарб ошиқ билмас ўзин
Билса ҳам айтур ҳақ сўзин
Санамдин ўзганинг кўзин
Кўрманам эмди кўрманам.

Алқисса, андин сўнг Дастангул Ғарибжонга сиёсат этиб, гоҳ хушомад бирлан бир сўз аиди:

Эй Ғарибжон мунча сўзлар демагил,
Борғанинг яхшидур ишорат била.
Манинг бу сўзимни ҳазил билмагил,
Борғанинг яхшидур сиёсат била.

Боғи сафо анинг манзил макони,
Тамоми зарафшон кўшки айвони,
Бўлсанг Ҳилоланинг азиз меҳмони,
Солур юз минг алвон қиёмат била.

Ҳоло яхши сўзлар бирла юрмасанг,
Мани ушбу сўзларима кирмасанг,
Манинг бирла бугун ҳамроҳ бормасанг,

Борурсан ничча минг аломат била.

Келарлар устинга ничча минг қизлар,
Ҳар қайсиси билган сўзини сўзлар,
Ўлтиурлар ничча соҳиб тамизлар,
Бормайин қўймаслар ривоят била.

Алқисса, андин сўнг Ғарибжон ҳайрон бўлиб на чора қилурини билмай бир сўз аиди:

Эй Дастангул, манго мунча сўз дерсан,
Ман бу савдоларға туша билмадим.
Санам отли гул ёримдин айрилиб,
Ўзга ёра бошим қўша билмадим.

Диёбакирдадур кўнгил мухтожим,
Моли мулким анда ҳам тахту тожим,
Худо тақдир этса йўқдур иложим,
Ҳақнинг тақдиридин қоча билмадим.

Ман Бағдод элинда, Шоҳсанам анда,
Бошим йўлиндадур бўлсам хар қанда,
Расулга умматман, худоға бандада,
Ўз феълимдин ўзим оша билмадим.

Уч йил йиглаб юриб ўтди овқатим,
Бу ўлкада кима айтай бу додим,
Илож эта билмам йўқдур қанотим,
Болу парим йўқдур уча билмадим.

Манинг кўзим анинг интизоридур,
Банд айлаган зулфларининг торидур,
Шоҳсанам Ғарифнинг севар ёридур,
Ўз ёримдин ўзим кеча билмадим.

Алқисса, андин сўнг Дастангул аиди: эй Ғарибжон, Шоҳсанам деб ани мунча айтурсан, ани бир таъриф қилғил, биз ҳам эшитали, деди. Эрса Ғарибжон Шоҳсанамни таъриф қилиб бир сўз айтгони, Дастангул ҳам Ҳилола парини таъриф қилиб иккисини савол - жавоб айтишғони бул турур:

Ғариф : Анинг васфин санго баён айласам,
Бу ҳусни латофат Шоҳсанамдадур.
Қайси бирин айтиб аён айласам,
Ҳамма яхши саодат Шоҳсанамдадур.

Дастангул: Ғарифоним ман ҳам бир сўз деяйин,
Ширин-шакар сўзлар Ҳилолададур.
Ман ҳам санго билганимни сўзлайин,
Турфа оҳу кўзлар Ҳилолададур.

Ғариф: Дастангул ман айтсам бошдин оёғин,
Олма занахдонин сиймин сақоғин,
Гоҳи кўзин қоқиб, гоҳи қапоғин,
Бу имо ишорат Шоҳсанамдадур.

Дастагул: Ғарифжоним ман ҳам этсам ишорат,
Мунча ноз айламак санго на ҳожат,
Фаҳм айласак кўпда бордур шарофат,
Кўп соҳиб тамизлар Ҳилолададур.

Ғариф: Дастангул бу сўза қолурсан ҳайрон,
Кеча-кундуз тилар худодин имон,
Саҳарларда туриб ёд этар қуръон,
Мудома тиловот Шоҳсанамдадур.

Дастагул: Ғарифжон сен мунча сўзлар деярсан,
Шоҳсанамдин кўп ўртаниб куярсан,
Агар кўрсанг Шоҳсанамдин кечарсан,
Моҳитобон юзлар Ҳилолададур.

Ғариф: Эй, Дастангул савдо тушар бу сарга,
Келибурсан ихтиёринг кетарга,
Бетаҳорат босмас оёғин ерга,
Озодалик мудом Шоҳсанамдадур.

Дастагул: Ғарифжоним борсанг ул боғи сафо,
Қуллиқинға келур минг хил Ҳурлиқо,
Истаган созларинг чалурлар анда,
Юз минг алвон созлар Ҳилолададур.

Ғариф: Дастангул айтурсан сози сухбатинг,
Ёлғончи дунёда айшу ишратинг,
Қалбиға солибдур ушбу одатинг,
Тоат-ибодатлар Шоҳсанамдадур.

Дастагул: Ғарифжон эшитсанг неча гўзаллар,
Ишва бирлан ошиқ бағрин эзарлар,
Хофизлари ўқир байту ғазаллар,
Яхши хуш овозлар Ҳилолададур.

Ғариф: Кеча-кундуз қўймай ўқир намозин,
Худо деб ўтказмиш қиши бирла ёзин,
Эй, Дастангул, ҳеч ким билмас овозин,
Яхши хуш қироат Шоҳсанамдадур.

Дастагул: Эй Ғарибжон, санго айтайин жавоб,
Тахт узра ўлтирур мисоли офтоб,
Баъзи атлас кияр, баъзиси кимхоб,
Турлук нозанинлар Ҳилолададур.

Ғарип: Эй, Дастагул, кўрсанг қолурсан ҳайрон,
Олтиндин ясалган кўшки зарафшон,
Бир неча канизлар ёнинда кезон,
Гулниҳолдек улфат шоҳсанамдадур.

Дастагул: Эй, Ғарибжон, анинг очилган бахти,
Тиллодин безалган тож ила тахти,
Кўрсангиз паризод онаси сахти,
Оху кўз канизлар Ҳилолададур.

Ғарип: Ғарип айтур: онсиз жонни нетайин,
Энди Диёрбакир йўлин тутайин,
Худо рўзи қилса санго етайин,
Жон ҳамда шарофат Шоҳсанамдадур.

Дастагул: Дастагул дер:борсанг-олтин кумушлар,
Алвон-алвон,турлук- турлук емишлар,
Боғинда булбуллар,ҳам тўти қушлар,
Юз минг турфа нозлар Ҳилолададур.

Алқисса, андин сўнг Дастагул қайтиб кетди, Ҳилола парининг хизматиға борди.Ҳилола парини кўрса икки кўзи йўлда, Дастагулни кўрган замон сўз сўраб, савол этди, беш калима сўз айтар бўлди:

Не кетурдинг манго эй номеҳрибоним, Дастагул,
Тезроқ бергил, жавоб сен жонажоним, Дастагул.

Ақли хушим қолмади икки кўзим йўлға боқиб,
Бер хабарингни сен эй руҳи равоним, Дастагул.

Сан кетибсан ўлтирибман мунтазир йўлға боқиб,
Сан билурсан ушбу кун сирри ниҳоним, Дастагул.

Ҳар қачон келса манго бошим анинг йўлиндадур,
Бизни деб келгаймикан ул меҳрибоним Дастагул.

Ман Ҳилолиға Ғарип, ҳар на деса айтғил манго,
Фойибона кўрмайин ул танда жоним Дастагул.

Алқисса андин сўнг Ҳилола пари аиди: эй, Дастагул Ғарибжон санго ҳар нечук сўз айтғон бўлса манго бир-бир баён қилғил, деди. Эрса Дастагул бибисига қараб бир сўз аиди:

Аё жоним бу сўзлара қулоқ сол,
Ман Ҳилола дедим, ул Санам деди.
Анинг сўзинда йўқ ҳеч бир қилу қол,
Ман Ҳилола дедим,ул Санам деди.

Ғарибжоннинг юз хаёли бор эркан,
Санам отли дил кушои бор эркан,
Кўрдим ани анча ҳоли бор эркан,
Ман Ҳилола дедим,ул Санам деди.

Қўйсангиз кетарман деди бош олиб,
Урар эрди сийнасина тош олиб,
Ёри учун йиғлаб кўза ёш олиб,
Ман Ҳилола дедим, ул Санам деди.

Ҳайрон қолдим анинг эътиқодина,
Аввалдин ёнмишdir ишқнинг ўтина,
Санам отли ёри тушиб ёдина,
Ман Ҳилола дедим,ул Санам деди.

Эшитсангиз Дастагулнинг сўзини,
Бориб кўринг, Ғарибжоннинг ўзини,
Ўпса арзир оёғининг тўзини,
Ман Ҳилола дедим,ул Санам деди.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола пари Дастагулдин бу сўзни эшитиб, ўзи бетоқат, беором бўлиб, зор-зор йиғлаб Дастагулга қараб бир сўз айди:

Ҳеч ким бу хизматим битказа билмас,
То ўзим бормасам ёр маконина.
Мақсудима мани еткара билмас,
То ўзим бормасам ёр маконина.

Бошин қўйиб ётғон турғонча бўлмас,
Турғон оёқ бирлан юрганча бўлмас,
Эшитган кўз бирлан кўрганча бўлмас,
То ўзим бормасам ёр маконина.

Яхши бирла ёмон тонгла сайланур,
Ўзин билган бу дунёдин шайланур,
Билсанг кимни кимдин боши айланур,
То ўзим бормасам ёр маконина.

Токи қон ютарман боғи сафода,
Кун-кундин ҳасратим бўлди зиёда,
Машаққатлар чекиб пойи пиёда,
То ўзим бормасам ёр маконина.

Эмди мани бормай турмоғим мушкул,
Хилола дер ҳаққа қилиб таваккал,
На илож айласин ёлғиз Дастангул,
То ўзим бормасам ёр маконина.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола пари қирқ каниз бирла Дастангулни бош қилиб, йўлга равона бўлдилар. Йўлда қирқ канизнинг йигирмаси сочининг бир ёнини кўтариб, гоҳ ул йигирмаси бир тарафини кўтариб, Дастангулнинг қўлинда олтиндин бўлган соябонни Ҳилола парининг бошига тутиб, борур эрдилар. Алқисса Ғарибжоннинг бўлатурғон дарвозасига бориб турдилар. Эрса Ҳилола пари аиди: эй Дастангул сан Ғарибжондин хабар ол, деди. Эрса Дастангул Ғарибнинг ёнига бориб, хизматинда туриб, беш калима сўз айтар бўлди:

Ғарибжоним, эмди санинг шаънинга,,
Тўза билмас ўлғон Ҳилола келди.
Аввалдин ман келдим сенинг ёнингға,
Тўза билсанг ўғлон, Ҳилола келди.

Боллар бериб шаҳду шакар тилини,
Қирқ канизак олиб соғу сўлини,
Алифдек қомати, нозик белини,
Кучча билсанг ўғлон, Ҳилола келди.

Тилло, кумуш, лаъли маржон бошинда,
Кўп шаҳзода қизлар анинг қошинда,
Санинг учун ёнар ўтнинг ичинда,
Тўза билсанг ўғлон, Ҳилола келди.

Ишонмадинг Дастангулнинг сўзина,
Кўзинг тушар анинг оху кўзина,
Гапинг бўлса айтғил эмди ўзина
Тўза билсанг ўғлон, Ҳилола келди.

Алқисса андин сўнг Ғарибжон сўзламади. Ерга қараб ўлтириди. Эрса Дастангул чиқиб Ҳилола париға аиди: эй биби тез кира кўринг, шул вақт Ғарибжон танҳо ўлтириб турур. Борсангиз яхши бўлур, кўп ўлтурманг, деди. Эрса Ҳилола пари аиди: эй, Дастангул ман бежавоб борсам беадаблик бўлмасин, бориб, манинг сўзимни Ғарибжонға ўзинг айтғил, деди. Эрса Дастангул хуш бўлгай, деб Ғарибжонға бориб бир сўз аиди: ул ҳам жавоб бериб, иккиси айтишдилар:

Дастангул: Ғарибжоним, ташқарида интизор,
Чиқ ташқари, келди Ҳилола пари.
Санинг учун танда жони бекарор,
Чиқ ташқари, келди Ҳилола пари.

Ғариб:

Бор Дастангул, еткур манинг сўзимни,
Ман чиқманам анга қайтсин ул пари.

Санамдин ўзгага кўзим солманам,
Ман чиқманам, анга қайтсин, ул пари.

Дастагул ташқари чиқиб айди:

Бориб дедим анга айтган сўзингни,
Бибижоним, айтган ҳар бир сўзингни.
Еткурдим ман айтган ҳар пайғомингни,
Бибижоним, бормам, деди Ғарибинг.

Ҳилола:

Фойибона қолдим ман оҳу зора,
Бир муруват қилсин ман бекарора,
Тараҳҳум айласин манман бечора,
Бизни кўрмак учун чиқсин, Ғарибим.

Дастагул:

Ғарибжон, бир гули раъно келибдур,
Эшкинга қомати зебо келибдур,
Сани деб ошиқи шайдо келибдур,
Чиқиб кўрсинг, деди Ҳилола пари.

Ғариб:

Мани деб бўлмасин ошиқи шайдо,
Бу бекарорликда анга на пайдо,
Бу орада ҳожат бермас тавалло,
Ман анга чиқманам, кетсин ул пари.

Дастагул:

Аё жоним, хизматингда югурдим,
Қайта-қайта анинг ёнина бордим,
Санинг учун оёғина бош урдим,
Қайтаверсин, бормам, деди Ғарибинг.

Ҳилола:

Эшигина зори гирён келибман,
Тилим лолу ақлим ҳайрон келибман,
Интизорман бағри бирён келибман,
Бизни кўрмак учун чиқсин, Ғарибим.

Дастагул:- Ғарибжоним, харидоринг келибдур,
Кўзи йўлда интизоринг келибдур,
То ўлгунча умидворинг келибдур,
Чиқ ташқари, келди Ҳилола пари.

Ғарифон:

Эй Дастангул кўп сўзламак на ҳожат,
Фофил эрсанг, сўзинг эрур ишорат,
Бу ишнинг охири бўлур қабоҳат,
Ман чиқманам, эмди қайтсин ул пари.

Дастагул:

Эй бибижон, мундин умид узарсан,
Иложинг йўқ бу ўтлара тўзарсан,
Келур деб номани мунча ёзарсан,
Қайтаберсин чиқмам, деди Ғарифинг.

Ҳилола:

Ҳилола дер, чиқмас бўлса бу замон,
Бу ишнинг охири бўлур пушаймон,
Астағфор айларам бўлмасин туғён,
Бизни кўрмак учун чиқсин, Ғарифим.

Дастагул:

Дастагул дер: Ғариф, бормасанг бўлмас,
Чиқиб анинг юзин кўрмасанг бўлмас,
Худойим ҳоҳласа кўрмасанг бўлмас,
Чиқиб кўрсинг, деди Ҳилола пари.

Ғариф:

Ғариф айтур, худо қилса фармони,
Йўқ турур бандада зарра армони,
Ўлтирмасанг мунда соат замони,
Ман чиқманам кетсин, қайтиб ул пари.

Алқисса, Ҳилола пари Ғарифонга шунингдек зорлик қилди, асло бўлмади, бир сўздин бошқани айтмади, эрса Ҳилола пари қирқ канизи бирлан соғу сўлинда, ўзи ериндин туриб, Ғарифон келмаса биз борамиз деб, саллона-саллона, мастона-мастона оёқ босғанинда юз минг ёна бурилиб, қирқ канизининг орасинда сарвдай товланиб, мисоли юлдузлар орасинда ой турғандек борур эрди. Эрса Ғарифонни кўргач, товланиб, кўзларини сузиб, юз минг турлук ишва- ноз бирлан Ғарифоннинг ёнина, одобу икром бирла бориб туриб, беихтиёр бўлиб, бугун ҳарна десам, айб этма, Ғарифон деб бир сўз айдилар:

Мани оҳу афғонимни,
Куйдириб устихонимни,
Бу жисми нотавонимни,
Ўтларға солган санмисан.

Келибсан шахри Бағдода,
Етарсан мақсад -мурода,
Эшиждим сизни шаҳзода,
Ул шоҳи жаҳон санмисан.

Сани дерлар манго ошиқ,

Ман бўлайин санго маъшук,
Қошинг ёйдур, кипригинг ўқ,
Ғамзаси пайкон санмисан.

Манинг ўтим таскин ўлса,
Душманларим ғамгин ўлса,
Худо биза рўзи қилса,
Соҳиби даврон санмисан.

Кўрсангиз булбул тозани,
Кезсангиз боғи сафони,
Ҳилола пари меҳмони,
Бўлған Фарибжон санмисан.

Алқисса, бу сўзларни айтғондин сўнг Фарибжоннинг ёри Шоҳсанам қиз ёдиға тушиб бир сўз аиди:

Уч йил ўлди анинг учун куярман,
Яна ўтға солма, Ҳилола пари.
Ишқ ўтина ёниб бўлдим ҳокистар,
Яна ўтға солма, Ҳилола пари.

Санамдин ўзгага тушмасин кўзим,
То танда жоним бор бир эрур сўзим,
Ҳар кишига сарғаймасин гул юзим,
Яна ўтға солма, Ҳилола пари.

Йиқилмишам тутмангизлар қўлимни,
Адашмишам кўрсатманглар йўлимни,
Ҳижрон ели совурмишдир кулимни,
Яна ўтға солма, Ҳилола пари.

Сийнам узра доғлар қўйғаним етар,
Уч йил бўлди жондан тўйғаним етар,
Санамнинг дардидин куйганим етар,
Яна ўтға солма, Ҳилола пари.

Фалакнинг гардиши манго боқмайин,
Фаривайтур ўз жонима боқмайин,
Санамнинг оташи мандин чиқмайин,
Яна ўтға солма, Ҳилола пари.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола пари Фарибжонга қараб, қўнгил бериб, бир сўз аиди:

Фарибжоним ғам емагил,
Санам ёринг ман бўлайин.
Ани қўйиб, мани дегил,
Санам ёринг ман бўлайин.

Шоҳсанам Диёрбакирда,
Анинг учун қолма дарда,
Ўлгунча бўлсак бир ерда,
Санам ёринг ман бўлайин.

Ғарибжон қўйғил, кўп сўзни,
Қабул айланг, эмди бизни,
Ман ҳам бир подшонинг қизи,
Санам ёринг ман бўлайин.

Шоду хуррам ўйнаб-кулай,
Кўлимни бўйнингға солай,
Ҳилола дер: Санам бўлай,
Севар ёринг ман бўлайин.

Алқисса, андин сўнг Ғариб Ҳилолаға қараб, санингдек юз паризод бўлса ҳам Шоҳсанам бўла олмас, деб бир сўз айди:

Кўп сўзладинг ақлинг чошиб,
Сандин Шоҳсанам бўлурму?
Магар келибсан адашиб,
Сандин Шоҳсанам бўлурму?

Бир ёшинда юз кўришмин,
Тенг ўлтириб, тенг туришмин,
Икки ёшда ховорлашмин,
Сандин Шоҳсанам бўлурму?

Уч ёшинда ўйнаб кулмай,
Бир- бирорга қўшилишмай,
Тўрт ёшинда қувалашмай,
Сандин Шоҳсанам бўлурму?

Беш ёшинда қўл солишмай,
Лаблариннан бўса олмай,
Олти ёшда қўшилишмай,
Сандин Шоҳсанам бўлурму?

Етти ёшда боғ кезмаған,
Бир мактабда хат ёзмаған,
Ғарибдин умид узмаған,
Сандин Шоҳсанам бўлурму?

Алқисса, андин сўнг Ҳилола париға сандин Шоҳсанам бўлурми дегани қаттиқ келиб, Ҳилола пари Ғарибжонға ёлвориб яна беш калима сўз айтар бўлди:

Бағдод ўлкасинда даврон сурали,
Ғарибжоним, Шоҳсанамдин кеч эмди.

Жон борича ўйнаб- кулиб юрали,
Ғарибжоним, Шоҳсанамдин кеч эмди.

Бу дунёда санго мол керак бўлса,
Юзда дона-дона хол керак бўлса,
Лабда шаҳду шакар бол керак бўлса,
Ғарибжоним, Шоҳсанамдин кеч эмди.

Мунда санго боғи бўстон керакса,
Манинг каби чашми мастан керакса,
Тилло кўшкли қасри айвон керакса,
Ғарибжоним, Шоҳсанамдин кеч эмди.

Санго бўлсин манинг жоним тасаддуқ,
Азиз жисмим нотавоним тасаддуқ,
Моли мулким хону моним тасаддуқ,
Ғарибжоним, Шоҳсанамдин кеч эмди.

Диёрбакир борсанг расво бўлурсан,
Мунда юрсанг жоним ўйнаб кулурсан,,
Бағдод ўлкасина подшо бўлурсан,
Ғарибжоним, Шоҳсанамдин кеч эмди.

Тоза боғим сан гулзори бўлурсан,
Барчанинг дардина даво бўлурсан,
Ҳилола парининг ёри бўлурсан,
Ғарибжоним, Шоҳсанамдин кеч эмди.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола парининг бу сўзина Ғарибжоннинг қаҳри
келиб, Ҳилола парига қараб бир сўз аиди:

Танимда жоним боринча,
Шоҳсанамдин кечарманму?
Бошим йўлинда ўлинча,
Севар ёрдин кечарманму?

То азоил келмагунча,
Танимдин жон олмагунча,
Жасад бекор бўлмагунча,
Гул Санамдин кечарманму?

Гул юзларим сўлмагунча,
Лаҳад ичра солмагунча,
Кўзимга хок тўлмагунча,
Шу дилдордин кечарманму?

Ишқал уриб оёғима,

Ўртаниб дард ила ғама,
Сани олиб қучоғима,
Шоҳсанамдин кечарманму?

Ғаріб ошиқ ёниб-қуйиб,
Сийнасина доғлар қўйиб,
Сендек беҳаёни севиб,
Шоҳсанамдин кечарманму?

Алқисса, андин сўнг Ғарибнинг айтған сўзиға Ҳилола парининг қаҳри келиб, Ғарибжонга беш юз қамчи уриб, ўлимга буюрди, Дастагул гуноҳини тилади. Аммо Ғариб ўзидин кетди. Кўп замондин сўнг ўзина келиб, кўзини очиб, Дастагулни кўриб, эмди хўсторим сансан, деб бир сўз аиди:

Бу ўлкада эй Дастагул,
Ман ўлганда сан йиғлағил.

Бўлди манинг ҳолим мушқул,
ўлганда сан йиғлағил.

Ман

Бошимнинг устина келгил,
Қўлингни бўйнима солғил,
Қиёматлик опам бўлғил,
Ман ўлганда сан йиғлағил.

Агар етса манго қазо,
Бечора деб қилғил даво,
Ҳеч ким тутмас манго азо,
Ман ўлганда сан йиғлағил.

Бу дунёдин бўлсам хато,
Манинг руҳим бўлур гадо,
Йўқтур манда ота-она,
Ман ўлганда сан йиғлағил.

Манинг учун ёниб-қуйиб,
Бир бечора бекас дейиб,
Ҳар замон сочингни ёйиб,
Ман ўлганда сан йиғлағил.

Сўлса гар умримнинг гули,
Манго етса хазон ели,
Йўқдур манда опа-сингил,
Ман ўлганда сан йиғлағил.

Бу ўлкада ёлғиз бошим,
Ҳеч ким олмас дегра-дошим,
Йўқ манинг қавму қардошим,

Ман ўлганда сан йиғлағил.

Мани ўлдирса ул золим,
Ғарибман на кечар ҳолим,
Йўқдур манинг Гулжамолим,
Ман ўлганда сан йиғлағил.

Алқисса, андин сўнг Ғарибжон Дастангулга бу сўзларни айтгандин сўнг, Дастангул айди: эй, бибижон, Ғарибжона мунчалли азоб берманг, деди. Эрса Ҳилола пари айди: эй Ғариб, манинг бирла бўлмасанг, сани ўлдиурман, деди. Эрса Ғариб айди: Мани ўлдирсанг ҳам сани қабул қилмасман, деди. Эрса яна Ҳилола парининг қахри келиб, канизларина буюриб, оёғларидин судраб ура бердилар. Эрса Ғариб уч мартаба ўзидин кетиб, яна ўзига келди. Кўзини очиб қараса, Ҳилола парининг кўзлари жаллоднинг кўзларидек қизариб туур. Шул вақтда Ғариб бечора кўрққанидин Ҳилола парига қараб бир сўз айди:

Қошинг меҳроби урди жона чопди,
Кўзинг кофирмудир имона чопди.

Хатти холингға бисмилло ёзилмиш,
Ул бориб гаровга шайтона чопди.

Қошинг шамшири етгач бир нафасда,
Совутни йиртибон қалқона чопди.

Санинг кирпикларингнинг юз ўқи бор,
Анинг ҳар қайсиси бир ёна чопди.

Бир ўти ўтибон шаҳри Яманға,
Бириси борибон Болқона чопди.

Ничча ўқинг ўтиб чўли биёбон,
Ниччаси боғ ила бўстона чопди.

Жамолинг барқ уриб ерни юзина,
Юзингни шуъласи осмона чопди.

Ғариф бечора ичмай давр оёғин,
Ушатди косаи давронга чопди.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола парининг қахри андек таскин бўлиб, Ғарибжон Ҳилола парига қараб бир мухаммас ўқир эрдилар:

Эй Ҳилола дунёда ҳеч кўрмадим сендек пари,
Ман сани тушимда кўрдим, етти ёшимдин бари,
Ничча бир кўздин ўтирдим ер юзинда хўблари,
Гашт этибон сайқал урдим ер юзини бир-бири,
Ушбу дунёға келиб ҳеч кўрмадим сендек пари.

Эмди сизга айтарам эй нозанин, сохибжамол,
Лабларингдин реза-реза тўкилур бол узра бол.,
Бу жаҳон боғида йўқдур қоматингдек навниҳол,
Юсуфи сониймудурсан тўтидек шаккар мақол,
Ман бу дунёға келиб,ҳеч кўрмадим сендек пари.

Гашт этиб ҳарён кезиб,бир неча сахрони кезиб,
Сайр этиб бир неча тоғ ила дарёни кезиб,
Бир ёни Гурлан, Вазир, Урганчу Хивани кезиб,
Чоржўй ҳам Қоракўл, шахри Бухорони кезиб,
Ёхти оламни кўриб ҳеч топмадим сендек пари.

Кўп вилоятни кезиб,бордим Эрону Исфаҳон,
Курду Гуржистонни кездим ҳам яна Мозандарон,
Ҳам юриб, Эрону Турон бордим яна Лутфижаҳон,
Кўрмаган ер қўймадим, ул Андижону Марғилон,
Ман бу дунёда кезиб, ҳеч топмадим сендек пари.

Чўлда Мажнундек бўлиб,саҳролара қўйдим қадам,
Борса келмас йўл ила бордим яна боғи Эрам,
Бир замон шод ўлмадим,чекдим мудом ранжу алам,
Ростин айтсам қўлингға сув сололмас Шоҳсанам,
Ман бу дунёға келиб,ҳеч кўрмадим сендек пари.

Басра шаҳрини кезиб,бордим яна Шому Шариф,
Кўп вилоятларни кездим, ничча кунлар сарғариб,
Ҳам Самарқанд ўлкаси Ақча шаҳринда юриб,
Бир неча кун гашт этиб шахри Шабистонда туриб,
Ман бу оламға келиб,ҳеч кўрмадим сендек пари.

Охири кўп ўртаниб,Бағдода келдим ман Ғариф,
Шукр этарман ушбу кун бўлдим висолингға насиб,
Эмди давронни худойим,айлагай бизга қариб,
Шукр этиб топдим нигорим бир худоға ёлбориб,
Ман бу дунёға келиб, ҳеч кўрмадим сендек пари.

Алқисса, Ғарифжон бу сўзни айтгандин сўнг Ҳилола пари келиб
Ғарифжонни нози ишва бирлан баданидаги жароҳатлариға малҳам қўйиб,
кўтариб юрдилар. Эрса қизларнинг ҳам муроди бор эрди. Кошки Ғарифжоннинг
қўйни бизларга мұяссар бўлса, биргина қучоқлашиб ётсак деб орзу этар
эрдилар. Эрса Ҳилола пари боғи сафоға олиб боринглар, деб буюрди. Эрса
канизлар боғи сафоға элтдилар. Ҳилола пари Ғарифжоннинг ёнинда туриб бир
мухаммас ўқиди:

Ғарифжоним, кечир эмди, санго қилғон жафоларни,
Санго жабру ситам айлаб,ничча қилғон хатоларни,

Хатолар ўрниға қылсанг биза бугун атоларни,
Гуноҳим тараҳҳум қылғил, манингдек бенаволарни,
Агар оқил бўлсанг ол пири комилдин дуоларни.

Хатодин бу ишлар бу дам кўпдур пушаймонлар,
Ани кўп ёдинго солма ғаниматдур бу давронлар,
Бошингдин ўргилай эмди санго қурбон бўлсин жонлар,
Кўнгилни шоду хуррам қил, яна қилма пушаймонлар,
Худойим еткуур эмди кўнгилда муддаоларни.

Худо еткурди эмди сан бугун бизга бўлиб меҳмон,
Киши меҳмонига қилмоқ керакдур жонини қурбон,
Ки ўлдирсанг ризодирман санинг олдингда эй жонон,
Яна хулқу малоҳат ичра сан ҳусн аҳлиға султон,
Кел эмди шоду хуррам қил, менингдек бенаволарни.

Манинг вайрона кўнглимни кел эмди сан иморат қил,
Ёмонлик айласа ҳар ким анго яхшилик одат қил,
Ки одам кўнглидур Каъба ани ҳардам зиёрат қил,
Худодин ҳар бало келса анго сабру қаноат қил,
Кўрибмусан эшикингда менингдек бенаволарни.,

Ҳилолага Ғарибжони бугун меҳмони бўлдинг сан,
Азиз жонидин ортиқ яна бир жони бўлдинг сан,
Шикаста дардини эмди бугун дармони бўлдинг сан,
Кўнгил мулкини тахтини султони бўлдинг сан,
Кўрибмусан эшикингда манингдек бенаволарни.

Алқисса, Ҳилола пари бу сўзни айтғандин сўнг Ғарибжон ҳам бир беш калима сўз айтар бўлдилар:

Ҳилола ғам ема ҳаргиз ки сандин ўзга ёrim йўқ,
Бу фоний дунёда ҳеч ки сандин ўзга ёrim йўқ,

Санго меҳримни қўйдим сидқи ихлосим била дилбар,
Ман ҳам билдим бу жаҳонда сандин ўзга борим йўқ.
Ҳамма қавму қардошим отамнинг ўлкаси Бағдод,
Диёрбакир ўлкасинда манинг манзил маконим йўқ.

Санго айтай аё жонон, эшит сирри ниҳонимни,
Шоҳ Аббос илгина тушсам, ўларман ҳеч гумоним йўқ

Ғариф бечора айтибдур кўнгилда ҳарна дардини,
Ки сандин ёширур ҳаргиз манинг сирри ниҳоним йўқ.
Алқисса андин сўнг Ҳилола пари ҳам Ғарибжона қараб бир сўз айди:
Диёрбакир борсам, мудом деярсан,
Ғарибжоним, бу сўзингга инондим.

Ғунча каби очилмайин сўларсан,
Ғарибжоним, бу сўзинга иондим.

Диёрбакирда йўқ маконим дерсан,
Кўрса тириклигим гумондир дерсан,
Ўларман ҳеч йўқдур гумоним дерсан,
Ғарибжоним, бу сўзинга иондим..

Шоҳ Аббосдир менинг душманим дерсан,
Шоҳ Аббос ҳеч бермас омоним дерсан,
Мусофирилик юрти ёмондур дерсан,
Ғарибжоним, бу сўзинга иондим.

Диёрбакирда йўқ хаёлим дерсан,
Борсам нечук кечар бу ҳолим дерсан,
Онам-синглим бир дил кушойим дерсан,
Ғарибжоним, бу сўзинга иондим.

Ҳилола дер: хуш келибсан Бағдода,
Бунда қўп ҳурматинг бўлар зиёда,
Эмди билдим ёлғон сўз йўқ орада,
Ғарибжоним, бу сўзинга иондим.

Алқисса, андин сўнг Ҳилола парининг қўнгли шодмон бўлиб
ўлтириди. Андин сўнг Дастагул подшоға бориб бир ғазал айтгани бу туур:

Аё шоҳим бу сўзима қулоқ сол,
Булбул қўнди Ҳилоланинг боғина.
Минг алвон тил бирлан бўлубон хушҳол,
Парвоз этиб қўнди гул бутоғина.

Аё шоҳим, сирим баён айлайин,
Ҳарна борим санго аён айлайин,
Эмди санго билганимни сўзлайин,
Қулоқ сол, бу сўзнинг бош-оёғина.

Сиз ҳам бирга томошага борсангиз,
Сайрон этиб томошани кўрсангиз,
Ё борсангиз, ё хушхабар берсангиз,
Озор етишмасин гул япроғина.

Гул ишқидин булбул минг алвон сўзлар,
Орзу армон бирлан бир-бирин кўзлар,
Томошага чиқиб бир неча қизлар,
Сиё зулфин тўкиб ол яноғина. .

Худонинг тақдири то азал қунда,

Ҳилола, Ғарибға ман ўзим банда,
Кеч-кундуз ман аниңг хизматинда,
Дастагул бош қўймиш из тупроғина.

Алқисса Дастангул бу ғазални айтғандин сўнг подшоҳ ҳам Дастангулга қараб бир сўз айди:

Ғарид бирла бугун Ҳилола пари,
Ҳарна иш қилсалар ижозат бердим.
Бор Дастангул, ўзинг айтғил сўзлари,
Ҳарна иш қилсалар ижозат бердим.

Аларга еткурғил биздин саломи,
Ёзилғон азалда қудрат каломи,
Олло тақдирини бузмоқ бўларми,
Ҳарна иш қилсалар ижозат бердим.

Мулла, муфти, бегу девон келсинлар,
Хазинадин моли дунё олсинлар,
Ҳилолани Ғарифжона берсинглар,
Ҳарна иш қилсалар ижозат бердим.

Одилшоҳ дер, бугун бердим ижозат,
Аларга қилсинлар турли зиёфат,
Ҳилола Ғарифба бўлсин ҳамсухбат,
Ҳарна иш қилсалар ижозат бердим.

Бу сўздин сўнг Дастангул Ғарифжона қараб, ҳам севинч ҳам рашк бирла бу сўзни айди:

Очили Ғарифнинг бахти,
Муборак бўлсин тўйинг!
Солинглар тиллодин тахти,
Муборак бўлсин тўйинг!

Жавоб бердилар отангиз,
Бугун охшомдур енгангиз,
Йўқдур эркан хатонгиз,
Муборак бўлсин тўйинг!

Хазина эҳсон қилдилар,
Душманинг йиғлаб келдилар,
Қози никоҳ қилсун дедилар,
Муборак бўлсун тўйинг!

Эшиитди оҳу зорингни,
Бер эмди йўку борингни,
Олғил қужоқа ёрингни,

Муборак бўлсин тўйинг!

Ўзимни қойим чоқлатдинг,
Чамандин гуллар боғлатдинг,
Дастагулни қон йиглатдинг,
Муборак бўлсун тўйинг!

Алқисса, бул сўз тамом бўлғондин сўнг Ҳилола парини Ғарибжона тўйтмоша қилиб бердилар. Ғарибжон бирлан Ҳилола пари муродлариға етушди. Ҳамма Муҳаммад умматини муродига еткургайсан. Ва раббил оламин. Тамматул китоб. Ба авни маликул ваҳҳоб ва оллоҳул бис савоб.

ОШИҚ НАЖАБ

Аммо ровиёни ахбор ва ноқилони осор андоғ ривоят қилурларким, қадим замонда Яман вилоятинда Султоншо деган бир подшо бор эрдиким, отармончилиғ-чопармончилиғда анинг олдиға тушадурғон зот йўқ эрди. Кунлардин бир кун анинг элига Ганжа Қорабоғдин бир хатарли карвон келди. Карвонлар олттағини олди, сотжагини сотди. Ўз эллариға қайтиш олдидин маслаҳат этдилар. Шунда карвонлардан бири:

-Эй кордошлар, элнинг подшосидин берухсат қайтмағанимиз маъқул, деди. Анинг шериклари бу сўзни маъқуллаб, подшонинг олдиға бордилар.

Алар подшонинг боргоҳина бориб, қўл қовуштириб, «Тақсир, арзимиз бор» деб турдилар.

-Эй меҳмонлар, не арзингиз бор?

-Тақсир, юртингизга келган бир хатарли карвонмиз. Олжағимизни олдик, сотжагимизни сотдик. Эмди рухсат қилсангиз ўз элимизга қайтсак.

-Рухсат олладан, қайтаберинг, деди подшо. Анда савдогарлар айдиларки, юртингизга келдик, кетдик, аммо юртингиздаги расм-руsumлардан бехабар қолдик. Анда подшо аиди: -бизнинг элда расм-руsum кенгдан яйрамаган, сиз ўз элингиз расм-руsumларидин сўзланг.

-Йўқ тақсир, бизнинг элда ҳам расм-руsum кенг яйрамаган, аммо бизда меҳмонни соз-сухбат билан узатмак қондан кирган. Биз буни сизнинг элда кўрмадик.

Подшонинг бир бахшиси бор эрди. Анга Албанд бахши дер эрдилар. Шунда подшо:

-Бориб Албанд бахшини келтиринглар, деб бир отлини юбарди. Отли бориб Албанд бахшининг уйига кирса, бахши бағрини совуқ ерга ташлаб, оҳ-воҳ чекиб ётибди.

-Эй Албанд, подшо сени келсин, деди, анинг меҳмонларининг қўнгли соз-сухбат кусабди, деди, хабарчи.

-Менинг подшо хизматини битирмак ёғдойим йўқ хастаман, деди бахши.

Эрса Албанд бахшининг аёли жаннатий бўлиб, ўзи ёлғиз эрди. Анинг касали шул ерда эрдиким, бахши тушида Сўна исмли аёлни кўриб, анга ғойибона ошиқ бўлиб, муҳаббат бўсасин олиб, уйғониб туриб, лофиқаж бўлиб ўлтиур эрди.

Подшонинг хабарчиси, қайтиб бадар кетди. Подшо отлининг якки келганини

кўриб:

- Албанд бахши қани?-деб сўрар бўлди.
- Албанд бағрини ерга бериб ётибдур, хаста эрмиш, деди хабарчи.
- Сен билан икки оғиз гаплашишга ярадими?
- Яради, деди хабарчи.
- Ундоғ бўлса, ани отнинг олдиға солиб олиб кел!

Подшонинг хабарчиси бул сафар бахшининг ёнига ҳукм бирла кирди.

- Эй Албанд бахши олдимға туш, истасангда, истамасангда олиб кетарман.

Албанд бахши ноилож отнинг олдиға тушди. Подшо боргоҳиға келиб, салом берди. Подшо айди:- Эй Албанд бахши не сабабдин биринчи хабарда келмай, иккинчи хабарда келдинг?

- Узр подшоҳим, хасталаниб эрдим.
- Хасталансанг, сенга бир кичкина хизмат бор. Уч кеча-кундуз хизматга чақирганимиз йўқ. Элига қайтажак меҳмонларға икки оғиз нома айтиб берсанг, икки йўл соз чертиб берсанг шуни ўзи етади.

Анда Албанд бахши: бу жаҳонгашта меҳмонлар экан . Ҳар ким ўзининг қичиган ерини қашийди шояд номада ўз дардимни айтсам, Сўнани дарагини сўрасам, балки меҳмонлар билар, дейиб алина созини олиб Сўнани излаб икки калима сўз айтар бўлди:

Оғалар ётардам бирча туш кўрдим,
Ёдимдин чиқмайдур оти Сўнанинг.
Ногоҳонда ани кўриб иш қурдим.
Ёдимдин чиқмайдур оти Сўнанинг.

Анинг бирла бирча ўтиридим, турдим,
Йифгая-йифгая тонгни отирдим,
Мен қўлимдин нозли ёрни йитирдим.
Ёдимдин чиқмайдур оти Сўнанинг.

Қайдин келганини било билмадим,
Шул дилбардин хабар ола билмадим,
Боғининг гулидин юла билмадим,
Ёдимдин чиқмайдур оти Сўнанинг.

Дилбар бирла боға сайрон этмадим,
Кўл узатиб қўша норин тутмадим
Армон қўпдур кеча-кундуз ётмадим,
Ёдимдин чиқмайдур оти Сўнанинг.

Албанд айтар, беклар сиздин сўрали,
Билобилмам, не ерлардин қарали,
Савдогарсиз, ўлкангизга борали,
Ёдимдин чиқмайдур оти Сўнанинг.

Албанд бахши сўзини тамом этгандин сўнг, меҳмонлар бир-бирига бокиб, кулиб юбардилар.

- Эй меҳмонлар бахши номаси ёқмадиму, не сабаб кулдингизлар, кулишингиз сабабини тушунтиринглар,-деди подшо.

Анда меҳмонлар айди:

- Тақсир бахшингиз ёқти. Аммо бизда ҳам подшо бор эрур. Аниң бир вазири бор эрди, яқинда дунёдин ўтди. Аниң Сўна отлиф аёлининг боши бўш қолди.

Шул аёлнинг от-овозаси барча элларға ёйилди. Шул овоза сизнинг элингизга ҳам етиб келдимакан, деб бахшингизни айттирган эрдик. Эшидикки, Сўнанинг овозаси бу ерларга ҳам етиб келган эркан, шунга кулишдик.

Анда подшо айди:

- Эй меҳмонлар, Сўнанинг от-овозаси бизнинг элга келиб етгани йўқ. Бу бахши ул аёлға тушинда ошиқ бўлибдур. Магарам биз бахшимизни сизлар билан юборсак, подшонгиз шу аёлни бизнинг бахшимизга право кўрармикан?

Анда савдогарлар айдиларки, эй тақсир подшо подшодан ўтинч этса бунинг битмажак жойи бўлурму?

Андин сўнг подшо Албанд бахшининг йўл шайини тутдириб, илгина хат тутқизиб, карвонларға қўшиб жўнатди. Албанд бахши уч кеча-кундуз йўл юриди. Аммо бу фурсат анга уч йил бўлиб кўринди. Анда Албанд бахши карвонларға айдики, эй дўстлар, манго бу ерларнинг доғи-дузидин солиг берип боринг, йўқса тоқатим бўлмас, деди. Шул вақт карвонлардин бири:

- Эй бахши оға мундин кетар бўлсанг олдингда бир қумлик бор, андин сўнг бир кентга дуч келурсан, сўнг яна қумлик келадур, қумлиқдин чиқсанг бир қора боғ келадур, аниң канорасида бир қора чотма пайдо бўлур, шул чотма ичинда бир кампир ўлтирур, сенинг хизматингни шул пири зан биткарур, деди.

Албанд бул хабарни эшитиб, якка ўзи от қўйиб жўнаб кетди. Албанд шу кетишинча, қумлиқдин ўтди, бир кентдин чиқди. Шул кентнинг канорасида бир йигитга дуч келди.

- Эй ўғлон, бу кентнинг отиға не деярлар?- деб сўради.
- Оға бу кент Табриздур, деди, йигит.

Албанд Табризнинг ичи бирла от суриб кетиб, қибла тарафда бир сафоли жойнинг олдидин чиқди. Ўзида чой-чилим қилиш истаги пайдо бўлди. Қопу олдиди туриб:

- Соҳиби чорбоғ борми? деб сўради.

Шул вақтда эшикда бир ўғлон пайдо бўлиб айтдики, эй оға санго не хизмат даркор?

- Мен бир мусофири, бир чой-чилим берсанг не бўлди?

Бул масканда хонлар, бейлар авлодидин бўлмиш тўра, герчак йигитлар ов-овлаб, қуш-қушлаб бўлиб, базмда ўлтурған эрдилар. Хизматкор йигит кириб келгандин сўнг, ундан дошда бўлған сұхбат маъносини сўрадилар.

Чорбоғ соҳиби айтдики, орқасида дуторли, тагида йўрға отли бир мусофири чой-чилим сўраб турур.

- Магарам орқасида дутор бўлса, маърака кўриб юрган йигитдир, мират этгил, бул ерга кириб чой-чилим қилуб кетсин, деди йигитлар.

Чорбоғ соҳиби дошға чиқиб, Албандни уйга чақирганда, миратга зор бўлиб турган зот отдин тушиб, йўргани қантариб, ичонға кирди, чой-чилим бердилар, еди-ичди.

- Орқангда дуторинг бор эркан, баҳшимисан, шоирмисан ё созандамисан, деб сўради йигитлар. Ҳар биридин бир шоҳобча билурман, деди Албанд баҳши.
- Андоғ бўлса, бизга бир-икки нома айтиб, бир-икки қўл соз чалиб берсанг бўлмасми, деди йигитлар. Анда Албанд баҳши:
- Аммо булар зўр йигитлар эркан, хар ким ўз дардини айтиб йиғлар, булардин ҳам Сўнанинг дарагини сўраб бир нома айтсам не бўлибдур, деб илгинда сози, оғзинда сўзи бирла номани бошлай берди:

Бег ўғлонлар айтай сизга бир достон,
Табризнинг беклари Сўнам келдиму?
Жиғалари тал-тал кўзлари маston,
Табризнинг беклари Сўнам келдиму?

Табризнинг теграси йўлдур, йўлакдур,
Бул дунё деганинг чархипалакдур,
Онаси хур эрур қизи малакдур,
Табризнинг беклари Сўнам келдиму?

Табризнинг теграси дўланма доғлар,
Ёр-ёрдан айрилса, оҳ чекар, йиғлар,
Очилса лолалар, гул очса боғлар,
Табризнинг беклари Сўнам келдиму?

Булбуллар оҳ чекар, гулга етмакка,
Боғбонлар оҳ чекар, ани тутмоққа,
Табризнинг боғина сайр этмакка,
Табризнинг беклари Сўнам келдиму?

Албанд айтар, соз орқамда боғлидур,
Сийналарим сиёҳ, чапроз доғлидур,
Аслини сўрасанг Қорабоғлидур,
Табризнинг беклари Сўнам келдиму?

Албанд сўзини тамом этгандин сўнг йигитлардан бири айтдики, эй йигитлар, бизнинг ҳаммамиз бу ерда Сўнанинг ишқинда куюб ўлтирумиз. Бу зангар баҳшида шу куйда эркан. Бул баҳши шул сози, шул сўзи, шул фаришталилиги бирла Сўнани сўзсиз олади. Бизга Сўна йўқдур. Шул вақтда яна бир йигит:

- Сўнани бунга бергандин кўра, буни ўлдирсак бўлмайдурму?- деди. Шул орада Албандни савашға тушдилар. Боши борму кўзи борму урдилар. Шул вақтда Албанд ўзини ўлган одам ҳолиға солиб ётаберди. Буни кўрган, йигитлар бир-бириға сўзлаб бошладилар.
- Бир бегуноҳнинг қонига қолдик.
- Ўзи бир баҳши йигит эркан, сендин бўлди.

- Мендан эрмас, сендин бўлди.

Бул ғалмағал бирла йигитлар дошга чиқдилар. Икки бир, уч бир гурунглашиб бошладилар.

Энди хабарни Албатдин ол. Албанд бир вақт қўзини очса, ёнида ҳеч ким йўқ. Дутори 40 бўлак бўлиб ётибдур. Унинг ушоқларини чўплаб, халтасиға солди. Бир вақт айвонға қараса, оти қантариғлик турубдур. Аста бориб, отға миниб, бадар кетди. Буни кўрган йигитлар ҳам хуш ҳол бўлдилар.

Албанд шу боришда иккинчи қумлиқдин ҳам кечди. Бир тўқайға дуч келди. Сар этса, ўтин кўп. Ул шу орада ўтин қалаб, елим эритиб дуторини тузатиб олди. Тозадин парда, тозадин кириш боғлади. Сўнг дуторни илгина олиб бир даст чалди, кўнгли жойиға тушди. Шул ерда дуторининг баржой бўлғаниға ўзининг ўлумдин фориғ бўлғаниға шукур қилиб, зор-зор, чун абри навбаҳор йиғлаб, Сўнанинг ишқинда қайнаб-жўшиб, кўзинда ёш, бағринда тош бирла бир ғазал айди:

Орзу айлаб ёрға келиб,
Шул бўлдиму мақсад манго?
Бўйним буруб, зор йиғладим,
Шул бўлдими мақсад манго?

Ўлтурдим гирён йиғладим,
Кесиб жигарим доғладим,
Кетарга белим боғладим,
Шул бўлдими мақсад манго?

Ишқинг либосини кийдим,
Сиримни оламға ёйдим,
Ўз тилимдин тепки едим,
Шул бўлдими мақсад манго?

Билмадим ёрнинг хаёлин,
Ширин-шакар лабда болин,
Кўрмадим ойдай жамолин,
Шул бўлдими мақсад манго?

Бўйинг узун, қаддинг алиф,
Турма ёр, биздин уялиб,
Ошиқ Албанд ёрға келиб,
Шул бўлдими мақсад манго?

Албанд бахши бул абётни тамон этгандин сўнг йўрғасига миниб, қамчини босди, от ул тепадин бул тепага йўртиб, йўл сурди. Алғараз бир боғнинг қораси кўринди. Холо чотма кўринмас эрди. Албанд бахши бир бейик тепага чиқиб сар солди. Қараса узоқда бир қора чотма кўзга тушди. Ул от бошини шул тарафға бурди. Бориб қараса, бир чотма турурки, устига қуш қўнса йиқулгудек. Албанд, эҳ тақдир эркан, деб, отдин тушиб чотмага яқин келди. Отдаги хуржунни эгнига олиб, чотма қопусини қоқди.

Қопуни очиб, «Ассалому алайкум,» дейиб кирса чотманинг тўрида икки тиззаси қулоғидин бир қарич ўтган бир кампир ўлтирубдур. Ул «Ваалайкум ассалом» дейиб бир қимиirlаб қўйди. Қараса, кирган йигитнинг орқасида дутор кўринди.

Кампир ўйладики, тўй излаб келган бахши бўлса, бул чотмаға чўллаб келгандур. Аммо Албанд бир кун, икки кун эмас ўн беш кунда ҳам чотмани тарк этмади. Кампир териб келган ўтунларни ҳам ёқиб йўқ қилди.

Кунлардан бир кун кампир: Эй бедавлат, бехосият бахши, менинг на қизим, на ўғлим бор. Сенинг бирла сухбат қурадирғон инсон йўқ. Не бало одамсанки, хеч кетмай ётибдурсан, тур эмди бул ердин гум бўл деди.

- Эй онажоним, сен хабар сўрамадинг, мен ҳам хабаримни бермадим. Ранг кўр, ҳол сўр, деган нақл бор, ситорамдан билиб, йўл сўрамайсанми, деди Албанд ва қўйнидин подшо битдириб берган хатни кампирга чиқариб берди. Кампир саводхон заифа эрди, хатни ўқиб кўрди.
- Эй ўғлим, момонгнинг нос пулисини тўласант, бул хизматингни бар жой этурман, деди кампир.
- Эй моможон, магарам шул хизматни баржой этсанг, нос пули мендин бўлсин, деди Албанд.

Шул вақтда кампир бояги хатни олиб, подшоға бориб, қўлиға тутқазди. Аммо подшо айдики, эй момо, мендин рухсат, сен аввалам Сўнанинг ўзини рози қил. Андин сўнг кампир Сўнанинг хузуриға ошиқди. Анинг қошиға бориб, сужи тил бирла гурринг бошлади.

- Эй Сўнажон, сенинг отанг бирла отам, онанг бирла онам жихмат дўст эрдилар, деб авлод-аждоддан тимсол келтириб сўз бошлайверди. Сўзининг охирида:
- Эй Сунажон узоқ элдин сен учун бир йигит келибдур, ўзи яхши йигит, ўзи бахши йигит. Бул жойда якка ўтироғонингдин анга заифа бўлсанг яхши эмасму, деди.
- Эй онажон, манинг илгимда етти ойлик сув чоғам бор турур, магарам ани инжилтмаса мен розидурман.
- Сенинг етти ойлик боланг тугул, етмиш ўғлинг бўлса-да, ул йигит инжилтмай сақлаяжак, деб мақтаб, бул рози-ризоликни олғондин кейин кампир этаги олти, енги етти бўлиб, изина қайтди. Шул келишда Албандга боқиб:

Эй ўғлим, подшо бирла Сўнажон рози бўлдилар, суюнчимни бер, деди. Албанд ҳам кампирнинг этагина икки тилла ташлади.

- Бул оз деди кампир. Албанд яна тўрт тилло ташлади. Кампирнинг вақти хуш бўлиб айтдики, йўргангни эярлаб-юганлаб қалъанинг сиртиға борабер, деб Сўнажоннинг хузурига ошиқди. Албанд «Ажаб бўлади,» деб, йўргани тайёрлай берди. Кампир шул кезда Сўнанинг хузуриға бориб анга етти йиллик шаробдин бир коса қуйиб ичирди, тилло дузугларини тақдириб, юзига парда тортириб, Албанднинг отининг орқасиға миндириди, етти ойлик Нажабжон исмли чоғани иккисининг ўртасиға туттириди. Албанд отни суриб кетаберди. Йўл юриб, йўл юриб, тонг сахарда бир сарҳовуз бўйиға етдилар. Эрса кўрдиларки, гуллар чаман, қумрилар дам чекиб,

фохтаклар сайраб, булбуллар нолиш қилур эрдилар, булоқлар ҳар тарафға оқиб, мавж урар эрди. Шунда Албанд:

- Бир файзли, сафоли манзил эркан, олло жоним шул ерда бир дами-тинчимни олсам, деб ўй сурди. Отдин тушди, шул вақтда бирдан хаёлиға келдиким, олло жоним, бул шум кампир мени алдаб, Сүнанинг ўрниға бир канизакни береб юборган бўлмасин, бул аёлни ҳам бир жамолини кўриб, хотиржам бўлайнин, деб, аёлни йўрганинг устидин олиб, ерга қўйди. Кампир тортган пардаларни анинг юзидин тортиб ола бошлади. Саккиз пардан очиб, тўқизланчи пардада Албанднинг аёлнинг юзидаги шуъладан кўзи қамашди. Қарасаки, кўрмакка кўз, таърифламакка сўз керак. Юзи ўн тўрт кечалик ойга мангзаш, тоғға тушган бўлак-бўлак қорға мангзаш, яноқлари ғунчага, мамалари тунчага мангзаш, каптар тўпиқли, марал юришли, ҳилол қошли, олтин сочли, марварид тишли, тўти товушли, барно, хушрўй, қомати ар-ар, қадди сарви санобар бир оводон қизки, таърифини адо қилиб бўлмас. Буни кўриб Албанд: - олложоним, бунинг Сўна эканлиги рост бўлди. Магарам рози бўлса, бундин бир бўса тилайнин, рози бўлмаса қистамайин деб, илгинда сози, тилинда сўзи, Сўнада икки кўзи, сўзлашиб ўзи бирла ўзи бир ғазал айдиким, кўр, бок, не деди:

Кел парим кетайлик гулшан сайлина,

Булбул уркишмасин, гул инжилмасин.

Ўтса бодисабо зулфинг майлина,

Бир мўй айрилмасин, тал инжилмасин.

Юрсанг завқ олади шамс ила қамар,

Зулфинга сепилмиш мушк ила анбар,

Қаддинга ярашар мурассаъ камар,

Белга боғлаганда бел инжилмасин.

Қучоқлашиб қўл солишиб кетмадим,

Рақибларнинг таъна сўзин этмадим,

Армон йўқдир кеча-кундуз ётмадим,

Адаб бирлан узат қўл инжилмасин.

Боғингда битгандир меванинг бори,

Бол бўлур терарлар олма-анори,

Истасанг топарсан севгили ёри,

Қадам босиб келсанг йўл инжилмасин.

Албандинг куйингдин топиб ҳавоё,

Юзингни ўшатдим қуёша оё,

Лабингдин бўса бер, мен бенавоё,

Дудоқ дарпанмасин, дил инжилмасин.

Албанд бу ғазални айтганидиган сўнг, Сўнанинг юзидаги пардаларни жой-жойиға кўюб, отға мингузиган, ўз элининг канориға етди. Подшоға суюнчилаб одам юборди. Подшо олдин борганга от, кейин борганга тўн кийдирди. Қирқ кеча-

кундуз тўй этиб, Албанд бирла Сўнани бир-бирига қўвширди. Иккисини бир оқ уйга қўйди, Булар мурод-мақсадина етдилар.

Эмди хабарни етти ойлиқда келган Нажаб ўғлондин эшитинг. Орадин бир неча муддат кечди, етти ойлик Нажаб етти ёшға кирди. Ани муллоға бердилар. Аммо бул боланинг мактабга ихлоси бўлмади. Сабоқни ташлаб қочиб кела берди. Шунда Албанд:

- Эй бедавлат ўғлон, мен сени мактабга бериб, фарзимни совдим, эмди сен йўрганинг емини бериб, покизалаб, бокиб юрабер, ўғлим дейиб, ўзи бир юмуш бирла бадар кетди.

- Ажаб бўлар ота, дейиб Нажаб отға қарамай ошиқ ўйнади, чуллик ўйнади, ётиб ухлади, эрта туриб яна ўйинға машғул бўлди.

Аммо Албанд қайтиб келса, йўрға оч, ўлар ҳолатда, Нажаб ўйин билан машғул. Албанд бул аҳволни қўриб:

-Эй Нажабжон бари кел, мен кетгандин сўнг йўрғаға ўт-ем бердингми, деб сўради.

-Эй ота, мен қачон йўрға боққан эдим, шу кетганингиздин бери туриши туриш, деди Нажаб.

-Эй бедавлат ўғлон, сен менинг белимдин дўраган фарзанд бўлсанг бундай қилмас эрдинг, деб Албанд Нажабнинг ҳар юзига бир шапалоқ урди. Нажабнинг кўзидин ўт чиқди. Ул ўғлон онасининг ёниға йиғлаб борди. Онасиға қараб:

-Эй она, шу бахши менинг чин отамдурми ё ёлғонму, деди.

-Магарам чин отанг бўлса, сени шундай аҳволға солур эрдиму, деди онаси.

-Эй онажон, менинг чин отам кимдур?

-Сенинг чин отанг Ганжа Қорабоғда вазир эрди, ул киши боқий дунёға рихлат қилди. Бу бахши худо тақдири бизни бул элға олиб қайтди.

-Эй онажон мен ёш бўлсам-да ёши улуғлардин эшитдимки, шул томонларда Ошиқ Ойдин пир бор эрмиш, ул пирга ким етти йил хизмат этса, муроди ҳосил бўлар эрмиш, Мен ҳам шул зотға хизмат этиб бахши бўлиб келиб, бул бахши бирла айтишиб енгиб оримни олсам.

-Эй ўғлим бул одам подшонинг баххиси. Ани енгиб бўлмас.

-Эй онажон ани кўп мақтама, ани ҳар иш қилса бўлар.

Бул савол-жавобдин кейин Сўнажон билдики, фарзандининг аҳди бейик. Ноилож ўғли бирла қалъанинг канориға чиқди. Шул замон қалъадин бир тўпор карвон чиқди.

Сўнажон аларға юзланиб:

-Эй карвонлар нера йўл тутдингиз, деб сўради.

-Ганжа Қорабоға.

-Шул элга борарда менинг ўғлимни Ошиқ Ойдин пирга топшириб ўтсангиз, деб ўтиңч этжак эрдим.

-Чўх яхши, биз ҳам пирдин дуо олиб кетишни мақсад қилғанмиз, ўғлингни тияга миндир, деди карвонбоши. Нажаб бир бўкчиб тияга минди, карвон жўнаб кетди. Бир неча кунлар йўл юриб, карвонлар Ошиқ Ойдин пирнинг саройиға тушдилар. Карвон Ошиқ Ойдин пирга аталған назр-ниёзни ўртаға қўйдилар. Сўнг:

-Эй пирим, сизга бир хизматкор ўғлон ҳам олиб келдик, дедилар. Ошиқ Ойдин:

-Боринг олиб келинг, мен бир кўрайин, деди. Карвонлар Нажабни пирнинг олдиға

келтирилар. Пир айдик, Эй ўғлон на ихлос бирла ҳузуримға келдинг?

-Эй пирим, ихлосим бахши бўлмоқлик!

-Ундей бўлса, ошхонага бориб шул ердаги ўғлонларга қўшил. Улар не иш этса, сен ҳам шуни қил.

Алғараз, Нажаб Ошиқ Ойдин пирнинг хизматида бўлиб юраберди. Ойдан ой, кундан кун кечди. Ҳар куни сахродин ўтин келтириб ташлаш аниг кориға айланди. Кунлардин бир кун Нажаб:

-Олло жоним, ҳар кун иссиқ таомға кеч қолиб келаман, бугун эрта туриб кетсам, таомға етиб келсам, дейиб, эрта ишга чиқиб кетди. Бир орқа ўтинни кўтариб, қайтаётиб, қараса олдидин бир тепалик чиқди. Шул жойда сал дамимни олайнин, деб ўлтириди. Ўлтуриб ўйланса, келганига етти йил бўлибди.

-Олло жоним, мен онамнинг розилигисиз келган эрдим, деб, хўрлиги келиб, йиғлаб бошлади, кўзини уйқу босиб, иркилди, туш кўрди. Тушида 40 эранлар ани ўраб олдилар. Аларнинг ҳар бири Нажабга бир коса шароб бердилар. Ошиқ Ойдин пир ҳам алар бирла келиб, бир коса шароб берди. Шул тариқа 40 коса шароб бўлди. Нажаб кўзини очса пир ҳам йўқ, зоти шарифлар ҳам. Шул фурсатда Нажаб соғ илгининг тирноғига сар солса, анда арши курси, ўн саккиз минг олам жило бериб турур эрди. Нажаб ўғлон ўтинни орқалаб йўнай берди. Ани келтириб ошхонанинг тўрина гурсилдатиб отиб, пирнинг ҳузуриға ошиқди:

-Эй пирим, товшанинг туғилган тепаси Миср деганлар, рухсат қилсан элимга қайтсам, деди.

-Эй ўғлим етти йил хизмат этдинг, яна етти йил соз ўргатурман, андин сўнг рухсат берурман.

-Эй пирим, айтимни ҳам, созни ҳам ўзим билурман, манго дак рухсатинг керак.

-Эй ўғлим, магарам айтим бирла созни ўзинг билсанг, пириңг санго бир неча савол берур, сен шуларға жавоб берурсан, шунда рухсат бўлур, бўлмаса рухсат йўқ.

-Пирим саволингни беравер.

Шул замони Ошиқ Ойдин Нажибдин савол сўрар бўлди, бок кўр, ўғлон не деб жавоб берди эркан:

Ошиқ Ойдин:

Ул не тоғдур, кори кетмас, эримас,
Не дарёдур, тўлар-тошар, юримас,
Не зотдир ул, ўлмас-йитмас, қаримас,
Не карвондур, минмай хатар этар ҳей?

Нажаб:

Коф тоғидур, кори кетмас эримас,
Кўнгил дарё, тулар-тошар, юримас,
Ҳақнинг ўзи ўлмас-йитмас, қаримас,
Жон бир карвон, минмай хатар этар: ҳей.

Ошиқ Ойдин:

Ул недурким, ҳусни сафо чўх ўлур,
Ул недурким, кун чиққан сўнг йўқ ўлур,
Ул недурким, отилмайин ўқ ўлур,

Не камондур, қўл тегмайин дўлар ҳей?

Нажаб:

Малойиклар ҳусниул сафо чўх ўлур,
Кун чиққан сўнг юлдузлар йўқ ўлур.
Ул киприқдур, отилмайин ўқ ўлур,
Қош бир камон, қўл тегмайин дўлар ҳей.

Ошиқ Ойдин:

Ул недурким, ер юзинда оқмишдур,
Ул недурким, ердин кўкка боқмишдур,
Ул недурким марди майдон чиқмишдур,
Ул недурким палла-палла энар ҳей?

Нажаб:

Ул сув бўлар ер юзиндин оқмишдур,
Ул ўғлондур ердин кўкка боқмишдур,
Йигитлиқдур марди майдон чиқмишдур,
Қариликдур палла-палла энар ҳей.

Ошиқ Ойдин:

Ошиқ Ойдин, нелар кезар ҳавода,
Кимнинг отин ўқимишлар дуода,
Ул не қушдур макон тутмас бу тоғда,
Не сайёддур анга илгин булар ҳей?

Нажаб:

Нажаб айтур, кўнгил кезар ҳавода,
Ҳақнинг минг бир оти бордур дуода,
Жон бир қушдур макон тутмас бу тоғда,
Ажал-сайёд, анга илгин булар ҳей.

Устоз шогирдининг савол-жавоби охир бўлди. Шунда Ошиқ Ойдин:

-Эй ўғлим, бул жавобингдин жавоб бўлмас, негаким, буни ошхонадаги бари шогирдлар билур. Сен ҳам алардин ўрганибурсан. Пиринг санго яна бир савол берур, магарам анго жавоб берсанг рухсат бўлур, билакс рухсат йўқдур, деди. Анда Нажаб айдики, пирим не саволинг бўлса, сўрайбер, жавоб берурман.

Шул вақтда Ошиқ Ойдин пир қайталаб саволга тутди, Нажаб жавоб берди. Кўр, боқ, не савол-жавоб эркандур:

Ошиқ Ойдин:

Ул недурким, икки бошли,
Пораси бор, чораси йўқ?
Ул недурким, беш юз йиллик,
Манзили бор, ораси йўқ?

Нажаб:

Дунё эрур икки бошли,
Пораси бор, чораси йўқ.
Ер бирлан кўк беш юз йиллик,
Манзили бор, ораси йўқ.

Ошиқ Ойдин:

Ул не мажлисдур ароқсиз,

Ул не мавсумдур ўроқсиз,
Ул не китобдур вараксиз,
Қалами бор қораси йўқ?

Нажаб:

Ҳақнинг мажлиси ароқсиз,
Ажал мавсуми ўроқсиз,
Жаброил ўзи варақсиз,
Қалами бор, қораси йўқ.

Ошиқ Ойдин:

Ул недур бирга битишган,
Бири-биридин ўтишмаган,
Ул недур ризқи етишган,
Учмоққа мадораси йўқ?

Нажаб:

Ой-кундур бирга битишган,
Бири-биридин ўтишган,
Симруғнинг ризқи етишган,
Учмоққа мадораси йўқ.

Ошиқ Ойдин:

Ул недурки кетар ўтар,
Тоғи тошни ялар ўтар,
Ул надурким тилар ўтар,
Қони оқмас, яроси йўқ?

Нажаб:

Ул булутдур келар ўтар,
Тоғи тошни ялар ўтар,
Ёмон сўздур тилар ўтар,
Қони оқмас, яроси йўқ.

Ошиқ Ойдин:

Ошиқ Ойдин бўлса ҳожи,
Ул не емиш, бўлмас ожи,
Ул недурким, бор иложи,
Ул надурким чораси йўқ?

Нажаб:

Нажаб айтур, бўлмам ҳожи,
Жон емиши бўлмас ожи,
Барча ишнинг бор иложи,
Шум ўлимнинг чораси йўқ.

Савол-жавоб охирлади. Ошиқ Ойдин пир айдики, ўғлим, сенинг баҳшичиликка ихлосинг бейик эркан, ҳақиқий гўянда баҳши бўлиб қолибсан.

Рухсат бермаса не бўлур, деб қўрқиб ўлтирган Нажаб, устозининг «Бахши бўлиб қолибсан» деган сўзини эшитиб, рухсат ҳам сўрамасдан ўз элина қараб ўқчани кўтарди. Бир манзил юриб, ўйланиб қараса, гуноҳ иш этибдур. Буни англаб, изига қайтиб, устози қошиға келди.

-Пирим, мени авф қилғил, гуноҳ иш этдим, рухсатсиз бадар кетдим, деди.

-Сени гуноҳингдин ўтдим, деди устози.

-Ол менинг гуноҳимдин ўтган бўлсанг, пирим манго осмондин эниб тушган қора дуторингни армуғон этсанг, деб сўради.

-Ўғлим, осмондин эйиб тушган дутор четдаги ҳужранинг буржинда турубдур. Ани олиб келғил, кириши созми, пардалари жойиндами, мен бир кўрайин.

Нажаб икки оёгини қўлига олиб, ҳужра тамон чопди, югуриб-йўртиб алҳол дуторни олиб устозининг илгига қўйди. Ошиқ Ойдин пир дуторни кўриб:

-Дутор соз эркан, эмди бу дутор сеники бўлди, ўзингни дуторингда ўзинга икки калима насиҳатли нома қайрайин, деди. Кўр, бок не нома қайрған эркан:

Сен борған сўнг шоҳ истамас Албандни,

Пандим будур: таккаббурлик айлама.

Таккаббурлик ғўч йигитни хор этар,

Пандим будур: таккаббурлик айлама.

Мундин борсанг ўз шоҳингнинг қошина,

Олтин жигасини санчар бошинга,

Ўзингдин каттага tengtu тушинга,

Пандим будур: таккаббурлик айлама.

Замона шундайдур: кечар замона,

Эмди сени ҳақ сақласин омона,

Ўзингдин ғайриға, яхши-ёмона,

Пандим будур: таккаббурлик айлама.

Ошиқ Ойдин айтур, маърифат шулдур,

Шариат, тариқат энг тўғри йўлдур,

Мендин санго сўнгги насиҳат булдур,

Пандим будур: таккаббурлик айлама.

Ошиқ Ойдин сўзини тамом этгандин сўнг Нажабға қараб:

-Йўлинг оқ, вақтинг чоқ бўлсин, борған ерингда юрт олурсан, деб оқ фотиха берди.

Эрса Нажабжон йўлга равона бўлиб, жўнайверди. Юра-юра бир кентнинг канориға чиқди. Шул фурсат анинг олдидин бир санач ун олиб, бир чўри чиқди, Нажабга бокиб:

-Эй Нажабжон, тўхтаб тур, деди.

-Хабарингни бер, чўри деди Нажаб.

-Хабаримни берсам, шу илгимдаги унни олиб кет, йўл озиқ керак бўлур, керакли тошнинг оғроми йўқ, деганлар. Нажабға бу таклиф маъқул туриб, унни олди, орқасига отди. Яна бир неча кун йўл тортди. Изидин бир хатарли карвон етди. Нажаб салом берди, алар алик олдилар. Шунда Нажаб айди:

-Эй оғалар, мен пиёда келурман, бир фурсат туюнгизга миндириб, ҳоргинчилигимни чиқарсангиз не бўлур?

-Эй ўғлон бунинг иложи йўқ, туюмизнинг юки оғир.

-Эй оғалар, ҳеч бўлмаса, орқамдаги унни олиб кетинглар.

-Юкингни олиб кетсан, очдан ўлмайсанму?

-Сизлар ҳар манзилда тўхтайсизларму?

-Ховва тўхтаб ўтурмиз.

-Шул тўхтаб ўтган ерингизда, ўт ёқарсиз шу ўтга юмруқдай хамирни кўмиб кетсангизлар мен уни олиб еб, йўлдан адашмасдан борур эрдим.

Карвонларга бу гап маъқул келди. Алар ҳар манзилда ўт ёқиб, юмруқдай хамирни кўмиб, йўл тутабердилар.

Эмди хабарни кимдин ол, Нажаб ўғлондин ол. Ул карвоннинг изини излаб ҳар манзилда кулни кавлаб, ярим пишган, ярми куйган хамирдан ишланган нонни еб овқатгузаронлиғ этиб бора берди. Алғараз бир куни бир оғачлиққа дуч келди. Буни кўриб, худоға шукур қилди. Шу оғачлиқдин бир йўрға минган одам чиқди. Нажаб унга салом берди. Аммо йўрғали саломға алик олмади. Сал юриб, орқасига қайтди, Нажаб боқди, қараса анинг орқасида дутор кўринди. Ичинда: бу бедавлат бахши бўлмаса, бир хабар сўрайин, деб айдики, эй ўғлон бари кел, хабарингни бер:

-Янго саломимни олмадинг, эмди не хабар сўрарсан?

-Эй ўғлон не ердин келурсан?

-Ошиқ Ойдин пирдан.

-Пирга не мақсадда бординг?

-Бахши бўлмоға.

-Бахши бўлдингму?

-Бахши бўлдим.

-Бахши бўлғон бўлсанг, биз Ошиқ Ойдиннинг аввалги шогирдлариданмиз. Сендин савол сўрасак, саволға жавоб берсанг, бахши бўлганинг, магарам жавоб бера билмасанг бизнинг қўлимизда етти йил хизмат этурсан.

-Эй халифам бер саволингни?

Бул йўрға миниб келган одамнинг оти Наврўз эрканки, ул тушида 40 коса шаробни кўрган бироқ ича билмаган эркан. Ул шароб ича билмаганинг сабабини Нажабдан сўраб савол-жавоб айтишар бўлди. Икки бахшининг йўл устида туриб савол-жавоб айтишганини бул туур. Кўр, боқ, не деган эрканлар:

Наврўз:

Биздин салом бўлсин қардош Нажабға,

Қанот қоқиб уча билмам, бу недур?

Олдим олиб турғон неча ёғидир,

Кўзим кўриб, қоча билмам бу недур?

Нажаб:

Халифам Наврўз, пирдан рухсатолмасанг,

Қанот қоқиб, асло учо билмассан.

Олдинг олиб турғон ажал-ёғидур,

Кўзинг кўриб андин қоча билмассан.

Наврўз:

Не жамолдур, не шуъладур, не тобдур,

Не қалъадур, бир лаҳзада харобдур,

Не дарёдур, не уммондур, не обдур,

Қатрасиндин ичо билмам, бу недур?

Нажаб:

Хақнинг жамолини кўрсанг бу тобдур,
Бир дилни инжилтсанг Каъба харобдур,
Ҳақиқат уммондур, тариқат обдур,
Шариат шартидин кеча билмассан.

Наврӯз:

Жабройил манзили қайси қарода,
Анинг бирла кимлар топди ирода,
Бир тилсим, бир нуқат бордур орада,
Ўқимишам еcho билмам, бу недур?

Нажаб:

Жаброил манзили ҳақнинг еринда,
Тўрт фаришта мукаррардур тўринда,
Уч юз олтмиш китоб пирлар алинда,
Ўқимай маъносин еcho билмассан.

Наврӯз:

Ул надурки, емадилар тўйдилар,
Ул недурким, ювмадилар қўйдилар,
Ул надурким, тириклиайн сўйдилар,
Булна сирдур, очо билмам, бу недур?

Нажаб:

Малойиклар емай-ичмай тўйдилар,
Ул Мусони ювмадилар қўйдилар,
Насимиини тириклиайн сўйдилар,
Халифам бу сирни очо билмассан.

Наврӯз:

Наврӯз айтар аждарҳони дамима,
Ютар эрдим, чекар эрдим комима,
Бир майдирки, тўлдирдилар жомима,
Қатрасидин ичобилмам бу недур?

Нажаб:

Нафсинг аждарходур, хаёлинг хомдур,
Неча сақласанг-да билгил каломдур,
Нажабнинг ичгани қирқда бир жомдур,
То рухсат бўлмайин ичо билмассан.

Савол-жавоблар охирида. Наврӯз айдики, устозингга раҳмат, чин баҳши бўлибсан. Бул учрашувдин сўнг икки баҳши икки тарафға манзилни тайқилдилар.

Эмди хабарни кимдин ол, Нажабдин ол. Ул неча кунлар йўл юриб, бир куни сахар чоғида сарховузнинг бўйига этиб келди. Қараса сафоли, файзли манзил, қумрилар дам чекиб, булбуллар чаҳ-чаҳ уруб, булоқлар, ҳар тарафға оқиб турибдур. Шунда Нажаб: «Олложоним, бир соат-ярим соат дами-тинчимни олсам бўлмасму,» деб фикр этди. Ул сарховуздин сув олиб бояги пишган куйган хамирни сувға хуруш этиб емакка бошлади. Андин сўнг Нажаб, кўнгли жўшиб,

сувни пастдин юқориға отиб ўйнай бошлади. Бир вақт қараса, тонг оқариб намоз вакти бўлибдур. Ҳовузнинг қибла тарафиға қараса, бир тўпор чорвадор уруғларнинг ўбаси қўринди. Шул ўбадан илгинда тунг ушлаб бир жувон сувға келаберди. Ул жувон ҳовуз бўйиға келиб, қўзи бир ёлқина тушди. Бул не ёлқин деб ҳовузни айланиб-айланиб топмади. Сўнг оғочлар орасина сар солди. Шул вақт кун ҳам тиф берди. Жувон қун туққанидин бирдан эсига тушдики, уйдаги сув олишга чиққанига анча вақт бўлибди. Шунда: «Мен бир бой-бадавлат уйнинг келини бўлсам, шунча вақт нерда эдинг, десалар, не деб жавоб берурман, деган хаёл бошидан айланни бошлади.

Алҳол сув олиб тез кетажак бўлиб, ҳовузнинг сув оладурган зинасиға оёқ қўйгани замон бояги ёлқин оёғи остида пайдо бўлди. Жувон тунгни унинг устидин сувга ботирди. Нажаб бирдан орқасиға бокди, қараса гўзал бир жувон унинг тепасида турубдур. Жувон бу ёш ўғлонни қўриб ўзини йўқотди, унинг ҳар юзидин бир ўпич олди. Бундин саросима бўлған Нажаб шартта ериндин турди. Жувон эрса тунгни ҳовузға ташлаб, йигитнинг эгнига ёпишиб тураберди. Нажаб: бу не балодурки, манго ёпишиб олди, бундин не илож этиб Кутиса бўлур, деб ўйланди. Сўнг бирдан силканиб турди, жувон ҳовузга бош ошоқ гумбурлаб йиқилди. Бундин Нажаб қўрқиб: келиб-келиб, бир бегуноҳ инсоннинг қониға қолдим, деб нотинчланиб бошлади. Бир маҳал ҳовузнинг қибла тарафиндин жувоннинг гавдаси қўриниш берди. Ёз куни, юпқа даройи куйлак кийган жувоннинг танасиға куйлак чиппа ёпишган, қоматининг баланди баланд, ўйи-ўй, касаси каса, узуни узун бўлиб, қўриниб турибдур. Жувон бундин қаҳрланиб, мени бул аҳволга солган сенми, деб Нажабга ўзини отди, ўғлонни ҳовуз теварагидин етти марта айлантирди. Охири Нажаб бир тепанинг устига чиқиб тушмай ўтира берди. Шунда жувон:-қараб тур, ҳозир ўбадан уч-тўрт йигитни топиб, сени бирла ҳисоблашурман деб, уйига томон югуриб кетди. Аммо ичидин:

-Уйда ҳеч ким бўлмаса, яхши бўлур эрди, деган хаёл ўтур эрди. Уйга бориб қараса ҳақиқатдан ҳам ҳеч ким йўқ, барча ишга жўнаган эрди. Жувон уйга кириб, изғор киймларни чиқариб, янги, тоза лиbosларни эгнига кийди. Кийиниб дошға чиқса уч-тўрт йигит тўрт чуклоқ қазиб бир ўйинларни ўйнаб ўлтиурлар. Илкларида қумолоқ. Жувон аларнинг, сўзлариға қулоқ тутди, аммо тушунмади. Кейин қумолоқларни тепиб юборди. Йигитлар айтдиларки, эй жувон, не бало далимисан, нечун бизнинг ўйинимизни бузарсан?

-Бундай ўйин бўлмас, деди жувон. Шунда йигитлар:-Ўзи сенинг дийдорингға муштоқ эрдик, ўз оёғинг бирла келдинг, деб анга яқинлашиб, суюла бошладилар. Жувон буларнинг феъли бузилганини билиб, аларға айдики, мен сизларга бир тоза ўйин топиб келдим, деди.

-Нерда?, дедилар йигитлар.

-Анда борсангизлар бир сарҳовуз бор, аниг бошида бир кокили паранг йигит ўлтирибдур, шуни олиб келинг, мен уйда чой-чилим тайёрлаб ўлтиурман, деди. Буни эшитган йигитлар оёғини қўлиға олиб ҳовуз бўйиға ошиқдилар. Бир вақт буларға Нажабнинг қўзи тушиб, ваҳм босди. Уларга қараб:-Ассалому алайкум!-деб қийқирди. Улар саломни эшитганга ҳам ўхшамадилар. Нажаб ўйладики, булар бояги жувоннинг хўсторлари бўлса керак, мени ўлдиришга

келдимиканлар. Шу вақт йигитлар келиб унинг икки қўли билан икки оёғини тутиб, олиб ўта кетдилар. Нажаб, ичида: ё худо, булардин қутилсам бир тўқлини худо йўлига сўяман, деб кетаберди. Шу боришда бир уйнинг олдига олиб бориб қўйдилар. Йигитлар сар солса орқасида сози бор. Улар айдики:

-Эй ўғлон созандамисан, бахшимисан, орқангда созинг бор?

-Эй ўғлон, мен бахшиман, ҳали бахшичиликда менинг олдимға чиқсан бахши йўқ.

-Ундан бўлса ол созингни:

-Ажаб бўлғай, оғалар, деб Нажаб пири берган дуторни созлаб, чалмаға бошлади. Эмди хабарни кимдин ол, бояги жувондин ол. Анинг 20-30 tengdoш чиқонлари бор эрди, Нажабнинг созини эшитиб бари йифилди. Алар:

-Шу йигитнинг соз чалиб туришини кўрсак кўнглимиз бир пахса ўсар, деб теварагини олиб қараб турабердилар. Нажаб бир вақт қараса бири-биридин сулув 30-40 қиз боқиб турибди, улардан сал баландда бояги гўзал жувон ҳам бор. Нажаб уни бир сар солғанда таниб олди. Бу ахволдин кўнгли жўшиб, ошибтошиб, шу жувонга бахшида этиб, алинда сози, оғзинда сўзи, сувга йиқилган жувонга қараб бир абёт ўқиди, кўр, бок, не деди:

Аввал бошда мажлисингда тутилдим,

Сўзла нозли жувон, кимнинг ёрисан?

Ўлдиржаклар бўлдинг, қочдим-қутилдим,

Сўзла, нозли жувон, кимнинг ёрисан?

Томоша айладинг менинг ўйинима,

Адаб-икром бирла келдинг ёнима,

Қамар янглиғ зулфинг солдинг бўйима,

Сўзла, нозли жувон, кимнинг ёрисан?

Кўзларинг жаллодтур кипригинг наштар,

Билмам шу насибам не ерга тортар,

Сени кўргач дардим кун-кундин ортар,

Сўзла, нозли жувон, кимнинг ёрисан?

Таърифинг айтайин ёхти жаҳонда,

Овозинг тушгандур Балх-Бадахшона,

Сенингдай пари йўқ Рум Исфаҳонда,

Сўзла, нозли жувон, кимнинг ёрисан?

Мен хуморман сени ола кўзинга,

Ўн тўрт кунлик ойдин тиниқ юзинга,

Қурбон ўлам, оёғингнинг тўзина,

Сўзла, нозли жувон, кимнинг ёрисан?

Биз ҳам ошиқ бўлдик шу жаллод кўза,

Ҳақиқий ошиқлар жабринга дўза,

Нажаб сен сўзласанг ўз сўзинг сўзла,

Сўзла, нозли жувон, кимнинг ёрисан?

Нажаб сўзини охирлади. Бояги келин ичинда севинса-да, дошидин ер ёрилса ерга киргудай бўлди. Ичиди айдики, бу бахши кўрдиксиз зот эркан шунча одамнинг ичинда «Кимнинг ёрисан» деган сўроқقا бало борму? Жувон уялиб, ерга ўтирди, қизларнинг панасида қолди. Нажаб эрса яна авжга минди.- Саринга дўнайин, аввалги туришинг яхши эрди, не юз дўндардинг, деб яна икки оғиз ғазал бошлади, эшит не деди:

Қулоқ солғил нозли дилбар,
Жоним олди жаллод кўзлар.
Кел лабингдин бир бўса бер,
Жоним олди жаллод кўзлар.

Билобилмадим хуйингни,
Ўзим ўтказай тўйингни,
Кўрсатгил чинор бўйингни,
Жоним олди жаллод кўзлар.

Сенинг бирла боқقا кирсам,
Чаман боғлаб, гуллар терсам,
Қўл солишиб бирга юрсам,
Жоним олди жаллод кўзлар.

Сар ҳовуз бўйида кўрдим,
Қувлашда қочиб юрдим,
Нега эмди юзинг бурдинг,
Жоним олди жаллод кўзлар.

Сар ҳовузда тунгинг қолди,
Икки қўзинг жоним олди,
Юзинг қаймоқ, лабинг болди,
Жоним олди жаллод кўзлар.

Биздин юзингни дўндардинг,
Хижрон ўқидин қондирдинг,
Ошиқ Нажабни ёндиридинг,
Жоним олди жаллод кўзлар.

Нажабнинг бу сўзларидин жувон не қиларин билмади. Аммо Нажаб уни еридин турғизиш учун хушомадни яна бир пахса оширди, уни таърифлашга тушди. Қани не деди:

Эронда, Туронда ажам элинда,
Кўрмадим сенингдай ободон жувон,
Ҳўблар орасинда, жаннат гулинда,
Кўрмадим сенингдай ободон жувон.

Бир узумсен шарбат этиб ютмоқа,

Номус этдим устинг босиб ўтмоқа,
Тузоқ айлаб ошиқларни тутмоқа,
Кўрмадим сенингдай ободон жувон.

Бўйларинг узундур, янофинг нордур,
Лабларинг шаккардур, зулфларинг тордур,
Гул юзинг кўрмака кўзларим зордур,
Кўргазгил, юзингни сабодан жувон.

Нажаб айтур, ошнолигим ёт ўлмас,
Гул юзинг кўрмасам, асил зот ўлмас,
Сенинг каби асло паризод ўлмас,
Магар сен инонсанг ободон жувон.

Нажаб сўзини тамом этди. Шул вақтда эшикдин икки отлиқ «Хабарингни бер», деб овоз чиқарди. Йигитлардин бири: «Не гап, оғалар,» деб жавоб қайтарди. Анда отлиқлар:

-Биз мусоғирдурмиз, бир чой-чилим, беринг, дедилар. Уларға чой-чилим бердилар. Алар мурод ҳосил қилиб ўтиб кетдилар.

Эмди хабарни кимдин ол, Султон Ҳасан подшодин ол. Подшо бояги отлиқларға: «Албанд баҳшининг ёши ўтиб қолибдур, бир элни сайл этиб покиза баҳши топинг, деб йўлга чиқарган эркан. Отлиқлар Нажабнинг юзини дошдан эшитиб келиб, чилим баҳона, ўзини ҳам кўриб, хушсуратлигиға тан бердилар. Магарам подшомизға яровли баҳши шу бўлур, деб фикрлашдилар. Сал ори бориб яна қайтиб келдилар. Эшикда туриб:-хабарни бер деб овоз бердилар. Яна бир йигит дошға чиқиб, не хизмат деб сўрар бўлди. Отлиқлар яна чилим сўрадилар. Шунда йигит:-Бир покиза, хушсурат баҳшимиз бор, тушинглар, ҳам соз эшитасиз, ҳам чилим берурмиз, деди.

-Баҳшингиз ҳақиқатда хушсурат, хушвон эркан, магарам бизга бир илгинда чой, бир илгинда чилим беришга рози бўлса, биз тушурмиз, деди отлиқлар. Шунда Нажаб:

-Эй оғалар, шунда вақтингиз хуш бўлса, ино чой ино чилим, деб чойни бириға , чилимни яна бириға узатди. Ол энди аларға шу керак эрди. Нажабнинг икки илгидин иккиси тутиб, тортиб отға юклаб, ўта кетдилар. Эмди хабарни кимдин ол, бояги жувондин ол. Нажабни олиб қочиб кетганларидин сўнг, ул дарғазаб бўлди. Шунча йигит туриб икки отлидин босқи топдингизлар. Бу неҳол, дарров изидин отланинг, деб отхонадаги отларни чиқариб, 30 отлиғ бўлиб, қувмоға бошладилар. Аммо икки отлиғ бош бермади, қочиб бориб, қалъя варвозасидин кириб, ғойиб бўлдилар. Қувиб келаётган йигитлардин бири айдики, эй жўралар, бу отлиғлар подшонинг хос навкарлари бўлса керакки, ўзларини қалъя ичига уруб кетдилар. Эмди из қувиб борсак оқибати яхши бўлмас, тезроқ орқамизға қайтайиқ. Магарам қувиб борсак, подшо бизни тухуммирт этар.

Шул сўздин кейин бори йигитлар изларига қайтиб кетдилар.

Эмди хабарни кимдин ол, Нажабдин ол. Ани подшонинг олдиға элтдилар. Нажаб боргоҳнинг арз жойига бориб илгини алифлом қилиб турди. Шунда подшоҳ:

-Бул йигитни не ердин топдинглар, деди.

-Тақсир, излаганимиз олдимиздин чиқди, чорвачилар орасидан топдик. Шул вақтда подшо айдики, Эй амалдорлар бул ўғлон бахши бирла диралашиб биладурғон бахши элда борму?

-Эй тақсир, юртда ўзимизнинг қарри бахши Албандин бошқа бахши қолдиму, деди амалдорлар.

-Боринг шу бедавлат бахшини топиб келинг, деди подшо.

Дархол Албанднинг изидин отлиқ юборилди. Ул Албанднинг ёниға бориб:

-Эй Албанд, сени подшо сўраб турубдур, деди.-Подшо мени на кора сўраб туур, деди Албанд бахши.

-Подшонинг олдиға бир ўғлон бахши келмушдир, шу билан диралишма-айтим айтдиржак, деди хабарчи.

-Бай-бай мени қариган чоғимда бир ўғлон-ушоқ бахши бирлан айтишмаға чақирған подшонинг ҳам ақли чошибдур.

Кел, эмди подшоми подшо, чақирдими боришм шартдур, деб Албанд кора дуторини орқасиға отиб, йўлға равона бўлди. Албанд арз жойиға келиб, икки букилиб, таъзим қилди, қараса подшонинг ёнида бир ўғлон ўлтирибдур. Албанд бирдан сергак тортди. Нажабни таниди. Гавдаси ўзгарса-да, кўзи аслича турибдур. Шунда-да танимаған киши бўлиб, айди:-Эй бедавлат бекорчи ўғлон, менингдай бир қари одамни айтишувға чақиртирган сенми, деб этигининг учи бирла Нажабни туртди. Нажабни хўрлиги келди, кўзидин йилт-йилт ёш тўкила берди. Подшо бундан дарқаҳр бўлди. Ул айди:

-Эй Албанд бахши, ўғлонни нечун тепурсан?

-Эй тақсир бунинг сабаблари бордур.

-Не сабаби бор эрур?

-Бул ўғлон бояғи Ганжа Қорабоғдин ияртиб келтирган етти ойлик ўғлон туур.

-Мен буни боқдим-бажардим, улғайтирдим. Қаҳр устинда икки шапалоқ урдим. Ошиқ Ойдиннинг ёниға бориб, етти йил хизмат этиб фотиҳали бахши бўлиб келиб, сен бирла айтишиб, оримни олурман, олмасам армонда бўлурман, деб шу кетгани кетган. Шундан бери бул ўғлонни ҳозир кўриб туришим, бул мендай бахши бирла айтишиб ким бўлибдур. Анда подшо айди:

-Эй бедавлат Албанд бахши, манманлик этма, бул ўғлоннинг таърифини эшитдик, айтиш, енгсанг дов саники, енгилсанг не не иш этарсан?

-Поҳ-ей подшоҳим шу ўғлондин енгилурманму?

-Енгилмасанг илгинга ол созингни.

Албанд бахши созини силтаб илгина олди.

-Эй ўғлон, мен бирла айтишурмисан?

-Айтишурман, айтишувда кўзингни-да ўярман.

Икки бахши дуторларининг қулоқларини созлаб чалмаға бошладилар. Албанд илк нома чалиб, Нажаб эргашса, садҳазор ошириб чалар, Нажаб нома чалиб Албанд эргашса, соз нағмаларини бузиб юбраверди. Шунда подшо:

-Бу бедавлат қари бахши нома чалғанда изда қолиб туур, айтишувда не илож этур эркан, деб ўлтириди. Албанд бахши ҳам ичида:

-Бу ўғлон созда ўқта эркан, сўзда ўқта келса, мени ҳалакламаса яхши, деб қаҳрланиб, кўзлари олайиб, рангидин қони қочиб, мўйловлари наштар бўлиб, кел эмди бул занғар ўғлондин дунёниг бунёд бўлған ериндин бир савол сўрайин, деб

аввалидин савол беришга ўтди, Нажаб ҳам жавоб қайтарди.

Кўр боқ не деди; **Албанд:**

-Биздин салом бўлсин эл ушофина,
Одам Сафиулло не шаҳар солди
Не маконда туруб қалам чалдилар,
Неча йил жасадда ламязал қолдилар

Нажаб:

-Дунё чоркўчадур ўрта еринда,
Одама жон бериб қалам чалдилар.
Мундин аввал ҳеч бир шаҳар йўқ эрди,
Аввал бошда Кўфа шахрин солдилар.

Албанд:

-Шахри Лутни неча фаришта йиқди,
Не ерда қурилған Сулаймон тахти?
Қайси йил он ҳазрат меъроjға чиқди,
Ул не ерда арслон юзугин олди?

Нажаб:

-Шахри Лутни беш юз фаришта йиқди,
Бод устинда қурди Сулаймон тахти.
Лу йили он ҳазрат меъроjға чиқди,
Ул самодан арслон юзугин олди.

Албанд:

-Дулдулнинг энаси моҳи-зангидин,
Хабар бергил шул дулдулнинг рангидин,
Он ҳазрат Расулнинг аввал жангидин,
Ўзал зулфиқори кимга чалинди?

Нажаб:

-Дулдулнинг энаси моҳидур зангги,
Мисли самовотдур, дулдулнинг рангги,
Амир Антар бирла айлади жангиги,
Аввал зулфиқори шунга чалинди.

Албанд:

Недан қаратилди Мусонинг тури,
Недан яратилди Исрофил сури,
Ул недурким, мудом олдинда нури,
Аввал ким таниди, мусулмон бўлди?

Нажаб:

-Ниқобин кўтарди, ёндириди тури,
Кўпикдин яралди Исрофил сури,
Ҳазрати Расулнинг олдинда нури,
Хадича таниди, мусулмон бўлди.

Албанд:

Албанднинг сўйдуги илги-дастинда,
Не ўлундур тирикларнинг қасдинда,
Ул недурким, мудом Басра устинда,

Не ерда язиднинг михи йўнилди?

Нажаб:

-Беш вақт намоз бул Нажабнинг дастинда,
Ўлук тупроқ тирикларнинг қасдинда,
Муҳаммад Мустафо Басра устинда,
Мағрибда язиднинг михи йўнилда.

Бахшилар сўзини тамом этгандин сўнг подшо айди: бул қари бедавлат бахши созда ҳам сўзда ҳам ўғлон бахшидин енгилиб, расво бўлди. Қани энди амалдорлар не ошкarda эркан, бир сўраб кўрайин, деб 32 амалдорга қараб:-Эй амалдорлар бахшиларнинг қайси ёнгди, қайси енгилди шуни айтинг, деди. Шунда амалдорлардин бири: -Эй тақсирим, бизга бир замон муҳлат берсангиз, ўйлаб айтсак, деди. Унда подшо: -Муҳлат бердим, деди. Ўттиз икки амалдор бир ерга жамланиб маслаҳат этдиким, Эй жўралар, аслинда бул қари бедавлат бахши енгилди, аммо пайғамбар ҳам ўз қўнгшисини қўлдаған, биз ҳам шул Албанд бахшини орқасини сийлаб, енгди деб айтаберайлик, деб подшонинг ҳузурига бориб: -Албанд енгди, дедилар, Ул вақтда подшо дарқаҳр бўлиб айди: Эй, амалдорлар сиз подшони икирчи қилмоқ ниятидамисиз, ўғлон бахшининг енганини билмадингизму, боринг ўғлоннинг эгнига икки қат зарли чопон ёпинг, олтиндан жуфт жиға келтириб бошиға қаданг, деди. Буйриқни дарҳол баржой этдилар. Нажаб шаҳзода янглиғ йигит бўлиб кўринди. Шунда амалдорлардин бири:

-Эй подшоҳим, Албандга ҳам ҳеч бўлмаса, кўҳна гуппи совға қилинг, деди. Шунда подшо бир дўғмаға 4 танга бериб айди: бор, бозорға бориб, арzon чопондан бирини келтириб, шу бедавлатнинг ягриниға ташла, деди. Шунда амалдорлардин бири: -жиғаси камис бўлмасин, деди. Подшо айдики, бир баққолдан товуснинг парини олиб, бошиға қўнди, деди. Дўғма бозорға елиб кетди. Арzon тўндан биравини олди. Аммо товус парини топа билмай, бир хўрзнинг қўйруғидин пар юлиб қайтди. Шул боришда чопонни Албандининг эгнига ёпди, парни талпакининг қироғина санчди. Шунда Албанд бахши Нажабнинг жиғасина ҳавас этиб, жиғамизни алишайиқ, деди. Нажаб алишмайман, деди. Шунда иккиси жиға баҳона савол-жавобға тушиб, беш калима сўз аytар бўлди, илгина дуторларни олиб, нома бошладилар. Кўр, бок, не дедилар.

Албанд:

Сенинг жиганг икки бошли,
Кел жигамиз алишайлик.
Мен бир фақир кўзи ёшли,
Кел жигамиз алишайлик.

Нажаб:

Бу дунё ҳам икки бошли,
Мен жигамни алишмайман.
Кўздин оқкан қонли ёшли,
Мен жигамни алишмайман.

Албанд:

Сабо гулшана бормасму,

Булбулдин хабар олмасму,
Үғлим, ўл деса, ўлмасму,
Кел жигамиз алишайлик.

Нажаб:

Сабо гулшана борурман,
Булбулдин хабар олрман,
Эгам ўл, деса ўлурман,
Мен жигамни алишмайман.

Албанд:

Үқ кимники-отганники,
Ёй кимники-тутганники,
Мол кимники-отангники,
Кел жигамиз алишайлик.

Нажаб:

Динга кирмаган мулҳидам,
Ҳам тарсоям, ҳам жухудам,
Менки санго нобеҳбидам,
Мен жигамни алишмайман.

Албанд:

Албанд деяр, соз чалманам,
Үғлим сен кетсанг қолманам,
Норози бўл санг, олманам,
Розилиқда алишайлик.

Нажаб:

Нажаб айтар, хўб сўзим бор,
Элда-халқда бир расм бор,
Мен ўғлонам ҳавасим бор,
Мен жигамни алишмайман.

Бу сўзларни айтғондин сўнг Албанд бахши алишмасанг, терс алиш, деб терс боқиб ўтира берди. Шунда Нажаб: оримни олар вақт келди, деб отасиға: - Эй, ота, мени алаштирма, улуғ киши кўпир бўлади, кин сақлам айди, деди.

Албанд бу сўзни эшитиб: менго раҳми келди, ўхшайди, деб Нажабга юзини ўгириди. Нажаб шуни кутиб турғон эрди, Албанднинг ҳар юзига биттадан шаппот урди. Бахшининг кўзидин ўт чақнаб кетди. Подшонинг бу аҳволға кўзи тушиб, кулиб кўйди, занғарнинг отасидин ор олиш мақсади бор экан-ов, деб кўйди ичиди. Подшонинг кулганига Албанднинг кўзи тушиб, хафа бўлиб кетди. Бу аҳволға подшо кулдими, демакки, ул ўғлонға кўнгли мойилдур, деб тезроқ кетишга ошиқди. Туриб қопудин чиқди. Шу маҳали анинг этик учи бирла туртгани Нажабнинг ёдига тушди. Ол энди бу оримни ҳам олайин деб, қопудин чиқаётирғанда, орқасидин яна бир тепди. Албанд учиб бориб йиқилди. Ул не қиласин билмай уйига бориб қарор топди.

Эмди хабарни кимдим ол, Султон Ҳасан подшодин ол. Ул: Олло жоним, бул ўғлон бахши бир герчак бахши эркан, буни қўлдин чиқарсак бўлмас. Бу ўғлонни юртимиз қизига уйлантириб, бошини боғлаб қўймасак кетиб қолур деб кўнглина тугди, шул замони 40 кечакундузлик тўйни бошлаб юборди. Шунда

амалдорлар:-Эй, подшоҳим, бу тўйнинг бахшиси ким бўлур, деб сўрар бўлдилар. Подшо:-ўзини айтдириб, охирида уйлантириб, қўюрмиз, деди. Буни Нажабға аиди: -Эй Нажабжон дам-тинчингни олиб, бизга 40 кечакундуз хизмат этарсан, ўттиз икки амалдор шуни сўраб туурлар, деди. Нажаб ажаб бўлур, деб, 40 кечакундуз хизмат этмак бирлан бўлди.

Подшонинг бир ёши улуғ вазири бор эрди. Отиға Ҳасан вазир дер эрдилар. Ул вазир дунёдин ўтиб, ўрнига ўғли Зеварбек вазир бўлган эрди. Анинг бир баркамол синглиси бор эрди. Отиға Мулоймхон дер эрдилар. Унинг бир энаси бор эрдиким, бир куни Мулойимхоннинг кўшкига келиб: -Эй; Мулойимхон, оғангнинг қалъага кетганига бир ойдин ошди, ҳеч хабари йўқ, бир чўрини юбариб хабар сўрайик, деди. Шунда Мулойимхон Гулчаман деган чўрисини оғасидан хабарлашишға қалъага юборди. Гулчаман, ажаб бўлур, деб қалъага қараб йўл тутди. Қалъага бориб қараса, тўй-томуша, чўпда-чорда сон бор, одамда сон-саноқ йўқ. Аларнинг ўртасида бир ўғлон бахши нома айтиб турубдур. Шунда Гулчаман: бул не тўй, неча вақтдин бери ул давом этиб туур, деб сўради. -Эй, дунёдин бехабар чўри, сен нени билур эрдинг, бу ўғлон бахшининг нома қайириб ўтиргониға бу кун ўттиз етти кун бўлибдур.

-Бул ўғлон бахшининг оти кимдур?

-Бул ўғлонға Нажабжон бахши дерлар.

Гулчаман кўрса, Зеварбек ҳам нома эшитиб, хушвақтликда ўлтирур эркан. Буни кўриб, уйига қараб ўқчани кўтарди.

-Эй бибиларим, суюнчи беринглар, оғам вақти хушликда нома тинглаб ўлтирубдур эркан. Ўттиз етти кундин бери, бир кокили паранг ўғлон нома айтиб, подшо даргоҳида соз этиб ўлтирур ким, ани кўрмакка кўз, таърифин айтмоққа сўз керак. Аммо бул сўзни эшитиб, Мулойимхоннинг сабру қарори йўқола борди. Энасинг кетарини кутиб бетоқат бўлди. Энаси қопудин чиққани замон Гулчамани ёниға чақирди:

-Подшо боргоҳинда бир ўғлон бахшини кўриб келдим, дедингму?

-Хова, бибим.

-Уни менинг хузуримға олиб келсанг бўлмайдиму?

-Эй, бибијон, ани икки оёқли банда олиб кело билмас.

-Олиб келсанг-да, олиб келасан, олиб келмасанг-да олиб келасан.

-Эй, бибијон, ундей деганингдин, сени ўлдирурман, деб қўяберсанг бўлмайму?

-Ўлдиришгача ҳали иш кўп. Ундин олдин санго бир ҳунар ўргатурман, қилурмисан?

-Хова, қилурман.

-Қилурман бўлсанг, ҳарамхонаға кир, менинг либосларимни кий, тилло дузувларимни тақ, илгинга созни ол, юзинга чашманд тут, кўзингдин бошқа жойингни кўрсатмай, шул ўғлоннинг қошида ўлтируб, нозли ишоралар қил. Агар ул ўғлоннинг ғайрати бўлса, туриб сендин йўл бўлсин сўрар. Шунда сен менинг таърифимни баланд этгайсан. Чўри, ажаб бўлғай, деб тўйға қараб ўта кетди. Нажабнинг қошиға бориб, турли ишораларни қилаберди. Нажаб буни кўриб, номаларни адаштириб, янглишиб бошлади. Ичидан: сен бир ошиқ-маъшук бўлмасанг, ё бўлмаса, бир илтижо бирла бирор юборган, деб ўйлаб, ўрнидин турди.-Подшоҳим, бир арзим бор, деди.

-Не арзинг бор?

-Тақсирим, бугун ўттиз етти кеча-кундуз ўтди, хизмат этурман. Бир фарзим бор эрди.

-Не фарзинг бор?

-Етти ёшимдин бери бир ракат намозни қазо қилмас эрдим, рухсат берсанг, шуни ўқиб олсам.

-Мендин рухсат!

Нажабнинг илгина бир тунгча чиқариб бердилар. Ул тахорат этган киши бўлиб тунгчани олиб кетди. Сўнг намоза ўлтириди. Турди-ўлтириди, ўнга-сўла салом берди, юзина фотиха тортиди. Сўнг ўзини четга тортиб аёлга яқинлашди. Гулчаман шаппа олдиннан чиқиб:

-Нажабжон бари кел, деди.

-Хабарингни бер, деди Нажаб.

-Рухсат берсанг, хабаримни соз бирла баён этсам бўлурму?

-Не бирлан этсанг-да тез бўл, ёғдойни кўриб турибсанку.

Шунда Гулчаман бандларини ёздириб, синаларини кўтариб, тилло дастали қазма созини оқ маммаларининг иккиси ўртасиға қўйиб, эй, Нажабжон сени Мулоймхон келсин, деди, деб беш калима сўз аиди. Кўр, боқ, не деди:

Овозинг арша улашди,
Мулоймхон келсин деди,
Сени сўрашди, излашди,
Мулойимхон келсин, деди,

Сени йўлинга боқандур,
Доғи хижронинг чекандур,
Кўздан қонли ёш тўкандур,
Мулойимхон келсин, деди.

Овозинг тушди эллара,
Тушибсан тилдан-тиллара,
Бор, дўлан инжа беллара,
Мулойимхон келсин, деди.

Тўти тилли, қоши камон,
Боқишлиари дардга дармон,
Кўрган киши қилур армон,
Мулойимхон келсин, деди.

Мисли анорнинг ўзидур,
Шакардин ширин сўзидур,
Ҳасан вазирнинг қизидур,
Мулойимхон келсин, деди.

Яноғида қўшадан хол,
Кўзи жаллод, лаблари бол,

Юзин кўрсанг бўлурсан лол,
Мулойимхон келсин, деди.

Ошиқ йўлиндин дўнмади,
Дунёға икки келмади,
Танимағил Гулчаманни,
Мулойимхон келсин, деди.

Гулчаман сўзини тамом этгандин сўнг Нажаб: Эй модормахатар чўри, билмаган еrima намоз ўқиб, шу баҳонада бир амаллаб, бир хоннинг хизматина чидай билмай турған еrimда мени яна бир хонға тақиб турибсан, кет йўқол.

-Эй ўғлон, мени қувлама, менинг айтиб турғаним нозанин хон.

-Нозанин дедингму?

-Хова, топ ўзи.

Нажаб ғўч йигит эмасми, бу гап анга ёқиб кетди. –Эй чўри бул нозаниннинг кўшги, йўлининг солиғини бер, вақтини айт!

-Кўшки яқин, йўли ҳам шу орада, қачон борурсан.

-Намозшом вақти мени кутаверсин.

Нажаб чўридан йўл манзилини сўраб шодмон бўлиб қолди. Гулчаман бул хабарни библиариға суюнчилаш учун ўқчани кўтарди.

Нажаб Гулчамандин йўл солиғини олиб нома айтиб ўтурғон ерига келди. «Воҳ» деб, шу ерга йиқилди. Подшо бу аҳволни кўриб, ташвишга тушди. Бу ўғлон баҳшиға кўз тегдими, боринг не ерда ҳаким, куръандоз бўлса йиғиб келинг деб жар урдирди. Бари жойдин келган табиблар, ҳакимлар, қуррандозлар Нажабнинг касалини топа билмадилар. Шунда подшо дарқаҳр бўлуб, менинг кантимда бошқа қолған ҳаким қуррандоз борму, деб сўради. Шунда амалдорлардан бири:

-Эй подшоҳим фалон кантда бир қари момо бор, ўзи кело билмас, магарам олиб келинса, бу ўғлоннинг касалини шул топар, деди. Подшо бир йилмоя қўшилган кажавали аробани жўнатиб кампирни олдирди. Подшо кампирга қараб:-Бул ўғлоннинг касалини топа билурмисан, деди.

-Онгри ужи касали бўлса топурман, деб кампир Нажабнинг танасини туртқилаб бошлади. Бир замонлардин сўнг:

-Тақсир баҳшининг касалини топдим, деди.

-Не касал эркан?

-Баҳшингизга ошиқлик касали тегибдур.

-Эй моможон, ўзи шул керак эрди. Биз ҳам шунго йўриб ўлтурғон эрдик. Шундан сўнг подшо:-Эй, Нажабжон ерингдин тур, кимга ошиқ бўлған бўлсанг тўққиз қиз бўлса-да, олиб берайин, деди. Аммо Нажаб турмади. Ул ўйладики, турсам, бир қизни айт, деюрлар. Мен кимни айтаримни билмайдурман. Айтмасам, ўзлари бир қизни топиб берурлар, яхшиси индамай ётаверай. Шул тариқа ул ётаверди. Подшо дарқаҳр бўлиб кетиб қолди. Бошқалар ҳам тарқади. Шул замон Нажаб кўзини очди. Қараса ҳеч зот йўқ. Дарров туриб қора дуторини эгнига олиб, чўрининг берган солиғи бўйича йўл тутди. Келиб икки кўшкнинг ўртасидин чиқди. Аммо қизнинг кўшки қайси эканин топмай, ишқ ғамидин чун абри навбаҳор йиғлаб, бир ғазал айтар бўлди. Кўр, боқ не деди:

Сени кўрмакка келмишам,
Кўрмағунча кетарманму?
Бир неча бор гулларингдин,
Термағунча кетарманми?

Ажам элиндин келмишам,
Қонли жигарим тилмишам,
Мурод олмоқа келмишам,
Олмағунча кетарманми?

Оч ёпилмиш қопунгни оч,
Оқ юзингдин олайин бож,
Қардошиңг бўйнима қилич,
Чолмағунча кетарманми?
Бугун ишқинг тушди боша,
Жоним қурбон қалам қоша,
Икки кўзим қонли ёша,
Тўлмағунча кетарманму?

Чаманга учди булбулим,
Қулоқ сол, сочи сунбулим,
Умрим хазон бўлиб, гулим,
Сўлмағунча кетарманму?

Нозлихон кўшкингдин боқиб,
Қонли жигаримни ёқиб,
Жанозам қопунгда ўқиб,
Ўлмағунча кетарманму?

Сен мени солдинг ўйинга
Тақдир ёзумим бўйнинга,
Ошиқ Нажабни қўйнинга,
Солмағунча кетарманму?

Нажаб сўзини тамом этди. Эмди хабарни кимдин ол, Мулойимхондин ол. Ул кўшки устинда ўлтуриб: -Эй Гулчаман, менинг қулоғимға ёқимли бир номалар эшитилиб турубдир, дешона чиқиб қара, деди.

-Ажаб бўлғай, деб Гулчаман чиқиб қараса, Нажаб олмағунча кетарманму, деб турубдур. Гулчаман:-Эй, Нажабжон истаганинг бул ерда, деб унинг илгидин тутуб кўшкка бошлади. Шунда Мулойимхон: бул чўрини юбориб, ул чўри бўлсада, фариштали қиз, топган баҳтимни йўқотиб қўймай, деб бирдан ичига ҳавл тушиб ериндин сичраб туриб дешона чиқди. Қараса, Гулчаман Нажаб бирла қўл ушлашиб келаётир. Бундин дарғазаб бўлған Мулойимхон: -Эй, чўри сенинг не ҳаддинг бор бул ўғлоннинг илгидин тутишға, деб ани бир тепди. Чўри йиқилиб тушди. Чўри қолаберди. Аларнинг иккиси бўюнлариға қўл ташлашиб кўшк устина чиқдилар. Мулойимхон шул ерда юзидин пардани очиб, бандларини очиб,

сийнаси устига қазма созини қўйиб, Нажабға қараб, хуш келибсиз, деб, кўнглидагини баён этиб, бир абёт ўқиди. Кўр, боқ не деди:

Олис йўлдин келган ўғлон,
Бош учинга ол, қоч, мани,
Юрак бағрим тилган ўғлон,
Бош учинга ол, қоч, мани,

Сабо бўлса ўсар бодлар,
Мендин зўр бўлурми ёрлар,
Табласида бедов отлар,
Бош учинга ол, қоч, мани,

Тар хинолар бор қўлимда,
Бинолар соғу сўлимда,
Пиёда кезам йўлингда,
Бош учинга ол, қоч, мани,

Гулларни тергил боғимдин,
Боқиб кўр, сўлу соғимдин,
Бўса олғил, ёноғимдин,
Бош учинга ол, қоч, мани,

Сенсиз менинг кўнглим вайрон,
Элларни этайлик сайрон,
Ишқ аҳлини қилиб ҳайрон,
Бош учинга ол, қоч, мани,

Мулойим дер, қора қошли,
Қора кўзли, қора сочли,
Мени қўйма кўзим ёшли,
Бош учинга ол, қоч, мани,

Мулойимхон сўзини тамом этганидин сўнг Нажаб айди: Эй, Мулойимхон, менинг борарага еrim, ботарға кўлим бўлмаса, мен сени қайси гўрга олиб қочаман. Мени подшо хизматидин чақириб келтириб, айтар сўзинг шул бўлса, ина менинг туришим, деб ериндин тура берди. Шунда Мулойимхон:

-Эй, Нажаб, бир сўз капшири деб айтдим қуйдим, асл мақсадингни айтабер, деб минг жилва бирлан Нажабни ичкари киритиб тиздин тўшак, белдин ёстиқ тўшади. Ҳиндистон читиндан тикилган тўққиз қат кўрпани устларидин бостириб, ишқипечакдай чўлашиб ётабердилар. Шу ётишда етти кеча-кундуз ётдилар. Етти кеча-кундиздин сўнг Мулойимхон уйғонди. Ўттиз етти кун уйқудин қолғон Нажаб уйғонмади. Мулойимхон уйғониб: бул ўғлон бирла етти кеча-кундуз ётибман, мен бир вазирнинг қизи бўлсан, бир оёқяланг нотаниш бахши бирла ётишим дурустму, яххиси буни эртароқ узатиб юбарин, деб ўйлади. Ҳайдаб юборишга кўзи қиймади. Ол буни соз бирла уйғотайин, деб илгинда сози, оғзинда сўзи бир ғазал айтур бўлди:

Болим акам, жоним акам,
Сабо бўлди тур, кет эмди.
Бир бўлди қундузим-кечам,
Сабо бўлди тур, кет эмди.

Сабо бўлса оғам туюр,
Изимиздин қўвғи қувар,
Лошимиза қурт-қуш қўнар,
Сабо бўлди тур, кет эмди.

Куним ғуссаға тўлдирап,
Сирим олама билдирап,
Оғам туйса тек ўлдирап,
Сабо бўлди, тур, кет, эмди.

Етти кеча-кундуз ўтди,
Кун чиқиб чошгоҳа етди,
Мендин сабру ором кетди,
Сабо бўлди, тур, кет, эмди.

Уйғон эмди бахши ўғлон,
Қўрқув босди қийналди жон,
Кўнглим гирён, бағрим бирён,
Сабо бўлди, тур, кет, эмди.

Мулойим дер ваҳмим чўхдур,
Дўстимдин душманим қўпдур,
Седин ғайри ёrim йўқдур,
Сабо бўлди, тур, кет, эмди.

Мулойимхон бу сўзларни айтиб тамом қилғанидин сўнг, Нажаб кўзини очса, қизнинг «Тур кет» деб турғонини эшилди.-Олло, эмди не қилдим, бу тоифа бевафо бўлур эркан, деб, тўнини қўлтиғиға қисди. Уйқусираған кўзларини уқалаб, эмди не бўлса-да, бир уйқуға тўйиб олайин, деб ўнғайроқ жой излаб бора берди. Бир вақт Мулойимхоннинг 40 таноб боғи бор эрди, шунинг устидин чиқди, сарҳовузнинг бўйиға бориб, бир даста гулни юзига ёпиб урди уйқуни.

Эмди хабарни кимдин ол, Мулойимхоннинг энасидин ол. Ул кунлардин бир кун боғ сайлиға чиқмоқ бўлуб, бир канизини чақириб аиди: -бор сен боғни ораста қилғил. Каниз ажаб бўлғай деб, сарҳовузнинг бўйини сириб-супириб юриб ногоҳонда бир пой этикни қўриб қолди. Бориб қараса юзига гулдаста ёпиб бир киши ухлаб ётибдур. Анинг юзидин гулни олиб қараса, оқ юзли, қора кокилли бир йигит бир кечанинг тоға тушган бир бўлак қори янглиғ бўлиб ётибдур. Нажабнинг жамолини кўриб, анга ошиқ бўлғон канизнинг аъзои андоми бўшашиб, тиззасини қучоқлаб ўлтуруб қолди. Бир вақт бибисининг боғ сайлиға борурман, дегани эсига келиб, келар вақти бўлғанини англаб, югуриб, боғ дарвозасиға чиқди. Қараса бибиси келибдур. Ҳар сафар ани маҳофадин кўтариб

тушуур эрди. Бу сафар күтаришга мадори келмади. Шунда бибиси: -Эй ярамас каниз, рангингда ранг, рўйингда рўй қолмабдур, не балоға дучор бўлдинг, деб сўради.

-Эй бибижон ҳовузнинг бўйинда бир кокили паранг ўғлон ётибдур, ани қўруб бул аҳволға тушдим.

-Ул не сойил ўғлон эркан, турғузиб, кўздин йўқ қилғил:

-Эй, бибижон, ул ўғлонга «Тур кет» деб айтғулик эрмас, бунға менинг тилим бормас, ўзинг қувласанг яхши бўлур.

Шунда Мулойимхоннинг энаси, ўзим қувсам қувайин деб, ҳассасини чалиб, икки букулиб юрмак бирлан бўлди.

Каниз аниг изига този эргашгандин эргашиб бора берди. Кампир шу боришда Нажабнинг устидин чиқди. Аниг ҳусни жамолиға боқиб, онг-тонг бўлиб, канизнинг ҳоли ҳолми, ундан бадтар аҳволға тушиб хушидин кетди. Канизи юзига гулоб суви сепиб ўзига келтирди. Кампир бир аксириб ҳушиға келиб:-ёшим ўн тўрт-ўн бешга қайтгандай бўлди, умрим охирида худо ярлақаб менга бул ўғлонни мұяссар этди деб, Нажабнинг бошини тиззасига олиб, юзларидин бўса ола берди. Кампирда тишдан ном-нишон йўқлиғи сабабли ҳар ўпгани поқ-поқ сас бера берди.

Энди хабарни кимдин ол, Мулойимхондин ол, ул кўшк устиға чиқиб бўлиб турғон воқеаларни кўриб ўлтирди. Бундин жони чиқиб, энасиға қараб, бир ғазал айтар бўлди. Кўр, боқ, не деди эркан.

Энажон арзим айтайн,

Ёр меники, ёр меники,

Бўйла ёмон иш бўлурму,

Ёр меники, ёр меники,

Қариб, сенинг учди бозинг,

Зими斯顿ға дўнди ёзинг,

Кўлдин учди қувинг, ғозинг,

Ёр меники, ёр меники,

Эна сенинг ақлинг чошмиш,

Феъли-хуйинг ҳаддин ошмиш,

Менинг кўнглим тўлиб-тошмиш,

Ёр меники, ёр меники,

Белинг букур соchlаринг оқ,

Бир ўйланиб, ҳолинга боқ,

Гарданинга тегар таёқ,

Ёр меники, ёр меники.

Бул савдоға тушган бошдур,

Кўздин оққан қонли ёшдур,

Ўпич олмоқ ёмон ишдур,

Ёр меники, ёр меники.

Кўнглим менинг ғамға тўлур,
Хазон уриб, мангзим сўлур,
Билмасанг, қуёвинг ўлур,
Ёр меники, ёр меники.

Мулойим дер, ёнди жоним,
Кул бўлибдур устихоним,
Сарф этайин, хону моним,
Ёр меники, ёр меники.

Мулойимхон сўзини тамом қилғондин сўнг, кампир энаси бу сўзни эшишиб кўнглиға гумон келди. Канизин чақириб айди: -Бул қиз ҳаддин ошиб, «Ёр меники,» деб турубдур. Бу бедавлат ўғлон бирла бир ишларни қилғон ўхшайдур. Бор Зеварбекни чақириб кел, бул ўғлонни ўлдурсин, ё бўлмаса, элдин чиқариб юбарсин, деди. Ноилож қолғон каниз Зеварбекга хабар берди.

Зеварбек уч-тўрт отлик бирла келиб, Нажабнинг бўйниға сиртмоқ солиб, олиб кетди. Тўғри подшоҳнинг ҳузуриға келиб: Эй, подшоҳим, бул бахшингиз менинг энамнинг боғиға кириб, меваларни еб, қолғанини пайҳон қилубдур, деди. Подшо дарғазаб бўлиб, пошшобларға буюрдиким, бул ўғлонни дорға чекинг, деб ўгрилиб қайта берди. Қирқ пошшоб Нажабни дорға чекмакка кўзи ари қиймай ўйланиб қолдилар.

Эмди хабарни кимдин эшиит, Аҳмадбекдин эшиит. Подшонинг бир Аҳмадбек отлиғ иниси бор эрди. Подшо 40 кеча-кундуз тўй берадётганини эшишиб, келаётған эрди. Подшо унга: - Бир бахшим бор, эшишиб кўр, деб мират этган эрди. Шул сабаб бирла Аҳмадбек 40 отлиси бирла келаётир эрди. Шул келишда анинг кўзига дор кўринди. Ул отли шериклариға: -сиз қалъага кираверинг, мен дор остидағи одамларға бир сар солайнин, не гап эркан, деб шул тарафға кетди. Қараса 40 пошшоб бир хушсурат ўғлонни дорға чекмак бирла бўлаётирлар. Аҳмадбек:

- Бул не қилғанларинг, ўғлоннинг гуноҳи недур, деб сўради.
- Бул ўғлон подшонинг бахшиси туур, гуноҳ қилиб бизнинг қўлимизга тушди, деб жавоб берди бахшилар.
- Бул ўғлоннинг гуноҳ қиладурғон сиёқи йўқдур, кийимларини кийдириб, озод қилинг, мен подшоҳдин бир қошиқ қонини сўраб олурман, деди. Шунда Нажаб бўйнида қил таноб, илгинда сози бўлмаса-да, тилинда сўзи, зор-зор, чун абри навбаҳор йиғлаб бир абёт ўқуди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Мени озод эт, Аҳмадбек.
Ўғирлик манго тухматдур,
Мени озод эт, Аҳмадбек.

Бордим Мулойим ёнина,
Рақиблар сувсар қонима,
Далолат бўл, жул жонима,
Мени озод эт, Аҳмадбек.

Мен бахшиман, хонандаман,
Жаллод қўлинда бандаман,
Тўртён боқиб, ҳайрондаман,
Мени озод эт, Аҳмадбек.

Мен ошиғам қизил гула,
Етишдинг қирқ йигит била,
Бориб мени шоҳдин тила,
Мени озод эт, Аҳмадбек.

Қизил гулнинг қирмизиям,
Мен юрган ёбон-дўзиям,
Мен бировнинг ёлғизиям,
Мени озод эт, Аҳмадбек.

Туруб эрдим ҳарён боқиб,
Жоним ҳалак, гирён боқиб,
Дор остида урён боқиб,
Мени озод эт, Аҳмадбек.

Фалакка етушди додим,
Сени дуч этди худойим,
Ошиқ Нажаб дерлар отим,
Мени озод эт, Аҳмадбек.

Нажаб сўзини тамом этгандин сўнг Аҳмадбек подшо ҳузурига от суриб кетди.
Тўғри подшоҳнинг олдига бориб, салом йўқ, алик йўқ, айди:
-Бу не ҳол, бегуноҳ бахшини дорға чепмаклик дурустму, мени олти ойлик йўлдин
ҳалак этиб, бахши номасина мират этдинг, келдим, сен бахшини ўлдиришга
фармон берубсан.

-Эй иним мен фармон бердим, эмди қайтиш йўқ. Не сўрасанг сўра, бажарайнин,
аммо шу ишни сўрама: Аҳмадбек қараса подшоҳнинг аҳди маҳкам. Шул сабаб
бошқа йўлға ўтди.

-Оға, шу тахтингни уч кунга менга берурмисан?

-Берурман.

-Ундан бўлса, шу бахшини уч кечакундуз айттириб, тўй тутайин, кейин
ўлдирсанг ўлдирурсан.

Шундан сўнг подшо тахтдин тушиб, ҳарамхонаға кириб кетди. Аҳмадбек
тахтга миниб, жар чақиртириди: -Уч кечакундуз бахши айттириб, тўй тутилади,
эшитиб ким келмаса боши ўлумли, моли талонли! Уч кечакундуздин сўнг бахши
дорға тортилади: жарчининг саси Мулойимхоннинг қулогига тегди. Ул бетоқат
бўлуб, жонига ҳавл тушуб, ёримни ўлуми олдидин бир кўруб қолайин деб, ҳарир
либосларини кийиб, бармоғига тўққиз юзук, билагига билагузук, бурниға аравак,
бошиға жига санчиб, жайрон юришда, марал боқишида товлана-товлана юриш
этди. Шояд етти кечакундуз бирга бўлди, бўйнимдағи мушки анбарни исқади.

Яқинроқ бориб ўтирсам, шу ислар чиқса, димофина урса, мени танимасмикан, деб хаёл суреб борди. Мулойимхон тўғри бориб, Нажабнинг қошиға қизлар тўпина ўзини урди. Бир вақт Нажабнинг бурнига етти-кеча-кундуз бирга бўлған қизнинг таниш иси пурх уруб кела бошлади. Шунда ёрини келганини билиб, эй гўзалим, саринга дўнайин, жон бозори қизиб турғонда сен ҳам тўя келдингму, деб зор-зор чун абри навбаҳор йиглаб, илгинда сози, тилинда сўзи ёниб-куйиб, занону мардон, қизу жувонға қараб бир ғазал айтар бўлди. Кўр, бок, не деди:

Нозли жонон сендин хабар сўрайин,
Кўзлари маstonим тўя келдингму?
Севдигим отинга қурбон бўлайин,
Жаннатим, бўstonим тўя келдингму?

Сенсиз ёхти куним манго эрур шам,
Бечора мискинам, дардлидур сийнам,
Дардима дармоним, ганжи хазинам,
Ғазалим, достоним тўя келдингму?

Бу ишқнинг оташи ёқти меърожи,
Муҳаббат сужидур, айролиқ ожи.
Кўзимнинг равшани, бошимнинг тожи,
Ҳам хоним, сultonим, тўя келдингму?

Юзинг шуъла берар, мохи мунаvvар,
Бўйларинг санобар, қоматинг ар-ар,
Кўксингдин уфурмиш мушк ила анбар,
Паризод нишоним, тўя келдингму?

Жон шаҳрини санго берайин пора,
Бир ожиз бандангман, чекдирма дора,
Қўйнинг ичи мангзар фасли баҳора,
Булбул гулистоним, тўя келдингму?

Ошиқ Нажаб ёр йўлина бош қўйиб,
Ким ўтди дунёдин дийдора тўйиб,
Ол ёноқ устина зулфларинг ёйиб,
Олма занахдоним тўя келдингму?

Нажаб сўзини тамом қилғондин сўнг Мулойимхон айдики, эй занғар ўғлон сен эмди мени танидинг, сен бирла бирга ўлмаган номард, деб ўрнидин турди. Нажабнинг ёнига боришға уялиб, сал четда бурилиброқ турди. Шунда Нажаб:
-Эй кўзимнинг нури, бошимнинг тожи, сен не учун бурилиб турибсан, ёнима келсанг бўлмайму, деб, Мулойимхонға қараб илгинда сози, тилинда сўзи, қайнаб-жўшиб, бир ғазал айтар бўлди:

Севдигим қайдин келурсан,
Йўлинга қурбон бўлайин.
Қайси эллардин бўлурсан,

Элинга қурбон бўлайин.

Севдигим не деб турурсан,
Юзингни нега буурсан,
Паранжинг ердин олурсан,
Холинга қурбон бўлайин.

Нола-ҳо, севдигим нола,
Магар паймонамиз тўла,
Булбул бўлиб кўнсанг гула,
Тилинга қурбон бўлайин.

Кўзимга боқ, қоши камон,
Бугун менга охир замон,
Магар қолсам дордин омон,
Ўзинга қурбон бўлайин.

Тўлдир ҳо, севдиги тўлдир,
Эмди паймонамиз шулдур,
Бу Нажабни ўзинг ўлдир,
Элинга қурбон бўлайин.

Нажаб бу сўзни тамом этгандин сўнг Мулойимхон қиз келиб Нажабнинг каршисида ўлтириди. Ул айди:

-Эй зангарнинг ўғлони ўзинг ўлдир, деб валдираб, номардлик этиб тургунча, илгингдаги созни менга бер, мен ҳам бир кўнглимдагини халойикфа баён этай, деди. Шунда Нажаб:

-Эй Мулойимхон, юрагимда яна бир пинҳон сўзлар бор, шуларни ҳам бир – бир баён айлай, ундан сўнг созимни санго бахш этурман, деб қайнаб-жўшиб, Мулойимхоннинг сўзларидин, аниг мардлигидин кўнгли парвоз этиб, чин юракдин бир абёт ўқиди. Кўр, боқ, не деди:

Саринга дўнайин гул юзли ёрим,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.
Кеча-кундуз менинг сен интизорим,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.

Хондин жаллод келмиш менинг қасдима,
Киши мунча кеч келурму дўстина,
Уч кундин сўнг элтар дорнинг остина,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.

Боқишинг оҳудир, кўзларинг жайрон,
Сени излаб эрди кўзларим сайрон,
Сен анда ҳайронсан, мен бунда вайрон,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.

Юзинг ўхшар сени алвон лолаға,
Оғанғ дучор этди бундай балоға,
Танда жоним бўлсин санго садоға,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.

Томоша айладинг мени ўйинима,
Адаб-икром бирла кирдинг қўйними,
Уч кундин сўнг арқон тушар бўйними,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.

Ўзингсан Мулойим, сўзинг мулойим,
Олма яноқларинг ўпмака қойим,
Ёrim умринг дароз бўлсин илойим,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.

Кўзимдин ёш оқар юрагим пора,
Йифлаб ёлборурман ҳақ биру бора,
Уч кундин сўнг бошим осилур дора,
Ўзинг ўлдир, мени берма жаллода.

Кўзим тушди юзингдаги холинга,
Қурбон ўлам лабингдаги болинга,
Рахм қилғил, бул Нажабнинг ҳолина,
Ўзинг ўлдир, берма мени жаллода

Нажаб бу сўзни тамом қилғондин сўнг Мулойимхонга айди:

-Эй, беақл ўғлон, мен санго янго айтмадимму жаллод-паллот деб ўлтирма,
илгинgdаги созингни бари ол, деди. Шунда Нажаб:

-Ина дутор, Мулойимхон, деди. Мулойимхон шунда Нажабнинг пири Ошиқ
Ойдиннинг берган қора дуторини илгина олиб, ани икки нордай бўртиб турғон
қордай оппоқ сийнасининг ўртасина қўйиб: -Эй ҳалойик, қариндош-дўғон, дойи-
енгалар, мен бугун шу ўғлона курбона келмишам, деб қайнаб-жўшиб, илгинда
сози, оғзинда сўзи бир ғазал айтар бўлди. Кўр, боқ не деди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Нажаба қурбона келдим,
Арзим эшит, беклар, хонлар,
Мен шунго қурбона келдим.

Чўлда кезган оҳуларим,
Сувда юзган моҳиларим,
Эшитинг бек дойиларим,
Нажаба қурбона келдим,

Эй, қадрдон тоғаларим,
Хаста бўлсам, соғаларам,
Эшитинг бек оғаларим,

Нажаба қурбона келдим,
Чамандаги булбулларим,
Боғда очилған гулларим,
Эй, соchlари сунбулларим,
Мен шунго қурбона келдим.

Кўкда кезган малойиклар,
Бунда келган халойиклар,
Кўнглим кўнглима лойиклар,
Нажаба қурбона келдим,

Нажаб йўлинда сойилам,
Анинг кўнглина мойилам,
Сўзимдин қайтмам, жохилам,
Мен шунго қурбона келдим.

Саҳарнинг тонг юлдузиям,
Ҳасан вазирнинг қизиям,
Мулойимхоннинг ўзиям,
Нажаба қурбона келдим,

Мулойимхон сўзини тамом этди. Барча халойиқ эшилди. Аҳмадбек бу сўздин сўнг тўғри акасининг ҳузуриға борди.
-Эй, оға, ўлдиражак ўғлонинг бир эрди икки бўлди.
-Ундан бўлса иккисини ҳам ўлдираман.

-Эй, оға ул иккинчиси ўзингнинг қазо қилғон Ҳасан вазирингнинг қизи эркан.
Фалон подшо бир жалотойнинг баҳонасида вазирининг қизини ўлдирибди, деган носоққа қолурсан. Бул носоқ бошқадин қолса қолсин, сендин қолмасун.

Яхшиси бул икки ошиқни элдан чиқарған маъқул.
-Аҳмадбек иним, ишқилиб кўзимга кўринмасинлар, элдин чиқарсанг чиқар.
-Бу сўзинг чинми?
-Сўзим чин.

Ундан бўлса менинг элимдин чет юрт дунёда йўқ. Аларни ўзим бирла олиб кетсам бўлурму?
-Олиб кет, кўзимдин йироқ бўлсинлар.

Бул сўздин кейин Аҳмадбек Нажаб бирла Мулойимхонни бир отға миндуриб, олти ойлик йўлни олти кунда босиб, ўз элиға етди.

Аҳмадбек ўз элиға бориб қирқ кеча-кундуз тўй берди. Тўйни совуб икки мулла, бир қозини келтируб, Нажаб бирла Мулойимхонға никоҳ қийдирди. Уларни оқ уйга солиб тўрт теварагида бахши айттирдилар. Бул икки ошиқ мурод, мақсадлариға етдилар.

Тамматул китоб ба авни маликул ваҳҳоб.

ОШИҚ МАҲМУД

Маҳмуджон билан Нигорхоннинг тарихлари шундан иборат.

Ганжа Қорабоғ деган вилоятда Ганжабой деган бир киши бор эди. Унинг ўғилдан, қиздан-фарзанддан ном-нишони йўқ эди. Ганжабой кунлардан бир кун ўғил талабина тушиб юрган эдики, унинг кўз ёши қабул бўлиб, тушинда қўлина бир қизил олма олиб, хушвақт, хуррам бўлиб, заифаси билан ҳамсуҳбат бўлди. Заифасининг бўйинда бир ҳомила пайдо бўлиб, ойдан-ой, кундан-кун ўтиб унга бир ўғил ато этди. Унинг отини Маҳмуджон қўйдилар. Маҳмуджон ҳам орадан кўп замон ўтгандан кейин 17-18 ёшлирина кирди. Ул ҳам ётқон еринда тушида бир воқеа кўрди. Воқеасинда Лут шахринда Мансур деган бир подшо бор эди. Унинг бир қизи бор эди, отина Нигорхон паризод деб от берадиган эдилар. Нигорхон паризод билан Маҳмуджоннинг иккавларининг бошларини бир жойга келтириб, бир-бирина тўй қилиб никоҳ этиб бердилар. Маҳмуджон хушвақт-хуррам бўлиб ериннан турди. Кўзини ғафлатдан очиб кўрганнан кейин Нигорхон паризод Маҳмуджонни қўзиндан ғойиб бўлди.

Маҳмуджоннинг кундаки ҳаракати кун-кундан топилмасдан бораварди. Ганжабойнинг бир ёлғиз ўғли бўлғаннан кейин Ганжабой ўғлиндан сўрадики: аммо ўғлим, сан нима аҳволларни кечириб юрибсан. Санинг аҳволинг кун-куннан паслаб бораётир,-деди. Маҳмуджон айтдики: аммо ота, сан биздан аҳвол сўрасанг биза хўш жавобингни, оқ потёнгни берсанг. Шаҳри Лут деган шаҳара бормасақ бизда тоқат бўлмас, деди. Не сабаб билан кетасан ўғлим?-деди. Маҳмуджон айтдики: Аммо ота кетжакимга сабаб Шаҳри Лут деган жойда Мансур деган подшо бор. Унинг бир қизи бор, отина Нигорхон паризод деб от берадилар. Бориб шу Нигорхонни олмасам манда тоқат бўлмас, деди. Отаси айтдики: Ўғлим, хато қилибсан. У бир катта подшо бўлса, сан бир оддий киши бўлсанг. Қандай йўл билан бориб қизини оласан, санга қандай йўл билан қизини беради. Сан шу ерларда биравнинг қизини хоҳласанг, санга отини Нигорхон қўйиб олиб берсак бўлмасмикан ўғлим, деди. Маҳмуджон айтдики: Аммо ота, ўн қиз олиб берсанг ҳам бўлмайди. Жавоб берсанг ҳам кетаман, жавоб бермасанг ҳам кетаман, деди. Ганжабой кўнгли паришон бўлиб, ўғлина қайтарғи бериб бир шеър айтади:

Дунёни эндардинг манинг бошима,
Болам Маҳмуд, мани ҳайрон айлама,
Раҳминг келсин кўздан оққан ёшима,
Болам Маҳмуд, мани ҳайрон айлама.

Ишқнинг шаробидан нечун ичарсан,
Ота-онанг, эл-кунингнан кечарсан,
Ёрингнинг қўлиннан шароб ичарсан,
Болам Маҳмуд, мани ҳайрон айлама.

Маҳмудсиз уйимда ёнмас чирогим,
Сан ўзингсан кеча-кундуз қарогим,
Қариганда оширмагил фирогим,
Кўзим Маҳмуд, мани ҳайрон айлама.

Бу не сирдур анга ето билмадим,
Айрилибон сандин қоло билмадим,
Маҳмуджон сиринга ето билмадим,
Болам Маҳмуд, мани ҳайрон айлама.

Ганжабой ўйлаб кўрдики, бир ғўч йигит, қўнгли паришон бўлиб, бир йиллик йўла кетса бунинг йўли ҳам бўлмас. Кел бунинг вақтини хўшлаб юбарин, деб, боқтириб қўйғон йўргаси бор эди, у йўргаға баҳмал ёймали, тилло қубболи эгарни танғиб, жун айилни берк этиб тортиб, бир ғоли хуржуннинг икки ён кўзига ҳам тангга, тиллоға тўлдириб, бир қатор сарпойни ҳам бўқтариб, Маҳмуджонни ҳам миндириб, Ганжабой ўғлини ҳам ҳовучлаб олиб чиқиб кетаварди. Бир чўли майдоннинг четига бориб: Аммо ўғлим, сенинг йўлинг бўлсин. Йўлинг устида Қамбар отлиғ бир йигит бор, шуни олиб кетсанг, сенга йўлдошлиқ қилас, деб отининг бошини бўшатиб юбараверди.

Маҳмуджон хушвақт-хуррам бўлиб, йўргасини учирив кетаверди. Кўп замон йўл юриб, бу чўли-майдоннан чиқиб, бир юртнинг оёғидан дохил бўлди. Бир ёпнинг оёғидан йўл ўтар эди, йўлнинг урини олиб бораверса, икки нозанин, гўзал қиз идиш кўтариб сувға чиқиб келаётирғон эди. Қизлар Маҳмуджонни кўриб, унинг ишқи қизларнинг сийнасига жой бўлиб, сув идишларини қўйиб: кел, шул йигитнинг не кора эканлигини билиқ, ҳам қайси бойнинг ўғли эканлигини, қайси паризоднинг ёри эканлигини сўраб қолайиқ, деб Маҳмуджонни пойлаб, йўлнинг икки ёнини олиб туравердилар. Маҳмуджон келиб, буларнинг ёнидан ўтажак вақтинда қизлар Маҳмуджоннинг икки ёнидан бориб отини жиловладилар. Маҳмуджон сўрадики: қани эй паризодлар, менга буруннан сизларнинг учрашган, йўлиқишишган, таниш жойларингиз борми? Қизлар айтдики: йўқ. Яна айтдиларки: хон ўғил, сендан сўралажак бир-икки оғиз сўз бор. Шунга жавоб бериб ўтасан, дедилар. Маҳмуджон айтдики: сўрасангиз мен билганимча унга жавоб берай, деди. Қизлар айтдиларки: сен қайси вилоятнинг одамисан, қайси бойнинг ўғлисан, қайси паризоднинг ёри бўласан? Шунга жавоб бер, дедилар. Маҳмуджон айтдики: Ганжи Қорабоғ деган вилоятда Ганжабой деганнинг ўғлиман. Шахри Лут шахрида Мансур деган подшо бор, унинг бир қизи бор, отига Нигорхонпаризод деб от берадилар. Шу Нигорхон паризоднинг ёriman, деди. Шунда қизлар айтдиларки: унда бизларни таъриф қилиб ўтишинг керак бу ердан, дедилар. Маҳмуджон айтдики: Мен олдимга чиққан одамларни беш ғазал, ўн ғазал айтиб, таърифлаб кетадиган бўлсам, боражак жойимга беш кунда, ўн кунда бора билмасман, деди. Хон ўғил, сен бизни таъриф этиб ўтмайдиган бўлсанг, биз ҳам сенинг отингнинг бошини беш кунда, ўн кунда юбармасмиз, дедилар қизлар. Маҳмуджон от устинда туриб бу қизларни тариф қилиб бир шеър айтди:

Олдимиздан чиқди гўзал,
Гўё қизил гула мангзар.
Бўлди кўриб ақлимиз лол,
Сайраган булбула мангзар.

Ўтирди, турди, ўйланди,
Парвона бўлди айланди,
Ишқнинг дардидин сайланди,

Боқишлиари куна мангзар.

Ёнимга келиб турдилар,
Мұхаббатдин ох урдилар,
Күза күтариб юрдилар,
Лайлию Мажнуна мангзар.

Сахар очилар лоласи,
Күзлари жоним оласи,
Ёримнинг олган боласи,
Ақлим олган қиза мангзар.

Маҳмуджон дер, ёр келганда,
Дурлар сочилар кулганда,
Пардани юздан олганда,
Ўн тўрт кунлик оя мангзар.

Маҳмуджон сўзини тамом қилгандан кейин: Қани биродарлар, қаноатланган бўлсангизлар, мен бир йўл кишисиман, отимнинг бошини юборсанглар, ўз йўлима кетсам яхши бўлар эди, деганда чап жиловда турган паризод қиз айтадики: аммо хон ўғил, сен буни таъриф қилиб, бизни таърифламай кетсанг, ҳойнахой бизга камисчилик келар. Агарда бизни таърифламайдиган бўлсанг, сенинг отингнинг бошини биз ҳам беш кунда-ўн кунда юбормасмиз, деди. Маҳмуджон от устида туриб, бу қизни ҳам таъриф қилиб бир шеър айтди:

Қаршингиздан гўзал келди.
Юборинглар қизлар мени,
Салом берсак алик олди,
Юборинглар қизлар мени.

Қалам қошли, инжу тишли,
Гозларга мангзар юриши,
Йигитликнинг бордур иши,
Юборинглар қизлар мени.

Кел энди қошлари ёзиқ,
Узун бўйли, бели нозик,
Ўн бармоққа тилло узук,
Солган қизлар юбор мани

Ол қўлида сурма доғли,
Бўлсин ҳар кимнинг иқболи,
Оқ юзинда кўша холи,
Ўпсам бўлмас қизлар сени.

Товусдек безар ўзини,

Биздан айирмас кўзини,
Ошиқ Махмуднинг сўзини,
Қабул этинг қизлар мени.

Махмуджон сўзини тамом қилгандан кейин, қизлар Махмуджоннинг отининг бошини қўйиб юбордилар. Махмуджон йўргасини қочириб кетаверди, бир неча замонлар йўл юриб, бир чўли-майдоннинг ўртасидан кетаверди, у чўли-майдондан ҳам чиқиб, бир юртнинг оёқидан дохил бўлди. Бир йўлнинг урини олиб боравердики, бир ўвбонинг устидан дуч бўлди. Ўйлаб кўрдики, кел Қамбаржоннинг уйини бир сўраб кетайин, Қамбаржоннинг уйи шу ерларга яқин эмасми экан, деган фикр билан йўлдан дошға чиқиб, Қамбаржоннинг уйини суриштириб сўраса, Қамбаржоннинг уйи ҳам бир йўл урина яқинроқ бир жойда эди. Қамбаржон бир камбағал-қашшоқ йигит бўлиб, ҳар кунда бир нон учун бир новвойнинг тандирига ўт ёқиб овқатгузарлик қиласади.

Бир синглиси бор эди, югуриб-юриб акасининг ёнига борди: аммо ака, мен сенга бир меҳмон топиб келдим. Сени бир озода йигит сўраб келди, деди. Қамбар синглисими социдан судраб тепкиламака қарадики, зангар, менинг ўзим ҳар кунда бир нон учун бир новвойнинг тандирига ўт ёқиб овқатгузарлик этаман, сен менга меҳмон топиб келдим, деб айтасан, деди.

Дўкондор нонвой бир тушгир йигит эди, -хонўғил, деди, сени яхши-ёмон, дўсту-душман, бирор излаб келган вақтда унинг хабарини олишга тегишли бўлади.

Мана шу кунингга меҳнат ҳақинга бир нонни ол, унинг учун уйинга бор, унинг ким эканлигини бил. Келса бу ёна келтир, деб туриб дўкондан чиқариб юборди. Қамбаржон уйига келса бир отли-тўнли йигит уйида ўтирибди.

Қамбаржон бориб саломини бериб, адаб-икроми билан кўришиб, омонлик-эсанлик сўрашганидан кейин, баҳо-баҳо қараса, Қамбаржон ҳам бул йигитни ўз воқеасида кўрган эди. Бул йигит бугун уйида ўтирибди. Қамбаржон «йўл бўлсин» сўрадики, Махмуджон айтди: Биздан йўл бўлсин сўрасанг, сен бизга даркор бўлдинг, бизинг билан юришинг керак, деганда Қамбаржон ўзининг аҳволларини Махмуджонга бир-бир баён этди. Махмуджон буни турли томонлардан таъмин этиб, шу ерда бирорнинг боқтириб қўйган йўргаси бор эди, у йўрғани олиб, пулини бериб, у йўрға устига бахмал, тилло қуббали эгарни солиб, жуп айилни ҳам барк этиб тортиб, Қамбаржонни бош-оёқ сарпойлаб, кейин ўзи билан тенглаштириб йўлга олиб чиқди. Булар йўлга равона бўлар экан, катта бир йифиннинг устидан тушар бўлдилар. Чой-чилим сўраб шул йифинга улар ҳам айландилар. Қараса бу ерда қизу-жувон, катта-кичик, ҳамма ўз ҳолинда, базмида ўтирган эди. Махмуджон жўшқинлиги тутиб буларга Нигорхон паризодни таъриф қилиб бир шеър айтди:

Нигорхонни халқа таъриф айласам,
Ҳар бир нозин юз минг қиза бермасман.
Кўрган ошиқларни ҳайрон айласам,
Ҳар бир нозин юз минг қиза бермасман.

Бошдин-оёғига тилло тақилган,
Сўзларига ширу-шакар тақилган,

Кўлларига қизил хино ёқилган,
Хуснин анинг тўлган ойга бермасман.

Соллона-соллона ўтар ёнимдан,
Кўзи жаллод каби ўтар жонимдан,
Боғбон бўлиб гуллар терсам боғиндан,
Сиё зулфин сарви ноза бермасман.

Гўзалим бор гўзаллардан нозлидур,
Мен билманам қайси боғнинг гулидур,
Шеваси жон олур, қўли созлидур,
Бир кун чиқар тандин жона бермасман.

Махмуд айтур: йўлга бўлдим равона,
Бир ғазал айтибон қизу жувона,
Ошиқ бўлдим Гўзалхона ғойибона,
Гўзалхонни юз минг қизга бермасман.

Махмуджон бу сўзини тамом қилгандан кейин икковлари, шодлик билан от чопишиб йўлга равона бўлдилар. Кўп замон йўл юриб, бир неча замонни той қилиб боравердиларки, бораверсалар буларнинг олдига эшакли бир пиёда чиқди. Сўрадилар: қани эй жўра, Лут деган шаҳар шу ерга яқинми?-деди. Махмуджон Қамбаржон билан от чопишиб ўша шаҳарнинг қибла дарвозасидан дохил бўлдилар. Бахтга қарши, булар борса у шаҳарнинг бозори эди. Бозорни қидириб ё у ёққа чиқдилар, ё бу ёққа чиқдилар, бозорнинг одамларини булар таниб билмади, буларни ҳам бозорнинг одамлари таний билмади. Кейин меҳмонжойи ахтариб бир дўконнинг олдидан чиқдилар. Бу дўконнинг баққоли отини Амат баққол деб от берар эдилар. Махмуджонлар, меҳмонмиз, деб отдан тушиб, отларини боғлайвердилар. Амат баққол буларни меҳмонлиққа қабул қилиб, олдига бир чойнак чойни қўйиб, бозор куни бўлгандан кейин дўкон олдига ўтиб савдо қилиб ўтираверди. Амат баққол кун бўйи уч шойилик савдо этмас эди. Махмуджонлар чой-чилимдан ёзилишиб, қўлимиздаги коримиз билан бул кишининг вақтини хушлайлик, деб дуторларини яланғочлаб, икковлари пардаларини тузиб бир нома бошладилар, қўяверинг. Бу куйни охирлаб чиқгунча у келди-турди, бу келди-турди, бундан дўконнинг олди каппақуруғли бўлиб кетаверди. Яхшидан шарофат, савдо ҳам очилиб кетаверди. Тарози-тарозига қоқилишиб кетаверди. Амат баққол тарози уриб бермакка қаради, хотирасига тушган одамдан пулни ҳаққини олди, хотирасига тушмаган одамлар қийшайиб кетаверди. Бозорнинг, бунинг таърифи шу ернинг подшосига тушди. Тақсир, Амат баққол деган икки маҳрам сақлабди, аммо ҳеч кимда савдо бўлмади. Бугун бутун бозорни бойлади, дегандан подшо: боринг Амат баққолни олиб келинг, деди. Бу нима иш?-деди. Подшонинг одамлари келиб Амат баққолнинг оёқ-қўлини танғиб подшонинг олдига олиб бордилар. Мансур подшо айтадики: Қани эй Амат баққол, бу нима иш сеники, деди. Амат баққол подшонинг одамлари оёқ-қўлини бойлаб келтирганда қўрқиб кетган эдик, подшога жавоб бериб билмади. Занггар нима учун жавоб бермайсан, бутун бозорни бойлабсан, сенга ким буюрдики, биздан

берухсат икки маҳрам сақламоқни, деди. Ёлғон сўзлигини билиб Амат баққолнинг жонига сўл югуриб кетди: Тақсир, Во Ажаб! Ўзи бунинг бир бўша гап эканку! Ўзи биз кечасига ёқажак чироқ ёғига қайғурувчи кишимиз. Бизнинг қўлимиздан икки кишининг олдидан ўтиб, отли-тўнли этиб қўйиш келмас, тақсир, деганда подшо: Нима учун ёлғондан сўзлайсан, бозорни бойлабсанку, сендан бошқада савдо бўлмабди, деди. Тақсир! Бизникида илоҳийдан келган бир меҳмонлар бор. Шуни эшитган бўлманг, деди. Подшо буюрдики: Бор олиб кел, биз ҳам бир маротаба кўриб қолайлик уни, ким эканлигини билиб сўзидан, эшитиб қолайлик, деди. Амат баққол дўконга келса, меҳмонлар хунук бўлиб ўтирганди. Қани меҳмон йигитлар, хафа бўлманг, сизларни таърифингиз подшога тушган экан, подшонинг олдига бориб қўринмасангизлар бўлмас экан, деди. Маҳмуджон айтдики: Ана холосдан баракалло, ўзимизнинг мақсадимиз ҳам подшонинг олдига бормоқ-эди, деди. Подшонинг олдига бормасак бизнинг ишимиз ҳам битмайди, деди. Гапнинг бу ёғини эшитсангиз Нигорхон паризод ҳам Маҳмуджонни фойибона тушида кўриб ишқа гирифтор бўлиб, йўл қараб, кун санаб юрган эдики, қачон бу Маҳмуджонни кўрар эканмиз, деб. Қизнинг 360 канизи бор эди. Канизларининг ўртасида бир айёр канизи бор эди. Қизнинг ҳаракатидан сезиб юрган эдики, Маҳмуджонларни кўриб, танимаса ҳам таъриф қилдики: Аммо биби, отангизнинг ёнига икки йигит келди, қоши бундай, кўзи бундай, деб таъриф қилгандан кейин қиз канизга сир берди: Аммо каниз, сир бўлмасин ошкор, деди.

Ана шу вақтда меҳмон йигитлар отасининг олдида савол-жавоб айтишиб ўтирган эди. Қани эндиғи сўзни Амат баққолдан эшитинг. Амат баққол меҳмонларни олиб боргандан кейин подшо бир четдан ўрин бериб, қани меҳмон йигитлар, қаерга борасизлар, қаердан келасизлар, ўзларингиз ким бўласизлар, нима иш билан юрибсизлар, деди.

Маҳмуджондан жавоб бердики: Тақсир, бизлар Ганжи Қорабоғ деган вилоятдан чиққанмиз. Икки тенгдош, ҳамдард. Бир вақт топиб, вақтдан фойдаланиш учун, кўрмаган ерларни кўриш учун, бормаган ерларга бориш учун бир саир-саёҳат қилиб чиққанмиз, тақсир, деди. Тақсир айтдики: қўлларингизда дуторларингиз бор,.создан-сўздан биладиган ерларингиз борми?-деди. Маҳмуджон жавоб бердики: Тақсир, оз-моз, ўзларимизни алдайдиган бир нарсалар бор, деди.

Бизларнинг юртимизда Шайх Отойи деган бир бахши ўтган. Шунинг созидан, сўзидан биладиган ерларингиз борми?- деди,- подшо. Тақсир уни билмаймиз лекин, ўзимизнинг биладиган ишларимиздан десасангиз, бир шингил айтиб берсак бўлар, деди. Амат баққол меҳмон эгаси бўлганидан, меҳмонлардан кейинда ўтирган эди, кейинидан келиб Маҳмуджоннинг қулоғига шивирлаб юборди: Аммо Маҳмуджон, подшо бир гапни айтган вақтида «бilmайман» деб унинг гапнинг орқасига қайтарувчи бўлма. Агарда бир сўзни айтиб, кейинига Шайх Отойи деб қўйсанг бас, Подшо Шайх Отойига мўврини босиб қўйгани йўқ, деди. Бул сўзга Маҳмуджон илиқиб: Тақсир, бир қўшиқ қўлтиғимда қолган экан, ундан ҳам бир оз-моз билармиз, деди. Нима билсангиз шуни айтиб беринг, кўп замондан бери шунга муҳтоҷ ётганмиз, деди, подшо. Маҳмуджон: Нималарни айтсан Шайх Отойига мангзар экан, деган фикр билан халқумини кўтарса,

юқорида оқ-оппоқ, юпқа дудоқ, бодомқовоқ бир қиз бўйини чўзиб-чўзиб, Маҳмуджоннинг кўзига қараб турган эди.

Маҳмуджоннинг кўзи Нигорхонга тушгандан, подшонинг буюрган сўзи Маҳмуджоннинг ёдидан чиқиб ўта кетди. Шу ўринда оғзидағи айтмоқчи сўзини қизга қараб тўғирлаб юбораверди:

Кўп жафо чекдим йўлингда, эй Нигорим тўғриси,
Сен менга қилсанг жафо, эй жонажоним тўғриси,
Кечалар майлар ичиб, кундуз хуморим тўғриси,
Сен менга қилсанг жабр, эй, жонажоним тўғриси,
Мен сенга муштоқман, эй жонажоним тўғриси.

Кечалар майлар ичиб, дол бўйнига кўйлак бичиб,
Тўшак ёзсам сени кучиб, эй сарвинозим тўғриси.
Оқ юзингда қаро зулфинг, булутга мангзар эмиш,
Ёрим кўриб гул юзингни, мен бекарорам тўғриси.
Шайх Отойи хаста экан, келди Маҳмуд сўрмоқа,
Мен сенга муштоқман, эй, жонажоним тўғриси.

Маҳмуджон бу сўзни тамом қилгандан кейин подшо, бир юқори-пастини тинглаб кўрса, маъшуқий, ширу-шакар бир мазали сўз. Аммо Амат баққол, бу меҳмонларинг таърифга жуда тўғри келди, деб қўяверди, у ёқ-бу ёғи билан иши бўлмасдан. –Меҳмонларинг узоқ йўлдан келиб чарчаган эканлар. Сен буларни обориб, бир юмшоқроқ жойда ётириб, қорнини ҳам паловдан тўйғазиб, бир дамини бериб олиб келсанг, эрталабки салқинда қайтадан айттириб бир эшитаверадиган, бир асл-фозил йигитлар экан булар, деди. Амат баққол: -Ажаб бўлур, деб меҳмонларни эргаштириб турди.

Эндиgi сўзни Нигорхон паризоддан эшитинг. Нигорхон канизига буюрдики: Амат баққолникига етирасдан Маҳмуджон билан яхши танишиб бу ёққа олиб қайт, деди. Амат баққол деган бир камбағал киши. Унда юмшоқ жой нима қилади, палов нима қилади унда, деди. Илдам каниз аста тушиб, секин буларнинг кейинидан равона бўлиб, Амат баққолникига етирасдан орқасидан бориб Маҳмуджонни ушлаб орзу-ҳолини айтиб, яхши танишиб, Нигорхон паризоднинг боғига олиб қайтаверди. Нигорхон паризод булар боргунча, ичкарида бир асл саройи бор эди, тўшатиб, Маҳмуджоннинг одига бир тилло курсини қўйиб, ўзи олдинроқда бир тилло курсида ўтириб ўйлаб кўрди: Маҳмуджон келган вақтда мен очиқ равишда унинг олдига чиқмайин, Маҳмуджон кўриб мендан ройи қайтмасин-у, мен одоб билан етти қават парда ичига кириб ўтирайин, деб, етти қават парданинг ичига кириб, зулфларини ҳам олдига ташлаб, оёқини чалиштириб, қопи томонга қараб ўгирилиб ўтираверди. Эндиgi сўзни каниздан эшитинг.

Каниз шу вақтда Маҳмуджонни эргаштириб обориб боққа кирди, уч юз олтмиш каниз, саф тортиб, Маҳмуджонни қарши олди. Нигорхон паризоддан салом-алик бўлмади. Маҳмуджон ўйладики: Бу лолмикан, гунгмикан, мен буни фалон кунлик йўлдан излаб келибман. Кўлимга созимни олиб теккизиб, бир шеър айтиб берай, деб Нигорхон паризодга қараб айтган шеъри:

Узоқ йўлдан сени дейиб келмишам,

Қулоқ солгин арзу-хола Нигорим.
Сани бундоқлигинг энди билибман,
Қулоқ солгин арзу-хола Нигорим.

Сайрон этиб шул ерларда юрибман,
Тенги-тушим билан даврон сурибман,
Шукур сенинг гул юзингни кўрибман,
Қуллуқлар айласам сизга Нигорим.

Қайта бошдин йўл шаробин ичайлик,
Боғларингда мушки-анбар сочайлик,
Элларим бор менинг боғу-боғчалик,
Қуллуқлар айласам сизга Нигорим.

Қизил гулғунчамсан, боғча-боғимсан,
Боғ ичинда битган олма-норимсан,
Ошиқ Маҳмуд Нигорхонни ёрисан,
Тутмагил юзингга парда Нигорим.

Маҳмуджон сўзини тамом қилгандан кейин Нигорхон еридан туриб, етти қават парданинг ичидан чиқиб, зулфларини ҳам олдига ташлаб икки букилиб салом берди. Кейин Маҳмуджонни чой-чилимдан ёзилтириб, олдидан қирқ турли таомларни ўтирди. Подшо айтган эдики, -Маҳмуджон қорнини тўйғизгандан кейин, уни юмшоқ жойда ётириб, бир оз дам беринг деган эди. Қизнинг кун кўрмин, чанг тушмай турган кўрпа-тўшаклари бор эди, отига Чиннихон деб от берар эдилар, туркман тилида йўрғон дейди. Етти қават тўшакни қўйиб, тивитли одялни ёзиб ташлаб, жуфтдан ёстиқни қўйиб, Маҳмуджонни кўрпага солиб ётқизди. Маҳмуджон юмшоқ жойга танаси теккандан уйқуга мойил бўлиб кетаверди.

Нигорхон паризод ухламасдан тонгини оттирди, кейин чой-чилимдан ёзилиб ўтириди, Маҳмуджон жойидан туриб билмади.

Маҳмуджон бир маҳал кўзини ғафлатдан очиб кўрса, кун кунорта бўлиб пешинга қараб оғиб борётир эди. Подшох топширган эдики: -Аzon салқинда дўстлар билан айттириб, эшитамиз деган эди. Бу сўз Маҳмуджоннинг ёдига тушиб, еридан туриб, нарса-қаросини кийиб, йўлига равона бўлди. Нигорхон паризод шартта билакидан тутиб, икковлари тотолашиб дарвозани олдига бордилар. Маҳмуджон кетишга машғул бўлгандан кейин Нигорхон паризоднинг Маҳмуджонга қараб айтган шеъри:

Уч йил бўлди Маҳмуд сени кўргали,
Хуш келдинг севдигим сабо келибсиз.
Олтин пиёладан шароб ичгали,
Хуш келдинг севдигим сабо келибсиз.

Олти йилдир бир кун роҳат кўрмадим,
Тенгу тушим билан даврон сурмадим,
Улуг тўйлар бериб мажлис қурмадим,

Хуш келдинг севдигим сабо келибсиз.

Сиё зулфим оқ юзимга тўлолмай,
Баҳор бўлса гулу-лола теролмай,
Уч йил бўлди менинг ҳолим сўролмай,
Хуш келдинг севдигим сабо келибсиз.

Хабарим олмадинг шу гул юзимдин,
Бир кўриб боқмадинг ширин тилимдин,
Ғам ема Нигорим қолмас изингдин,
Хуш келдинг севгилим сабо келибсиз.

Нигорхон паризод бу сўзни айтиб тамом қилиб, қўлинда «марҳабо» деган бир рўмоли бор эди, Маҳмуджонга бериб, Маҳмуджонни боғдан чиқариб юбораверди. Маҳмуджон ҳовлиққан йигит, бу рўмолни олиб кисасида қўяжак вақтинда, Маҳмуджоннинг бир олтин юзуги бор эди, шул олтин узукнинг қошига рўмолнинг бир ён қирраси илашиб кисасидан осилиб чиқиб қолган эди. Рўмолни осилтириб Маҳмуджон подшонинг олдига борган эди. Қамбар жон деган, Маҳмуджоннинг йўлдоши, Амат баққол билан эрталаб бориб подшонинг олдинда ҳайрон бўлиб ўтирган эдики, бу занғар қаерда қолди, подшо «Маҳмуджон қайда?», деб савол қилса, биз унга нима деб жавоб берар эканмиз, деган фикр билан ўтирган эдилар, Маҳмуджон ҳам рўмолини осилтириб буларнинг қапталина бориб ўтириди. Қамбаржоннинг қўзи рўмола тушгандан кейин икковлари саволи-жавобли, англамасдан айтишган шеъри:

Қамбаржон:

Хабар олгил ширин дўстим,
Очилдинг жўрам очилдинг,
Рўмолдадур менинг қасдим,
Очилдинг жўрам очилдинг.

Шу вақтда Маҳмуджон ўйладики: оббо, кеча ёримнинг қошига борганимиз жўрамизга ёқмаган эканов, деб, менинг сиримни фош этди, деб у ҳам Қамбаржонга қараб жавоб қайтарди. Иккиси бир-бирини англамасдан, саволли-жавобли олишган шеъри:

Маҳмуджон:

Кечадим ёр қошина,
Бошинда беш лаълиси бор.
Қалам қошли, хумор гўзли,
Манинг жоним оласи бор.

Қамбаржон:

Мусоғир жонингни ая,
Хабарингни мендан сўра,
У ён-бу ён ёнига қара,
Очилдинг жўрам, очилдинг.

Маҳмуджон:

Кечадим сир беришиб,

Маст бўлиб коса олишиб,
Маст бўлиб коса беришиб,
Менинг жоним оласи бор.

Қамбаржон:

Нечук мастиликда кезарсан,
Жафони чекиб тўзарсан,
Подшо мажлисин бузарсан,
Очилдинг жўрам, очилдинг.

Маҳмуджон:

Юзларининг холлари бор.
Лабларининг боллари бор,
Нозли ёрнинг оллари бор,
Менинг жоним оласи бор.

Қамбаржон:

Ғубор келтирма юзингга,
Кўрсатма душман кўзига,
Тушунгил Қамбар сўзига,
Очилдинг жўрам, очилдинг.

Маҳмуджон:

Хабар олмадинг ўзимдан,
Билмадим дўстим кўзимдан,
Маҳмуд қайтмас ҳеч сўзиндан,
Менинг жоним олоси бор.

Сўзнинг бошдан-оёқига подшо қулоқ қўйиб турса, бир «очилдинг, ёпилдинг» деган бостирикли сўз. Ёнидаги бўлган сухбатдошларидан сўрадики: - Қани биродарлар, буларнинг сўзига тушунганинг борми? Бирови «очилдинг» деди, бирови «ёпилдинг», деди, бу сўз нималардан иборат, деганда, булар бормас бурун подшонинг қирқ созанда йигитлари бор эди, подшонинг отини миниб, тўнини кийиб пулини ўйнаб юрган «ёллиқ тор» йигитлардан, ичидан бирови чиқдида:

-Тақсир, буларнинг сўзина тушунишмадингизми? –деди. Йўқ тушунмадик, деди подшо.

-Унда билган ерларимизни айтиб билдирсак қандай бўлар экан, деганда, подшо: -Айтсангам зиёни бўлмас, сўзнинг иборасини олгунча қийин бўлади, деди. -Ол эса, Маҳмуджон деган ўғлон оқшом қизингизнинг ёнига борган. Ул қизингиз ҳам бунга марҳабо деган рўмолини берган, шул рўмол Маҳмуджоннинг кисасидан чиқиб турибди. Қамбаржон сўз айтадики, мақсад-шу рўмолни яширишда. Бундан бехабар Маҳмуджон бунинг саволига жавоб бериб ўтирибди, тақсир. Очилдинг, ёпилдинг деган сўзнинг маъноси –бу, дедилар. Нигорхон паризоднинг берган рўмоли, қараса Маҳмуджоннинг чўнтагидан осилиб чиқиб турибди.

Подшо дарқаҳр ғазаб бўлди –да: -Бу шахарни бизга ҳаром этган экан булар, буларнинг иккисини обориб, боғнинг тўрига ўтириб анжирнинг тагига кўминг, гапи майдона чиқмасин буларнинг, деди.

Подшонинг сұхбатида ақли расо йигитлардан бўлган вазирлари бор эди. Ичидан бирори турди-да: -Тақсир тўхтанг, шу бораётган йўлингиздан қайтинг, сўзни аввалини олиб сўзлаймиз, аввалига олиб сўзламасак бўлмайдиган бўлди. Лекин бир-икки йигитни ўлдириб юртни бузишга ҳаракат қилманг тақсир, қайтинг шу борётган йўлингиздан, дедилар. Амат баққолнинг на гуноҳи бор эди, уни танғиб олдирдингиз, дедилар,- унда ҳеч гуноҳ йўқ эди. Агарда, буларнинг таърифи сизга қандай тушган бўлса, уларнинг таърифи сизнинг қизга ҳам тушиб, олиб бориб айттирган бўлса, байроқига бир рўмол бергандир, дедилар. Шунинг учун ҳам икки йигитни ўлдириб юртни бузишга ҳаракат қилманг, тақсир, ҳамма биладики, Нигорхоннинг рўмоли, кўриниб турибди, дедилар. Шунда подшо айтдики: -Бизнинг отимизни миниб, тўнимизни кийиб, пулимизни ўйнаб юрган йигитларнинг сўzlари шу бўладиган бўлса, молларини подшолик ҳисобига олиб ўзларини қувалаб чиқариб юборинг, юртдан кетсин булар, деди. Маҳмуджонга буюрдики, бугунги сұхбатимизда ҳам ҳаз-хузур кўринмади, отларингизни эгарлаб келинг, қумо чиқиб ов овлаб, кейик қувлаб бир кўнгилни кўтариб қайтайлик, деди. Маҳмуджон билан Қамбаржон отларини эгарлаб келдилар, подшо уларни маҳрамларига қўшиб, шикорга обчиқиб кетаверди. Борар экан, Маҳмуджоннинг отининг бир оёқи бир ўйга тушиб кетди, Маҳмуджон отдан беҳуш бўлиб йиқилди. Маҳмуджонни подшо буюрдики: -Бу юришларга бўлмайди экан, обориб саройда қўйиб қайтинг, деди.

Қамбаржон Маҳмуджонни қалъани дарвозасидан киргизиб, кейнига қараб қайтди. Маҳмуджон шаҳар-ичига кириб, қалъанинг ичидан келаверсин, эндиғи сўзни бояги айғоқчилардан эшитинг.

Майдонга чиқиб ўйлаб кўрдилар:

-Икки бола келиб қирқ хўжаликни тугатиб юбораверами? Қайтадан буни бир кўрали, деб девона кийимларини кийиб, қўлига бир таёқни олиб, улар кўча қидириб юрган эдилар. Маҳмуджон шу келишида, келиб уларга дуч келиб тураверди. Маҳмуджонни отдан тортиб олавериб туриб, ўлмасдан бери этиб уриб, дарё ҳам яқин эди, обориб дарёга ташлаб юборавердилар. -Бунинг ўликтариги ҳам маълум бўлмасин, деб.

Канизлар буни қўриб, бориб Нигорхон паризода бориб муножот қилдилар:

-Аммо биби уч бангти қаландар Маҳмуджонни уриб, ўлмасдан бери этиб, обориб дарёга ташлади, дедилар. Нигорхон буюрдики: -Шу дарёning бўйига мени оборинглар, деди. Канизлар эргаштириб дарёning бўйига мени обордилар. Нигорхон паризод дарёning бўйига бориб, бейикроқ жойга чиқиб, юқори-пастини кўриб турса, Маҳмуджон гирдобда чўмиб-чиқиб оқиб келаётир эди. Маҳмуджон Нигорхоннинг олдига келиб, гирдобда айланган вақтинда кўзи Нигорхонга тушиб, Нигорхоннинг кўзи Маҳмуджонга тушиб, бири дарёning ичидаги, бири сувнинг қирғоғида савол-жавоб олишган шеъри:

Маҳмуджон:

Ғаним тутди менинг йўлим,
Энди менга сендан бўлди.
Ҳозир келди кўрдим ўлим,
Энди менга сендан бўлди.

Нигорхон:

Қурбонинг бўлайин ёrim,
Мен билурман мендан бўлди.
Maҳмуд менинг интизорим.
Мен билурман мендан бўлди.

Maҳмуджон:

Оллоҳ бизни ҳайрон этди,
Сув юзинда сайрон этди,
Бир «марҳабо» вайрон этди,
Энди менга сендан бўлди.

Нигорхон:

Maҳмуджон гирдобра қолди.
Шаҳло кўзим анинг кўрди,
Малъун бўлиб бўйин сунди.
Ман билурман мендан бўлди.

Maҳмуджон:

Maҳмуд айтур, кел кетали,
Ҳақнинг амрини тутали,
Бу меҳнатга шукур этали,
Ажаб паймонамиз тўлди.

Нигорхон:

Бу сўзимда ёлғон бўлмас,
Ажал етмай ўлим бўлмас,
Нигорхонинг сендин қолмас,
Мен билурман мендан бўлди.

Нигорхон паризод сўзини тамом қилгандан кейин: -Мен сендан қолиб не бўламан, деб қанот қоқиб, парвоз этиб Maҳмуджоннинг устига қараб, дарёнинг ичига қараб отди ўзини. Икковлари ҳам сув юзида қучоқлашиб оқиб бадар кетдилар.

Подшо намозгар-намозшомда шикорни бўлиб қалъага қайтди. Қамбаржон олдинроқ қалъага кириб кўрса канизлар йиғлашиб турган эди. Савол қилдики: - Қани, нима учун йиғлайсизлар? Канизлар воқеани баён этдилар: -Уч бангги қаландар, Maҳмуджонни уриб, ўлмасдан бери этиб, обориб дарёга ташлади. Нигорхон ҳам унинг изидан бориб ўзини дарёга ташлаб, икковлари оқиб бадар кетди, дедилар. Қамбаржон айтдики: -Уларни дарёга ташлаган жойини менга кўрсатинг. Канизлар Қамбаржонни дарёнинг бўйига олиб бордилар. Шунда Қамбаржон ох уриб, нолаю-фиғон қилди ер-кўк ларзага келди.

Қамбаржон дарёга қараб бир шеър айтди:

Ғофил эрдим келдим энди бу жойга,
Қонхўр дарё қариндошим найладинг,
Йилим тўлди, куним кечар ҳар ойга,
Қонхўр дарё қариндошим найладинг.

Ғанимлар тўсдими сенинг йўлингни,
Боғладими сенинг нозик қўлингни,
Калимага келтирдими тилингни,

Қонхўр дарё қариндошимни найладинг.

Йўлдошидан айрилибон қолибдур,
Қизил юзи қаҳрабодин сўлибдур,
Билинг дўстлар бугун Қамбар ўлибдур,
Қонхўр дарё қариндошим найладинг.

Қамбаржон сўзини тамом қилиб бўлгандан кейин, бориб шаҳар ичига кириб, меҳмон эгаси бўлгандан кейин Амат баққолни топиб: -Буларни ё ўлигини, ё тиригини топайлик, деб дарё ёқалаб кетдилар. Булар шу боришда кемачи, балиқчи, қайиқчидан Маҳмуджон билан Нигорхонни сўраб бир шеър айтди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Маҳмуджонни кўрган борми?
Билмам бу қайси маконлар,
Эркахонни кўрган борми?

Йиглаб қолди бизнинг эллар,
Хазон бўлди, сўлди гуллар,
Сахар вақти эсган еллар,
Маҳмуджонни кўрган борми?

Душман маломатлар тақиб,
Қаҳбо фалак бағрим ёқиб,
Икки ўлик кетди оқиб,
Иккисини кўрган борми?

Қамбар айтур, бу не сирдур,
Қаҳрабодин сўлган юздир,
Бири ўғил, бири қиздур,
Иккисини кўрган борми?

Қамбаржон сўзини айтиб тамом қилгандан кейин, балиқчилар айтди:

-Хонўғил, бизлар шу дарёдан бир ўлик чавақ ўтса ҳам кўрар эдик, лекин бу яқин орада дарёдан ўлик оқиб ўтмади. Лекин шу яқин ўртада Бибихон деганинг боғи бор, шу боғда бир ҳовуз бор, ҳовузнинг солмасининг тўнгиртқаси дарё сақасига туташади. Бориб шу Бибихондан сўраб кўринг. Ҳовузнинг солмасини кўринг, тўнгиртқаға тиқилиб қолган бўлмасин, деди. Амат баққол билан Қамбаржон бориб, Бибихоннинг боғига кириб, Бибихондан Маҳмуджон билан Қамбаржонни сўрадилар. Бибихон айтди:

- Эрта билан чой ичиб ўтирган вақтимда икки ўлик оқиб келиб тўнгиртқага тиқилди. Олдириб гуллар орасида қўйдирдим, деди. Қамбаржон бориб кўрса Маҳмуджон билан Нигорхон ойдай, офтобдай бўлиб ётибди. Қамбаржон қўлига созини олиб буларга қараб бир шеър айтди:

Ётибмисиз кўзинг сузуб,
Маҳмуджоним, тур ерингдан.
Азиз жондан умид узиб,
Эркахоним, тур ерингдан.

Мен юрибман эллар кезиб,
Айролиққа бағрим дузиб,
Ётибмисиз күзинг сузиб,
Махмуджоним, тур ерингдан.

Бора билмадим ёнинга,
Кирибсан ажал түнинга,
Үт солдинг Қамбар жонига,
Эркахоним, тур ерингдан.

Қамбаржон сўзини тамом қилгандан кейин ҳакимларни олиб келиб буларни қаратдилар. Иккаласи ҳам аксириб ўрнидан турдилар. Махмуджон билан Нигорхон паризод дарёдан оқиб келиб, Бибихоннинг боғидан чиқиб тирилди, деган сўз бутун оламга овоза бўлиб кетди, бориб Мансур подшонинг қулоғига етди. Подшо айтдики: - Ҳеч замонда ўлган тириладими? –деди.

-Тирилади, деб ишонтирганларидан кейин 40 кечаю – 40 кундуз тўй-томуша қилиб, хушвақт-хуррамлик билан Нигорхонни Махмуджонга никоҳ этиб бердилар. Нигорхон билан Махмуджон мурод-мақсадига етдилар, сизлар ҳам муроду-мақсадингизга еting.

Махмуджон билан Нигорхоннинг таъриф-тавсифлари шундан иборат.

БОЗИРГОН (китобий вариант)

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, чаҳор доғли Чамлибел вилоятинда. Гўрўғли деган мард йигит ўтди. Кунлардин бир кун Гўрўғли Шабистон вилоятина чоповулға бориб, Хунхоршоҳни доғитиб, қиз-жувонини ўлжа олиб қайтди. Эрса Хунхоршоҳнинг ўғли Махмуд Исфаҳон вилоятининг подшоси Лаҳқашоҳнинг олдиға паноҳ истаб келди. Отасиз етимлик дарди бирла келган шаҳзода Лаҳқашоҳга қараб бир калима сўз айди:

Бир сунни келибам Чамлибелиннан,
Гуржистонни чопиб кетди бир сунни.
Нардек бўлиб саваш қуриб майдонда,
Гуржистонни чалиб кетди бир сунни.

Бедовин ўйнатиб кирди майдона,
Душманина солиб охир замона,
Бир нечаси ошиқ қизу жувона,
Гўржистонни чопиб кетди бир сунни.

Соллона- мастона саваша кирди,
Олдина чиққанди ўлдирди кирди,
Ғазаб айлаб Хунхоршоҳни ўлдирди,
Гуржистонни чопиб кетди бир сунни.

Худо эрмиш мудом ани паноҳи,

Муҳаммаддур мудом ани ҳамроҳи,
Мадад бермиш анга каъба худойи,
Гуржистонни чопиб кетди бир сунни.

Шаҳзода дер, манда тоқат қолмади.
Сабрим тугаб ҳам фароғат қолмади,
Дилоромсиз танда роҳат қолмади,
Гуржистонни чопиб кетди бир сунни.

Алқисса, отасиз, сингилсиз қолган шаҳзода Лаҳкашоҳнинг оёғига бош үйиб зор – зор йиглади. Дарғазаб бўлган Лаҳкашоҳ тожини ерга уриб, ё ўзини ўлдирайин, ё юртини вайрон қиласин деб, бир неча қўшин бирла душман устига юрар бўлди. Шунда унинг бир вазири айдики, эй шоҳим, сиз анга бас кела олмассиз. Агар сўзингизни ўтказа билсангиз Сеистон, вилоятида Салсол авлодидин Бозиргон деган йигит бор. Гўрўғлиниң душмани бўлиб енгса шу енгар. Эрса подшо Бозиргонға киши юборди. Бозиргон подшо хузурига келиб, подшо бирла кўришиб, сўрашиб бўлғон, подшо Бозиргонға тамоми воқеаларни бир-бир баён этди. Анда Бозиргон подшога қараб бир сўз аиди:

Амр қылғил манго шоҳим,
Шул суннини хор айларам.
Савашгоҳдур манинг жойим,
Охиратга ор айларам.

Бериб душманинг додини,
Кириб аҳли авлодини,
Келтириб паризодини,
Ман санго дилдор айларам.

Вайрон этиб хону монин,
Ўлжалаб қизу жувонин,
Асир айлаб Авазхонин,
Санго хизматкор айларам.

Кенг майдонда саваш очиб,
Қиличимнан қонлар сочиб,
Тоза маҳбубларин қучиб,
Кўнглимни шодмон айларам.

Шоҳим санго етди даврон,
Айланмайин соат, замон,
Омон бўлса бул Бозиргон,
Ер бирла яксон айларам.

Алқисса андин сўнг Лаҳкашоҳ аиди: эй Бозиргон, эмди на мақсадинг бўлса, тилагил, деди. Анда Бозиргон аиди 40 тева зар-жавоҳир бергил, савдолаб Гўрўғлиниң юртига борурман, закот деб ёнимға келса, ўчимни анда олурман, деди. Андин сўнг Лаҳкашоҳ Бозиргонға 40 тева зар-жавоҳир берди. Эрса

Бозиргон қирқ тевага зар- жавоҳирларни юклаб, Лаҳқашоҳдин рухсат олиб, ўз ютига қараб равона бўлди.

Энди сўзни Бозиргоннинг синглиси Ойсултон паридин эшитинглар. Эрса Ойсултон бечора оғаси кетганидин сўнг, бир ёмон туш кўриб, кўб хафа бўлиб, тилло саройнинг устига чиқиб, Бозиргоннинг йўлига қарап эрди. Эрса узоқдин Бозиргоннинг қорасини кўриб, шодмон бўлди. Анда Бозиргон келиб, синглиси бирла сихат, саломатлик сўраб, Гўрўғлибек устига кетмагин Ойсултон синглисига таъриф этди. Анда Ойсултон кўрган тушин оғасига айтиб, сочин олдиға солиб Бозиргон оға кетма, деб Ойсултон паризод бир сўз деди:

Мундин кетар бўлсанг ёлғиз жон оғам,
Дийдор қиёматга қолса найларам.
Сен келгунча йиглаб тутарман мотам,
Лошиңг чўл ерларда қолса найларам.

Қирон келмиш онинг пайғамбарига,
Сифиниб ул замон кучли пирина,
Борма, дерман оғам Чамлибелина,
Эр пирлари дастгир бўлса найларман.

Мадад берса анго Каъба худойи,
Муҳаммаддир онинг пушти паноҳи,
Али эрмиш мудом аниңг ҳамроҳи,
Шоҳимардон дастгир бўлса найларман.

Мен йигларман оғам ёлғиздир бошим,
Ёмондур аҳволим, бу кўрган тушим
Сенинг учун тинмас кўзимда ёшим,
Султон қиза қисмат бўлса найларам.

Алқисса андин сўнг Бозиргон синглисининг сўзига қулоқ солмай кетаберди.

Бир неча манзиллар йўл юриб Ораз дарёсининг лабида қўш ташлаб, уч кун ётди. Анда Гўрўғлидин хеч ном- нишон топмади. Эмди ютиға бориб бир хабар олмасам бўлмас деб, Гўрўғлининг қальасига бориб кўчаларни сайр этиб юрур эрди. Ногоҳон Гўрўғлининг хотуни оға Юнуснинг бир канизаги кўчада Бозиргонға кўзи тушиб, ошиқу бекарор бўлиб, оға Юнуснинг ёниға келиб, Бозиргонни таъриф қилиб бир сўз деди:

Қулоқ сол бибижон, эшит арзимни,
Кўзима бир моҳитобон кўринди.
Оқил эрсанг фаҳм айлагил сўзимни,
Гўё бир Юсуфи Кањон кўрунди.

Анингдек хеч йигит жаҳона келмас
Юзини кўрганни қарори бўлмас,
Васлина етганни армони бўлмас,
Гул юzlари моҳитобон кўрунди.

Кўриб они бўлдим бугун бекарор,
Жонимда қолмади зарра ихтиёр,
Ойдек юзларини шуъласи урар,
Булбул каби сайраб нолон кўрунди.

Они кўриб ошиқ бўлдим бибижон,
Ман анинг ишқинда тортарман афғон,
Ёхуд сultonзода, йўқса Бозиргон,
Жамоли бир замон меҳмон кўрунди.

Алқисса андин сўнг Оға Юнус ҳам кўрмай ғойибона ошиқ бўлиб аиди: «Эй канизак, санинг бирла мен ҳам борурман. Агар айтғонинг рост бўлса яхшидур, агар рост бўлмаса терингни сўйдуруб самон тиқурман деб, асл либосларин кийиб, қирқ канизига ҳам асл либослар кийдуруб кўча бирла Бозиргон ёнига қараб юруш қилдилар. Ногоҳ Бозиргон тилло кокилларин белиға чулғаб келур эрди. Эрса Оға Юнус пари олдидин чиқиб, Бозиргонға икки букилиб салом берди. Бозиргон они кўриб, беҳуш бўлди. Боз хушиға келиб турди. Анда Оға Юнус Бозиргонни тилло саройиға тушуриб, қўлиға соз олиб, бир сўз деди:

Эй ошиқ гул юзли нозанин жонон,
Хуш келибсиз, бизнинг манзил-макона.
Ҳуснингиз ўхшамиш Юсуф Канъона,
Хуш келибсиз, бизнинг манзил-макона.

Бошинга кийибсан мурассаъ тожи,
Кўрган одам бўлур хуснинг муҳтожи,
Ҳар юзимдин келиб ол тўққиз божи,
Хуш келибсиз, бизнинг манзил – макона.

Ханжар чекиб бағрим қона тўлдирдинг,
Ибо бирла ақлу ҳушим олдурдинг,
Ғамза бирла нозли дилбар ўлдурдинг ,
Хуш келибсиз, бизнинг манзил- макона.

Аслимиз паридур булдур нишоним,
Агар ошкор этсам сирри ниҳоним,
Қалъаи Чингиздур менинг маконим,
Хуш келибсиз, бизнинг манзил- макона.
Оға Юнус айттур, азиз меҳмоним,
Бу кеча давронни суринг жононим,
Йўлингизда фидо бу ширин жоним,
Хуш келибсиз, бизнинг манзил- макона.

Алқисса андин кейин Бозиргон оға Юнус парига қараб бир сўз аиди. Ғазали Бозиргон:

Гулдек юзларингдин кўтарма парда,
Паризодим, бевафони севманам.

Не вафо қилибсан анингдек марда,
Мард ўғлиман, бевафони севманам.

Кўнглингни олибдур шайтон хаёли,
Фойдасиздир ҳаромининг жамоли,
Ёлғончида тиланг ёри ҳалоли,
Паризодим, бевафони севманам.

Зиночининг бўлмас харгиз иймони,
Юзинда нури йўқ, билмас оллони,
Азоб тортар анда неча замони.
Паризодим, бевафони севманам.

Зинокор заифни анда осарлар,
Ҳароми қилғоннинг тилин кесарлар,
Оғзидин ҳам қуюғ шаҳват қуярлар,
Мард ўғлиман бевафони севманам.

Салсолни авлоди отим Базиргон.
Ёшим ўн бешдадур, талабим майдон.
Гўрўғлини қилғум ер бирла яксон
Паризодим, бевафони севманам.

Алқисса, андин кейин Бозиргон бир неча хатларни Гўрўғлининг эшигига ташлаб, ўз қўшиға бориб фароғатда бўлсун, эмди сўзни Гўрўғлибекдин эшитингларким, аммо Гўрўғлибек кунлардин бир кун Усмонлидан келиб, этган ишларидин таъриф қилиб, қўлиға тилла созин олиб, қирқ йигитнинг ёнинда ўлтуриб, анда Гўрўғлибек варсоқи айди:

Ўн саккиз арчин от миндим,
Отдин армоним қолмади.
Зарли тўшакнинг устинда
Ётдим, армоним қолмади.

Илғор уриб йўл бошладим,
Дарбандда илғор ташладим,
Миндим араб от, қашладим,
Сурдим, армоним қолмади.

Саваш куни қуйруқ эшдим
Душман бирла кўп тутушдим.
Куффор бирла қиличлашдим,
Чопдим, армоним қолмади.

Хийлакаш нар каби масдим,
Ғаним кўрсам бошин кесдим,
Илғор юриб йўллар тўсдим,

Тўсдим, армоним қолмади.

Майдон менинг деюб юрдим,
Йигитлик мавсумин қўрдим,
Дофитиб ўтоғин қирдим,
Қирдим, армоним қолмади.

Ўтди умрим қолмай боқи,
Гашт этиб яқин- йироғи,
Илғордин Ширвон, Шемоҳи,
Буздим, армоним қолмади.

Сурдим дунёда давронни,
Жонда қўймадим армонни,
Қилич қабзасидин қонни,
Сочдим, армоним қолмади.

Тилло жига қалпоқлисан,
Қаро семиз телпаклисан,
Гўрўғли айтур қалпоқлисан,
Сотдим армоним қолмади.

Алқисса андин кейин Оға Юнус паризод айдиким, «Ай Гўрўғли, сан мунча лоф уруб, мақтануб ултурубсан», Салсолнинг ўғли Бозиргон деган Сеистон юртидин келиб, сани ўлтириб, юртингни хароб айлаб, Булдур қассобни ўғли Авазхонинг олмокға келуб, сани топмай, эшигинға бир неча хатлар ёзуб, уч кун бўлди кетибдур. Албатта шу ерларда бордур, дегач. Гўрўғлибекнинг қаҳри келиб, дарғазаб бўлуб, Олибек Болибек, Сарсангбек, Сафар кўса ва қирқ йигитин ёнига олиб кета берди. Бир неча манзиллар йўл юруб бориб кўрсалар Бозиргон Ораз дарёсидин нарларин ўтуруб, уч филни устинда тахт қуруб устиға миниб кетуб борадур.

Аммо Гўрўғлибек қирқ йигитин шул ерда қўйиб, танҳо ўзи ўқи ёйини бўйниға осиб бориб, Бозиргонға салом берди.

Анда Бозиргон айди; яхши йигит, қайдин келиб ва қайда борурсан? Отинг кимдур?-деди. Анда Гўрўғлибек айди: Ман Гўрўғлибекни хизматкоридурман, манинг отим Равшанбекдур, деди, Гўрўғлибек манинг оғамдур, оғам санго закотини бериб кетсун, деб мани юборди, деди.

Анда Бозиргон айди «Ман Гўрўғлиға закот бермасман. Анда Равшанбек айди: «Агар закот бермас бўлсанг, оғам Гўрўғлибек сани кўб ёмон қилур, деди. Анда Бозиргон айди: Ман Гўрўғлидин қўрқмасман, деди. Анда Гўрўғлибек айди: агар сан қўрқмас бўлсанг, ина оғамни ёйи, букиб кўргил, деб икки бошини бир ерга келтуруб, Бозиргонни қўлиға берди. Анда Бозиргон ёйни икки бўлиб синдуриб, қўлиға олиб кетаберди. Анда Гўрўғлибек Бозиргонға ёлбориб айдики, «Эй Бозиргон оға , бу ёй ўзимни ёйим эрмас», бу ёй учун оғам мани ўлтирур, деб кўб-кўб ёлборди. Анда Бозиргон ёйни Гўрўғлининг олдиға ташлади.

Гўрўғли ёйни олиб, изига қараб, гуррос уриб, ҳай-ҳай, қочғонға раҳмат,

қүшилғанға баракат, бу ерда турғанға лаънат, деб изига қарай-қарай бадар кетди. Қирқ йигитин ёниға чақириб тилло созини қўлиға олиб, йигитларга қараб бир жавоб айди:

Оғалар Ораз бўйинда,
Ман Бозиргонға учрадим.
Бесоат сафар ойдинда,
Ман Бозиргонға учрадим .

Ораздин ўтди оёғи,
Қалқона мангзар қулоги,
Девлара мангзар сиёғи,
Ман Бозиргонға учрадим.

Нарларин дарёдин ўтуран,
Орқасиға қалқон тутан,
Ақли хушимни қочирғон,
Курт Бозиргонға учрадим.

Била олмадим жойини,
Йитурдим ақли ўйимни,
Уруб синдуруди ёйимни,
Зўр Бозиргонға учрадим.

Бир маслаҳат этган яхши,
Обрўй бирлан қайтған яхши,
Гўрўғли айтур кетган яхши,
Ман Бозиргонға уғрадим.

Алқисса андин кейин Сафар кўса айди: Эй номард Гўрўғли, қирқ йигит ёнингда бўлса, менингдек баҳодирларинг-да ёнингда бўлса, ҳар қайсимиз бир юмрук урсак Бозиргонни кунфа якун қилурмиз деб, кўб лоф-қоф урди.

Анда Гўрўғли қирқ йигитини ёниға олиб, дарҳол отланиб, Бозиргонни изидин етдилар. Анда Гўрўғли Бозиргонни олдиға чиқиб, қайт-ҳо Бозиргон йўл мунда деб, бир сўз айди:

Сабодин уғродинг қўла,
Қайт-ҳо, Бозиргон йўл мунда.
Гоҳи соғдин, гоҳи сўла,
Қайт-ҳо, Бозиргон йўл мунда.

Ман шоҳдурман, тожим бордур,
Санинг бирлан важим бордур,
Етти йиллик божим бордир,
Қайт-ҳо, Бозиргон йўл мунда.

Бу ердин юбарман сани,
Тополмай кетдингми мани,

Кел божим бер, қул армани,
Қайт-ҳо, Бозиргон йўл мунда.

Майдонда тўкилур қонинг,
Эмди ўқифил, имонинг,
Божин бергил, Авазхоннинг,
Қайт-ҳо, Бозиргон йўл мунда.

Гўрўғли юртда эркадур,
Авазжона галан юқдур,
Арзиумни йўли берқдур,
Қайт-ҳо, Бозиргон йўл мунда.

Алқисса андин сўнг Бозиргон Гўрўғлидин бу сўзни эшитиб, филин тўхтотиб, қараб турди.

Анда Гўрўғлибек Бозиргонға қараб савол сўрғони, Бозиргоннинг жавоб бергани бул ғазал туур .

Гўрўғли:

Ўжа тоғдин эниб келдим ёнинга,
Закотингни бериб кетгин, Бозиргон.
Ўзинг сабаб бўлдинг бутун қонинга,
Закотингни бериб кетгин, Бозиргон.

Бозиргон :

Орзу айлаб келдим Чамлибелина,
Ўзи ўлмай закот бермас Бозиргон.
Ман турманам ҳар одамни ўзина,
Келмай – кетмай закот бермас Бозиргон.

Гўрўғли:

Бугун кимлигимни мани билмадинг,
Эр йигитни эрлигини билмадинг
Ўзинг ўлиб, лошинг қолди кўрмадинг,
Таъқик ўлар бўлдинг эмди Бозиргон.

Бозиргон:

Хақдин фармон бўлмағунча ўлмасман,
Сани бир хас каби кўзга илмасман,
Тақдиримда нима борин билманам,
Калла кетмай закот бермас Бозиргон.

Гўрўғли:

Гўрўғли айтур пиrim ҳазрат Алидур,
Ҳақнинг даргоҳинда сўроқлидур,
Муродим- мақсадим қассоб ўғлидур,
Закотингни бериб кетгин, Бозиргон.

Бозиргон:

Санинг бирла марду – майдон сурушмай,
Найза олиб , бир-бир қилич урушмай,
Соллонишиб мардонавор тутишмай,

Үзи ўлмай закот бермас Бозиргон.

Алқисса андин сўнг Гўрўғлибек қирқ йигити бирла Бозиргонға найза солдилар, Бозиргон дарҳол найзаларини қўлларидин олиб, Гўрўғлининг қирқ йигити бирла ўраб-чирмаб босди. Андин кейин Гўрўғлибек бирла Бозиргон иккилари билакларидин маҳкам тутишиб олдилар. Ерлар санкор-санкор бўлди ва гардчанг осмонға чиқди. Алқисса қўб талашиб, Бозиргон Гўрўғлиға зўр келиб кўтариб ерга уриб, қўксига чиқиб Гўрўғлининг бўйнига ханжар қўяр бўлди. Анда Гўрўғлибек Хазрат Али пирига сифиниб, кўнгли бузилиб, зор-зор йиғлаб бир сўз деди: Фазали Гўрўғли:

Ман кечарман бу кун фоний дунёдин,
Кўглимда кўп доғи армон қолғондур.
Умид уздим эмди йўғу боримдин,
Йиғноғон молу мулк вайрон бўлғондур.

Гулшанда булбулни гули бўлмаса,
Ғўч йигит отланса йўли бўлмаса,
Изинда зурёди-ўғли бўлмаса,
Билинг, эмди рухим ҳайрон бўлғондур.

Ғанимлар йўл олди кору боримдин,
Умид уздим ҳарна йўқу боримдин,
Шоҳимардон хабар олғил ҳолимдин,
Нафас ўғлинг зору гирён бўлғондур .

Фалакни илгина етар фарёдим,
Етмасдур оллоға манинг бу додим,
Изимда қолғон йўқ манинг зурёдим,
Рухим гадо бўлиб эмди қолғондур,

Сигиндим ман санго ё Шоҳимардон,
Мани бу балодин қўйма саргардон,
Ўрнимда қолмади бир ному нишон,
Молу мулким вайрон бўлиб қолғондур.

Бугун манго дунё бўлубдур қафас,
Қуон каби дарёлардек бўлдим мас,
Гўрўғлига керак пири забардаст,
Кўзларим йўлинда гирён бўлғондур.

Алқисса, Гўрўғли бу жавобни тамом этмасдин бурун Шоҳимардон: ёху ёманҳу лоилоҳо иллолоҳо-ху деб ҳозир бўлиб айдилар: -Эй, Бозиргон, отанг Салсол бизнинг бирла Жамшид урушида 25 кун занжир тортишиб, охири ожиз келиб, калима айтиб мусулмон бўлуб эрди. Анда ман отангга икки анор бериб эрдим. Биридин сан яна биридин Ойсултон синглинг бўлғондур. Бу дунёдин сизлар ҳам ўтарсизлар. Гўрўғли бирла оға-ини бўлинглар, деб ғойиб бўлдилар.

Анда Бозиргон Гүрӯғлининг устидин туриб, калима келтуриб, мусулмон бўлиб Гүрӯғли бирла оға – ини бўлдилар . Анда Гүрӯғли айди: «Эй Бозиргон иним эмди бизнинг давлатга бир неча кун сайри сахар қилиб қайтғил», деди. Анда Бозиргон айди: «Эй Гүрӯғли оға», ори борур эрдим Ойсултон синглим менинг учун юз минг қайғу қулфатда ўлтурғондур. Яна барзанги ёғим бор. Ул тарафдин ҳам хавотирим кўпроқ. Манго рухсат берсанг қайтарман, дегач, Гүрӯғли Бозиргоннинг йигитлариға тоза сарпойлар кийдурди. Бозиргон ҳам Гүрӯғлининг йигитлариға сарпойи шоҳона кийдуриб, кўб иззат-икром қилдилар. Андин сўнг Гүрӯғлибек Бозиргонни бир неча мароҳил бирлан узотиб, аллаёрашиб изига қайтиб, йигитларини ёниға келиб, қўлина тилло сарпардали созини олиб, йигитлариға қараб бир сўз айди:

Бозиргон менинг иним бўлди,
Беклар нечук кўрарсизлар?
Киёматлик иним бўлди.
Беклар нечук кўрарсизлар?

Ораға қиёмат солиб,
Ночор бўлиб қабул қилиб,
Маслаҳат беринг йиғналиб,
Хонлар нечук кўрарсизлар?

Этган ишимни кечурди,
Маргни шаробин ичурди,
Ақлу ҳушимни қочирди,
Сизлар нечук кўрарсизлар?

Гүрӯғли айтур, айтур беклара,
Арзимни дедим сизлара,
Жамъ бўлиб келган беклара
Беклар нечук кўрарсизлар ?

Алқисса андин сўнг бир пода йигитлар бай-бай отангга раҳмат, Гүрӯғли, кўб яхши иш қилиб келибсан, деб келур эрдилар. Ногоҳ шу маҳалланинг гузоргоҳ сахнида бир кампир бор эрди. Одига Зайнаб момо дер эрдилар. Шул бадбаҳт Гүрӯғлининг олдиға чиқиб юз минг муҳаббат бирла салом бериб, Гүрӯғлибек йўл бўлсин, деди. Анда Гүрӯғли айди Бозиргон бизнинг ўлкамизга бир сабаб бирла келган эркан, аниңг бирлан қиёматлик оға-ини бўлиб келурман, деди.

Анда ул бадбаҳт кампир Гүрӯғлига қараб ҳайдариг деб, бошин ирғонтуриб, икки қўлларин икки тизига уриб бир сўз айтур эрди:

Кофиirlар аҳлининг иқрори бўлмас,
Келса юрting хароб айлар Бозиргон.
Бир сўзинда аниңг турори бўлмас,
Ўзи ўлиб, оти қолсун Бозиргон.

Чамлибела келса бўлур қиёмат,

Бошинга келтиур турли аломат,
Сан юборма ани сихат саломат,
Лоиш чўл ерларда қолсин Бозиргон.

Эътибор ўлмасдур кофирлар сўзи,
Қума тўлсин анинг оладур кўзи.
Муртаддур, мутлоқдур кофирдур ўзи.
Зоти ҳаром, ҳалол эрмас Бозиргон.

Зайнаб кампир дерлар, манинг отима,
Қўймағил язидни қўнгил шодина,
Ёйни ўқи етар анинг додина,
Лоши чўл ерларда қолсин Бозиргон.

Алқисса андин сўнг Гўрўғлиға бу сўз маъқул тушиб, шайтон феълина кетиб танҳо ўзи ўқ ёйин бўйниға осиб кетаберди. Бир неча йўл юриб, Бозиргондин бурун бориб бир дарбандни олиб ўлтурди. Ногоҳ Бозиргон шул бандаргоҳга яқин етгач, таниға бир қалтуратма, қўнглиға бир ваҳима тушиб, ажал шамоли бошидин элас, элас эсиб ўтаберди. Анда Бозиргон бечора ўлим ваҳмидин, ширин жонидин умид узиб зор-зор йиғлаб фалакдин шиква қилиб бир варсоқи айтур эрди:

Боғи умрим боди ҳазон чолондур,
Дийдор қиёмата қолди найлайн.
Юрагимда доғи армон қолғондур,
Дийдор қиёмата қолди найлайн.

Фалакнинг гардиши қилу қолдадур,
Булбул ҳасрат бирла ғунча гулдадур,
Синглим манинг учун кўзи йўлдадур.
Армон бирла ўлар бўлдим найлайн.

Ёд этарман ҳақ фикрини тилимда,
Булбуллар сайрамас бўлди гулимда,
Бир зурёд қолмади манинг изимда,
Рухим гадо бўлиб қолди найлайн.

Бозиргон дер, кечар бўлдим жонимдин,
Ҳайри эхzon айлангизлар молимдин,
Розилашмай ўтар бўлдим синглимдин,
Дийдор қиёмата қолди найлайн.

Алқисса Бозиргон бу жавобни айтиб, тақдирға рози бўлиб, борур эрди. Дарбандга яқин етгач, Гўрўғли Бозиргоннинг олдиға чиқиб, Бозиргонға қараб икки ўқ отди. Иккиси ҳам Бозиргонни кўксидин кириб, орқасидин икки қариш чиқди. Шул вақтда Бозиргон бир оҳи сард аздили пурдард чекиб отдин йиқулур бўлди. Йигитлари дарҳол бориб, йиқмай суюб турдилар. Анда Бозиргон бир замондин сўнг хушиға келиб, зор-зор чун абри навбаҳор янглиғ йиғлаб: Эй йигитларим, сизлар манинг Гўрўғлибек оғамға айтиб келинг, ман энди дунёдин

ўтар бўлдим, бир розилашиб қолайин дегач, Гўрўғлибекнинг жонига ўт тутошиб, этган ишига сад пушаймон этиб, зор-зор йиғлаб, туриб келиб Бозиргонни отидин қучоқлаб олиб, ерда қўйди. Шул вақт Бозиргон жон ваҳми бирла Гўрўғлини танимай зор-зор йиғлаб, фалақдин шиква қилиб, бир жавоб айди:

Яратган қодир оллоҳим,
Бир боша бир ўлим бордир.
Охир тутар манинг қоним
Ёлғиз боша зулм бордур.

Махбублар бирлан ой бўлғон,
Оти асбоби шай бўлғон,
Уришда манга той бўлғон,
Султон отли синглим бордур.

Жонадил бориб ғаш бўлғон,
Дулдул миниб коғир қирғон,
Аҳтам учун саваш қурғон,
Ҳазрат Али пирим бордур.

От солиб майдон кирмака,
Ғанима қарши турмоқقا,
Манинг қонимни олмоқقا,
Гўрўғлибек оғам бордур.

Дунёдин ўтди Бозиргон,
Дўғри келгил, ўтарман қон,
Пайғамбари охир замон ,
Улуғ пайғамбарим бордур.

Алқисса, андин сўнг Бозиргон айди: «Сан кимсан?» Анда Гўрўғли айди: «Юзи қаро шарманда бўлғон Гўрўғли оғангман» Анда Бозиргон айди. «Сан мани на сабабдин мундоғ қилдинг», деди. Анда Гўрўғли зор-зор йиғлаб, Бозиргона қараб бир жавоб айтур бўлди.

Кирмишам рақиб сўзина,
Қондор Гўрўғли ман бўлдим.
Боқа билманам юзинга,
Қондор Гўрўғли ман бўлдим.

Қиёматлик ваъда этган,
Мардликни бир чўпа сотган,
Қирмизи қона бўётган,
Номард Гўрўғли ман бўлдим.

Бу ишлар қисмати оллодур,
Найлайн юзум қародур,
Азалдан санго қазодур,

Сабаб Гўрўғли ман бўлдим.

Буздим ғўч йигит шаънингни,
Тўқмишам ноҳақ қонингни.
Бағишиласун имонингни,
Қондор Гўрўғли ман бўлдим.

Гўрўғли келди ёнинга,
Иним жабр этдим жонинга,
Бўядим қизил қонинга,
Қондор Гўрўғли ман бўлдим.

Алқисса андин сўнг Бозиргон айди: «Агар сан шул Гўрўғли бўлсанг, ман санго қонимни ўтдим. Энди манго шул ерда, бир охират жой солиб молларимдин фақир-фуқаролара об-ош бериб, қолғон молларимни Ойсултон синглима топширсанг, сандин мингда бир розиман. Аммо яна бир васият сўз, лекин синглим менинг қонимни талаб қилиб келур. Ани ҳам оға- сингли тутиниб, бир йигитга бергайсан деб, бирнеча насиҳат қилди. Анда Гўрўғлибек бу сўзни эшитиб, Бозиргоннинг юзига боқо билмай, юзи қаро, шарманда бўлдим деб, зор-зор чун абри навбаҳор йиғлаб бир варсоқи айтур эрди:

Қурбон бўлам кўздин оқғон ёшинга,
Жонима тоза ўт солдинг, Бозиргон.
Ёмон феъла кетиб келдим ёнинга,
Адо бўлмас доғлар солдинг, Бозиргон.

Ҳижронинг тушибдур сийнам устина,
Ишонмадим душманима, дўстима,
От ўйнатиб келдим санинг устинга,
Бугун охир замон бўлди, Бозиргон.

Туганмас синовлар манго қолғондур,
Юрагимда доғи армон бўлғондур,
Қиёматлик оғанг қондор бўлғондур,
Унитмасдин ишлар бўлди, Бозиргон.

Гўрўғли айтур, кечдим бугун жонимдин,
Қилич урғил ерлар тўлсин қонимдин,
Жонимни чиқарғил, манинг танимдин,
Шаҳид Али бўлиб ўтдинг Бозиргон.

Алқисса андин сўнг Бозиргон айди: «Эй Гўрўғли оға эмди ўқларни тортиб олғил». Анда Гўрўғли ўқларни тортиб олғач, Бозиргон ҳақ деб жон баҳақи таслим қилди. Анда Гўрўғли этган ишларина пушаймон этиб, зор-зор чун абри навбаҳор йиғлаб, дунёи бевафодин шиква қилиб, бир жавоб айтур эрди:

Ёлғончи дунёсан, охиринг қани,
Суди йўқ, зиёнли фоний дунёсан.
Сан найладинг Одам билан Ҳавони,

Оғамли –дүнмали фоний дунёсан.

Нечани йифлатиб, нечани кулдирдинг,
Нечаларни етимликда ўлдирдинг,
Довуднинг қирқ ўғлин саждада олдинг,
Хар кима бир алам қўён дунёсан.

Кимларни шод айлаб, берибсан даврон,
Юзугин кўтариб тожли Сулаймон,
Бозиргон юртина етмади омон,
Лошин чўл ерларда қуён дунёсан.

Чамлибела келдинг юз армон бирлан,
Оға-ини бўлдик Бозиргон бирлан,
Кўриша билмади Ойсултон бирлан,
Дийдор қиёмата қўён дунёсан.

Дунёдин ўтди ул Маҳзани жаҳон,
Умматлар ҳолиға эрди меҳрибон,
Бир нечалар пайғамбарлик сурубон,
Бир қун ер қўйнина олғон дунёсан

Гўрўғлибек айтур, баҳтим қародур,
Ёлғуз иним учун кўнглим яродур,
Ажал қўймай бир-бир олиб бородур,
Ғўч йигита ҳижрон солон дунёсан.

Алқисса Гўрўғли бу жавобни айтғоч, бехуш бўлиб йиқилди. Боз ҳушиға келгач, Гўрўғлибекнинг хотуни оға Юнус пари Бозиргоннинг ўлганин қўриб зорзор йифлаб сиё зулфларин олдиға солиб, Бозиргонни ёд этиб, бир варсоқи аиди:

Саринга курбон бўлайин,
Бозиргон оғам сенмисан?
Бошинга банда бўлайин,
Бозиргон оғам сенмусан?

Санинг учун жоним чиқди,
Сеистонда синглинг қолди,
Икки кўзим гирён бўлди.
Бозиргон оғам сенмусан?

Оға Юнус ағғон этиб,
Икки кўзин гирён этиб,
Юрак- бағримни қон этиб,
Бозиргон оғам сенмусан?

Алқисса, андин сўнг оға Юнус пари аиди: « Эй номард Гўрўғли, онадин бўлғонда мол бирла бўлдингму, шундоғ ғўч йигитни хуни ноҳақ ўлдирдинг?

Анда Гүрӯғли айди: «Эй паризодим, манинг дардимни қўзгима, ман бир бадбахт кампирнинг сўзиға кириб мундоғ иш этдим». Эмди пушаймон этарман, суд қилмас. Анда паризод айди: «Андоғ бўлса мунингдек ғўч йигитнинг шундоғ бўлиб ётғониға бир варсоқи айтғил», шояд Бозиргонинг мотамин тутиб сўз айтсанг:

Бозиргон ўтди дунёдин,
Бепоён фоний дунёсан.
Омонатни олди сандин,
Бепоён фоний дунёсан.

Нечалар домингни тутди,
Ажал илги ёқонг тутди,
Бугун навбат санга етди,
Хеч кима поён этмассан.

Дунёда ишрат сурмадинг,
Юртинга омон бормадинг,
Синглинга сиринг демадинг,
Бепоён фоний дунёсан.

Гүрӯғли дер, армон этиб,
Икки қўзим гирён этиб,
Юрак бағримни қон этиб,
Хеч кима поён этмассан.

Алқисса андин сўнг оға Юнус пари айди: «Эй Гүрӯғлибек, Бозиргонға тамоми олтин кумушдин бир гумбаз бино қилдируб, ўз қулина Бозиргонни пок этдириб, шул ерда дағн қилиб, устида қорихона этдуриб, аларға бир неча вакт тайин қилғил», -деди.

Эрса Гүрӯғли бу ишларни биткаруб, устида оби ош бериб, дуои фотиҳадин сўнг, Сафар кўса сардорни ўттиз йигитга бош қилиб, Бозиргоннинг молларин Ойсултон паризодга юборди. Булар йўлда бора турсин, сўзни Бозиргоннинг йигитларидин эшитайлик.

Аммо Бозиргонға Дарбандда ўқ текканидин сўнг: « Зангига химмат, қуқонға баракат, Бозиргонға меҳнат, бизларга тўхмат, қочғонға раҳмат, бу ерда турғонға лаънат деб изларина қарамай на ерда Сеистон деб қочиб, қирқ кечакундузда Сеистонға доҳил бўлдилар. Анда Ойсултон тилло сарой устиға ўлтирур эрди. Буларнинг келишин бузукрок кўриб, йигитлар олдиға чиқиб Бозиргон оғасини йигитлардин сўраб, бир сўз айтур эрди. Ғазали Ойсултон:

Бирга кетган Бозиргонни,
Ғўч йигитлар, найладинглар?
Чекарам оҳу фигонни,
Ғўч йигитлар, найладинглар?

Очилмай гули сўлдими?
Ё ажал етиб ўлдими?

Душман қўлида қолдиму?
Ёлғиз оғам найладинглар?

Мунда бўш қолди қалъаси,
Кўзга сурай ҳоки-поси,
Отам, дерга йўқ боласи,
Зурёдсизни найладинглар?

Ёлғиз от йитса изи йўқ,
Саваш майдонда тўзи йўқ,
Фасли баҳори, ёзи йўқ,
Саргардонни найладинглар?

Тортарам оҳу фифонни,
Дийдамдин оқузиб қонни,
Кўп йиглатманг Ойсултонни,
Ғўч йигитлар, найладинглар?

Алқисса андин сўнг Бозиргоннинг йигитлари айди: «Эй паризодим, мунча оҳи фифон этма, Бозиргон оғанг изда моллари бирла фароғатда келур. Бизлар олдидин чаповул отли бўлиб келабердук», деб йигитлар жойли-жойиға кетдилар. Эмди сўзни Сафар кўсадин эшитмак керак.

Аммо Сафар кўса Бозиргоннинг молларин хачирларга юклаб, манзил мароҳил тай қилиб, устига қаро либос кийиб, Бозиргон мотамин тутиб, «во ҳасрато, во надомато,» деб ҳайқуришиб, Сеистон шахриға яқин етдилар. Бу хабарни Сеистон халқи эшитуб, етти ёшдин етмиш ёшғача олдиға чиқдилар, Бозиргон келатуур деб. Кўрсалар ороларида Бозиргон йўқ. Анда Ойсултон айди: «Эй оғалар, мунда менинг Бозиргон оғам йўқ туурму?» Анда Сафар кўса айди: «Эй Ойсултон, оғанг Чомлибела бориб, Гўрӯғли бирла оға-ини бўлишиб, бир неча кун касал бўлиб дорулғанодин дорулбақоға юз ўгириди. Гўрӯғлибек, Бозиргонни ўз қўли бирла пок этиб об-ош бериб, бу молларни менинг бирла сенга юборди,» дегач паризоднинг юрагига ўт тутошиб, зор-зор чун абри навбаҳор йиғлаб, бир сўз айди:

Мол учун кетиб савдоға,
Ҳасрат бирлан ўлган оғам.
Келиб на кўрдинг дунёға,
Армон бирлан ўтган оғам.

Қаримай белим букилди,
Бахтима қаро чекилди,
Кўшки айвоним йиқилди,
Афғон чекиб ўлган оғам.

Эгасизнинг юрти вайрон,
Бўлди манго охир замон,
Зурёдсиз ўтган Бозиргон,

Армон бирлан ўтган оғам.

Онанг йўқ афғон айласа,
Боланг йўқ ғамхўрлик этса,
Отам деюб қон йиғласа,
Армон бирлан ўлган оғам.

Ман найлайин булдим хароб,
Ҳеч ким келмас ҳолим сўраб,
Юрак-бағрим бўлди кабоб,
Ҳасрат бирлан ўлган оғам.

Ойсултон қолди зор йиғлаб,
Кетдинг юрагимни доғлаб,
Молу дунё қолди ёйроб,
Мулки вайрон бўлғон оғам.

Алқисса Ойсултон паризод буларни қалъаға киргизиб, бир неча кун иззатикром, ҳар қайсига шоҳона сарпой бериб узотиб юборди. Булар Омон-эсон ютига бориб фароғатда бўлдилар.

Эмди сўзни бул ёндин эшитмак керак. Аммо кунлардин бир кун Бозиргоннинг бир йигити келиб айди: «Эй паризод, бизлар сендин қўрқуб айтмадук. Бозиргон оғанг Чамлибелина бориб, Гўрўғли бирла оға-ини бўлиб, қайтиб келурда, Гўрўғли қайтадин олдиға чиқиб, Бозиргонни Дарбандда ўқ бирла ўлдирди. Бизлар қай замонгача чидармиз,:-деди. Эрса паризод бу сўзни эшитиб, зор-зор йиғлаб, Тоймасбек деган бир маҳрамин ёниға чақириб, ман эмди Чамлибела кетурман, деб бир жавоб айди:

Тоймосбегим бўлғил, манинг сардорим,
Бошла, мани қондоримнинг юртина.
Ташламишам бугун номусу орим,
Бошла, мани қондоримнинг юртина

Бисмилло деб бугун Фирот минали,
Неча доғу даралардин гечали,
Суюн бирла, ол шаробин ичали,
Бошла, мани қондоримни юртина.

Ўқ отилур соғу сўлдин, қалъадин,
Мани бошла, Дарбанд бирла дарадин,
Эмди қайтмам хони бирла тўрадин,
Бошла, мани қондоримни юртина

Саваш қурсам улуғ майдони бирлан,
Сурсам савдо сари, карвони бирлан,
Чамлибелнинг ўшал хунхор бирлан,
Бошла, мани қондоримни юртина.

Ойсултон дер, бугун кечдим саримдин,
Уларнинг йўлина қайтмон ўлумдин,
Оғам учун қонлар оқар кўзимдин,
Бошла мани қондоримнинг юртина.

Алқисса Тоймосбек аиди: «Эй паризод сан борғонинг бирла Гўрўғлидин оғангни қонин ола билмассан. Ман бормасман. Ихтиёр ўзингда» дегач, паризод аиди: Шул Гўрўғлибек юртин асир қилиб, оғамнинг қонин олсам олайин ва илло ман ҳам оғам ўлган ерда ўлайин деб, танҳо ўзи қиротин эгарлаб, зартанг, забартанг, тортиб, яроғларин ўзига ҳамойл қилуб, отланиб равона бўлди. Бир неча кунлар йўл юриб, кунлардин бир кун Чамлибелни бир қироғидин дохил бўлиб борур эрди. Иттифоқо шул чўлда Гўрўғлибек ҳам ов-овлаб юурур эрди. Гўрўғли қараса, кун чиқар тарафдин бир шеримард навжувон йигит кела туур .Мунаввар чехрасидин оламни равshan қилурлик . Гўрўғли муни қўргач, баданига ларза тушиб, ранги заъфарондек сарғайиб, қўрқонидин ўнггина чиқиб салом берди. Анда паризод Гўрўғлибекка қараб бир сўз аиди:

Арзим эшиш, султон йигит,
Қондоримни билурмисан?
Қаршим олиб тўрғон йигит
Гўрўғлини билурмисан?

Ёнғон чироғим ўчирган,
Давлат қушимни қочирган,
Ёлғиз оғамни ўлдирган,
Қондоримни билурмисан?

Саваш майдонина кирсам,
Ганимдин ўчимни олсам,
Ўлдирсам, ё ўзим ўлсам
Гўрўғлидин билурмисан?

Ойсултондур манинг отим.
Бордур Гўрўғлида додим,
Ўлдирсам совимас ўтим,
Қондоримни билурмисан?

Алқисса андин сўнг Ойсултон аиди: «Гўрўғлини билурмисан? Бул-маҳалда қайси ерда?» дегач, Гўрўғли аиди: Бале билурман, манинг отима Равшанбек дерлар. Ман шул маҳалланинг ҳокими бўлурман. Аммо Гўрўғибек бир неча кун бўлди Чаповулға кетди.» Анда паризод аиди: «қачон келур? «Анда Гўрўғли аиди: «Бир ой, қирқ кунча келур.» Анда паризод бошин ошоқ солиб, ҳайрон бўлиб тураберди.

Анда Гўрўғли аиди: «Эй йигит менинг бирла кураш тутғил, Мани йиқсанг албатта Гўрўғлини йиқарсан. Манинг кучим Гўрўғли бирлан баробар дегач, паризод ажаб бўлур деб, Қиротдин ўзини ташлаб, билакларин чизғаб, иккиси олишдилар ва лекин паризод Гўрўғлини белидин маҳкам тутиб, қўтариб бошидин

уч маротаба айлантуриб, ерга андоғ урдиким, Гүрӯғли тушган ерида нақш боғлаб, кўз очолмай ёта берди. Анда паризод айди: «Яна тутормусан? ўзим ўлик ё тирикман, билмасман яна тутсам минг жонимдин бирон омон қўймайсан.» деди. Анда паризод айди: Турғил, андоғ бўлса манго Бозиргон оғамнинг мозорин кўрсатгил,» деди. Анда Гүрӯғли ётғон еридин туриб паризоднинг олдига тушиб борур эрди. Узоқдин бир олтин гумбаз, бошинда туғ тикилган покиза жой кўринди. Анда Гүрӯғли айди: «Паризод, ушбу қўринган жой оғангнинг мозори турур», дегач, Ойсултон сиё зулфларин олдина солиб, оғасин мотамин тутиб, зорзор йифлаб бир сўз айди:

Ёмон мусибатлар тушди бошима,
Оғам туфроқ бўлон жоя етушдим.
Гоғил эрдим бугун келдим қошинга,
Оғам туфроқ бўлон жоя етушдим.

Сан кетгали кечакундуз қулмадим,
Қизил қона бўёлғонинг кўрмадим,
Бошинга на жафо тушди билмадим,
Армон бирлан ўлган жоя етушдим.

Аввал менинг тавалломни олмадинг,
Зори гирёнима қулоқ солмадинг,
Бу дунёда зурёд юзин кўрмадинг,
Рухинг гадо бўлғон жоя етушдим.

Шаҳид мозор бўлиб қолдинг чўлларда,
Кўзим ёши мангзар бўлди селлара,
Боди хазон етиб ғунча гуллара,
Очилимайин сўлғон жоя етишдим.

Сигиндим ман санга каъба худойи,
Беҳишт турур шаҳид ўлганинг жойи,
Имом Ҳусайн бўлур анинг ҳамроҳи,
Оғам туфроғ бўлғон жоя етишдим.

Султон қиз айтадур бевафо дунё,
Қани сенга келган Искандар, Доро?
Ман ҳам айтдим ло илоҳо илолло,
Шаҳид бўлуб ўлган жоя етишдим.

Алқисса, паризод отдин тушиб гумбазга кириб Бозиргоннинг боши учida ўлтируб, қуръон ўқиб, арвоҳина баҳш қилди. Андин сўнг паризод оғасин мозорин кўриб, қўнгли бузулиб зор-зор йифлаб бир сўз айди:

Ёвуз кун тушди бошима,
Ёд этарман оғам сани.
Жайҳун дарё кўз ёшима,

Ёд этарман оғам сани,

Ғаним маст бўлиб газилди,
Билманам на иш ёзилди,
Худо ҳоҳлагани бўлади.
Ёд этарман оғам сани.

Зор йиғласам ишим битмас,
Ҳеч ким насиҳатим тутмас,
Ман бир ночор кучим етмас,
Ёд этарман оғам сани.

Ойсултонни ҳайрон этган,
Кўзларимни гирён этган,
Шариат йўлини тутган,
Ёд этарман оғам сани.

Алқисса, андин сўнг паризод аиди: «Эй Равшанбек, бу гумбаз ва бу қориҳоналарни ким бино қилдирди?» Анда Равшанбек аиди: «Гўрўғли бино қилдирди,» бу қориларнинг хўрагин ҳам Гўрўғли берур,» деди. Анда паризод аиди: «Мунча ишларни қилиб, не учун менинг оғамни ўлдирди,» деб зор-зор йиғлаб, Равшанбекка қараб бир жавоб айтур эрди:

Айб этмагил ман бир ёлғиз ночорам,
Сабаб надур ёлғиз оғам ўлдурди?
Анинг учун сийналарим афғонам,
Сабаб надур ёлғиз оғам ўлдирди?

Анинг учун ман этурман фарёди,
Ёлғиз йигит бўлса қўмилур оди,
Изинда қолмади анинг зурёди,
Сабаб надур ёлғиз оғам ўлдирди?

Барзанги ёғим бор, қочар ерим йўқ,
Учай десам қанотим йўқ, парим йўқ,
Оғам деб йиғласам асрак наrim йўқ,
Сабаб надур ёлғиз оғам ўлдирди?

Бепоён дунёсан иним- оғам йўқ,
Ҳақ йўлида ўлсанг зарра армон йўқ,
Ойсултон дер ҳақдин ғайри фаном йўқ
Сабаб надур ёлғиз оғам ўлдирди?

Алқисса, андин сўнг юраклари пора-пора бўлиб, зор-зор йиғлаб аиди: «Эй паризодим, шул айтғон, юзи қаро, шарманда бўлғон Гўрўғли деган ман туурман, ина қилич, ҳоҳла оғангни қонин олғил, ҳоҳла гуноҳимни ўтгил, деб зор-зор йиғлаб, бир варсоқи айтур эрди:

Ойсултон эшит арзимни,
Қондор Гүрүғли ман бўлдим.
Тўкмишам ноҳақ қонини,
Номард Гүрүғли ман бўлдим.

Чамлибелдин от қочирдим,
Беклара шароб ичирдим,
Етти филдин ўқ кечурдум,
Ғаним Гүрүғли ман бўлдим.

Арзиумнинг йўлин тўсдим,
Саҳарлар ел бўлиб эсдим,
Кампир бадбаҳтдадур қастим,
Душман Гүрүғли ман бўлдим.

Билмадим эр йигит қадрини,
Жонима чекдим жабрини,
Бовар этмадим сўзини,
Мункир Гүрүғли ман бўлдим.

Шум фалак илгидин омон,
Айланмайин кечар даврон,
Санго бўлди охир замон,
Қондор Гүрүғли ман бўлдим

Алқисса, андин сўнг Ойсултон бечора зор-зор йиғлаб айди: «Эй оға, сан шул

Гүрүғли бўлсанг ман санго оғам қонин ўтдим. Эмди сан манинг қиёматлик дўғоним бўлғил», деб, зор-зор йиғлаб эрди. Анда Гүрүғлининг ҳам кўнгли бузилиб паризода қараб тасалли хавотир бериб бир жавоб айди:

Курбонинг бўлайин гул юзли жонон,
Сан йиғлама, санинг оғанг бўлайин.
Манинг бу жонима кўб қўюб армон,
Сан йиғлама, санинг оғанг бўлайн.

Дали дарё каби дошдим, санг бўлдим,
Сатранж ўйнаб арват бирлан данг бўлдим,
Ўлим ҳақ буйруғи, сабаб ман бўлдим.
Сан йиғлама, санинг оғанг бўлайн .

Ўлимнинг дардина топилмас дармон,
Нафс йўлина кирдим, оздурди шайтон,
Билмайин ўлдирдим, этдим пушаймон,
Сан йиғлама, санинг оғанг бўлайн.

Шарт устинда Бозиргонни ўлдирдим,
Пушмон этиб, кўзим ёша тўлдирдим,
Олтин туғлар тикиб, гумбаз солдирдим,
Сан йиглама, санинг оғанг бўлайин.

Гўрўғли дер, олғил, ширин жоними,
Ерга оқизмагил, қатра қоними,
Оллодин тилайин нур имонимни,
Сан йиглама, санинг оғанг бўлайин.

Алқисса, андин сўнг паризод Гўрўғли бирла қиёматлик оға-ини бўлуб, шу ерда шу охшом Бозиргон оғасини қабрина ёстониб ётди. Ногоҳ сахар вақти чоғи Бозиргон паризоднинг тушина кириб, бир неча панд-насиҳат бериб, кўздин ғойиб бўлди. Паризод уйқудин уйғониб, Гўрўғлибек оғасина кўрган тушини баён этиб, зор-зор йиглаб бир варсоқи айди:

Тушимда қурилмиш бул тўққиз фалак,
Кўзима бир замин-замон кўрунди.
Паримудир ё тушмудир ё малак,
Олдимда бир моҳи тобон кўринди.

Тўрт заиф қилдилар манго марҳабо,
Бири Анбар она, бириси Ҳовва,
Биби Ҳожар билан Фотима Зухро,
Кўзима ушбу тўрт жонон кўринди.

Қорним ёриб пок қилдилар мани,
Кўзима кўринди сарви гулшани,
Ўргатдилар манго суръа ақрани,
Пайғамбара этган қуръон кўринди.

Жам бўлиб келдилар бир неча ёрон,
Алар хатм айлаган суръаи қуръон,
Абубакрми, Умар, Сиддику Усмон,
Ул ҳазрати Шоҳимардон кўринди.

Сўнгра келди қора тўнли бир киши,
Ҳасрат бирлан ўтиб ҳам ёзу қиши,
Осий уммат учун оқиб кўз ёши,
Пайғамбари охир замон кўринди.

Йигитлар ичинда гулдек очилған,
Қўлларинда жому шароб ичилған,
Бошинда беҳиштнинг тожи санчилған,
Манинг оғам ул Бозиргон кўринди.

Оғам манга йиғлаб қилди насиҳат,
Дини Мұхаммадға қилма ҳақорат,
Бажо айлаб ман ҳам фарз ила суннат,
Жасадимда нури имон қўринди.

Султон қиз бу неча бўлди мусулмон,
Ҳақ билиб, Расула келтирди имон,
Манго кўб йиғлади оғам Бозиргон,
Бу дунёнинг сўнги вайрон қўринди.

Алқисса андин сўнг Ойсултон бу жавобни айтиб оҳи сар аз дили пурдардидин чекди. Анда Гўрўғли айди: “Эй синглим, не учун оҳ чекарсан?” Анда паризод айди: «Эй Гўрўғли оға, ман неча кундин бери бу вилоятларда юрибман. Манинг барзанги ёғим бор. Вилоятларимни бузиб, ўғил ўлжа, қиз есир қилиб, кетгандур. Аммо сан манго ҳақиқат кўмак берурсан, деди. Анда Гўрўғлибек ажаб бўлур деб, қўлиға тилло созин олиб, Олибек, Болибек, Сорсангсар, Сафар кўса, қирқ йигитин олдина чақириб бир сўз деди:

Мундин борсак Сеистона,
Қирқ бир кунлик йўли бордур,
Ғўч йигитлар ғайрат этинг,
Ўн бир кунлик чўли бордир.

Суринг бедовни мастона,
Сигининг шоҳимардона,
Етиб борсак Сеистона,
Қирқ минг уйли эли бордур.

Ҳамма бандаси оллонинг,
Орин олинг Ойсултоннинг,
Ҳинду шоҳи Қораҳонинг,
Билмас на хаёли бордур.

Гўрўғли дер ғофил ётманг,
Номардлик куйина кетманг,
Ғўч йигитсиз ҳорос этманг,
Хазрат Али пирим бордур.

Алқисса, андин сўнг Ойсултонни олиб йигитлари бирла отланиб, равон бўлдилар . Бир неча манзил юриб Сеистон шахриға етдилар. Бир дапа устинан чиқиб қарасалар, икки қаро нимарса қўринди. Яқин келиб кўрсалар, икки одам қўй боқиб юрибдилар. Анда паризод алардин шаҳарнинг хабарин сўрди. Анда алар айдилар: « Ойсултон, сан кетгали юрт ҳароб бўлди. Не учунким, сан кетдинг, Қораҳон йиғин чекиб келиб уруш қилиб, кўб одамларни ўлдириб, ўғил ўлжа, қиз есир қилди. Яна паризод келса, қайтиб келиб паризодни ўз никоҳима олурман, деб кетди, дедилар. Анда Ойсултоннинг ранги заъфарондек сарғайиб, зор-зор йиғлаб ; фалакдин шиква этиб бир сўз айди:

Оға беклар эшитинглар зоримни,

Жонима тоза ўт тушди найлайин.
Эмди ҳисоб этман йўқу боримни,
Ўлкаларим вайрон бўлди найлайин.

Оғам деб етушган қайғу ғам бўлди,
Неча-кундуз йиглаб кўзим нам бўлди,
Куя-куя юрак бағрим қон бўлди.
Куюб эмди адо бўлдим найлайин.

Бу дунёда яхши-ёмон қолмади,
Орзу этиб, кунглидагин этмади,
Ойсултон дер, манда тоқат қолмади,
Хазон урди тоза гулим найлайин.

Алқисса андин сўнг Гўрўғли паризода қўнгил бериб, йигитларин таъриф этиб бир жавоб айди:

Табласинда араб отли боғлининг,
Кўнгли онинг қайнаб-қайнаб жўш бўлур.
Донг елинда чашми фаттон эллари,
Араб отга тўфон бўлса ел бўлур.

Узоқ йўллар тушса бедов ўнгина,
Муханнаслар қўрқув берар бегина,
Қайғу келмас ғўч йигитнинг сарина,
Яроғи, қалқони вафодор ўлур.

Мард йигитлар гурух-гурух ўқранур,
Мардларнинг остинда бедов ингранур,
Мардларнинг катифинда қалқон дўланур,
Яроғи найзаси, қилич бор бўлур.

Муханнаслар ҳаргиз уруша бормас
Уруша борғонда ҳеч нима қилмас,
Мард йигитлар ҳақдин ўзгани билмас,
Номардлара ажал ўти йўл бўлур.

Ғўч йигитлар араб отни майдонда,
Оллоға сиғиниб зори қилонда,
Пирим Шоҳимардон ҳиммат беранда,
Каллалар кесилар, қонлар сел бўлур.

Алқисса, андин сўнг қирқ йигитлари бирла бориб, Сеистон шаҳрина кирдилар. Эрса Қораҳон ҳам йиғин чекиб, сурнай, карнай, нақара қоқтуриб, бул ҳам доҳил бўлиб, замин-замонни бир қилиб келиб Сеистон дарвозасининг олдиға тушди. Анда Ойсултон мунча лашкардин кўриб, ваҳми ғолиб бўлуб, айди: «Эй Гўрўғли оға, эмди мунга на жавоб берурсан?»-деди. Анда Гўрўғли айди: «Эй синглим ғам емагил, саройни ораста қилиб, мани саройнинг бир

кунжида қўйғил, Корахон сенинг ёнингга келиб, даҳл этмакчи бўлур, анда мандин тамошани кўрғил,» -деди. Андин сўнг Гўрўғлибек қирқ йигитин дарвозада қўюб, андин ошхонада қирқ косани шаробға тўлдуриб қўюб, Гўрўғли қиличин ёниға олиб, саройни бир кунжида пинҳон бўлуб ётди.

Аммо Корахон ҳам қирқ йигити бирла қўшиндин чиқиб, намозшом вақтида қалъага юриш қилди. Анда Гўрўғлининг йигитлари қўрқуб бири сомонхонага, бири хоразхонага, бири сеисхонага кириб, ҳар қайси бир ерда пинҳон бўлдилар. Аммо Корахон қирқ йигитин ошхонада қўюб танҳо ўзи Ойсултоннинг саройиға юриш қилди. Бориб кўрса паризод ўзиға андоғ-оро бериб, товусдек жилва қилиб кўрганларнинг ақлин зойил, ноз-карашма бирла ўлтурубдур. Корахон ани кўриб аиди: «Эй паризод устинга етти маротаба йифин тортиб келдим, мани босқин қилиб юбардинг. Эмди сани ўз никоҳима олурман, на жавоб дерсан?» Анда паризод аиди? «То оғам йили тўлмаса, ман эрга бормасман,» деди. Анда Корахон аиди: «Сани бу сўз бирла қўймасман, тўшак солғил, ётармиз»-деди. Анда паризод аиди: «Андоғ бўлса худони тақдири бирла бўлур, аммо аввал сан ўзингни пок этиб келгил, сўнgra санинг бирла бўлайин?-деди. Анда Корахон сичраб ериндин туруб, ажаб бўлур деб, ўн ботмон лойдин бўлғон офтобани сувға тўлдуриб, мустаҳабхонага равона бўлди. Анда паризод туриб Гўрўғлининг ёниға бориб аиди: «Эй оға, эмди ойболта бирла санинг қунингдур, йўқ эрса бу қул мани ҳароб қилур дегач, Гўрўғли ериндин сичраб туриб, қиличин олиб, югуриб Корахоннинг ёниға борди. Корахоннинг кўзи Гўрўғлиға тушгач, қўлидин ўн ботмон лойдин бўлғон офтобани айлантуриб ҳамла қилғоч, Гўрўғли бошина қалқон чекди. Анда Корахон андоғ урдиким, офтоба гард-гард бўлуб, гард-чанг осмонға чиқди. Анда Гўрўғли ҳам дарғазаб бўлуб, қиличин ғилофдин чиқаруб, айлантируб андоғ урдиким, Корахон: «Вой, мурдам, вой мардони худозада деб, қичқура-қичқура мустаҳабхонанинг ичинда жони жаҳаннам бозориға шўрпиёз, туз, шолғом, бурч сотмоқ учун кечга қолдум, деб йўргалаб кетди. Андин сўнг Гўрўғли ошхонага бориб қараса, қирқ йигит шароб ичиб, масти бўлуб, йиқилуб ётибдур. Аларни ҳам бир-бир қиличдин ўтказиб, кўнгли хуш бўлуб, Ойсултоннинг ёниға келиб, бир сўз айтур эрди:

Келинг беклар томошаға,
Бу кеча саваш устина.
Як баяқ кирдим майдона,
Қилич урдим бош устина.

Барзанги хонини йиқдим,
Қилич урдим қонин тўқдим,
Қирқ йигитдек наъра чекдим,
Саҳар вақти дош устина.

Маст бўлуб, шаробдин ичдим,
Турдим ғанима уғрашдим,
Гўрўғли дўйнмай олишдим,

Ойсултон қардош устинан.

Алқисса, андин сўнг Гўрўғлиниң йигитлари ҳар қайси бир ердин чиқиб келдилар. Алғараз ҳаммалари бир ерга жам бўлуб бу кеча маслаҳат бирла фароғатда бўлдилар. Эрта тонг бирла ҳамма еридин туриб, Қорахоннинг лашкари бирла андоғ уришдиларким, Рустам Мозандаронда, Афросиёб дарёси Нил ва Зарафшонда андоғ уруш қилғон эрмас эрдилар. Аммо Қорахоннинг бир саркардаси бор эрди, зиёда бир зўр эрди. Гўрўғли йигитларидин Тоймосбек, Сафар кўса шуларға ўхшаш ўн йигитин қўлға тушириб, банд қилдилар. Анда Гўрўғлиниң бир неча йигитлари жароҳат бирла суст бўлуб эрдилар. Гўрўғлибек йигитларига қараб, тасалли бериб, бир сўз айди:

Эриди тоғларнинг қори,
Инжилма кўнглим инжилма.
На гул қолди, на гулзори,
Инжилма кўнглим, инжилма.

На тоғ қолур, на тош қолур,
На қурт қолур, на қуш қолур,
Охир бу дунё бўш қолур,
Инжилма кўнглим, инжилма.

Ғўч йигитлар шароб ичар,
Муханнас ўлимдин қочар,
Майдона мардлар қон сочар.
Инжилма кўнглим, инжилма.

Гўрўғли нега ночорсан,
Нечун ўлимдин қочарсан,
Охир қаро ер қучарсан,
Инжилма кўнглим, инжилма.

Алқисса андин сўнг Гўрўғли эрта сахар туриб, тоза таҳорат қилиб, йигитлара қараб, зор-зор йиғлаб бир сўз деди:

Ғўч йигитлар не маслаҳат,
Бугун уруш ёмон бўлди.
Ўн саккиз минг лашкар келди.
Қутилмоқлик гумон бўлди.

Етиб бўлмас, Чамлибела,
Дуч бўлдим барзангি била,
Ўн йигитим тушди қўла,
Беобрўлиқ нишон бўлди.

Майдона кирганда мастам,
Ғаним кўрсам забардастам,
Тоймосбегим бале Рустам,

Құли боғли ҳайрон бўлди.

Барчани ҳақдур ёротғон,
Қайтмон хон бирла тўрадан,
Тўп отилиб кўх қорадан,
Тоғ йиқилиб, вайрон бўлди.

Ғўч йигитлар обрўй топар.
Кими санчиб, кими йиқар,
Гўрўғли дўнмайин чопар,
Беклар охир замон бўлди.

Алқисса, Гўрўғлибек бир-бирларин ёд этиб химмат истеъонад тилаб, йигитлари бирла олло деб от қўйдилар. Қораҳонинг туғчи саркардасин тиғдин ўткариб, икки лашкар аролашиб андоғ жанг мағлуба бўлди. Одам ўлугидин от юрмақдин ожиз келиб, коғирлар босқи бўлиб, ал омон деб қичқириша бердилар. Андин сўнг Гўрўғли йигитларин банддин халос этиб, Ойсултоннинг ёнига келиб, кўнгли жўш уриб, йигитларига қараб бир варсақи айтур эрди:

Эй ёронлар кетганимда,
Дўстлар кўнгил шоди керак,
Қўл босилиб ёмон кунда,
Йигитлара обрўй керак.

Ўн кун уруш бўлди ёмон,
Занги чақирди ал омон!
Шул кун бўлди охир замон.
Пирлардин каромат керак.

Ғўчкоқ майдона кирганда,
Бедов салкиб ўқ уронда,
Дўниб-дўниб от солонда,
Санго шунда обрўй керак.

Ғанима қарши дурмоқа,
Душманларни йўқ қилмоқа,
Коғир элини қирмоқа,
Бахром отлик арслон керак.

Алқисса, андин сўнг Ойсултон аиди: «Эй Гўрўғли оға, эмди Сеистона қайтали»-деди. Анда Гўрўғли қўлина созини олиб, йигитлара қараб бир сўз аиди:
Эй ёронлар мусулмонлар,
Замон истар кўнглим манинг.
Ёлғончи, фоний дунёда
Обрўй истар кўнглим манинг.

Бу фонийға галан гечар,
Мард бўлон дин йўлин очар,

Ўзим ўлсам юртим кўчар,
Зурёд истар кўнглим манинг

Ғўч йигит майдона кирса ,
Ғанима қарши юруса,
Саваш куни тўфон турса,
Замон истар кўнглим манинг.

Гўрўғли оллоға бандা,
Қувонур ғаним, кўранда,
Қазом етиб тез ўланда,
Имон истар кўнглим манинг.

Алқисса, андин сўнг ҳаммалари шул ердин қайтиб, Сеистон қалъасиға бориб кирдилар, бир неча кун шодлик қилдилар. Анда Ойсултон аиди: «Эй Гўрўғли, эмди мани қирқ йигитнинг бириға бергил,»-деди. Гўрўғли аиди: «Қирқ йигитим бор, тўрт косадорим, қайсини ҳоҳларсан?» Анда паризод Авазхонни қабул қилди. Алғараз уч кун тўй- томоша этиб, паризодни Авазхонға никоҳ қилиб бердилар. Иккилари айш-ишратга машғул бўла бердилар. Бир неча кун ўтиб, Ойсултоннинг ёдига Бозиргон оғаси тушиб оҳ чекди. Шул вақтда Гўрўғли ҳам чаҳор доғли Чамлибела қайтмоқчи бўлиб, бекларга қараб бир неча ердин тимсол келтириб жавоб аиди:

Ғўч йигитлар суринг даврон,
Жойларингиз мубоҳ бўлсин.
Зарафшони кўшки айвон,
Жойларингиз мубоҳ бўлсан.

Тамом асбобинг шай этдим,
Ганиминг қирдим жой этдим,
Уч кеча- кундуз тўй этдим,
Тўйларингиз мубоҳ юўлсин.

Ўлгандур оғанг Бозиргон,
Анинг учун чекдим афғон,
Бу дунёнинг сўнги вайрон,
Анга иймон ҳамроҳ бўлсин.

Мушкилинг айладим осон,
Бу сўзни айладим достон,
Гул очилиб, боғу бўстон,
Кўнглинг бейик ҳаво бўлсин.

Гўрўғли дер, асил зодим,
Ўлгунча йитмасин одим,
Қолмади манинг зурёдим,

Бадастгирим худо бўлсин.

Алқисса, андин сўнг Гўрўғли қирқ йигити бирла отланиб, бир неча манзил мароқил тай қилиб, соғ-саломат ўз юртлари чаҳор доғли Чамлибела келиб, ўз саройлариға тушиб муродига етдилар. Қирқ йигит ҳам қавми акробаларни кўриб муродига етушдилар.

Илоҳо жумла уммати Муҳаммад

Алайҳиссалом васалламни ўзинг муродига еткургайсан. Омин ва раббил оламин. Тамматул китоб. 1340 йил хижрий 1920 йил мелодий.

ХИРМОНДАЛИ

(китобий вариант)

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, Рум шахринда Арслонбойнинг бир қизи бор эрди. Одига Хирмондали дер эрдилар. Шоирликда ва полвонликда тенги йўқ эрди. Ул бир куни жар қилдурдиким, ким мени шоирликда енгса ва кураш тутиб йиқса, шул кишига борурман, деди.

Алқисса иқлиmlардин уч юз шоир, уч юз полвон келди. Хирмондалининг олдида ҳеч бири сўз сўзлай олмадилар. Хирмондали аларнинг ҳаммасини ўлтириди. Бир куни Хирмондали ғамгин бўлиб ўлтуриб эрди, бир канизи бир қарри кампирни олиб келди. Айдики, эй, бибижон бу кампир кўб қуррандоз эркан, эй момо бир қурра ташлаб кўринг, шояд бибига бир киши топилғай, деди.

Момо дарҳол қурра ташлаб айдики, чаҳор доғли Чамлибелда Гўрўғли деган ўғлондин ўзга киши тушмади, деди. Анда қиз айди: ани келтиурмисиз, деди. Анда момо айди, биз келтиурмиз, деди. Шул вақтда Хирмондали момога уч юз тилло берди. Анда момо кетарман бўлиб, отға минди. Анда Хирмондали момога караб бир сўз айди:

Чамлибелда Гўрўғлиға,
Борҳо кампиржон хабар бер.
Ўзи бўлғон мард ўғлиға,
Борҳо, кампиржон хабар бер.

Тилагингни берсин олло,
Эътиқодим шулдур волло,
Санго бердим уч юз тилло,
Борҳо, кампиржон хабар бер.

Бир нечани йўлин тўсдим,
Ниччаларни дорға осдим,
Ниччани калласин кесдим,
Борҳо, кампиржон хабар бер.

Рум шахри бирлан Чамлибел,
Ораси олтмиш кунлик йўл,
Кўп юрмагил, сен бемахал,
Турҳо, кампиржон хабар бер.

Хурмондали дерлар биза,
Она ёшинг етсин юза,
Эмди ростин айтдим сиза,
Юрҳо, кампиржон хабар бер.

Аммо ондин сўнг момо қиз бирлан аллаёрлашиб, Чамлибелга қараб кета берди. Бир неча кун йўл юриб, Чамлибелга борди. Кўрдики, Гўрўғли ўлтиур эрди.

Гўрўғли момони кўриб отини тутди, момога отдин тушгил, деди. Момо Гўрўғлига айди, ман отдин тушмайман, деди. Манга бир одамнинг айтғон омонат сўзи бор, анинг учун отдин тушмайман, деди. Они ман сизга айтайин деб момо Гўрўғлига қараб бир сўз айди:

Рум шахринда бир қиз сизни,
Гўрўғлибек келсин деди.
Арзи ҳолин айтиб биза,
Келиб мани олсин, деди.

Каломуллода хатлари,
Таблада бедов отлари,
Ўзи келиб йигитлари,
Таъзим бирлан турсин, деди.

Юргани ҳақнинг йўлидур,
Отимиз Хирмондалидур,
Пиримиз ҳазрати Алидур,
Али дастгир бўлсин, деди.

Фирот миниб тоғдин ошсин,
Тўлиб дарё каби тошсин,
Хирмондали қизни кучсин,
Бир армонсиз бўлсин, деди.

Кампиржона имон берсин,
Кулли кофир дина кирсин,
Келиб иззатимни кўрсин,
Бир армонсиз бўлсин деди.

Аммо Гўрўғли момодин бу сўзни эшитиб, момога юз тилло, бош-оёқ сарпой бериб, паризоднинг ёнига борди. Паризод айди, эй Гўрўғли, на хабар бор деди. Анда Гўрўғли қўлина созини олиб, паризодга қараб бир сўз айди:

Курбонинг бўлайин гул юзли ёрим,
Манго бир нозлидин хабар келибдур.
Оллоға сифиндим эшитгил зорим,
Биза бир нозлидин хабар келибдур.

Кўзлари жаллоддир, қоши камони,
Они қўрганларнинг йўқдур армони,
Уч юз олтмиш қизнинг хони-султони,
Биза бир нозлидин хабар келибдур.

Ғўч йигит омади келур илгордин,
Бир мадад олурман ҳазрат Алидин,
Арслонбойнинг қизи Хирмондалидин,
Биза бир нозлидин хабар келибдур.

Рум шахринда онинг каби жонон йўқ,
Мен кетарман кетмасима гумон йўқ,
Бу элларда яхшилик бор ёмон йўқ,
Биза бир нозлидин хабар келибдур.

Хабар келгандин сўнг кетмасам бўлмас,
Муборак жамолин кўрмасам бўлмас,
Нозик ниҳолидин қучмасам бўлмас,
Биза бир нозлидин хабар келибдур.

Мундин кетсам олтмиш кунлик йўли бор,
Оқ юзинда қўша-қўша холи бор,
Қучмофима ажиб нозик бели бор,
Биза бир нозлидин хабар келибдур.

Гўрўғлибек мунда келсин дейибдур,
Уч юз олтмиш калла кесиб қўйибдур,
Айтишибам мени енгсин дейибдур,
Биза бир нозлидин хабар келибдур.

Аммо бу сўздин сўнг паризод айди, Эй Гўрўғлибек, ҳали кетма, қирқ кун менинг ёнимда бўлғил. Бўстон шахринда ошиқ Ойдин пирдин рухсат олиб кет, бўлмаса ишинг касод турур, деди. Анда Гўрўғлибек паризоднинг сўзига қулок солмай ташқарига чиқиб Ғиротни миниб кетарман бўлиб турғонда паризод ҳарамхонадин чиқиб Ғиротнинг жиловидинда туриб, қўлина созини олиб Гўрўғлибекка қараб бир сўз айди:

Ҳаромчилиқ ғўч йигита ярашмас,
Олсанг насиҳатим кетма, Гўрўғли.
Қонхўр қиздур аҳволинга қара羞mas,
Олсанг насиҳатим кетма, Гўрўғли.

Хабар келиб Арслонбойнинг қизидин,
Мундин кетма шул момонинг изидин,
Борибон йиқилсанг кўргил ўзингдин,

Зинҳор насиҳатим олғил, Гүрӯғли.

Уч юз олтмиш бари ошиқ келандур,
Айтишиб, енгилиб бари ўландур,
Яхши-ёмон оди санго қоландур,
Булдир насиҳатим кетма, Гүрӯғли.

Бу йўлларда ёринг келмас ёнинга,
Раҳмим келур сенинг шириң жонинга,
Босиб ўлтирурлар қолур қонинга,
Олсанг насиҳатим кетма, Гүрӯғли.

Оға Юнус кетма дейиб зор айлар,
Харомчилик ғўч йигитни хор айлар,
Мундин борсанг кенг жаҳонни тор айлар,
Олсанг насиҳатим кетма Гүрӯғли.

Алқисса Гүрӯғли бу сўзга қулоқ солмай Чамлибелдин Рум шахриға қараб йўл олди. Булар бул ёндин борсалар ул қизнинг минг сурув қўйи бор эрди. Ҳар қуни келиб қўйға сув чакканида икки юз-уч юз қўйни қондирур эрди. Бугун ҳам уйдин қуий бошиғача пояндоз тўшатиб қўйларни сугорур эрди.

Гүрӯғлибек бу ҳолға қараб турур эрди. Ногоҳ қизнинг нигоҳи Гүрӯғлибекға тушиб, канизига буюрдиким, бул йигитга бир коса шароб бергил, деди. Дарҳол каниз бир коса шаробни тўлдириб, Гүрӯғлибекға берди. Гүрӯғлибек пиёлаға қўлин узатиб, канизга қараб бир сўз аиди:

Гүрӯғли: Сув бўйида турған гўзал,
Нозлим, бир сув бер, ичали.
Тархиноли қўлларингдин,
Нозлим, бир сув бер, ичали.

-Чашма бошида хайр бўлмас,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.
Бир келган киши шер бўлмас,
Туш, ўзинг сувдин ичагўр.

-Эмди ман дарбанд сақладим,
Йўлинга ўзим чоқладим,
Бир паризодни йўқладим,
Нозлим, бир сув бер ичали.

-Сувимни барманам ёта,
Сенингдек кўпдир дунёда,
-Аслинг сени ҳаромзода,
Туш, ўзинг сувдин ичагўр.

-Ўжа тоғдин оша билмам,

Ошиқ кўрсам дузо билмам,
Ман хастаман англай билмам,
Нозлим, бир сув бер, ичали.

-Ошиқ бўлған кандин ўтар
Ёрнинг ширин лабин тотар,
Хасталар уйинда ётар,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.

-Узун-узун ўвбонгиза,
Меҳмон бўлсанг ўрдам йўқдур,
Кул бўлайин бобонгиза,
Нозлим, бир сув бер, ичали.

-Узун-узун ўвбам йўқдур,
Меҳмон бўлсанг ўрдам йўқдур,
Мен етимман, бобом йўқдур,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.

-Гўрўғли келди мастона,
Ичам сувдин қона – қона,
Айланиб этма баҳона,
Нозлим, бир сув бер ичали.

Биза Хирмондали дерлар,
Гўштингни хомлай еярлар,
Икки қўзингни ўярлар,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.

Аммо бу сўздин сўнг қиз қайтиб, уйига равона бўлди. Гўрўғлибек қизнинг изидин етиб қўл узатар бўлди. Қизнинг қаҳри келиб, Гўрўғлининг ёқасидин тутиб бошидин айлантириб ерда қўйди. Сийнасига миниб томоғифа пичоқ қўйиб ўлтирур бўлди. Анда Гўрўғлибек Чамлибелдин келганига пушаймон бўлиб бир сўз айди:

Ўжа тоғларнинг бошинда,
Намли-намли қор кўринди.
Манинг бу дали кўнглима,
Хумор кўзли ёр кўринди.

Кўрмадим ёрнинг кантини,
Сурмадим лабинг қантини,
Оч гўзал, кўксинг бантини,
Курилмиш бозор кўринди.

Беклар адашдим йўлимдин,
Кечдим дунёнинг молидин,

Амсам чашми зулолингдин,
Кўзлари хуммор кўринди.

Дали кўнглим тоғдин оша,
Бориб бир ёра чўлоша,
Оқ кўксингда қўша-қўша,
Олма бирла нор кўринди.

Гўрўғли дер аъзам-баъзам,
Жафою жабринга дузам,
Фоний дунёда ман кезам,
Дунё кўза тор кўринди.

Алқисса бу сўздин сўнг Гўрўғлибекға қиз айди: Эй Гўрўғли, ётғон ерингда мани таъриф қилсанг турғизайин бўлмаса бошингдин умид этма, деди. Анда Гўрўғлибек ётғон еринда қизни таъриф қилиб бир сўз айди:

Бир сўзим бор севар ёра,
Десам куйиб ёна-ёна,
Ёр лабингдин бир бўса бер,
Амсам шимиб қона-қона.

Ўн тўрт кечалик ой каби,
Оту яроғи шай каби,
Хусни давлатли бой каби,
Кезам ҳар ёна- ҳар ёна.

Сийнам узра кўпдир ўтим,
Худоға етишди додим,
Тур, ерингдин паризодим,
Борди қизиқли дўкона.

Ошиқ бўлиб ҳаддин ошди,
Келиб савдоға чўлошди,
Бир бармоғим ёндин-пищди,
Кетди дарёи уммона.

Баён этсам асли зотим,
Изимда йўқдур зурёдим,
Тур, ерингдин паризодим,
Арз этарман дона-дона.

Мундин Чамлибела кетсам,
Бир пари этагин тутсам,
Гўрўғли ёстаниб ётсам,
Шугун бир ёра мастона.

Алқисса андин сўнг қиз ани ериндин турғазиб, бош-оёқ сарпой берур

бўлди. Анда Гўрўғли айди: бизга ҳар ён юзингдин бир жуфт бўса бергил, деди. Анда Хирмондали сан манинг назаримда бу сўзни айтурсан, ҳар вақт мани бир кишига борди деб эшитсанг, бир охшом манинг изимдин борсанг, сенга сийнам устинда жой берурман, деди. Андин сўнг Гўрўғли бир неча кун йўл юриб, Чамлибелга борди. Паризод сўради, эй, Гўрўғли на иш этиб келдинг, деди. Анда Гўрўғлибек ёлғондин мақтаниб бир сўз айди:

Мундин Рум шаҳрига бордим,
Тоғдин тоға ошиб келдим.
Ҳеч кимса қутилмас мандин,
Қанот боғлаб учиб келдим.

Бир ёр топдим Рум элидин,
Қучмишам нозик белидин,
Пиёла берди қўлидин,
Гулгун шароб ичиб келдим.

Тушдим ман ёрнинг кантина,
Ҳеч ким чидолмас ишқина,
Қўлим солдим ёр бўйнина,
Бўса олиб қучиб келдим.

Бир ёрнинг ёнина бордим,
Завқу сафосини сурдим,
Хирмондали қизни кўрдим,
Молдин-бошдин кечиб келдим.

Отин айтсам Дали Хирмон,
Ҳар бир сўзи жона дармон,
Гўрўғлида йўқдур армон,
Жаннат уйин очиб келдим.

Алқисса паризод айди, Эй Гўрўғли қочиб келдим десанг номус этармусан, ростини айтмасанг эмди, сўзни мендин эшит, деб Гўрўғлибекни босқилаб, қўлина созини олиббир сўз айди:

Илғора кетганлар ёлғон сўзламас
Оting носоқ, йигит ёроли келдинг
Дўст бўлғон дўстидин сирин аямас,
Оting носоқ дўстим ёроли келдинг.

Баланд парвоз уриб, босилиб келиб,
Дали дарё каби тўлибон тошиб,
Манманликдин бориб қиздин йиқилиб,
Оting носоқ, йигит ёроли келдинг.

Муханнаслик фўч йигитга ярашмас,
От солибон майдон узра турушмас,

Ёлғон сўзлаб келган мардга ярашмас,
Оting носоқ, йигит ёроли келдинг.

Чамлибелдин шахри Бўстон бормадинг,
Ошиқ Ойдин пирдин дуо оламадинг,
Устодинга оту сарпой бермадинг,
Оting носоқ йигит ёроли келдинг.

Ёр алидин майи гулгун ичибсан,
Они кўриб моли бошдин кечибсан,
Қутилибсан ҳийла бериб қочибсан,
Оting носоқ, йигит ёроли келдинг.

Паризод дер, айтган сўзинг этмайин,
Яхшизодаларнинг қадрин билмайин,
Паризодни сен кўзинга илмайин,
Оting носоқ, йигит ёроли келдинг.

Алқисса Гўрўғли аиди: эй парзод ман шарманда бўлдим. Эмди бу сўзни киши эшитмасин деб, қирқ кун ёнида бўлди. Қирқ биринчи куни шогирдлари бўлмиш Мехром бирлан Қамбарни олиб яна Рум шахриға қараб йўлга тушди. Бир неча кун йўл юриб, Рум шахрина етди. Қизнинг боғининг қун чиқар ёнида бир булоқнинг бошида қўш қуриб, Қамбарни боға юборди. Қамбар боға бориб бироз мева ер эрди. Ногоҳ унга қизнинг нигоҳи тушди. Бир канизга буюрди, ул ўғлонни менинг ёнимга келтиринг, деди. Канизаклари югуриб бориб тутдилар. Ул ўғлонни олиб келдилар. Қиз мундин жавоб сўради: на корасан, деди. Ўғлон аиди: Ман Ошиқман, деди. Қиз аиди: нимага ошиқсан, деди. Қиз аиди: агар ошиқ бўлсанг бир сўз айтгил, деди. Анда ўғлон хўп бўлғай деб қўлиға созини олиб бир сўз аиди:

Курбонинг бўлайин гул юзли ёрим,
Муборак жамолинг кўрмакка келдим.
Сени кўргач, кетди сабру қарорим,
Истасанг жонимни бермака келдим.

Сен парисан, ғазаб бирлан қаҳринг бор,
Ман билманам неча ерда ёринг бор,
Оқ сийнада қўша-қўша норинг бор,
Хизматингда мудом турмоқа келдим.

Бир шикаста узоқ ердин келандур,
От-овозанг олам узра тўландур,
Уч юз олтмиш ошиқ келиб ўлондур,
Алар каби жоним бермака келдим.

Кўзларинг жаллоддур қоши камони,
Сани кучганларнинг йўқдур армони,

Уч юз олтмиш қизнинг хони, султони,
Мудом хизматингда турмоқа келдим.

Мани сўрсанг келдим ажам элиндин,
Қурбон бўлам ширин-шакар сўзингдин,
Ман бир қучсам санинг нозик белингдин,
Санинг бирлан даврон сурмака келдим.

Ман бир ошиқ келдим санинг зорингдин,
Неча ошиқ ўлди ғазаб –қаҳрингдин,
Оқ кўксингда битган қўша норингдин,
Боғбон бўлиб шугун термака келдим.

Ошиқ Қамбар ошно бўлдим ўзинга
Аҳд этибман эмди қайтмам изима,
Сифиниб келибман пир устодима,
Бўстон қучоғинга кирмака келдим.

Алқисса бу сўздин сўнг қизнинг қаҳри келиб, Қамбаржонинг юзига бир шаппот урди ва қўлидин дуторни олиб синдириб ташлади, кўп урди.

Гўрўғли Меромжонға айди, сен Қамбарнинг изидин борғил, худо билсин қорнини тўйдириб қайси жойда ухлаб қолди, деди. Меромжон дарҳол боғга кирди, Хирмондалининг қўзи мунга ҳам тушди. Канизакларга буюрди: бу ўғлонинг йўлдоши бор эркан ани ҳам мунда олиб келинглар. Қиз мундин ҳам жавоб сўради: накорасан, деди. Меромжон айди, ошиқман, деди. Хирмондали айди: бир сўз айтғил, деди. Меромжон хуш бўлғай, деб қўлина созини олиб бир сўз айди:

Булбулим қўнса бул боға,
Юрмака йўллар дўлонур.
Қарамағил, соғдин сўла,
Термака гуллар дўланур.

Ҳақ берган шаробин ичсам,
Мавлон қанот берса учсам,
Гаҳо ўпсам гаҳо қучсам,
Қучмоқа беллар дўланур.

Қурбонам қаро кўзингдин,
Шакардан ширин сўзингдин,
Бўса олсам оқ юзингдин,
Ўпм ака холлар дўланур.

Қурбонам қалам қошингдин,
Писта даҳондек тишингдин,
Нозли ёр сенинг бошингдин,

Тамоми эллар дўланур.

Гул юзингдин кўтар парда,
Таърифинг этсам бир қара,
Гулобингдин кўп қарқара,
Саринга тиллар дўланур.

Келмишам сенинг изингдин,
Ўлмишам ғазаб-қаҳрингдин,
Қўша-қўша анорингдин,
Тутмоқа қўллар дўланур.

Мером айтур, бўлдим адо,
Зор қилурман сандай ёра
Сийнам устинда жуфт яра,
Ярама малҳам дўланур.

Алқисса қизнинг қаҳри келиб, на юрак бирлан манго бу сўзларни айтурсан, деб мунга саксон қамчи уриб, боғдин чиқариб боши ошоқ, оёқи юкори қилиб ерга кўммак керак, деб канизакларга буюрди. Канизаклар дарҳол олиб юриш қилдилар. Шул вақтда Қамбаржон канизларга ёлбориб бир сўз айди:

Ғофил бўлиб тушдим санинг қўлинга,
Бугун мани озод айланг, канизлар.
Ман ўғлонни қўйберинглар йўлима,
Бугун мани озод айланг, канизлар,

Қирқ каниз жам бўлиб, бари паризод,
Ҳар бири қўнглимни айлади барбод,
Пиримни ҳаққидин айлангиз озод,
Бугун мани озод айланг, канизлар.

Қўлим боғлаб маҳкум этиб шум фалак,
Нозли дилбар хўрлаб айламанг ҳалак,
Бизлара ёр бўлсун ҳур ила малак,
Шугун мани озод айланг, канизлар.

Қўлимни боғлама, қўзлари мастона,
Сизлар бирлан боғи айладим сайрон,
Мером иккимизни айламанг ҳайрон,
Келинг, мани озод айланг, канизлар.

Юбормасанг ҳоло келур устодим,
Ондин сўнг эшитур оҳ ила додим,
Бир оҳ чексам арша етар фарёдим,
Бугун мани озод айланг, канизлар.

Ман йиғласам ҳақ әшитур зоримни,
Ёр этарман Шоҳимардон пири мни,
Гўрўғлибек келса қирап барингни,
Бугун мани озод айланг, канизлар.

Қамбар ўзи бир худога зор этди,
Хирмондали ғазаб ила қор этди,
Қудратидин жумла олам яратди,
Бугун мани озод айланг канизлар.

Аммо бу сўздин сўнг қирқ жуфт бўса олиб йигитларни юбордилар. Алар Гўрўғлининг ёнига бориб воқеани бир-бир баён этдилар. Гўрўғлибек хуши бошидин учеб айди: Шул занғарнинг ўйини ғофил қилиб, кўноқ ҳукминда олиб келсам, деб отға минди. Анда ўғлонлар айдилар, бизларнинг сўзимиз шулки, эмди Ошиқ Ойдин пирни топғил, деб тавалло қилдилар. Анда Гўрўғли айдиким, сизларга йўл бўлсин, деб буларни Чамлибелга узатиб, ўзи пирнинг манзилига юриш қилди. Бориб кўрса уч юз олтмиш шогирди бор эркан. Шогирдлари бирлан шоҳсупа устинда ўлтирур эрди. Гўрўғли айди: бу шул пирми ё ўзга пирми? Аввал мундин бир жавоб сўрайин, жавоб берса хизматинда бўлайин, жавоб бермаса, муни ўлтирайин, деб от устинда салом берди, андин сўнг бир сўз айди:

-Кўқдин энган беш нимарса,
Аввал боши бири надур?
Тўрти тилли бири тилсиз
Сариндаги пари надур?

-Кўқдан энган беш нарсанинг
Аввал боши бусмиллодур.
Тўрти китоб, бири кишвар,
Бири Жаброил паридур.

-Ул надурки икки нарса,
Еру кўкни сайрон этар,
Сари ерда ўзи кўкда,
Куръон кимнинг фармонидур?

-Ой бирлан кун икки нарса,
Еру кўкда сайрон этар,
Сари ерда ўзи кўкда,
Куръон ҳақнинг фармонидур.

-Ул кимдур ўлтирур тўрда,
На кимса сўзлаюр тилда,
Қирқ киши жам бўлғон ерда,
Тилининг азбари надур?

-Фаришта ўлтиур тўрда,
Муҳаммад сўзлаюр тилда,
Қирқ чилтан жам бўлған ерда,
Ҳақнинг зикри азбарибур.

-Ул кимса онадин бўлди,
Онасиға никоҳ қилди,
Дарвиш сўрар, Ошиқ айди:
Эри надур, оти надур?

-Ошиқ айди жонажоним,
Ҳақфа етишгай фифоним,
Одам ота шул жувоннинг,
Ҳам отаси, ҳам эридур.

Аммо бу жавобни бергандин сўнг отидин тушиб эрди, пир Гўрўғлиниңг беадаблигига қаҳри келиб, қайтариб юборди. Гўрўғли бир кантға бориб, отни бир экинга юборди ва бошиға салла, оёғига кавуш кийиб, ўзини танитмай келиб пирнинг эшигинда қирқ кун хизмат қилди. Ҳамма шогирдларидин илгари бўлди. Андин сўнг ўзини танитди. Пир гуноҳини ўтиб, сен ҳам фарзандим бўлғил, дедилар. Орадин уч ой ўтди. Пир бир кун оқшом ухлаб ётиб эрдилар. Тушинда қирқ чилтан, ўн икки имом, тўрт чориёр келиб турдилар. Тур ерингдин, Рум шахринда Арислонбойниңг қизи Хирмондали Карамжон шогирдингга насиб бўлди, бориб олиб бергил, сен ҳам Гўрўғли нинг фиротини олғил, деб кўздин ғойиб бўлдилар. Ошиқ Ойдин еридин туриб, намозини ўқиб, ёниға уч юз олтмиш шогирдини олиб айди: эй йигитлар, ман шул охшом бир туш кўрдим, ҳар ким менинг тушимни йўрса шогирдим бўлур, деди. Анда шогирдлари айди, ё пирим тушингизни баён қилинг, таъбир қилиб берурмиз иншоолло, дедилар. Шул вақтда Ошиқ Ойдин қўлиға созини олиб, яхши қулоқ қўйинглар, деб кўрган тушини шогирдларига баён қилиб бир сўз айди:

Шул кеча ётурдим бир аҳвол кўрдим,
Бир бўлак бошлари кулоҳли келди.
Сесканиб уйғониб еримдин турдим,
Қўллари тиллодин асоли келди.

Қирқ киши тушимда берди жавоби,
Қўлларини олиб ўпдим тавоби,
Бириси кўтариб гулгун шароби,
Бирининг қўлинда пиёла келди.

Шул вақт кўнглима кечмасди гумон,
Ондин сўнг кўринди ул фахри жаҳон,
Ондин сўнгра келди бир моҳи тобон,
Лаблари шаккардин мазоли келди.

Кўзлари жаллоддур қоши камондур,
Кўрган ошиқларнинг ақли ҳайрондур,
Гул юзин қўрмадим моҳи тобондур,
Бошлари жиголи кулоҳли келди.

Қирқ каниз ёнимға мастона келди.
Бир замон ёнимда ўйнади-кулди,
Бу қаро бошимға савдони солди,
Ғамзали қилғали ҳаёли келди.

Бу тушни сизлара айласам баён,
Андин сўнг етишмас суд ила зиён,
Юзлари мунаввар бир моҳи тобон,
Кўнглима бир ёрнинг хиёли келди.

Ошиқ Ойдин сўзи гумон дегилдур,
Агар бўлса хури ризвон дегилдур,
Ҳамроҳ бўлса нури имон дегилдур,
Юзлари никобли даъволи келди.

Алқисса бу сўздин сўнг шогирдлари тушининг таъбирини билмадилар шул вактда Карамжон еридин туриб қўл қовуштириб айди, агар жавоб берсангиз биз таъбир қилурмиз, деди. Рухсат бўлса нечун бўлур эркан, деди. Анда пир айди, боракалло айтғил, ўғлим, деди. Анда Карамжон қўлиға созини олиб, бир-бир таъбир қилиб бир сўз айди:

Муборак халифам бул кўрган тушинг,
Бошда келган Расулуло бўлодур.
Ҳақ тил берса сўзим баён айласам,
Сўнгра келган Одам ато бўлодур.

Қирқ чилтан жам бўлиб фотиха берди,
Пирлари раҳм этиб ҳолин сўради,
Шоҳимардан келиб ҳолин сўради,
Сўнгра келган ҳазрат Али бўлодур.

Қирқ чилтан жам бўлиб дошинг айланиб,
Алайҳиссалом келиб аста шайланиб,
Ғамза бирлан келиб зулфи товланиб,
Буйла келган Хирмондали бўлодур.

Юз йигирма тўрт минг пайғамбар жаҳон,
Санго ҳамроҳ бўлса нур ила имон,
Сўнгра келганлари беҳишту ризвон,

Фирдавснинг ичинда гули бўлодур.

Тўрт киши олдинда турди баробар,
Абубакр, Умар, Усмону Ҳайдар,
Бириси дейилар ул шоҳи ҳовар,
Шароб берган ҳазрат Али бўлодур.

Уч юз олтмиш қизлар кезар ёнинда,
Тиллодин жигози бордур бошинда,
Арслонбойнинг қизи Румнинг шаҳринда,
Кўрган тушинг Хирмондали бўлодур.

Пира қуллуқ этган номурод қолмас,
Уч юз олтмиш халифам бу тушни билмас,
Ҳақ назар қилмаса ҳабари бўлмас,
Шукун кўрган тушинг жонон бўлодур.

Тилло жиғо санчиб маston кезадур,
Одоб бирлан қоши қўзин сузибдур,
Шуни халифам биза худо ёзибдур,
Баён этсам Хирмондали бўлодур.

Ошиқ Карам сўзин баён этайин,
Рухсат берсанг мен ҳам бирга кетайин,
Насиб бўлса дол бўйина етайин,
Муни айтган Карам ўғлон бўлодур.

Аммо Каримжон бу сўзни айтғондин кейин пир еридин туриб, Карамжонни бирга олиб кетди. Қолған шогирдларига рухсат бериб юборди. Булар бир неча кун йўл юриб қизнинг ёнига бордилар. Пир ташқарида туриб Карамжонға сандин сўз сўраса худоға ошиқман, деб айтғил деб боғға юборди. Карамжон боға кирди ва покиза мевалардин еб юрди. Андин сўнг қизнинг ёнига борди. Қиз андин савол сўради, накорасан, деди. Ман ошиқман, деди. Қиз Карамжонға аиди: нага ошиқсан, деди. Карамжон аиди: худоға ошиқман, деди. Эрса қиз аиди: худоға ошиқ бўлсанг бир сўз сўзлаб бергил, деди. Анда Карамжон дарҳол қўлиға созини олиб хуш бўлғай, деб қизға қараб бир сўз аиди:

Мени сўрсанг келдим Ажам элидин,
Ажам ўғлон боға сайра келибдур.
Боғбон бўлам боға битган гулинга
Ажам ўғлон боға сайра келибдур.

Ман ошиқман келдим санго соз ила,
Бир ёрни ўйларман меҳри ноз ила,
Тушмишам ман Хирмондали қиз ила,
Ажам ўғлон боға сайра келибдур.

Боғбон бўлсанг боғинг гулин термака,
Хизмат қилиб қуллиқингда турмоқа,
Сенинг бирлан бугун даврон сурмака,
Ажам ўғлон боға сайра келибдур.

Ёшлигингда мудом ишинг жанг бўлур,
Уруш куни шодиёна қоқилур,
Сунбул каби сиё зулфинг тўкилур,
Ажам ўғлон боға сайра келибдур.

Кўша норинг ошиқлара тузилур,
Якболикда хумор кўзинг сузилур,
Ёшинг қирқға етса ҳолинг танг бўлур,
Ажам ўғлон боға сайра келибдур.

Ошиқ Карам қурбон бўлсам ўзингга,
Жоним олған қаро, нарғиз кўзинга,
Ошиқ бўлдим онасининг қизина
Ажам ўғлон боға сайра келибдур.

Алқисса бу сўздин сўнг қизнинг қаҳри келиб нима дерсан, она-қизиға ошиқ бўлган борми, деб бориб юзига икки шаппот урди. Карамжон қизнинг қўлидин қочиб, боғдин ташқариға чиқди. Қиз изидин дуторни олиб отиб юборди. Дутор қопиға тегиб парча-парча бўлди. Шул вақтда Карамжон ул қизға қараб ташқарида туриб бир сўз айди:

Синса синсин бизнинг дутор,
Синган дутор излашурмиз.
Тонгла устодим келанда,
Нор туюдек бўзлашурмиз.

Кезарман боғи гулшанни,
Сен нечук хўрлайсан мени,
Иншоолло олурман сени,
Ҳақ амрини сўзлашурмиз.

Кел, гўзал эшитгил зорим,
Не сабабдин келди қаҳринг,
Нечук синдиридинг дуторим,
Сенинг билан сўзлашурмиз.

Ошиқларнинг кўнгли ёздур,
Мудом сухбат ила создур,
Дуторнинг хуни бир қиздур,
Ҳақ тил берса сўзлашурмиз.

Сени қўймадим жойингда,
Мудом зикр этиб ўйингда,
Ўлинча сенинг йўлингда,
Тинмай они излашурмиз.

Ошиқ Карам эрур отим,
Худоға етишди додим,
Ошиқ Ойдиндур устодим,
Сенинг билан сўзлашурмиз.

Аммо Карамжон бу жавобни айди ва қочиб кетди. Қиз тахтдин ўзини ташлаб, ўғлонинг изидин этиб айди: Эй ўғлон, агар Ошиқ Ойдин пирнинг шогирди бўлсанг, мандин беадаблик содир бўлди, деб жуфт ёқасидин тутиб ушлаб орқасиға қайтиб келтириб тахтга чиқариб ўлтурди. Синган дуторни тузатиб берди. Қиз айди: Эй ўғлон, бир сўз айтғил, айтсанг ҳам ўлтиурман, айтмасанг ҳам ўлтиурман, деди. Анда Каримжон синган дуторнинг пардаларини созлаб қизға қараб бир сўз айди:

Арзим борин десам севгили ёrim,
Десам ўлтиурлар, демасам ўlam.
Оқ сийна устинда анорларингдин,
Тутсам ўлтиурлар, тутмасам ўlam.

Ман ёрни севарман жон била тандин,
Ёр бизни севмака уялур элдин,
Хиноли бармоқдин, хиноли қўлдин,
Тутсам ўлтиурлар, тутмасам ўlam.

Ман ошиқман хабар олсанг ўзингдин,
Қучсам сенинг мўрча, нозик белингдин,
Ўргилайн нарғис қаро қўзингдин,
Ўпсам ўлтиурлар ўпмасам ўlam.

Хирмондали этма биза қахрингни,
Ҳалифам келса олиб берур ёrimни,
Шул кўксингда битган қўша норингни,
Қучсам ўлтиурлар, қучмасам ўlam.

Неча ошиқ тушди сенинг йўлинга,
Ҳарна маломатлар қолди бўйингни,
Армоним йўқ кирсам санинг қўйнингни,
Кирсам ўлтиурлар кирмасам ўlam.

Аммо Каримжон бу жавобни айтғондин сўнг қиз еридин туриб, кўз ёшини рўмоли бирлан супуриб, юзидин бир жуфт бўса бериб, юз тилло инъом бериб, Карамжонни узатти. Эртанг халифангни шу ерга олиб келгил, деди. Карамжон халифасининг ёниға бориб, бир охшом бўлиб ётиб фарз вақти еридин туриб

халифасини олиб қизнинг боғига келдилар. Ошиқ Ойдин бир варсоқи айтиб ғойиб бўлди. Андин сўнг бир мева орасиға бориб ўлтурди.

Эмди Хирмондалидин сўз эшитинг. Пир бирлан Карамжон борғанда Хирмондали уйқуда эрди. Ногоҳ қулоғига бир хуш овоз келди. Дарҳол еридин туриб, пирни ахтариб, йўрга отини эгарлаб миниб, ёниға қирқ канизакни олиб юриш қилди. Анда Ошиқ Ойдин пир айди. Эй Карамжон, қиз келатуур мани бир мозорга жой қилғил, келиб сендин сўраганда сен айтгайсан устодим ўлди, деб турғайсан. Анда қиз яшириниб бир сўз айтур. Ондин қўрқма, эмди сўзни биздин эшитгил, деб мозорға кирди. Устига бир жуфт чодир ташлаб ёнида дуторни қўйиб ёта берди. Караб кўрса қизлар келатуур. Карамжон қизларни кўруб додиман фарёд уруб йиғлай бошлади. Қизлар Каримжондин сўрадилар: на ерлик бўлурсан, на учун йиғларсан, дедилар. Карамжон айди: Ман Ошиқ Ойдин пирнинг шогирди эрдим, охшом сизларнинг ёнингиздин келгандин сўнг устодим дунёдин ўтдилар. Эмди устодимни мозорға қўйибман, юртима кетмакчи бўлиб туубман, деди. Анда Хирмондали Карамжонға қараб айди: Эмди сени на иш қилурман, деди. Шул ҳолда Ошиқ Ойдин пир қиз бирлан савол-жавоблашиб бир сўз айди:

Кўрқмадинг мени отимдин,
Сан на пириңни йўқларсан?
Айрилибсан устодингдин,
Эмди келдинг омона сан.

Юз минг муқома сан дўниб,
Бўш кўрдингми ўғлонни сан,
Уриб дуторин синдириб,
Ёш кўрдингми ўғлонни сан?

Десам кўзим ночноқ бирлан,
Кезма яқин-йироқ бирлан,
Ола хуржун эшак бирлан
Нердан келган девонасан?

Яратган бир жаббордур,
Расулулло хабардордур,
Ҳар на тиласанг тайёрдур,
Яхши тани бобонгни сан.

Сани юбормаслар боға,
Қувдирурлар сўлға – соға,
Ошиурлар тоғдин тоға,
Келиб кўргил бу ённи сан.

Ошиқнинг сийнаси бакдур,
Сенга келган икки бекдур,
Бобонгнинг хаёли бирдур,

Кўрсата кўр сийнангни сан.

-Кет, бобо дошимдин йироқ,
Гарданинга тегар таёқ,
Ўзинг қарри соққолинг оқ,
Қўл узатма сийнама сан.

-Ошиқман қаро қўзлара,
Чакма парда оқ юзлара,
Ёшлик этарсан бизлара,
Чақир, эмди онангни сан.

-Бобо келдинг қайси жойдин,
Тилагинг тила худойдин,
Хирмондали қайтди ройдин,
Олиб борғил элинга сан.

Ёнди ширин жоним ёнди,
Диним Муҳаммаднинг дини,
Танисанг Ошиқ Ойдинни,
Азиз сақла, меҳмонни сан.

Аммо бу сўздин сўнг қиз отдин тушиб, Ошиқ Ойдинни отға миндириб, ўзи пиёда отнинг жиловидин тутиб, боға олиб борди. Кўшкинда ўтириб отасига хабар берди. Мани олмоқга бир қари киши келибдур, деди. Отаси Арслонбой эшитиб қизини бермай бобони қувиб юбарди. Бобо бирлан Карамжон бориб Рум шахрининг подшосига арз қилдилар. Ошиқ Ойдин айди, Рум шахринда Хирмондали деган қиз шарт қилғон эркан, ҳар ким ман бирлан сўз сўзлашиб енгса, кураш тутиб йиқса ман шул кишига борурман, деган эркан. Ман сўз сўзлашиб енгдим, кураш тутиб йиқдим. Қиз менга бормади, деди. Подшо ўн отли ясовул қўшиб юборди. Булар келиб Арслонбой уйига тушдилар. Арслонбой хизмат қилмоқ бирлан бўлди. Анда подшонинг кишилари айди, эй бобо қўлингда созинг бор эркан бу мажлисда бир сўз айтиб ўлтиргил, дедилар. Анда бобо айди соз айтурман, юзда ўн бир ёшға кирибман мундай жабр кўрмадим, деб арзлар қилди.

Анда Ошиқ Ойдин қўлина созин олиб, Арслонбойга қараб бир сўз айди.

Бориб айтғил Арслонбойга,
Хирмондали ёрни берсин.
Нолишим етди худоға,
Сиё зулфи торни берсин.

Уч юз қиз кезар ёнинда,
Армон қолмади жонимда,
Ўзининг гул бўстонинда,
Қўл етмаган қозни берсин.

Ойдин айтур, ёна-ёна
Шароб ичсам қона-қона
Бахш айладим Карамжона
Рози бўлиб ёрни берсин.

Аммо бу сўздин сўнг Карамжонга Арслонбой қизини бахш этдим, деди. Бу сўздин сўнг боғда етти кеча-кундуз тўй томоша қилиб бердилар. Хирмондалини Карамжонга никоҳ қилиб бердилар. Булар мурод-мақсадлариға етдилар. Алқисса тўй-тomoша тамом бўлди. Арслонбой қизига юз чўри, қирқ дўғма, беш юз ботмон бурунч, юз тевага мол юклаб буларни кўчириб юборди.

Булар бир неча вақтда шахри Ширвонга бордилар. Қирқ кеча-кундузгача тўй-тomoша қилдилар. Тўйнинг ўн беш йигирма куни ўтгандин кейин бир бўлак савдогарлар келиб тушдилар .

Эмди хабарни Гўрўғлибекдин эшитинг. Бир куни Гўрўғлибек дарё қироғига борса бир бўлак савдогарлар ётур. Савдогарлардин хабар сўради. Савдогарлар айдилар шахри Ширвонда Карамжон деган Хирмондали қизни олиб тўй-тomoша бошлаб эркан.

Бизлар бир неча кун анда бўлдик. Бизлар тўйни тамом қилиб келурмиз, дедилар. Анда Гўрўғлибек Чамлибелга келиб, қўлиға созини олиб Сафар кўсага қараб бир сўз аиди:

Хуш қол, эмди Сафар маҳрам,
Ман шахри Ширвона кетам.
Лаълу ёқут инжу тизиб.
Дур, гавҳарли кона кетам.

Ишқ йўлиға тушан одам,
Ёр йўлина қўяр қадам,
Тўй бошлабди уста Бодом,
Дур тилаб дурдона кетам.

Ғазаб устинда ўлтирон,
Бизнинг бирлан созин қурон,
Келгил, деюб ваъда беран,
Кўнглим олғон ёра кетам.

Гўрўғли айтур қолдирмоқ,
Шириң таним ўта урмоқ,
Бир нечасини ўлтурмоқ,
Хирмондали қиза кетам.

Бу сўздин сўнг Гўрўғлибек йўлға тушиб кетди. Сафар Маҳрам Гўрўғлибекнинг изидин югуриб келиб, андак замон турғил, деб Гўрўғлиға қараб бир сўз аиди:

Арзим эшит Гўрўғлибек,
Биза бир севар ёр келтир.
Бир ёрдин бўлдим хору зор,
Манго бир яхши қиз келтир.

Ғұч йигитсан вактинг хушдур,
Нера борсанг қўлинг бўшдур,
Қаррибман ёз қуним қишишур,
Манго бир баҳор- ёз келтир.

Сарима бир кулфат етди,
Эмди манинг айшим кетди,
Уч ой бўлди қўйним бўшди,
Манго бир яхши қиз келтир.

Курдош йўқ дегра-дошимда,
Ғам кулфат кўпдур бошимда,
Бўлсам йигирма ёшинда,
Қаро қўзли хуммор келтир.

Сувлар оқиб дарё тўлсин,
Кўрган одам ғамгин бўлсин,
Ўрта бўйли самиз бўлсин,
Манго бир гўзал қиз келтир.

Гўрўғлибек бир од айла,
Ўтганларни сан ёд айла,
Сафар маҳрамни шод айла,
Манго бир яхши қиз келтир.

Аммо Сафар кўса бу сўзни тамом қилиб, бу ерда қолди. Гўрўғлибек неча вақтлар йўл юриб шахри Ширвонга борди. Фиротни бир ерда боғлаб, майхонаға кирди. Кўрса уста ўлтирур. Гўрўғлибек салом қилди. Шул вақтда устанинг хуши учиб кетди. Гўрўғлиниң келиб кирганин хуш кўрмайин панага кетди. Шул вақтда Гўрўғлибек еридин туриб, дуторини созлаб бўлди.

Шул вақтда уста дарҳол еридин туриб эрди Гўрўғли устанинг жуфт ёқасидин тутиб елкасини ерга уриб кўксинда ўлтуриб бир сўз аиди:

Устасан, устасан қилма баҳона,
Овозанг тушибди жумла жаҳона,
Шул кеча меҳмонман қизу жувона,
Уста созим қайир, қардош бўлоли.

Чамлибелдин сени дейиб келмишам,
Ҳасратингда заъфарондек сўлмишам,
Эмди келдим сени мунда кўрмишам,
Уста созим қайир, қардош бўлоли.

Алили кўчди Чамлибелни тўзина,
Ошиқ бўлдим шогирдингнинг ўзина,
Уста хоррот қувонур созим сўзина,

Уста созим қайир, қардош бўлоли.

Қайирғил, қайирғил, созим қайирғил,
Ўзга ишдин сен қўлингни айирғил,
Кўз ўтмаса шогирдинга буюргил,
Уста созим қайир, қардош бўлоли.

Пардасин жой боғла, холи бўлмасин,
Қопқоғин боғлагил, холи бўлмасин,
Маърака майдонда кўркамли бўлсин,
Уста созим қайир, қардош бўлоли.

Ғиротға мингандан титрашур ерлар,
Танимасанг бизни Гўрўғли дерлар,
Изимда кезадур қирқтадан шерлар,
Уста созим қайир, қардош бўлоли.

Аммо бу сўздин сўнг устани еридин турғизиб сўрашмоқ бирлан бўлди.
Андин сўнг уста Бодомға бир пой бурунч берди. Наҳорга пишириб ичкуинглар, деди. Бошқа одам наҳори пишириб билмас эрди, Гўрўғли ўрнидин туриб, қозонға ўт ёқмоқ бирлан бўлди. Ош сувини тортди, беш мисқол дори беҳуш солиб Гўрўғли ошни дамга қўйди. Бироз вақтдин сўнг таомни табоқға солиб, икки шогирдиға бир табоқ қўйиб, ўзи қозонға тарс қараб ўлтурди. Буларнинг ҳар бири бир-икки луқма егандин сўнг беҳуш бўлиб йиқилдилар. Гўрўғлибек дарҳол Хирмондалининг ётғон саройининг қапусидин бориб қараб дахл қилиб уйга тушай, деди. Анда қиз еридин туриб айди: Ўлим йўқ сенга! Бурун келганда кезиб эрдинг, деди. Анда Гўрўғли айди, эмди қизни сўзлатдим, деб бир сўз айди:

-Жувон бир жойда кезарсан,
Билагинг тутсам на бўлур?
Кўнглинг хабарин бергунча
Белингдин қучсам на бўлур?

-Билагим тутсанг билурлар,
Ширин жонингни қийнарлар,
Элтиб чўлларда қўярлар,
Қул дейиб сотсам на бўлур?

-Қул келур мастона ердин,
Ошиқ дўнарму бу йўлдин,
Найлай бермадинг гулингдин,
Боғчанга кирсам на бўлур?

-На ишинг бор гулим бирлан,
Кунинг кечар зулм бирлан,
Тархиноли қўлим бирлан,
Сани ўлтирсам на бўлур?

-Ошиқ ўлтурмак савобдур,
Санинг устинга қўноқдур,
Кўксинг ошиқа яйлоқдур,
Ман чиқиб ётсам на бўлур?

-Хирмондали келди тила,
Бориб боғбон бўлсам гула,
Ман ўтибон гулдин гула,
Учсаму қўнсам на бўлур?

-Гўрўғли келди қуш каби,
Қанотлари кумуш кумуш каби,
Олғир шунқор лочин каби,
Сани овласам на бўлур ?

Аммо бу сўздин сўнг Хирмондали Гўрўғлибекни чақириб, тўшакка миндириб, тонг отгунча завқу сафо қилиб, тонг отғандин сўнг бош-оёқ сарпой бериб, юз тилло бериб узатди. Гўрўғли меҳмонхонадин бир дутор топиб, фиротни миниб, тоғ тарафға борди. Шул вақтда уста Бодомнинг беш қизи тоғ тарафдин келур эрдилар. Ёнинда қирқ каниз келур эрдилар. Гўрўғли буларни кўриб, қизларға қараб, хушомадни уриб бир сўз аиди:

Бир арзим бор десам сиза,
Жонимни жанони қизлар.
Ман қурбонман ўзингиза,
Шул кеча меҳмонман, қизлар.

Билманам қайдин келурсиз,
Жонимға жафо қилурсиз,
Ғўч йигитнинг хушгоҳисиз,
Кенгашили кайвани қизлар.

Мен кетарман ёна-ёна,
Эмсанг лабинг қона-қона,
Лойик кўрдим оғам жона,
Маслаҳатни беринг, қизлар

Сизлар заррин, гулгун кийиб,
Лайли бирлан Мажнун бўлиб,
Ишқ ўтини жонға солиб,
Борурсиз қаёна қизлар.

Гўрўғли оламни моҳи,
Сизлар учун чекдим оҳи,
Келур гўзалларнинг шоҳи,
Адабли шивали қизлар.

Аммо бу сўздин сўнг қизлардин бири бир сўз айтғил, дедилар. Гўрўғли хуш бўлғай, деб ғиротға миниб қизлар бирлан келур эрди. Аларнинг орасинда бир қизни аста отға миндуриб, отға бир қамчи урди, олиб қочди. Мунинг бир канизи бор эрди. Одиға Гулшан дер эрдилар. Бу Гулшан каниз додиман фарёд уруб уста Бодомға қараб бир сўз айди:

Уста Бодом қизинг кетди,
На боғ туйди, на боғбонинг.
Бир ғўч йигит олди кетди,
На боғ туйди, на боғбонинг.

Дунёни ўтарин билди,
Ёмон иша қулоқ солди,
Бир жолотой, занғар келди,
На боғ туйди, на боғбонинг.

Юртингни хароб айлади,
Базм ила шароб айлади,
Жонимға азоб айлади,
На боғ туйди, на боғбонинг

Дунё ўтарин ўйлади,
От-яроғини шайлади,
Охшам келинни тўйлади,
На боғ туйди, на боғбонинг.

Гулшан дер, йиғладим, келдим,
Туганмас балоға қолдим,
Улли бибимдин айрилдим,
На боғ туйди на боғбоним.

Аммо каниз бу сўзни айтғондин сўнг уста Бодом еридин туриб, отини миниб уста яроғин олиб, пой тешасини қистириб, Гўрўғлини қувиб бориб қараса Гўрўғли дарёдин ўтибдур. Уста Бодом дарёнинг қироғиға бориб айди, эй Гўрўғли, бу не қилиқ. Анда Гўрўғли айди, насиб бўлса Чамлибелга борурман, деди, бориб даврон суурман, деди. Анда уста Бодом тешани қўлға олиб отиб юбарди, тешаси ул дарёнинг ўртасиға бориб тушди. Уста қараса қиз ҳам тешаси кетибдур. Уста Бодом айди, эй Гўрўғли мард бўлсанг қизимни ташлаб кет, деб ёлбориб бир сўз айди:

Ғўч йигитнинг йўли тушар
Ташла, Гўрўғли ночорни.
Мард бўлармиш туркман ўғли,
Ташла, Гўрўғли ночорни.

Оting тоғлардин ошмасин,
Бу жонинг ёниб- куймасин,
Қўлда дуторинг синмасин,

Ташла, Гүрүғли ночорни.

Ғиротинг тоғлардин ошар,
Мард йигит келиб уграшар,
Яна бизга ишинг тушар,
Ташла, Гүрүғли ночорни.

Қизлар гулдуур, сайланур,
Тоғ бошинда тарлон эрур,
Қизим кишининг гулидур
Ташла, Гүрүғли ночорни.

Арзимни борини айтдим,
Ёниб ўртанибам күйдим,
Қорингни сен олиб бўлдинг,
Ташла, Гүрүғли ночорни.

Аммо бу сўздин сўнг Гүрүғли олдидағи Гулзор пари зор-зор йиғлаб отасиға қараб бир сўз аиди:

Муханнасни боғда қўйма
Шохасина зўр келтирур.
Тера билмас тоза гулин,
Шохасина зўр келтирур.

Муханнаслар қора кетар,
Йиқилғанни тепар ўтар,
Сандин кўплар айб топар,
Бошинга бало келтирур.

Чаман миниб чангда қолма,
Йўлтоқ миниб йўлда қолма,
Қиз ночорни ётға берма,
Бу бобонга ор келтирур.

Гул паризод ёнди жоним,
Вайрон бўлди хону моним,
Эмди Чамлибел маконим,
Зор-зор йиғлаб хор келтирур.

Алқисса Гүрүғли дарё ўртасинда туриб, уста Бодомға қараб аиди. Эй уста Бодом, эмди дуторим синса тузатиб бермагил ва сенинг қизингни бермасман, эмди мандин берган бўлмас сендин олғон бўлмас, деб Чамлибелга қараб кетди. Уста Бодом қарай-қарай ортиға қайтиб кетди. Гүрүғли бир неча вақтлардин сўнг юртиға келиб, уч кеча-кундуз тўй томоша қилиб, қизга никоҳ қилиб, Сафар Махрамга топширди. Улар айш ва ишратда бўлдилар, Гүрүғли қўлиға созини олиб бир сўз аиди:

Эй ёронлар мусулмонлар,

Бўлон кўнглим бўлон кўнглим.
Ёлғончи фоний дунёда,
Келан кўнглим, келан кўнглим.

Ғўч йигитнинг бўлмас ёти,
Оллоға етишур доди,
Ўн саккиз арчин ғироти,
Минан кўнглим, минан кунглим.

Арзимни барини деюб,
Ҳасратидин қонлар ютиб,
Оқ сийнага сийнам қўюб,
Гўнан кўнглим, гўнан кўнглим.

Кирқ йигит ҳамдам бўлмади,
Изимда зурёд қолмади,
Ўгилдин нишон бўлмади,
Ўлан кўнглим, ўлан кўнглим,

ЭРҲАСАН

Гўрўғли Авазхонни Ваёнгон шахридан олиб қайтғандан кейин унинг от овозаси бутун элга тарқаб кетди. Аммо Ваёнгон шахрида бир темирчи устанинг Эрҳасан отли ўғли бор эди. Бу йигит оғир солдомли, кучли-қувватли, гарчак бир зот бўлиб дўради. Отасининг ёнида чўкиш урса, ер сор-сар, босқон босса дуваланг турғондай бўлар эди.

Кунлардан бир кун Гўрўғлининг васфи Эрҳасаннинг қулоғина етди. Бу ерда чўкиш уриб, босқон босиб умримни ўтказгандан кўра Гўрўғлининг ёнига бориб, от чопиш, қилич уриш, найза санчиш илмини ўргансам деган умидда Чамлибел вилоятина қараб йўл тутди. Чамлибела келиб, Гўрўғлининг майхонасини олдида тўхтаб, эшикни қоқди. Гўрўғли қараса, узун бўйли, кенг елкали, чапроз бир йигит турибди. Шунда Гўрўғли: - Сендан бир зот чиқса керак, деб уни йигитлари қаторина қўшди, ўғлим бир эди, энди икки бўлди деб, уни йигитлардан айримча меҳр билан тарбиялади, уйлантиришни кўнглина тушиб қўйди.

Эрҳасан кунлардан бир кун Гўрўғлидан рухсат сўраб шикора чиқиш тадорикини кўрди. Отини, тозиси, қуши, ёйи, асбоб-анжомларини шайлаб тўрт-беш йигит билан жўнаб кетди. Чўлу саҳроға чиқиб, кийик, қуён, сулгун, қўтон овлаб юрдилар. Ов мўл бўлди. Алғараз уларни йифиб, бир қумнинг ўй жойига тушиб, созоқларни қалаб, ўтни ёқиб, тунча, тонқоларни қўйиб, кабобми шўрвами пишириб, еб-ичиб, роҳат топдилар.

Шу бодда чарчаб ухлаб қолдилар. Аммо Эрҳасан сужи уйқуда ётиб бир туш кўрди. Тушинда бир оқ соққолли нуроний чол унга қараб: эй, ўғлим Арзиурм шахриндаги Ҳасан шоҳнинг қизи Таллихон сенинг ошиғи бекарорингдир, сени

туну кун кутиб ўтирибди, шуни бориб олиб қайтмоғинг керак, деб кўздан ғойиб бўлди.

Эрҳасан ериннан сичраб турди, кўзларини уқалаб, у ёқ-бу ёққа қаради, ҳеч зот йўқ. Шунда Эрҳасан:

-Ё пир-ей, бу на аҳвол бўлди, деб ёнидаги шерикларини турғузиб, қолган-қутған овларни олиб, майхонага қайтди. Юрагини ҳавл босиб, бу ҳавлни ичина сифдиробилмай отаси Гўрўғлининг ёнина бориб бир шеър айтар бўлди:

Арзим эшит Чамлибелнинг Султони,
Рухсат берсанг, Арзиумға кетайин!
Йўқдир десанг менинг сўзимда хатом,
Рухсат берсанг Арзиумға кетайин!

Бир нуроний бобо келди қошима,
Ёр савдосин солди мани бошима,
Ҳеч боқа билмадим дегра-дошима,
Рухсат берсанг Арзиумға кетайин!

Севмак-севилмаклик азалдан борди,
Ишқ савдоси бугун бошима урди,
Таллихон деб рангги рўйим сарғалди,
Рухсат берсанг Арзиумға кетайин.

Агар берсанг сандин рухсат тиларам,
Ул ёрни кўрмасам, бўлмас қарорим,
Тушимда кўрмишам аталған ёrim,
Рухсат берсанг Арзиумға кетайин.

Эрҳасан дер, энди бирга юрмака,
Ёр йўлинда шириң жоним бермака,
Боғларидан қизил гуллар термака,
Рухсат берсанг Арзиумға кетайин.

Эрҳасан сўзини тамом қилиб, Гўрўғли отасидан жавоб кутиб икки қўлини алиф лом қилиб турди. Шунда Гўрўғли айтдики, эй ўғлим, нури дийдам, тожи сарим, белимнинг қуввати Ҳасанжон, ошиқ-маъшуқлик Одам отадан қолган дастурдир, севмак-севилмак ҳамиша бор нарса. Бу иш сенинг бошинга ҳам тушибди. Ишқ иши қийин иш. Аммо санинг ошиқ бўлған қизнинг отаси золим-зубаро одамдур, Арзиумнинг йўлини ҳамиша берк тутар. Агарда кетмакчи бўлсанг, қирқ йигитни йигнаб бир кенгаш этсак ёмон бўлмас, деб Эрҳасанни сал бўшаштирди.

Энди Эрҳасан маслаҳат этиб тураварсин, сўзни Таллихонимдан эшитинг. Аммо Таллихон ҳам бир туш кўриб, ёнина хос шотирини чақириб, кўрган тушини бир-бир баён этди. Таллихоннинг тушини баён этганда айтиб турган шеъри:

Мендан салом Гўрўғлибек Султона,
Бунда келиб, бизни олсин Гўрўғли!
Юрт эгаси, салтанатли Султона,

Бунда келиб бизни олсин Гүрӯғли!

Лот-манотни бекор этдим, ташладим,
Барҳақ билиб динни маҳкам ушладим,
Шариатда тоза йўлни бошладим,
Бунда келиб, бизни олсин Гүрӯғли!

Ногоҳонда келиб, дегра дошима,
Бир йигитни келтиридилар қошима,
Қирқ чилтанлар гул санчдилар бошима,
Бунда келиб, бизни олсин Гүрӯғли!

Таллихон дер, етиргайсан саломим,
Фойиона етири, шотир қаломим,
Танни тарқ айлади, йўқдир оромим,
Бунда келиб бизни олсин Гүрӯғли!

Шотир Таллихонни мактубини олиб, йўлга равона бўлди. Йўл юриб-мўл юриб Чамлибел вилоятина етди. Тўғри Гүрӯғлининг майхонасиға кириб, хатни унинг қўлига тутқазди.

Гүрӯғли хатни ўқиб бўлиб, Шотирга айтди:
-Қиз яххисини, от яххисини, йигит яххисини қайси элда қўрдинг, деди.
-От яххисини, йигит яххисини Чамлибелда, қиз яххисини Арзиумда қўрдим, деди Шотир. Бу сўздин кейин, Таллихонни таъриф этиб бир шеър айттар бўлди:

Гүрӯғлибек эшиит менинг сўзимни,
Таллихондек асил жонон қўрмадим.
Юриб гашт айладим рўйи заминни,
Таллихондек асил жонон қўрмадим.

Сочи қирқ газ, ҳусни хуршиди тобон,
Ҳасан подшонинг қизидур жонон,
Гойиона ўзи бўлмиш мусулмон,
Таллихондек асил ёрни қўрмадим.

Кўрганим йўқ бундай жаннат хурини,
Бир дам тортса Исрофилдек сурини,
Яксон қиласар етти дарё шўрини,
Таллихондек асил жонон қўрмадим.

Шотир деяр Эрҳасаннинг ёрини,
Таърифин айласам, зулфи торини,
Айтаберсам феъли, хулқи барини,
Таллихондек асил жонон қўрмадим.

Шотирдан бу сўзларни эшитиб, Гүрӯғлининг қулфи-дили очилиб кўнгли тоғдай кўтарилиб кетди. Шотирга бош-оёқ сарупо кийдирди. Ўзи келиб майхонага кирди. 40 йигитни чақириб, Арзиум шаҳрига бориб Таллихонимни

олиб келажак йигит борми, ким талабгор деб йигитларига бир шеър айтмоқчи бўлиб, қазма дуторини қўлига олди, пардаларини созлаб номага солиб сўз бошлади:

Ҳиротимни бериб, хизмат сўрасам,
Қирқ йигитда бир каромат бормикан?
Ғўччоқлардан мумтоз қилиб юбарсам,
Қирқ йигитда бир шери мард бормикан?

Ўйиб олса душманларнинг кўзини,
Заъфарондек сарғайтиrsa юзини,
Олиб келса Ҳасан шоҳнинг қизини,
Қирқ йигитга бир маломат бормикан?

Бу хизматни бир ғўч йигит битирса,
Куч синашиб, Ҳасан шоҳни йитирса,
Таллихонни олиб бунда келтиrsa,
Қирқ йигитда бир шери мард бормикан?

Инъом бериб, уни яхши кўрайин,
То келгунча йўлин қараб турайин,
Олиб келса, совға-салом берайин,
Талаб қилар, бир каромат бормикан?

Шотир келиб бизга паёми етди,
Чин ошиқ деб бизга хабарин этди,
Хабар бериб шу дам шотир ҳам кетди,
Қирқ йигитда бир шери мард бормикан?

Гўрўғли дер, ғойибона Таллихон,
Сидқи билан ошиқ экан ул жонон,
Ҳиммат айлаб талаб қилса шу замон,
Қирқ йигитда бир каромат бормикан?

Гўрўғли Султоннинг бу сўзини эшитиб, Сафаркўса, Хон Аваз, Хандон ботир, Бек Рустам, Дали Матал отли бир тўпор йигитлар маслаҳат этиб: Арзиум шахри хийла узок, у ерга бориш қийин иш, дедилар. Шунда Эрҳасан ўрнидан туриб, Гўрўғлининг қўлидан косани олиб, рухсат тилаб, бир шеър айтаберди:

Қодир олло манго қилса каромат,
Талаб қилдим, манго бергил ижозат!
Оллоға сифиндим, тиларман рухсат,
Талаб қилдим, манго бергил ижозат!

Жасадида ширин жоним бор бўлса,
Бу дунёда душманларим хор бўлса,
Сизлар каби ғўч йигитлар ёр бўлса,
Талаб қилдим манго бергил ижозат!

Манго бергил от-анжоминг ёроғинг,
Қилич билан яна олтин садоғинг,
Талвас этиб ичдим коса шаробинг,
Талаб қилдим манго бергил ижозат!

Энди тушдим мен ошиқлик йўлиниа,
Қурбон бўлай Таллихоннинг холина,
Турагим йўқ душманларнинг олина,
Талаб қилдим манго бергил ижозат!

Бу сўзни эшитиб, Гўрўғлининг кўнгли тоғдай кўтарилиди. Гўрўғлининг савашда устун келтирадиган уч асбоби бор эди. Биринчиси-ғирот ўн кунлик йўлни бир кунда ўтар эди. Иккичиси-қиличи-ҳар сармагандага 10-15 каллани бир кесар эди. Учинчиси ёйи-уч манзил жойдаги нишонни олар эди. Гўрўғли қувониб, бу уч асбобни Эрҳасанга тақдим этди. Сўнг унга оқ йўл тилаб, қўп ерлардан тимсол келтириб, бир шеърни номага солиб айта берди:

Ўғлим, бугун бир савдога бош урдинг,
Борғил Ҳасан, бир оллоға топширдим.
От, яроғ-асбобинг тузатиб бердим,
Борғил Ҳасан, бир оллоға топширдим.

Сен муштоқсан севар ёрнинг гулина,
Сакраб мингил, ғиротимнинг белина,
Борар бўлсанг, Арзиумнинг элина,
Борғил Ҳасан, бир оллоға топширдим.

Муруват айлагин ғамгин қуллара,
Сайр этарсан доғу дузу чўллара,
Таллихон деб тушдинг узун йўллара,
Борғил Ҳасан, бир оллоға топширдим.

Санго ёрдур савашдаги илҳомим,
Ёдингда сақлағил, ҳар бир каломим,
Таллихонга етказгайсан саломим,
Борғил Ҳасан, бир оллоға топширдим.

Арзиума мундин қилдинг ирода,
Худо қилсин қувватингни зиёда,
Илоҳим етгайсан мақсад-мурода,
Борғил Ҳасан, бир оллоға топширдим.

Гўрўғли дер, сенсан менинг қувватим,
Душманни гангитар шердек савлатинг,
Кўзимнинг равшани тожи давлатим,
Борғил Ҳасан, бир оллоға топширдим.

Гўрўғли Эрҳасанни йўлға солиб юбарди. Яна майхонасига кириб ўтириб, ўйланиб қолди: Фиротни, яроғ-асбобни бердим, юбардим. Шу ёқса борса, бу ёш йигит алдасалар, бир гўзал қизни берсалар, шу ёқда амалдор бўлиб қолса кетса, Гўрўғли қаноти синган қушдай қолаверса... деб хаёл қилди. Шу замони Мажнундали отни миниб, бир қилич, бир найза, қалқону дуторни олиб, отга қамчи урди. Уч кеча-кундуз йўл юриб, Эрҳасаннинг олдидан чиқди. Эрҳасан уни танимай отини унинг олдиға сурисиб келиб, ҳовий-сиёsat билан бир шеър айтди:

Сени манга берди худо,
Сендан қайтган номард бўлсин!
Яқин келаверма жуда,
Сендан қайтган номард бўлсин!

Бордир менинг қирқ дўғоним,
Гўрўғлидек меҳрибоним,
Бугун энди йўқ армоним,
Сендан қайтган номард бўлсин!

Эрлигимни билдирурман,
Паймонангни тўлдирурман,
Таъқиқ билгил ўлдирурман,
Сендан қайтган номард бўлсин!

Бу қоронғу зулмат кўчар,
Мард йигитлар саваш очар,
Бу дунёга келган кечар,
Сендан қайтган номард бўлсин!

Эр йигитнинг эр йўлдоши,
Изларман мудом сирдоши,
Ҳасан шоҳнинг қариндоши,
Сендан қайтган номард бўлсин!

Ёд этарман бир оллони,
Даф этарман ҳар балони,
Мен билманам таваллони,
Бош кесмаган номард бўлсин!

Ўғримисан ё бир каззоб,
Кўнглимда жўш урап ғазаб,
Сиртмоқ солиб, бериб азоб,
Ўлдирмаган номард бўлсин!

Ўғримисан ё газанда,
Не қилурсан бул маконда,
Жонинг қолмас ҳаргиз танда,

Бош кесмаган номард бўлсин!

Эрҳасан дер, билсанг мани,
Гўрўғлининг жони, тани,
Ҳақ етирди бугун сани,
Сендан қайтган номард бўлсин!

Эрҳасан бу сўзни айтиб бўлған сўнг Гўрўғли отининг бошини бурди. Шунда Эрҳасан уни қўрқди деб ўйлаб:
-Эй каззоб, ҳолинг шуми, деб яна бир шеър айтди:

Келиб эдинг кимни излаб,
Шуми ҳали ҳолинг сенинг?
Отайин мен ўқни газаб,
Шуми ҳали ҳолинг сенинг?

Отни бурдинг бир ҳовойда,
Сенда жаҳду жадал қайда,
Лошинг қолар ботиб лойда,
Шуми ҳали ҳолинг сенинг?

Тулки келди шер устина,
Панжани урди дастина,
Етайин дейди пўстинага,
Шуми ҳали ҳолинг сенинг?

Мен кимлигим яшиурман,
Бир сармасам қочиурман,
Сени тоғдин ошиурман,
Шуми ҳали ҳолинг сенинг?

Саваш ўргандим устоддан,
Гўрўғидай улуғ зотдан,
Курашсанг гар тушгин отдан,
Шуми ҳали ҳолинг сенинг?

Эрҳасан дер, билсанг керак,
Сен ўзингга келсанг керак,
Ақли калта эй бадрак,
Шуми ҳали ҳолинг сенинг?

Эрҳасан бу сўзни айтгандан сўнг Гўрўғли ундағи меҳр-вафонинг бейиклигини билиб, қўкси тоғдай кўтарилди. Кейин ўзини танитмаса бўлмажаклигини сезиб, Гўрўғли эканини сездириш мақсадида бир шеър айтар бўлди:

Олибдур алина эгри қилични,
Эрҳасаним бобосини танимас,
Душманларни дўст тутиниб кулинчи,

Эрҳасаним бобосини танимас,

Қойил бўлдим, сўл юриди бу жона,
Кетди буткил қўнглимдаги гумона,
Ким дучлашар сендей марди майдона,
Эрҳасаним бобосини танимас,

Бугун менинг паймонамни тўлдирап,
Умрим гулин хазон этиб сўлдирап,
Найза билан санчиб мени ўлдирап,
Эрҳасаним бобосини танимас,

Ҳар нечук иш келар марднинг қўлидан,
Қасд қилса шер қочар анинг йўлидан,
Аждарҳо қўзғалмас туриб ўрнидан,
Эрҳасаним бобосини танимас,

Савдо тушди Гўрўғлиниң бошина,
Захар-заққум тўкилгандур ошина,
Раҳм этмади кўздан оққан ёшима,
Эрҳасаним бобосини танимас,

Гўрўғли дер, боғда гулим сўлдими,
Ажал етмай паймонамиз тўлдими,
Тақдир биза Эрҳасандин бўлдими,
Эрҳасаним бобосини танимас,

Эрҳасан бу сўзларни эшитгандан кейин, унинг оталиқи Гўрўғли эканини
билиб, сакраб отдан тушиб, Гўрўғлиниң оёғина бош қўйиб, зор-зор йиғлаб,
кечирим сўраб бир шеър айтар бўлди:

Кеча тортиб келдинг, сени билмадим,
Тавба қилдим, маъзур тутғил султоним!
Овозинг эшитмон, бовар қилмадинг,
Тавба қилдим, маъзур тутғил, султоним!

Сен эрурсан мард йигитлар оғаси,
Арзим эшит, Чамлибелниң эгаси,
Танимадим бугун бўлдим мен осий,
Тавба қилдим, маъзур тутғил, султоним!

Мард йигитлар кечасига доримас,
Подшо халқи ёлғиз, бевақт юrimас,
Накл бордур: танимасни сийламас,
Тавба қилдим, маъзур тутғил, султоним!

Худоға йиғладим нолай гирён,

Ба ҳаққи хурмати ул шери яздон,
Гунохимни ўтгил, Гүрӯғли Султон,
Тавба қилдим, маъзур тутғил, султоним!

Мен санго бахш этдим кулли боримни,
Рухсат бердинг, излаб чиқдим ёrimни,
Ғанимдан олурман қасди қоримни,
Тавба қилдим, маъзур тутғил, Султоним!

Эрҳасан дер, ғазаб қилсанг қулингман,
Қадам қўйсанг ҳоки пойинг-йўлингман,
Яхши кўрсанг ўзинг севган ўғлингман,
Тавба қилдим, маъзур тутғил, Султоним!

Гүрӯғли Эрҳасандан бу сўзни эшитиб, кўнгли кўтарилиб, кўзига ёш олиб,
томоғи тўлиб, ҳўпиқиб қайнаб-жўшиб, Эрҳасанни таъриф этиб бир шеър
бошлади:

Таърифингни этайин мен,
Баракалла, ботир Ҳасан!
Учрадим санго кеча ман,
Баракалла, ботир Ҳасан!

Арзирума қилдинг талаб,
Таллихонни ҳақдин тилаб,
Кўрдим сени энди синааб,
Баракалла, ботир Ҳасан!

Кўнглима келди бир гумон,
Йўлга якка чиқмоқ ёмон,
Кўрдим мана бошинг омон,
Баракалла, ботир Ҳасан!

Хабар олдим ҳолларингдан,
Ҳар иш келар қўлларингдан,
Кесиб чиқдим йўлларингдан,
Баракалла, ботир Ҳасан!

Бор муродинг бўлар ҳосил,
Кўнглим санго бўлди мойил,
Синааб кўриб, бўлдим қойил,
Баракалла, ботир Ҳасан!

Ҳақ этмагай санго азоб,
Фозий бўлмоқ яхши савоб,
Гўрӯғли дер, бердим жавоб,
Баракалла, ботир Ҳасан!

Бу сўзни эшитгандан сўнг Гўрўғли айтдики, аммо Эрҳасан, сенинг ботирлигингни аввалдан ҳам билар эдим. Йўлинг узок, битиржак ишинг мashaққатли эканини ўйлаб, уйда ўтириб қарорим бўлмади. Онани кўнгли болада, боланинг кўнгли далада деган нақлнинг учи отага ҳам тегиб ўтади. Сени бир синамоқчи ҳам бўлдим. Синоғдан яхши ўтдинг. Энди сенга оқ йўл, олло ёринг бўлсин, қирқ чилтанлар мададкоринг бўлсин: Таллихонни олиб, мурод мақсадингга етгайсан! Гўрўғли бу сўзларни айтиб бўлғондин сўнг отни бошини Чамлибела тўғрилади: Чамлибела боргандан кейин Эрҳасаннинг йўлига боқиб, ўз ўғилларининг тўйини ўтказишни орзу қилиб, бир шеър айтди:

Йўқдан бизни бор айлаган биру бор,
Эрҳасанни тўйларини кўрайин!
Келин олиб қувонмоқнинг гашти бор,
Эрҳасанни тўйларини кўрайин!

Ё илоҳим, эшит менинг бу додим,
Кундан кунга ортар бўлди фарёдим,
Ҳақдан тилаб олган ботир зурёдим,
Эрҳасанни тўйларини кўрайин!

Ўзинг мадад бергил, эй биру борим,
Эрҳасандур менинг номусу оrim,
Тўйини тутармиз келтирса ёрин,
Эрҳасаннинг тўйларини кўрайин!

Гўрўғлининг ёронлари келинглар,
Рахм айлаб орзу ҳолин билинглар,
Эрҳасанга бир шафоат қилинглар,
Хон ўғлимнинг тўйларини кўрайин!

Гўрўғли ширин орзу умидларни этиб ўтираверсин, эндиgi сўзни Эрҳасандан эшитинг. Эрҳасан шу йўл юришда икки ойлик йўлни йигирма кунда олиб, Арзирум шаҳрина дохил бўлди. Бу шаҳарнинг баланд миноралари, қора боғларини кўриб, Таллихонни талвас этиб, бир шеър айтиб турган жойи:

Ёд этайн бир оллони,
Етири манго, Таллихонни!
Даф эт, ўзинг ҳар балони,
Етири манго, Таллихонни!

Мен бир мажнуни шайдоман,
Талабкори хувайдоман,
Андалиби бенавоман,
Етири манго, Таллихонни!

Қайда бўлар Талли ойим,
Муяссар этсин худойим,
Излаб кездим ани дойим,

Етири манго, Таллихонни!

Тили шаккар, юзи қамар,
Лабларидин боли домор,
Икки сочи эрур шомор
Етири манго, Таллихонни!

Хусни эрмиш моҳитобон,
Гўзаллар ичинда жонон,
Дардинг бўлмиш бизга аён,
Етири манго, Таллихонни!

Ўз кўнглимни шод этарман,
Душман кўрсам мот этарман,
Қамбар қаби ёд этарман,
Етири манго, Таллихонни!

Арзирума қадам қўйдим,
Висол лаззатини, туйдим,
Шул ёримни тушда суйдим,
Етири манго, Таллихонни!

Шотир билан хат юбарган,
Ҳасан шоҳнинг қизи экан,
Ошиқлик дардини чеккан.
Етири манго, Таллихонни!

Бу сўзни айтиб тамом қилғондан сўнг Эрҳасан отини суриб дарвозанинг олдина борди. Аммо дарвозабон уни ичона қўймади. Қиличини қинидан суғириб, йигитнинг олдидан чиқди:

-Дарвозадан сени киритишга подшо рухсат бериши даркор, қайт орқанго, мен билмасам, сен қароқчимисан, ўғримисан, деди. Эрҳасан:

-Эй дарвозабон мен бир аспи жаллоб-сеисман, мен Исфахонданман, бу ернинг от бозорининг солигини бер, мен ўғри-кazzоб эмасман, элу халқقا мандан завол келмас, бозорни кўрсатсанг, шу отимни сотиб кетмакчи эдим. Шу ишим битса, мен бу ерда қол, десанг ҳам қолжақ ёғдойим йўқ, деб дарвозабонга қараб бир шеър айтар бўлди:

Кўнглинг сени недан тўлар,
От бозори қайда бўлар?
Душман келса дўст уялар,
От бозори қайда бўлар?

Мен келурман Исфахондин,
Ор учун кечарман жондин,
Мен қўрқманам ҳеч инсондин,
От бозори қайда бўлар?

Кўп сўзлама, йўлимдан қоч,
Икки қўллаб дарвозанг оч,
Рухсат бер, қилғил, бир илож,
От бозори қайда бўлар?

Арзирума келдим излаб,
Дема мени ўғри-каззоб,
Мани айлаб берма азоб,
От бозори қайда бўлар?

Гашт этарман тоғу чўли,
Кўрсат манго тўғри йўли,
Йўқса гумлайман сен қули,
От бозори қайда бўлар?

Савдо қилиб қайтмоқчиман,
Шу отимни сотмоқчиман,
Овим олиб кетмакчиман,
От бозори қайда бўлар?

Энди мени кўп койитма,
Ўғрисан деб тухмат этма,
Ўтиб кетай мени тутма,
От бозори қайда бўлар?

Қўйсанг олдингдин ўтарман,
Бориб отимни сотарман,
Эрҳасан дер, тез кетарман,
От бозори қайда бўлар?

Дарвозабон Эрҳасаннинг бу сўзларини эшитиб, аспи жаллоб-сеис эканини англаб айтди, эй йигит дарвоза пули не бўлади. Унда Эрҳасан:

-Олар пулингни айт, деди.

-Бир тилло, деди дарвозабон. Эрҳасан кисани кавлаб, оларинг бир тилло бўлса, шу бир тилло сеники, деди. Шу вақтда дарвоза очилди. Эрҳасан шу замони тилло-пиллони қўйиб, ичон тарафа от солиб кириб кетди. Дарвозабон икки алини бурнина тиқиб қолаверди. Аммо дарвозабоннинг Робия деган бир қизи бор эди. Шу қиз Эрҳасанга қараб уни пойлаб турған экан, унинг от билан дарвозадан ўтгани замон олдидан зўмпа чиқди.

-Эй йигит, мени олиб кетмайсизми, деб отининг жиловини юбармай тураберди. Эрҳасан уни силтаб ташлаб кетмакчи бўлди, аммо қиз дод-фарёд қилиб, унинг изидан қолмади. Охири бўлмади, Эрҳасан айтди, эй яхши қиз ҳозир сен шу ерда қолиб тур, мен от савдоси билан келган одамман, қайтишда сени албатта олиб кетаман, деди. Шунда Робия доди-фиғон қилиб бир шеър айтди:

Оting сотсанг, бозор сари бор, йигит,

Савдо қилиб, яна қайтиб келавер!
Агар сенинг ишинг битса эр йигит,
Зинҳор мени қайтиб келиб олавер!

Йигит сени кўрдим шукур худоға,
Мен бўлайин энди санго садоға,
Қайтиб келиб, эга бўлғил бу боға,
Зинҳор тўрам, яна қайтиб келавер!

Рухсат берсанг санго бир жуфт сўзим бор,
Паризоддай зулфим, қошу кўзим бор,
Магар боқсанг, моҳи тобон юзим бор,
Зинҳор тўрам, яна қайтиб келавер!

Агар санго жуфтдан хол керак бўлса,
Лабдан оққан шакар, бол керак бўлса,
Олтин-кумуш, давлат-мол керак бўлса,
Зинҳор тўрам, яна қайтиб келавер!

Тутай десанг менинг нозик қўлимдан,
Сўрай десанг қанду асал тилимдан,
Қучай десанг инжа нозик белимдан,
Зинҳор тўрам, яна қайтиб келавер!

Робия дер, сенинг билан кетайин,
Энди дасти домонингдан тутайин,
Бунда келмай кетсанг нелар этайин,
Зинҳор тўрам, яна қайтиб келавер!

Робия зор-зор йиглаб қолаберди, Эрҳасан Таллихоннинг ишқинда от суриб кетаварди. Арзиум шахрининг 40 кўчаси бор эди. Эрҳасан Таллихоннинг кўчасининг қаердалигини билмасдан ҳайрон бўлиб, уни излаб бир шеър айтар бўлди:

Арзиумда туққан ойим,
Нерлардасан, Таллихоним,
Раҳм айласин шу худойим,
Нерлардасан, Таллихоним!

Мен келдим сени ахтариб,
Ғам ема рангинг сарғартиб,
Ошиқликда бўлдим ғариб,
Нерлардасан, Таллихоним!

Ҳеч ким менингдек бўлмасин,
Дўст йиглаб душман кулмасин,
Очилған гуллар сўлмасин,

Нерлардасан, Таллихоним,

Сени деб тоғлардан ошдим,
Дарё кимин тўлиб-тошдим,
Ғамнинг лойина булошдим,
Нерлардасан, Таллихоним!

Таллихоннинг овозаси,
Қўшадандир дарвозаси,
Ўртанур қалбим изоси,
Нерлардасан, Таллихоним!

Мусофиридан ғариб бошим,
Кўздан оқар қонли ёшим,
Захар-закқум ичган ошим,
Нерлардасан, Таллихоним!

Дарагинг кимдан сўрайин,
Ёлғиз не мажлис қурайин,
Дилбар юзингни кўрайин,
Нерлардасан, Таллихоним,

Эрҳасан дер, бўлдим ҳайрон,
Йигладим мен зори гирён,
Аён айла, Шоҳимардон,
Нерлардасан, Таллихоним!

Эрҳасан дарбадар кезиб, ёрини излаб юра-юра охири бир олтин суви юритилган девола кўзи тушди. Шу ер Таллихонимнинг макони экан. Унинг ёнида от бозори бор экан, Эрҳасан Арзиумнинг аспи жаллоблари тўпина қўшилиб, ғиротни мақтаб бир шеърни номага солиб айтди!

Сенинг асли зотинг буроқ,
Икки кўзинг ёнған чироқ,
Аслинг кўриб яқин-йироқ,
Бу не от деб қиласар сўроқ,
Талли кўрсин томошани,
Ўйна, ғиротим, ўйнағил!

Ўзи барно, тили тўти,
Юрагимда ёнар ўти,
Таллихондир анинг оти,
Ўйна, отамнинг ғироти,
Талли кўрсин томошани,
Ўйна, ғиротим, ўйнағил!

Ғирот остимда ўйнайдур,

Мани ёр ишқи қийнайдур,
Кўзим йўлингда яйнайдур,
Ани қўрмасам бўлмайдур,
Талли кўрсин томошани,
Ўйна, ғиротим, ўйнағил!

Бул кўринган кўк арчадур,
Устинда олтин парчадур,
Деворинг кумуш сирчадур,
Андин очилған дарчадур,
Талли кўрсин томошани,
Ўйна, ғиротим, ўйнағил!

Эрҳасан дер, армон этиб,
Таллихонни шодмон этиб,
Дардларима дармон этиб,
Ёрим билан даврон этиб,
Талли кўрсин томошани,
Ўйна, ғиротим, ўйнағил!

Эрҳасан сўзини тамом этиб, ғиротни ўйнатиб тураварди. Ғирот турли муқомлар қилиб, осмонга бўкчиб, пизловуқдай айланиб томоша қўрсатаварди.

Бутун маҳалла деш-даваракни ўради. Бу ҳоросотни эшишиб, Таллихон ҳам уч юз каниз билан дарвозадан чиқиб ўйинни томоша этиб турди. Ғирот 32 хил ўйинни қўрсатди, Таллихон буни кўриб офарин айтди. Қиз ўйладики, аммо бу йигит манинг тушимда кўрган йигит бўлмаса, магарам у бўлмаса ё Гўрўғлидир ё бўлмаса Эрҳасандир. От димодим ғирота ўхшаб турибди. Тўхтаб тур, ман бу йигит билан бир гаплашиб олмасам бўлмас, деб Холиса деган канизина:-Сен бор, йигитни оти билан олиб кел, отни савдолашамиз, деди. Каниз Эрҳасаннинг ёнига бориб, бибисининг бу ўтинчини айтди.

Шунда Эрҳасан каниза қараб чақириб турган Таллихон эканини англаб бир шеър айтар бўлди:

Бу отимнинг жиловини Шоҳимардон созлаған,
Ҳайқириб тиз букканида етти манзил кўзлаган,
Мавж урган шамолдай бўлиб, неча йўлни чўзлаган,
Васфини эшигтан шоҳлар қўшин тортиб излаган,
Ғиротимнинг баҳоси Таллихона бошма-бош.

Исфаҳоннинг подшоси олмоқа бел боғлади,
Қирқ минг туман баҳо уриб, кўнглини кўп чоғлади.
Қиз берайин, отни бер деб, таваллочи йифлади,
Ота-онам берма, дейиб манго кўп-кўп сарғади,
Ғиротимнинг баҳоси Таллихона бошма-бош.

Асли зотин сўрамасдан отни олмоқдур абас,
Отни сотиб олурмиз деб сизлар қилмангиз ҳавас,

Харидор бўлур бу ота Қўнғирот, Манғит, Кенагас,
Етти иқлиминг хирожи бир тукига ярамас,
Фиротимнинг баҳоси Таллихона бошма-бош.

Отима тай от топилмас, асло сен этма гумон,
Ахтариб кўр, Руму Фаранг, Бағдод, Басра, Исфаҳон,
Бухорою ҳам Самарқанд, Андижону Марғилон,
Изласангда тополмассан бундай отни бибижон,
Фиротимнинг баҳоси Таллихона бошма-бош.

Эрҳасан дер, баҳосини бориб ул нигора айт,
Булот ёби эмас дейиб, бориб харидора айт,
Чеккан оҳу фарёдимни ул ширина гуфтора айт,
Бекарорман бул сўзимни бориб ул ғам хора айт,
Фиротимнинг баҳоси Таллихона бошма-бош.

Бу сўздан кейин каниз, эй барно йигит, Таллихоним сенинг отингни
хоҳлабди, савдолашишга таклиф этиб турибди, юр, бу ёққа деб Эрҳасанни олиб
қайта берди. Таллихонинг кўшки олдида бир сарҳовуз бор эди. Эрҳасанни шу ерда
қўйиб, каниз Таллихона хабар берди. Таллихоним кўшқдан боқди. Унинг юзининг
шуъласи барқ уриб, офтобдек нур сочди.

Буни кўриб эс хушидан айрилишига сал қолған Эрҳасаннинг қалбida ишқ жўш
урив, Таллихонни таъриф этиб бир шеър айтар бўлди:

Таърифинг айтайин гул юзли дилбар,
Сен бир лаъли бадахшона мангзарсан!
Зулфларинга тақиб бебаҳо гавҳар,
Гўё лаъли бадахшона мангзарсан!

Шамс ила қамардур қўзинг нишони,
Тўти такаллумдур сўзинг нишони,
Юсуф-Зулайходур юзинг нишони,
Товус қушнинг жамолина мангзарсан!

Одам наслимисан ёки паризод,
Ақлу хушим тамом айладинг барбод,
Қошлиринг қиличдур қўзларинг жаллод,
Жоним олған меҳрибона мангзарсан!

Биҳамдилло кўрдим бугун талъатинг,
Ул Шотир етирган бул холи-хатинг,
Борму энди манго меҳри шафқатинг,
Сўзи ширина шакар кона мангзарсан!

Шотирингдин етди биза паёминг,
Ошиқман деб, борди сенинг саломинг,
Рост эдиму, хоним ўша каломинг,

Жоним олған шул жонона мангзардир!

Юзингнинг шуъласи ойдан зиёда,
Сенингдек маҳбуб йўқ ёхти дунёда,
Мен келибман сенинг ҳажрингдан дода,
Тар очилган гул нишона мангзарсан!

Эрҳасан дер, ишқинг девона этди,
Ақлу хушдан мени бегона этди,
Гўрўғлибек санго нишона этди,
Аҳдинда вафоли жона мангзарсан!

Эрҳасаннинг бу сўзини эшишиб, тўтидай солланиб, жайрондай нозланиб, қирмизи куйлакни кийиб, хулла рўмолни ўраб, кўзина сурма, қошина ўсма қўйиб, бўйнина тилло мунжиқ, билагина олтин билагузук, бурнина гавҳардан аравак қистириб, юрагини ўтга доғлаб, борар йўлини чоғлаб Эрҳасанни қўрайин деб, саллона-соллона, мастона-мастона юриб, сарҳовузнинг бўйина келди. Эрҳасан қараб:-Эй, барно йигит, шу турғон чинорни туби билан қўпориб ташла, деб нозу жилва, ишваю ғамза билан бир шеър айтди:

Хуш келдинг, азиз меҳмоним,
Фидо бўлсин, жоним санго!
Сенсан менинг меҳрибоним,
Садқа баҳри коним санго!

Кўп санго меҳру шафқатим,
Бўларсан охир улфатим,
Бошимда тожи давлатим,
Қурбон қиласам жоним санго!

Чамлибелдан сафар айлаб,
Келдинг биза гузар айлаб,
Инжа белим бўғиб боғлаб,
Тугал хону моним санго!

Чамлибелнинг жононаси,
Гўрўғлининг ҳамхонаси,
Нозли дилбар парвонаси,
Фидо бўлсин жоним санго!

Топмадим ўзим башорат,
Сен ўзинг этгил ишорат,
Муродим айла кифоят,
Ўлсам тушар хуним санго!

Сени кутдим соат замон,
Аҳдидан қайтганлик ёмон,

Мудом бўлсин бошинг омон,
Бахш этдим бу жоним санго!

Бошқами деб гумон қилма,
Бу сўзимни ёлғон билма,
Аҳдима бадгумон бўлма,
Сўзлаюман чиним санго!

Таллихон дер, бир иш бошла,
Садокингни қўлга ушла,
Шу чинорни йиқиб ташла,
Дилимда армоним санго!

Таллихон бу сўзни тамом қилғандин сўнг Эрҳасан садоқдан ўқ олиб чинорни туви билан қўпориб ташлади. Таллихон буни кўриб:
-Мард йигит экан, мани истаган ерга олиб кетадиган ёғдоий бор, деб вақти хуш бўлиб, Эрҳасана қараб бир шеър бошлади:

Арзимни эшитгил, эй севар ёрим,
Мен сенинг юзинга қурбон бўлайин!
Чамлибелдан излаб келган дилдорим,
Мен сенинг жонинга қурбон бўлайин!

Садоқдан ўқ олиб ёйинга тиқдинг,
Нишона қаратиб, киришни чекдинг,
Бир ўқ билан уриб, чинорни йикдинг,
Мен сенинг алинга қурбон бўлайин!

Энди мундин Чамлибела кетарман,
Саваш қилиб қорли тоғдан ўтарман,
Сенинг билан завқу сафо этарман,
Мен сенинг йўлинга қурбон бўлайин!

Худодан тиладим кўрдим юзингни,
Жона дармон ушбу айтған сўзингни,
Тўтиё қиласман босқан изингни,
Мен сенинг сўзинга қурбон бўлайин!

Чамлибела бориб, қилсан маконни,
Ҳарким орзу этар бундай замонни,
Душманлара берман бугун омонни,
Мен сенинг ўзинга қурбон бўлайин!

Чамлибелнинг бордур гули гу зори,
Неча йилки, унинг мен интизори,
Бордур элнинг Гўрўғлибек сардори,
Мен сенинг элинга қурбон бўлайин!

Ина бугун тутдим сенинг қўлингни,
Ҳақнинг ўзи очсин сенинг йўлингни,
Хабар айлаб кетсанг соғу сўлингни,
Мен сенинг йўлинга қурбон бўлайин!

Таллихон дер, чертдим кўнгил торимни,
Неча ойлар тортдим сенинг зорингни,
Энди таниб олғил севар ёрингни,
Мен сенинг ўзинга қурбон бўлайин!

Эрҳасан Таллихонинг бу сўзини эшитиб, унинг қалбида севги-муҳаббатнинг мавж урганини сезиб Чамлибел элини, отаси Гўрўғлини таъриф этиб, Таллихона қараб бир шеър айтди:

Таллихоним Чамлибелнинг
Мевали боғлари бордур!
Иморланған, думорланған,
Сарбаланд тоғлари бордур!

Бири-бирина улашған,
Булоқлари тўлиб-тошған,
Кукраб буғродай талашған,
Йўлбарсдай шерлари бордур!

Қўлда суниб бодаи ноб,
Йигитлари ичар шароб,
Чиша санчиб еяр кабоб,
Забардаст нарлари бордур!

Чамлибел мард манзилгоҳи,
Йигитлари бор сипоҳи,
Гўрўғлибекдир подшоҳи,
Дузгун қалъалари бордур!

Паризодлар кезар ҳарён,
Гўёки ҳур ила ғилмон,
Зийнатлидур кўшку айвон,
Нақшли жойлари бордур!

Босқан еринг боғу бўстон,
Бозорлари мўлу мўстон,
Бахшилари айтар достон,
Дилкаш наволари бордур!

Чўллари бор лолазорли,
Товушқонли, баҳру бозли,

Кўллари бор ўрдак ғозли,
Баҳаво жойлари бордур!

Қаррилари уйда ётар,
Йигитлари сайғоқ отар,
Тозилари бориб тутар,
Завқу сафолари бордур!

Бедовлари ўйнаб турар,
Чопганды байроқлар олар,
Қуш-тозисин иша солар,
Овлоқли чўллари бордур!

Эрҳасан дер, яхши жойдур,
Олдингда тилло саройдур,
Оға Юнус санго тойдур,
Ажаб манзиллари бордур!

Эрҳасан сўзини тамом қилид, Таллихоним таъзим қилиб, кетишга шайланиб, эркак либосларини кийиб, тожини тепасина қўйиб, белина қилич боғлаб қалқонини қўлиға олиб, садоқини ёнбошига қистириб, сувсар терисидан тикилган телпагини бостириб кийиб, қошини қоқиб, бўйнига дурларини тақиб, кўрганларни ичини ёкиб, қиймириб боқиб тайёр бўлиб турди, Кейин Эрҳасана айтдики,-эй, Ҳасанжон, севар ёрим, отамнинг сонсиз лашкарлари бор, аждардай беш оғам бор, улар сени кўрсалар бу ерда қўймаслар, иккимизнинг ўртамиза айролик соларлар, энди бу ердан тез қочали, деди. Шунда Эрҳасан: мен бу ерга келишдан олдин бу ҳисоб китобни қилиб чиқдим, улар билан диралашгидай ёғдойим бор, деди. Таллихон айтдики, аммо Ҳасанжон, сен бундай дема, менинг отам, оғаларим энди сенга ёт эмас, уларни ўлдириб, толхишўрлик этгандан не фойда, яхшиси бу ердин тез чиқиб кетали, изимииздан қувласалар яна кўрамиз, деб Эрҳасана ёлвориб бир шеър айтар бўлди:

Эшит менинг арзи холим,
Ёрим қайтғил, сен бу ишдан!
Етти йилдир ҳасрат-доғим,
Ёрим қайтғил, сен бу ишдан!

Тушимда кўрдим дийдорингни,
Мен нотавон харидоринг,
Сақлаш учун номус оринг,
Ёрим қайтғил, сен бу ишдан!

Оғаларим кўзи қондур,
Отам ундан бадгумондур,
Айрилиқ охир замондур,
Ёрим қайтғил, сен бу ишдан!

Таллихон дер, қотди бошим,
Кўздан оқар қонли ёшим,
Ортар менинг ғолли ғошим,
Ёrim қайтғил, сен бу ишдан!

Таллихон сўзини тамом қилғандан кейин Эрҳасан ўйланиб: ҳар на бўлса-да бунинг маслахатига ҳам қулоқ қўйсам ёмон бўлмас. Магарам изимдан қувиб келсалар кучимни шу вақтда кўрсатсан ҳам бўлар, деб, Таллихона қараб, созини созлаб, бир шеърни бошлади:

Тайёр бўлиб миниб дурот устина,
Таллихоним, Чамлибела кетали!
Отни жиловини тутғил, дастинга,
Таллихоним, Чамлибела кетали!

Энди айтғил кўнглингдаги борини,
Хеч кима берманам зулфинг торини,
Гўрўғлининг оға Юнус ёрини,
Кўрай десанг, Чамлибела кетали!

Душман қувса бирга саваш қурали,
Насиб бўлса Чамлибела борали,
Гўрўғлини, қирқ йигитни кўрали,
Юринг хоним, Чамлибела кетали!

Юзингдан рашк этар хуршиди ховар,
Мард йигита номард бўлмас баробар,
Гиротим илдамдур, ўзим диловар,
Юринг хоним, Чамлибела кетали!

Эрҳасан дер, қилич тутсам дастима,
Язидларни олсам оёқ остима,
Парво этмай йўлнинг баланд-пастина,
Юринг хоним, Чамлибела кетали!

Эрҳасан сўзини тамом қилғандан сўнг ҳар бири бир отга миниб, нердасан чор доғли Чамлибел, деб йўла тушдилар. Таллихонинг канизлари дод, деб чапак чалиб қола бердилар. Иккиси дарвозага бориб дохил бўлдилар. Дарвозада Шабгир деган бир қул турған экан. Эрҳасан дарвозани оч, деб бир шеър бошлади:

Бугун энди Чамлибела кетарман,
Дарвозабон, дарвозангни оч,энди!
Сен тегмасанг мен ҳам тегмай ўтаман,
Дарвозабон, дарвозангни оч,энди!

Қилич урсам қирқ мингингни қиймалар,
Юрагимда қолмас дарду аламлар,
Бошингида тушар қайғу ситамлар,

Дарвозабон, дарвозангни оч, энди!

Үққа тұла белимдаги садоғим,
Чамлибелда ёнар давлат чироғим,
Қулоқ солғил, сендин бирдир сүроғим,
Дарвозабон, дарвозангни оч, энди!

Ғозий бўлиб, санго савашлар қилсам,
Аҳмоқ Шабгир, санго қиличлар солсам,
Қонинг ичиб, сенинг жонингни олсам,
Дарвозабон, дарвозангни оч, энди!

Сендеқ нокас соташмасин биз билан,
Ўтингимни битказ, яхши сўз билан,
Гашт этарман доғу дошу дуз билан,
Дарвозабон, дарвозангни оч, энди!

Эрҳасан дер, тез бўл, ўтай шул замон,
Қилич урсам жон берарсан бегумон,
Дуротина миниб туур Таллихон,
Дарвозабон, дарвозангни оч, энди!

Эрҳасан сўзини тамом қилған вақтда Эрҳасан келаётирган вақтда дарвозада турган ўтиши учун бир тилло сўраған дарвозабон ҳам келиб қолди. Эрҳасаннинг хеч нарса бермай ўтиб кетгани эсига тушиб, ўйлаб қолди: бу бир бечора одам, менинг қилиб юрган ишларим билан бунинг не алоқаси бор. Кел, шу одамни бир шод қилай, деб Таллихоннинг хуржунидан бир қисм тиллони олиб, уни имлаб чақириб, алина тўқди. Бундан онг-эсини йўқотган дарвозабон дарров дарвозани очиб уларга оқ йўл тилаб фотиҳа бериб қолди. Умрида бундай ақчани кўрмаган дарвозабоннинг кўзидан ёш келиб, Эрҳасанни изидан дуо қилиб қолди.

Ол энди булар чор доғли Чамлибела от суриб кета версинлар, хабарни Таллихоннинг боғбонидан ол. Таллихоннинг Эрҳасан билан кетаётирганини боғбон эшитиб-билиб қулоқ қўйиб турган эди. Икки от дарвозадан чиқиши билан, бу хабарни етказсам, подшодан бир инъом олсам керак, деб югуриб подшонинг олиға борди:

-Эй подшоҳи олам, бир қошиқ қонимдан кечсангиз, бир сўз айтаман, деди.

-Айт, кечдим, деди подшоҳ.

-Агар кечган бўлсанг мен сўзимни соз билан айтаман, деб дод-фарёд қилиб, ёқасини йиртиб, подшоға қараб бир нома бошлади:

Эй сultonим, бир одамзод,
Бизга қайғу солиб кетди!
Қилиб келдим дастидин дод,
Зўрлигини қилиб кетди!

Ўзидур Рустам сифатли,

Гүё бир арслон қувватли,
Табли бозли, бедов отли,
Таллихонни олиб кетди!

Үғри экан золим каззоб,
Келган экан қизни излаб,
Олиб қочди бағрим тузлаб,
Бул ишларни қилиб кетди!

Асли ўзи аспи жаллоб,
Бир иш қилди бизни алдаб,
Уни изла навкар ёллаб,
Қизгинангни олиб кетди!

Аввалинда сухбат қуриб,
Душманлигини билдириб,
Қизни дуротға миндириб,
Ўзи билан олиб кетди!

Ажал етмай, келди қазо,
Шоҳим қулоқ солинг сўза,
Бул нокасга беринг жазо,
Юзинг ера солиб кетди!

Келиб қизнинг кўнглин бўлди
Хазон урмай гулинг сўлди,
Чўринг йиғлаб санго келди,
Ул иккиси қулиб кетди!

Гуномизни ўтинг биздан,
Қонли ёшлар тўқдик кўздан,
Айрилдингиз шоҳим қиздан,
Парвоз айлаб учиб кетди!

Боғбон келди қонлар йиғлаб,
Юраги, бағрини доғлаб,
Бошларина қора боғлаб,
Таллихонни олиб кетди!

Дарвозадан чиқиб қочди,
Билмам неча манзил ошди,
Юрагим қона дўлашди,
Шул қизингни олиб кетди.

Боғбон деяр, арзим шулдур,

Унинг эли Чамлибелдур,
Тезроқ тутиб ани ўлдир,
Чамлибела олиб кетди!

Боғбон бу сўзни тамом қилғандин сўнг Ҳасан шоҳнинг туклари пўстинини тешиб чиқди, дарғазаб бўлиб, саккиз юз саркардасини чақирди 500 кишилик қўшин тўплаб, милтиқ, тўп, от-араваларға озиқ-овқатларни юклаб бу қўшинға Қоромон деган саркардани бош қилиб айтдики, боринг, Чамлибелга кириб, қалъасини вайрон этиб, Таллихонни олиб қайтинг, деб ўзи ҳам 40 минг кишилик лашкарга бош бўлиб, уларнинг изидан йўлға тушди.

Қоромон ўн тош йўл юриб бир манзилда тўхтади. Бир вакт Эрҳасаннинг кўзига бир чанглов кўринди. Ўзи бу ахволни кутиб келаётирғани учун орқасига қайрилиб, бир курашсам курашайин, деб тўхтади. Шу пайт Қоромон етиб келиб:- эй, йигит, яхши тўхтадинг, энди қочма, майдона кириб саваш қил, деб унга қараб бир шеър айтмоқ билан бўлди:

Таллихонни қайға олиб борарсан,
Дўнма биздан кел, майдона кирали!
Бугун энди билгил, ҳўкмон ўларсан,
Дўнма биздан, кел, майдона кирали!

Бўри каби изғиб келдинг чўллара,
Газандалик қилиб кирдинг эллара,
Дучор бўлдинг аждар билан шерлара,
Дўнма биздан, кел, майдона кирали!

Қамчи уриб бедов отда келибсан,
Шоҳ қизини нечун зўрлаб олибсан,
Таллихонни алдап йўлға солибсан!
Дўнма биздан, кел, майдона кирали!

Савашга кир кимлигимни биларсан,
Қилич тортсам пора-пора бўларсан,
Шуни билгил энди бугун ўларсан,
Дўнма биздан, кел, майдона кирали!

Қоромонбек дерлар манинг ўзимни,
Қаҳбо фалак сарғалтмасин юзимни,
Ушлаб олиб ўйдирарман кўзингни,
Дўнма биздан, кел, майдона кирали!

Қоромон саркарданинг бу сўзини эшишиб, Эрҳасан дарғазаб бўлди. Бу зангар баланддан келиб не гапларни вақиллаб турибди, ман бир кучимни кўрсатмагунча бу одамнинг қайтажак ёғдойи йўқка ўхшайди, деб алина созини олиб Қорамона қараб бир шеър айтди:

Чамлибелдан орзу этиб келмишам,
Хаддинг бўлса кел, майдона Қорамон,
Таллихонни истаб суйиб олмишам,

Ҳаддинг бўлса, кел, майдона Қорамон!

Билгил Чамлибелдир менинг маконим,
Келсангиз чопарман султонинг хонинг,
Ортиқ сўз керакмас, ино майдонинг,
Ҳаддинг бўлса, кел, майдона Қорамон!

Мардларнинг ичинда шерман кўрмабсан,
Эрларнинг ичинда эрман кўрмабсан,
Савашда ёв бошин ерман кўрмабсан,
Ҳаддинг бўлса, кел, майдона Қорамон!

Кўлларинг қуритиб, учди сўноси,
Таллихоним қизлар ичра доноси,
Зарга алишманам зулфи саноси,
Ҳаддинг бўлса, кел, майдона Қорамон!

Ошиқ-мошиқ бир-бирина соз бўлар,
Танишмоқа майдон, сахро, дуз бўлар,
Лашкаринг дофитсам қўнглинг ёз бўлар,
Ҳаддинг бўлса, кел, майдона Қорамон!

Эрҳасан дер, энди бермам жононни,
Кесарман каллани, тўкарман қонни,
Савашдан олдин сен ўқи, имонни,
Истак бўлса, кел майдона, Қоромон!

Эрҳасан бу сўзни айтиб бўлғондан сўнг Қоромон лашкарлари билан
Эрҳасаннинг устига от қўймоқчи бўлди. Буни сезиб Эрҳасан:
-Сиз тулки бўлсангиз, мен тозиман, сизлар билан яккама-якка уришсам бўлмас,
тўпор-тўпор бўлиб келаверинг, деб Қоромонга қараб бир шеърни номага
солаверди:

Тўпор-тўпор бўлиб келаверинг номардлар,
Манго бугун шерияздан ёр бўлур,
Саваш майдонина киринг номардлар,
Муханнаслар саваш чоғи хор бўлур,

Бу майдонда ажал майин ичарсиз,
Керак бўлса молдан-бошдан кечарсиз,
Қилич солсам душма-душа қочарсиз,
Шер кўрмаган тулки мудом шер бўлар.

Бугун бўлар сиза оғир замона,
Жонлар тандин учар гўё парвона,
Жанг майдони тўлар қирмизи қона,
Лошу жасад тупроқлара қорилар,

Шуни билгил, сен келмасанг омана,
Қочиб қутылмоғинг бўлар гумона,
Келмагандай бўларсан бу жахона,
Лашкарларинг бу майдона хор бўлар.

Эрҳасан дер мардлигингни билдирав,
Ёв бошини канориға илдирап,
Лак-лак лашкарларинг барин ўлдирап,
Шоҳимардан пири манго ёр бўлар.

Бу сўздан кейин шоҳнинг аскарлари Эрҳасанни ўртаға олиб, думли-душдан от сурдилар. Эрҳасан билан Таллихон ҳам майдондан қочган номард деб от қўйдилар. Бу кенг ёлоза майдонда бир уруш қўпди гўё охир замон келиб, Нухнинг тўфони қўзғалғандай бўлди. Эрҳасан билан Таллихоним жинлари қўзиб, бир-биридан ўзиб, зўрлиғини билдириб, юрак бағрини тилдириб, лан-лан лашкарни ўлдириб, бир саваш этдилар мослиқ мослиқа қоқилишди, қон-қона, сув-суга кетди. Шу борища намозшомғача саваш қилдилар. Қоромоннинг лашкарлари тутдай тўкилиб, тухум мирт бўлди. Эрҳасан билан Таллихоним энди орқайин Чамлибела қараб йўл тутдилар. Қоромон беш-үн лашкар билан қолиб не қиласини билмади. Эрҳасан билан Таллихонимни изидан қувишга қўрқди. Енгилдик деб изига қайтса шоҳдан қўрқди. Икки жонни овораси бўлиб, шу кечани шу майдонда ўтирди. Эртаси тонг сахарда Ҳасан шоҳ 40 минг лашкар билан Қоромоннинг ётған ерина этиб келди. Лашкар бошининг аҳволини кўриб, дарғазаб бўлди. Қоромона қараб:

-Эй занғар номард, сеннан лашкарбоши бўлами, сан саркарда эмас, мужовирсан, ўликларни сақлаб ётибсан, тур отлан, деб ўзи Эрҳасаннинг изини олиб, от суриб кетди.

Энди хабарни кимдин ол, Эрҳасан билан Таллихонимдан ол. Булар Қоромон лашкарларини бир ёқли қилғонларидан сўнг, икки манзил йўл ошиб, бир сара жойни топиб, дам-тинчини олиб ётвадилар. Кун чошгоҳда изларина бир сар этиб кўрсалар, бир чанглов пайдо бўлди. Таллихоним бу чангловнинг бехосият эканини сезиб, Эрҳасана қараб, кўнглидаги сўзларни шеъра солиб айтар бўлди:

Душман келиб, олар дегра-дошингни,
Ёrim сен ўзинга жафо орттирма!
Кел, кетали қўтар бундин бошингни,
Менинг бу бахтима қаро орттирма!

Отни сургин, бу майдондин қочали,
Ғаним кўпдир, тез орани очали,
Тоғдан ўтиб, Чамлибела учали.
Бир бошинга кулли жафо орттирма!

Ёrim менинг учун қолма балоға,
Нишона бўлмағил, тири қазоға,

Ширин жоним бўлсин санго садоға,
Бу қадди қомата яро орттима!

Босиб келган душман бари қирилсин,
Ғанимларға марг бозори қурилсин,
Саваш бўлса, шердек бўлиб турилсин,
Фофил қолиб элдин топо орттирма!

Душман энди лашкарининг сони йўқ,
Етиб келса, тўрт тарафдин отар ўқ.
Савашурман, мендин бўлсин кўнглинг тўқ,
Бу ёруғ излара топо орттирма!

Таллихон дер, сени қўлдар худойим,
Омон кечгай бу кунларинг илоҳим,
Ё биру бор, эшит менинг бу оҳим,
Фофил бўлиб, бошға бало орттирма!

Эрҳасан Таллихоннинг бу сўзларини эшитиб айтди, аммо Таллихон, биз тегмаган одамға кесак отадиган хилидан эмасмиз. Магарам отанг феъли бузилиб, бизга қасд этмаса, уриша киражак хаёлда эмасмиз, деди. Шундан кейин отланиб, йўлға равона бўлдилар.

Аммо Чамлибела боришда етти юрт бор эди. Уларнинг ҳар бирида уч минг кишилик қўшин бор эди. Аммо Ҳасаншоҳ шу келишда шу юртлардан бирига дохил бўлди. Бу юртдаги уч минг лашкар ҳам унниг тўпига қўшилди. Буларнинг бари қўшилиб Эрҳасаннинг изина тушдилар. Бир майдон юргандан кейин Ҳасан шоҳ Эрҳасан билан Таллихоннинг изидан қувиб етди. Шу келишда:-Эй, занғар, манинг қизимни нера олиб қочиб бораётисан, ҳозир жонингни жаҳаннама узатаман, деб ҳовий-сиёsat этиб бошлади. Шунда Эрҳасан Таллихона кўнгил бериб, ғам чекма, деб бир шеър айтди:

Таллихоним дешдан боқиб,
Уришғаним кўргил, бугун!
Ғанимнинг лашкарин йиқитиб,
Савашғаним кўргил, бугун!

Сенсан менинг сарвинозим,
Умрим гули, баҳор ёзим,
Кўп лашкара олғир бозим,
Талашғаним кўргил, бугун!

Лашкар қони ғалтон уриб,
Гўёки бир маҳшар қуриб,
Душмана найза эндириб,
Санчғаним кўргил, бугун

Ғам емагил жон нигорим,

Душманимдан олсам орим,
Саваш этмак манинг корим,
Хай-хайлашим күргил, бугун!

Гүрүғлидек наъра урсам,
Якка ўзим саваш курсам,
Үйнатиб ғиротни сурсам,
Довушғаним күргил, бугун!

Үқ солиб ейим тортарман,
Гоҳ югуриб, гоҳ йўртарман,
Ганим кўнглини ўртарман,
Талашғаним күргил, бугун!

Ёлғиз дейиб ғам емагил,
Ё мени номард демагил,
Савашда мазгилма мазгил,
Ошғанимни күргил, бугун!

Эрҳасан дер, эй, худойим,
Ўзинг эрурсан, паноҳим,
Пано бергил, аё шоҳим,
Уришғаним күргил бугун!

Эрҳасан бу сўзларни айтғондан сўнг от солиб майдонға кирмакчи бўлди.
Шунда Таллихон айтдики, аммо Ҳасанжон, сен қистанмай тур, отам сени ўғри тутиб гумондор бўлиб турибди. Мен унга ўз ихтиёrim билан кетаётирғанимни бир баён қилайин деб, алина созини олиб, бир шеър айтар бўлди:

Арзим эшит, мени меҳрибон отам,
Очилған гулимдан ола билмассан!
Гумон қилма, бу иш менинг ўз «хатом»,
Фасли баҳоримдан ола билмассан!

Шул йигитни кутиб қонлар, ютибман,
Бугун унинг этагини тутибман,
Манзил ошиб, боғу чўлдан ўтибман,
Бошға айроликни сола билмассан!

Етти йилдир қизил мангзим сўлондир,
Чамлибела кетмак мақсад бўлондир,
Эрҳасаним келиб мени олондир,
Энди сен алиннан ола билмассан!

Таллихон дер, эшит бу орзу ҳолим,
Эрҳасана қурбондур мулки молим,
Ростимни сўзлайиб, айласам маълум,

Мен ўзим кетмишам дўло билмассан!

Таллихонимдан бу сўзни эшитиб, Ҳасан шоҳ онга тонг бўлиб қолди. Ўзингдан чиққан балоға, нера борайин давоға, деганлари шу макан, деб ўйланиб туриб, қизиға:

-Эй жоним қизим, сен алданиб, кейин пушаймон қилма, бу зангарнинг Гўрўғлининг ўғли эканина инонма, сен буларға лойиқ эмассан, санго ёр керак бўлса, шахзодалар, аслзодалардан кўнглинг истаганини топиб бераман, зоғ-зоғ билан ғоз-ғоз билан учади, аҳдингдан қайт, деди. Унда қизи айтдики, эй, отажоним, манинг ёзғитим шу билан боғли, мен шу йигитдан бошқасини ёр қилмайман, энди мени ҳеч ким бу йигитдан ажратада олмас, деди.

Ҳасаншоҳ қизидан бу сўзни эшитиб, ғазаб ўтиға туташди, беш ўғлиға буюрдики, бу йигитнинг қўл-оёғини боғлаб, менинг олдимға олиб келинг, деб буюрди. Беш йигит тўпилиб келиб, Эрҳасанга ёпишдилар. Йигитларнинг бештасини беш ёқقا отиб уриб, Эрҳасан бир четга чиқди. Буни кўрган навкарларнинг кўнглина ғулғула тушди. Эрҳасан шунда яна ҳовой-сиёсат билан ғанимларға қараб беш калима шеър айтди:

Арзиурмнинг лашкарлари,
Кир, майдона урушали!
Соғу сўла от сурали,
Кир, майдона урушали!

Таллихоннинг дилдориман,
Мард йигитлар сардориман,
Чин севгининг хумориман,
Кир, майдона урушали!

Пасту баланд тўлсин қона,
Тоғлар буркансин тумана,
Талабкорлар кел, майдона,
Аждарҳодек солишли!

Ман қайтмасман, элли-юздан,
Қонлар кечиб эгри тиздан,
Қасдимни олурман сиздан,
Лочин бўлиб тутушали!

От қўйинглар якка-якка,
Тўзимиз чиқсин фалакка,
Душман кўпdir, менман якка,
Келинг, беклар савашали!

Эрҳасан дер, кир майдона,
Сув бир ёна, қон бир ёна,
Замон ўтмай лошинг сана,
Кел-ҳо, беклар урушали!

Эрҳасаннинг бу сўзини эшитгандан кейин Ҳасаншоҳ қийқириб, отифа миниб, лашкарларига бош бўлиб, Эрҳасаннинг устига от сурди. Эрҳасан лашкарлар билан бир ҳафта олишди. Майдон лош билан жасаддан тўлди, тоғ-тош қизил қона бўялди. Эрҳасан ҳам ўн еридан ярадор бўлди. Лашкарларнинг қолғани қочди. Қочмағани гизланиб бир ерлара гум бўлди. Шунда Эрҳасан Гўрўғлини, 40 йигитни ёдлаб бир шеър айта берди:

Неча кундир ғанимларни қиравман,
Бу лашкари ҳаргиз адо бўлмаса.
Соғу сўла тўпор-тўпор сурарман,
Мен найлайин сира адо бўлмаса.

Ўликлара тўлди саваш майдони,
Ҳеч ким кўрмас манго энган балони,
Гўрўғлидур Чамлибелни султони,
Сендан биза бир оз мадат бўлмаса.

Найлай бугун менинг яккадур бошим,
Ёнимда йўқ эрур дўсту қардошим,
Илоҳим майдонда қолмағай лошим,
Дўст ёрондан биза мадат бўлмаса.

Яккалигим шукун манго билинди,
Қирқ йигитни истаб бағрим тилинди,
Душманларни бир иложи қилинди,
Қирқ йигитдан ному нишон бўлмаса.

Аваз билан Тоймосбекдур улфатим,
Улар билан ўтар эди сухбатим,
Юрагимда жўш айлади меҳнатим,
Мададкорим Гўрўғлибек бўлмаса.

Аъзои бадани ярадор бўлган Эрҳасан Гўрўғли билан 40 йигит хабаримни олмади, деб ох урди. Буни Таллихоним эштириб, югуриб унинг ёнига келди. Эрҳасанни панага олиб, унга қараб бир шеър айтди; Эрҳасан ҳам жавоб қайтарди;
Таллихоним:

Саринга дўнайин, гул юзли ёрим,
Манинг учун ғариб бўлон Ҳасанжон!
Белимнинг қуввати, кўнгил мадори,
Манинг учун ғариб бўлон Ҳасанжон!

Эрҳасан:

Икки қўллаб мени отдан тушургил,
Энди мени ҳеч мадорим қолмади,
Ярам кўпдир, малҳам билан пиширгил,
Энди менинг ҳеч мажолим қолмади.

Таллихон:

Санго нечук бўйла ўқлар отилди,

Нозик тананг нишонага тутилди,
Рангинг сўлиб, қабоқларинг қатилди,
Менинг учун Ғарип бўлон Ҳасанжон!

Эрҳасан:

Эрҳасан дер, кўрсанг жисмим яродур,
Иқболим паст, натай, бахтим қародир,
Кўзим тиниб, эсим оғиб бородур,
Мени тутғил, ҳеч мажолим қолмади.

Таллихон:

Таллихон дер, сенсан менинг ҳамдамим,
Юрагим қуввати, кўнгил дармоним,
Сени кўриб бугун дилда армоним,
Менинг учун Ғарип бўлон Ҳасанжон!

Бу сўзни айтишгандан сўнг Таллихоним Эрҳасанни бир паноға ётириб, ўзи унинг кийимларини кийиб, яроғларини тақиб, юзина ниқоб тортиб, ғиротни миниб:-энди Эрҳасанни орини олмасам бўлмас, деб, Ҳасаншоҳнинг енгдик деб карнай-сурнай чертиб турған қўшини тарафа от қўйди. Тўғри отасининг қошина бориб, бир шеър айтар бўлди:

Неча марта арзим айтдим бўлмади,
Келинг, энди сўзлашсангиз мен билан!
Кулли душман изимиздан қолмади,
Келинг, энди тизлашсангиз мен билан!

Қоча-қоча безор бўлдим йўлиндан,
Аямағил хар не келса қўлингдан,
Қўрқинчим йўқ энди менинг ўлимдан,
Келинг, энди савашсангиз мен билан!

От ўйнатиб бугун киргум майдона,
Қилич сармаб сар соларман хар ёна,
Сўзим бирдир, энди тўлди паймона,
Келинг, энди довушсангиз мен билан!

От соларман гўё арзу самоға,
Тўпиларман қўқдан энган балоға,
Баринг ўхшайсиз бир аждарҳоға,
Келингиз, энди чақиашсангиз мен билан!

Бу сўздан кейин ўзина санжоқ-санжоқ, байдоқ-байдоқ, урушиш учун саф тортиб турған қўшина қараб яна бир шеър айтди:

Кел, майдона қилмай миннат,
Тўғри-тўғри сўзлашали!
Шоҳимардон берсин, ҳиммат,
Келинг бари, суришали!

Эрҳасаннинг дилдориман,

Кеча-кундуз ғамхориман,
Гүрӯғлининг сардориман,
Кел, майдона урушали!

Таллихон дер, бугун эрман,
Майдонда йўлбарсман, шерман,
Ғанимни нобуд этарман,
Кел, майдона довушали!

Бу сўздан кейин Таллихоним майдона кириб, шундай бир уруш бошладики, лашкарларни кириб бир ёна чиқди, бир ғалмағал қўпдики, осмону фалак бир бўлиб, ер ларзона келди. Уч кеча-кундуз тинмасдан уруш қилди. Бу атрофда бўлғон инс-жинс, ҳайвонлару ҳашоратлар ин-инига кириб кетди. Бундай саваш Рустами достон давридан бери бўлмаған экан. Уч кундан кейин шоҳ қуррандозларига курра ташлатиб кўрди. Шунда улар айтдиларки, Эй тақсир, бу уруш қилиб, лашкар кириб турған ўз қизингиздур, дедилар. Шундан сўнг Ҳасаншоҳ бир филга миниб қизининг қошиға келиб, кина-кудурат билан бир шеър айтар бўлди:

Қайси фарзанд отасина ўқ отар,
Лотуманот ғазаб этар, жон қизим!
Расво бўлиб жаҳаннама ул кетар,
Осилик пешасин қилма, жон қизим!

Ул лот-манот бўлсин мудом панохинг,
Келиб кўргил, шу жамоат гувоҳин,
Тавба қилғил, кечгай қилған гунохинг,
Диндан чиқиб, ўта ёнма жон қизим!

Ҳар кимнинг ўз қариндоши даркордур,
Ман безорман лот-манот ҳам безордур,
Райнингдан дўн, бу хаёлинг бекордур,
Чамлибела харгиз борма жон қизим!

Сенингдайин беадабни ким билар,
Ўз жонини ўзи дўзаха солар,
Отасин оғритған дўзаха кирап,
Мен отангман бари келгил жон қизим!

Ҳасаншоҳ қизина қанча насиҳат этмасин, аммо Таллихон сўзидан қайтмади. Отасиға қараб шеър билан жавоб берди:

Эй отажон, бу сўзларинг бекордур:
Отишарман, ҳеч қайтманам сўзимдан!
Манго сенинг ширин жонинг керакдур,
Отишарман, ҳеч қайтманам сўзимдан!

Сўзим бирдир ҳеч бермасман омонинг,
Ўз ҳаддингдан ошдинг, оларман жонинг,

Болам дейиб, ҳеч келмасин гумонинг,
Урушарман, ҳеч қайтманам сўзимдан!

Қора кунлар солмоқчисан бошима,
Захар-зақкум қўшмоқчисан оshima,
Зоғу зогон қўндиражаксан лошима,
Отишарман, ҳеч қайтманам сўзимдан!

Талли деяр, сенинг ниятинг ёмон,
Ёмона бермасман, ҳеч қачон омон,
Бу иш бўлишина сен қилма гумон,
Савашарман, ҳеч қайтманам сўзимдан!

Таллихоним сўзини тамомлаган бодина Ҳасаншоҳ ғазаб билан қизина қараб тўпилди. Бу ғалмагалдан тўйиб турған Таллихоним ҳам қиличини яланғочлаб бир тортди, шоҳ букиб филнинг тагина кирди, фил иккига бўлинди. Сўнг Таллихоним отасини шу ерга ташлаб, лашкарларни қувишга бошлади.

Энди сўзни Эрҳасандан эшитинг. У ётғон еринда Таллихонимнинг ҳаракатларини қараб, кўриб дард чекиб:-воҳасрато, яккагина бир ночор бир қўшин билан савашса, мен бу ерда ярамни боғлаб ётсам, шундай кунда Гўрўғли отам, Аваз дўғаним, Тоймосбек, Хандонбек жўраларим нерларда, мендан хабар тутмасмаканлар, деб Гўрўғлини ёдлаб, бир шеърни номаға солиб айтди:

Воҳасрато, бу кунларда,
Гўрўғли султоним қани?
Бул лашкарни қирон этса,
Химматли сардорим қани?

Хаста қолдим ора ерда,
Ётиб қолдим, ботиб дарда,
Пирдан етган назаркарда,
Давлатли султоним қани?

Таллихона ёрдам бўлса,
Қилич уриб қирон солса,
Лак-лак лашкар бошин олса,
Ўн икки сардорим қани?

Соғу сўлдан от қўйсалар,
Ғанимнинг кўзин ўйсалар,
Қиличлаб табил қўйсалар,
Ушбу ғўччоқларим қани?

Танима тушди жароҳат,
Ҳеч еrim йўқdir саломат,
Дийдор қолди то қиёмат,
Кўриб ўлсан синглим қани?

Эрҳасан дер, ожиз қолдим,
Ғирот Таллихонда билдим,
Юзинг кўрмай ўлар бўлдим,
Қирқ йигитим, элим қани?

Эрҳасан сўзини айтиб ётаверсин. Энди сўзни Чамлибелдан эшитинг.
Эрҳасаннинг Зухра деган бир синглиси бор эди. Кечаси ётиб бир туш кўрди.
Тушида Эрҳасан бир жарга йиқилди. Устинда қора қушлар айланиб бошлади.
Зухра бу тушни кўриб, саросима бўлди. Эрта туриб Гўрўғлининг ҳузурина борди.
Кўнглинда ғулгула билан, кўрган тушидан хавотирланиб, уни бир-бир баён этиб,
бир шеър айтди:

Кулоқ сол, сўзима Гўрўғли султон,
Не бўлди билманам, оғам келмади?
Билманам тўғрими ё ўтирик-ёлғон,
Не бўлди билманам, оғам келмади?

Бир туш кўрдим, ётар жарнинг пастинда,
Қора қушлар кўп айланди устинда,
Жумла ғаним ёлғиз оғам қасдинда,
Қон йигладим, Ҳасан оғам келмади?

Оти хориб ора йўлда қолдими?
Ё фалак бошина савдо солдими?
Ғанимнинг қўлинда банда бўлдими?
Бағрим бирён, мани оғам келмади?

Унинг доғи юрагимда қолибдур,
Қўзларима қонли ёшлар тўлибдур,
Кетганина қирқ олти кун бўлибдур,
Холим забун, жоним оғам келмади.

Зухра деяр, Гўрўғлибек султоним,
Қайларда саргардон дардга дармоним,
Оғами бир кўрсам йўқдур армоним,
Айтинг сардор, нечун оғам келмади?

Зухра бу сўзини айтиб тамом қилғандан сўнг унга қўнгил бериб, юпатиб
бир шеър айтди:

Курбон бўлай сенинг азиз бошинга,
Йиғлама, жон болам, Ҳасаним келар.
Кўзингни тўлдирма, қонли ёшинга,
Кетарман изидин, Ҳасаним келар.

Бу тушингдин дўниб бизга хавф боқди,
Душманлар ичима ўтларни ёқди,
Ичга ҳавл тушиб, кўздин ёш оқди,

Изларман жон болам, Ҳасаним келар.

Йигитлар ичинда икки шаҳбозим,
Бириси Эрҳасан, бири Авазим,
Гўрўғли дер, ер юзинда хон ўзим,
Йифлама, жон болам, Ҳасаним келар.

Гўрўғли бу сўзни айтиб тамом қилғандан сўнг Зухрага панд-насиҳатлар
бериб, юпанч сўзларни айтиб узатиб юбарди.

Энди сўзни Эрҳасандан эшитинг. Эрҳасан шу ётишда ёлғиз ўзи дард чекиб,
ғам-алам ичида ёниб турған эди. Бирдан қулоғина бир овоз келди. Осмона қараса
турналар овози экан. Шунда Эрҳасан давр уриб учиб бораётган турналарга қараб,
элинни соғиниб бир шеър айтди:

Устимииздан давр қуриб учарлар,
Салом етири, турна бизнинг эллара!
Жасадима қўнар бўлди ғажирлар,
Салом етири, турна бизнинг эллара!

Чамлибелдан Арзирума ўтилдик,
Аввал Таллихонни олиб қутилдик,
Охирида лашкарларга тутилдик,
алом етири, турна, бизнинг эллара!

Борай десам йўллар йўқдур ҳеч ера,
Энди борабилмам Чамбил эллара,
Баланд даштлар тўлди лак-лак лашкара,
Салом етири, турна, бизнинг эллара!

Мен найлайин мундоғ бўлди замона,
Ғулғулалар тушди еру осмона,
Энди мундин қутилмоғим гумона,
Салом етири, турна, бизнинг эллара!

Кеча-кундуз Таллихоним урушар,
Ғаним билан аждарҳодек солишар,
Қизил қони тупроқлара қоришар,
Салом етири, турна, бизнинг эллара!

Бугун манго етди умр заволи,
Мушкул бўлди Эрҳасаннинг аҳволи,
Илгинда йўқ на оти, на қуроли,
Салом етири, турна, бизнинг эллара!

Эрҳасан дер, орттиридим кўп ярони,
Бу дардима ҳеч топмадим чорани,
Чамлибелдан кўп очибман орани,

Салом етириш, турна, бизнинг эллара!
Эрҳасандан бу сўзларни эшишиб, турналар Чамлибела қараб учиб кетавардилар.

Энди сўзни Гўрўғлидан эшиТИНГ. Орадан 50 кун ўтди. Эрҳасандан дарак бўлмади. Гўрўғли бир куни майхонадаги сухбатда кўнгли бузилиб йиғлади. Шунда унинг йигитлари:

-Эй Гўрўғли оға, не учун йиғларсиз, дедилар.

-Эрҳасанни эслаб кўнглим бузилди, неча кунлар бўлди хабар йўқ, не воқеа бўлғон экан, деб оҳ тортиб, йигитларина қараб бир шеър айтди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Эйланди, Ҳасан келмади.
Ўтиб кетди, кўп замонлар,
Эйланди, Ҳасан келмади.

Боролмадим, мен қошиға,
Арзирум дегра-дошиға,
Не савдо тушди бошиға,
Эйланди, Ҳасан келмади.

Таллихон деб рухсат олди,
Ғиротини йўлға солди,
Билмам Ҳасан қайда қолди,
Эйланди, Ҳасан келмади.

Бердим унга от-яроғим,
Қилич, отим ҳам садоғим,
Юрагимда кўпdir доғим,
Эйланди, Ҳасан келмади.

Гўрўғли дер, мен ўртандим,
Хажр ўтиға куйиб-ёндим,
Жоним қўзим, меҳрибоним,
Эйланди, Ҳасан келмади.

Гўрўғли бу сўзни айтиб, ғамга ботиб ўтирди. Йигитлари унга кўнгил бердилар. Барibir хафа ҳолда майхонадан чиқди. Қараса осмонда бир тўп турнанинг учиб келаётирғанини кўриб уларга боқиб:-Эй, жановор турналар, агар Эрҳасанимнинг иши чаппага кетган бўлса, ўнгга, банди бўлған бўлса чапга айланинг деди, уларга қараб бир шеър айтди:

Осмондан учган турналар,
Бор хабарни беринг биза!
Олисдан кўчган турналар,
Бор хабарни беринг биза!

Келдинг Арзирум элиндан,
Дарёси тоғу чўлиннан,

Эрҳасаннинг аҳволиннан
Бир хабарни беринг биза!

Билмам қаён дўланасан,
Ҳар тарафа шайланасан,
Чамлибела айланасан,
Бор хабарни беринг биза!

Дарёдан, тоғдан кечарсан,
Мерганни кўрсанг қочарсан,
Мени кўриб паст учарсан,
Бор хабарни беринг биза!

Булутдек кўкқда бойланиб,
Ҳаво узра сен шайланиб,
Ўнгу сўлинга айланиб,
Бор хабарни беринг биза!

Юлдуз тоги тўфон бўлар,
Билмам нечук замон бўлар,
Қуш паёми ёмон бўлар,
Шум хабарни беринг биза!

Гўрўғлибекни кўрдингми,
Арзиума сен бордингми,
Ҳасаним ҳолин сўрдингми,
Бор хабарни беринг биза!

Гўрўғли бу сўзни айтиб тамом қилғандан сўнг осмондаги турналар
Гўрўғлибекнинг чап томонидан ўн айланиб, учиб ўта кетдилар. Бундан
Гўрўғлининг юраги дардга тўлди. Қирқ йигитини олдиға чақириб, Эрҳасаннинг
такдиридан қайғуриб, Арзиума бориш истагини баён этиб, алина қазма
дугорини олиб, бир шеърни номаға солиб, айта берди:

Ҳасанхоним кетди, қайтиб келмади,
Юринг, беклар Арзиума кетали!
Узоқ йўлнинг ҳеч хабари бўлмади,
Юринг, беклар Арзиума кетали!

Бугун майдон савашини қурмоқа,
Эрҳасаннинг аҳволини сўрмоқа,
Дўниб-дўниб душманларни урмоқа,
Юринг, беклар Арзиума кетали!

Қаҳбо фалак манго балони солди,
Мен билманам Ҳасанима на бўлди,
Эллик кундир ғирот билан йўқолди,

Юринг, беклар, Арзирума кетали!

Шул сабабдан менинг бағрим порадур,
Жудоликдин тани-жоним яродур,
Келар муддатидин ўтиб борадур,
Юринг, беклар, Арзирума кетали!

Гүрүғли дер, қизил гули сўлмасин,
Фирот билан Ҳасан нобуд бўлмасин,
Душманнинг ичинда ёлғиз қолмасин,
Юринг, беклар, Арзирума кетали!

Гүрүғлибек 40 йигит билан қўшин тортиб нердасан, Арзирум деб йўл тутди. Кеча-кундуз шабгири тортиб 12 кун деганда Юлдуз тоғина етди. Шу вактда Гүрүғлининг қулоғина жазойил, тўп, милтиқ овози эшитилиб бошлади. Шунда Гүрүғли бу сасларда бир гап бор. Шу орада Эрҳасан саваш қилиб юрган бўлиши керак, деб 40 йигитини қараб бир шеър айтди:

Эрҳасан қилар саваши,
Тоғлар гумбур-гумбурланди.
Қирғин этар қизил боши,
Тоғлар гумбур-гумбурланди.

Кимлар балоға тутилар,
Кимлар қочиб, ким тутилар,
Жазойил, милтиқ отилар,
Ерлар гумбур-гумбурланди.

Қонли саваш бўлса керак,
Ларzon бериб, титрап фалак,
Уруш қилар унда лак-лак,
Тўплар гумбур-гумбурланди.

Баҳодирлар биза зохир,
Овоз берадур жазойил,
Гүрүғлибек деяр, хайр,
Тоғлар гумбур-гумбурланди.

Бу тоғларнинг дарасидан,
Ўтолмадим орасидан,
Гүрүғлибек наърасидан,
Тоғлар гумбур-гумбурланди.

Бу сўздан кейин Гүрүғли 40 йигити билан қирнинг бошига чиқди. Эрса кўрдиларки, Ҳасан шоҳнинг аскарлари қумурска доригандай ҳамма жойни эгаллаган. Шунда Гүрүғли 40 йигитига қараб:-Орқамда ясов тортинг, мен душмана от кўяман, деб йигитларни саваша чорлаб, қазма дуторини алина олиб, шеърдек наъра тортиб, отни устида туриб, бир шеърни уруш номасина солиб

айтиб турган ери:

Йигитларим орқа ясов қилинглар,
Бу майдона ўзим кирсам керакдур!
Шо ҳимардон ҳиммат берса, билинглар,
Душманнинг жазосин берсам керакдур!

Ўликлари қолсин ерда қон уюб,
Қарға чўқиб есин кўзларин ўйиб,
Қилич уриб, чор атрофа от қўйиб,
Эрҳасана ёрин берсам керакдур!

От қўярман жиловини бўшатиб,
Душманнинг лашкарин уриб-ушатиб,
Мол-дунёсин йигитлара ош этиб,
Хазинасин бўлиб берсам керакдур!

Иноят айласа яратған қодир,
Банданинг ҳолина доимо нозир,
Туялара юклаб лаъли-жавоҳир,
Чамлибела олиб кетсам керакдур!

Соғу сўлдан катта тўпни уринглар,
Ғаним лашкарини қўймай қиринглар,
Овозина келсин Руму паранглар,
Ғанимлара қилич урсам керакдур!

Энди сўзни Эрҳасандан эшитинг. Эрҳасаннинг икки кўзи Чамлибелнинг йўлинда эди. Бир вақт қараса, тўп-тўп йигитлар бир гарчак йигитнинг орқасидан ясов тортиб саваша тайёрланаётирлар. Эрҳасан қараб дарров Гўрӯғлининг яшил туғини таниди. Бундан вақти хуш бўлиб, танина сўл юриб, қувониб, бир шеър айтар бўлди:

Олис ердан қора тортиб кўринар,
Чамлибелдан бизнинг беклар етишди.
Қилич урса, жумла лашкар қирилар,
Ясов тортиб бизнинг шерлар етишди.

Майдона кирганда оғзи оловли,
Кўлинда найзаси гулгун яловли,
Ҳар бириси арслон сифат, бедовли,
Тоғларни сарсдириб нарлар етишди.

Жавҳарли пайконлар садоқда ётғон,
Ҳар бир отған ўқи тоғлардан ўтган,
Овозаси жумла жаҳона етан,
Наъра тортиб бизнинг эрлар етишди.

Бу майдонда табил қоқиб урмоқа,
Таллихона энди ёрдам бермака,
Ғанимларни тўп-тўп этиб қирмоқа,
Гўрўғлибек деган пирлар етишди.

Гўрўғли саваша тайёрланиб, йигитларина ясов торттириб. Энди отни бошини бурвади, бир вақт қора гўрдимда бир йигитнинг ғиротнинг устида ўтириб, салобат билан қилич ураётганини, ҳар урганда 5-10 ёвни сари етириб ташлаб турганини кўриб, қувониб кетди. Йигитларина: -Худоға шукур Эрҳасан тирик экан, ҳов ерда душман билан солишиб турибди. Эрҳасан қаттиқ ҳориган ўхшайди, энди йигитлар, газик бизники, деб Ҳасан шоҳнинг қўшиниға қараб от кўйиб, бир ёндан қирмоқа бошладилар.

Энди икки оғиз сўзни Таллихонимдан эшигининг. Аммо Таллихон бир эс этиб қараса, бир тўпор отлиқ йигитлар душман лашкарини бир четдан қириб, филдагисини филдан, отдагисини отдан ағдариб бошлади. Таллихон буни кўриб: -Эй худойим-ей, булар ким бўлди экан, балки Эрҳасан билар, бир бориб хабарлашайин, деб ғиротнинг бошини Эрҳасан ётған тарафга қаратиб бурди. Шу келишда Эрҳасаннинг ёниға келиб тўхтади. Эрҳасана қараб:
-Эй, Ҳасанжон, бир замонда бир ердан бир тўпор йигит келиб, душманларни қириб бошлади. Қўйлара бўри доригандай бўлди. Душманлар орасида ола шовхим, ғалмағаллик бошланди. Бунга ҳайрон бўлиб, сендан сўрайин, деб келдим, деди. Сўнг саволини шеърга солиб, қайнаб жўшиб бир нома бошлади:

Бир-бир айтғил, сендан хабар сўрайин,
Санам отни минган кимдур, Ҳасанжон!
Бўйинга жонимни қурбон қилайин,
Тилло қалқон кийган кимдур Ҳасанжон!

Уруш майдонинда арслон юракли,
Ёмон қунлар келса, бари керакли,
Найзалири зарли, боши телпакли,
От кўйиб келганлар кимдур, Ҳасанжон!

Олмос қилич билан беллари боғли,
Сиёсатли югурик отли, яроғли,
Ё етдими додимида Гўрўғли,
Шул полвон йигитлар, кимдур, Ҳасанжон!

Оллони ёд этиб, бари от қўяр,
Душманни терисин бўйнидин сўяр,
Қочмаса отамнинг кўзини ўяр,
Шердек тўпилганлар кимдур, Ҳасанжон!

Минган отларининг бари айилли,
Душман ўрдасина қонлар чайилди,
Мард йигитлар ёв устинан ёйилди,
Бедов от минганлар кимдур Ҳасанжон!

Хар тарафа йўлбарс бўлиб чекилар,
Ёв лашкари тутдай бўлиб тўкилар,
Оҳ, деса оғзидин олов отилар,
Рустам сифат йигит кимдур Ҳасанжон!

Шул мардларни сендан сўрар Таллихон,
Бирин-бирин баён қилғил, шу замон,
Энди биз иншолло қолурмиз омон,
Буларни танит, сен манго Ҳасанжон!

Таллихон сўзини тамом этгандан сўнг Эрҳасан айтди, аммо Таллихон бу келган сен билан менинг хўсторларимиздир. Улар менинг ёнимдан кўрмай ўтиб кетдилар. Мен дадам Гўрўғлининг яшил туғидан танидим. Улар Гўрўғли билан 40 йигитларидир. Сен уларға бориб ўзингни танит, бу йигитлар мени излаб чиққанлар, ахир менинг элдан чиққанимға икки ой бўлиб қолди, деди. Шунда Таллихон айтди, ундаи бўлса ишимиз ўнгидан келибди. Улар савашни бошлайверсинглар, мен сенинг яраларингни бир орасталаб олайн, деб отдан тушиб, Эрҳасаннинг яраларини, саришталади, хуржиндаги кулча, қатламалардан олиб олдига қўйди. Шундан сўнг Таллихон ғиротни миниб, Гўрўғлининг саваш жойиға от сурди. Аммо бир вақт Гўрўғли орқасига назар ташласа, ғирот пишқириб, ўйноқлаб, эгасини таниб, замин-замонни бир этиб кишнаб келаётир. Устида бир гарчак йигит. Буни кўриб Гўрўғли:

-Ўғлим Эрҳасан омонмисан, тан-жонинг соғми, деди. Шунда Таллихон айтди, эй, Гўрўғли оға мен Эрҳасан эмас: Таллихонман, қабул этсангиз келинингизман, деди. Шунда Гўрўғли: -Эй, жоним қизим, сенингдай келинимиз бўлса, ўн марта қабул этган бўлар эдим, асал келинимиз сенсан, ана энди айт, на гап, на сўз, эгиликми, деди.

-Эрҳасан оғир ярадор, деди Таллихон.

-Бундай бўлса, келиним, сен бориб, унинг ҳол-аҳволидан хабар ол, душман билан урушиб, енгишни бизга қўй, уларни ҳаддидан келамиз, деди Гўрўғли.

Таллихоним Эрҳасаннинг ёнига қайтди. Гўрўғли бир томондан гўзал, хушсурат, мард қизнинг ўзига келин бўлганига қувонса, бошқа томондан Эрҳасаннинг оғир ярадорлигидан кўнгли паришон бўлиб, бир уруш бошлади, қонқона, сув-сува кетди. Мослиқ-мослиқа қоқилишди. Душман лашкарлари тўпортўпор бўлиб изина қараб қоча бошладилар.

Энди хабарни Ҳасан шоҳдан эшитинг. Ҳасан шоҳ лашкарлара қараб ёғдойнинг пасайганини сезиб, саркардасини ёнина чақирди.

-Бир барзанги йигит лашкарларни уриб, доғитиб бошлади, бу ким бўлди, деб сўради.

-Ишимиз қайтди, бу Гўрўғлининг хут ўзи, деди Саркарда.

-Ёниндагилар кимлар?

-Ёнидаги йигитлари-Тоймосбек, Аваз, Хандонбек, эй айтаверсам 40 йигитдур.

Ҳасаншоҳ овусаранг бўлиб қолдии. Шу вақтда қоча-қоч бошланди. Ҳасан шоҳнинг ўзи ҳам Гўрўғлининг алиннан зўрга силиб қочди. Гўрўғли йигитлари билан уларни ит қувалагандай қувалаб Арзиумга олиб бориб тиқдилар.

Шундан кейин Гўрўғли айтдики, аммо йигитлар, ёв қочди, инига келиб кирди. Шу бўлади, энди Эрҳасаннинг хабарини олайлик. Магарам булар орқамиздан қувиб келсалар яна кўрармиз.

Энди хабарни Ҳасан шоҳдан эшитинг. Ҳасан шоҳ шу келишина боргоҳина кириб, дарвозаларни тамбалаб жон ҳавли ичона кириб дағ-дағ қалтираб ўтирди. Шу вақтда Гўрўғлининг қайтиб кетгани ҳақида хабар келди. Буни эшитиб Ҳасан шоҳ сал ўзина келиб, ёнига мирзалини чақиртирди. Гўрўғли номиға яраш хати битиб, икки қосиднинг қўлиға бериб, айтдики, аммо сизлар бориб, хатни Гўрўғлиға бериб, унинг жавоб хатини манго тез етказинг, деди. Шундан кейин Гўрўғли на деб жавоб берар экан, деб қараб ўтирди. Ҳасан шоҳ қосидлар изидан 40 хачира зар юклаб бу совғани ҳам Гўрўғлиға йўллади.

Ани энди қосидлар ҳам Гўрўғлининг ҳузуриға етиб келиб, хатни унга икки қўллаб тутдилар. Гўрўғли хатни ўқитди. Хатнинг маъноси шундай экан:

Ассалом-алайкум Гўрўғли султон,
Айтғил, манго муддаонгни берайин!
Энди ман билмишам сен кучли полвон,
Орзу ҳавас этганингни берайин!

Муруват айлагил қарри ғулома,
Сизнинг учун ман юбордим бир нома,
Гўрўғли бизларни айбдор айлама,
Бисотимда бор нарсани берайин!

Совға этай сенга ҳарна боримни,
Кўшкимдаги кимхоб, атлас заримни,
Қулоқ солиб эшит, менинг зоримни,
Кўнглинг не истаса шуни берайин!

Қолмасин ўртада гина-маломат,
Хамиша бўлғайсан соғу саломат,
Одам деган бир-бирина ғанимат,
Олтин-кумуш, симу зарни берайин!

Қолмасин орада гина-кудурат,
Бошима сен солмағайсан асорат,
Чекканим фифону ишим ҳасрат,
Шоҳлиғимнинг борисини берайин!

Талли дейиб мен ўзимни паст этдим,
Энди қўшин юбармакни бас этдим,
Ҳасан деяр, Гўрўғлини дўст этдим,
Тила, мендан тилагингни берайин!

Гўрўғли хатни ўқиб, мийифида кулиб қўйди. Сўнг йигитларина хатнинг мазмунини тушунтирди. Сўнг қосидларга айтдики, эй жўралар, бизга шоҳингизнинг ҳеч зоти керакмас, биз хат жавобида оғир-ортиқмоч нарса

тиlamаймиз, деб йигитларина кўз қисиб қўйди. Шундан сўнг, қосидларға қараб, кулиб туриб бир шеър айтди:

Ҳасан шоҳа бориб айтинг элчилар,
Қирқ тумандан тоза сарпо юбарсин!
Қайтиб бориб, олиб қайтинг йигитлар,
Ўн икки хазина кимхоб юбарсин!

Таллихона ҳарна борин юбарсин,
Уч юз олтмиш канизларин юборсин,
Қиммат баҳо буқчаларин юбарсин,
Яна бешминг тугмаларни юбарсин!

Қирқ минг қул керакдур корли, хунарли,
Қирқ минг бедов керак тиллоғ эгарли,
Қирқ минг садоқ керак ўқлари парли,
Қирқ минг қилич, беш минг шамхол юбарсин?

Беш минг чўри керак, хушрўй жувондан,
Минг йўрға юбарсин Рум Исфаҳондан,
Беш минг чекман берсин Қирғиз-Хитойдан,
Яна беш минг баҳмал гулгун юбарсин!

Беш минг сарпо берсин тилло тугмали,
Қирқ минг садоқ берсин, ўқи жавҳарли,
Беш минг қалқон берсин, тилло қуббали,
Яна ўн минг паранг уста юбарсин!

Ўн минг арват керак пари суратли,
Барининг кийгани заррин хилъатли,
Тўрт минг хури керак лаъли зийнатли,
Яна беш минг ҳабаш занги юбарсин!

Тўғри сўзни Ҳасан шоҳға айтали,
Сўйишга юбарсин беш минг байтали,
Гўрўғли дер, олиб элга қайтали,
Ўйлаб топиб бизга жавоб юбарсин!

Гўрўғлининг сўзини эшитгандан сўнг йигитлар шоқирдошиб кулиб юбардилар. Йигитлар айтдики, аммо Гўрўғли оға, Ҳасан шоҳнинг хазинаси тугул Хорунни моли ҳам сенинг айтған нарсаларинга етмас, дедилар.

Шунда Гўрўғли қосидларға қараб айтди:

-Эй жўралар биз эл талаб юрган қалтомонлардан эмасмиз, бизга ҳеч зотнинг кераги йўқ. Ҳозирги гапларни Ҳасан шоҳнинг хатиндаги лоғ гаплара тенглаштириб, дейишма учун айтдим. Худоға шукур Таллихондек келинга мұяссар бўлдик, бу дегани Ҳасан шоҳга куда-анда бўлдик деганимиздур.

Бизлар ўғлимиз билан Таллихонни сўроқлаб, излаб чиқдик,

босқинчиликка борғанимиз йўқ. Ҳасан шоҳнинг моли кўп бўлса, бева-бечораларға пойлаб берсин. Магарам, қизина мол-сарупо этмакчи бўлса, буни ўзи билади. Боринг манинг шу гапларимни етиринг: Шундан кейин Гўрўғли Қосидларни жўнатиб, ўзи 40 йигит билан Эрҳасаннинг ёнига қараб кетди.

Энди хабарни Таллихондан эшитинг. Таллихон Гўрўғлининг келаётганини кўриб, олдидан чиқиб, салом берди. Гўрўғли алик олиб, ҳол-аҳвол сўради.

Таллихон кўрган-кечирганларини хўсторина баён этиб, қўнглиндагини шеъра солиб айтди:

Ман санго айтайин арзи ҳолимни,
Бир савдо бошима келди, азизим!
Душман яралади Эрҳасанимни,
Манго охир замон бўлди, азизим!

Кудрат билан мен чиқмишам бу боға,
Мени қўндирмағил, ғайри бу доға,
Ширин жоним Эрҳасана садоға,
Фалак ақли ҳушим олди, азизим!

Мен найлайн шод бўлмадим, кулмадим,
Ажалим етмади, бугун ўлмадим,
Етти кундир ёра назар солмадим,
Тан-баданим яро бўлди, азизим!

Фалак менинг ақли ҳушим олғондур,
Сарғарибам қизил мангзим сўлғондур,
Отам мани оғир куна солғондур,
Қайғу билан мангзим сўлди азизим!

Қасд этдилар менинг қилған ишима,
Раҳм айлагил, кўздан оққан ёшима,
Таллихон дер, савдо тушди бошима,
Кўзим қонли ёша тўлди азизим!

Гўрўғли бу сўзларни эшитгандан кейин Таллихона кўнгил бериб, Эрҳасани ёнина бориб, унга қараб, сал кечикибман, узр, болам, деб алинда сози билан, Эрҳасана ичи овишиб, бир шеър айтар бўлди:

Дод этарман йўқ мадорим,
Мехрибоним тур, ерингнан!
Қолмади сабру қарорим,
Рҳасаним тур, ерингнан!

Арзирум бир узоқ элдур,
Манго соғлиғингни билдири,
Отангни мақсади шулдур,
Эрҳасаним тур, ерингнан!

Фалак ақли ҳушим олди,
Қайғу билан мангзим сўлди,
Кўзим қонли ёша тўлди,
Уйғон болам, тур, ерингнан!

Отанг Гўрўғлибек келди,
Душманлара талон солди,
Таллихоним орин олди,
Эрҳасаним тур, ерингнан!

Гўрўғли сўзини тамом қилғандан кейин ҳамма йигитлар Эрҳасаннинг бош учисиға келдилар. Таллихон унинг яраларини орасталаб турганидан энди сал ўзина келган эди. Эрҳасан Гўрўғли билан 40 йигитни кўриб, қувониб бари билан саломлашди. Йигитлар унга «Кўз один» айтдилар. Шундан сўнг бариси шу ерда дами тинчини олиб, эртаси туриб, нердасан, Чамлибел деб йўлға тушар бўлдилар. Шунда Таллихон энди балли-кулли бошқа элга кетаётганидан сал айролиқни сезиб, гоҳ қувониб, эл-юрти, дўғонлари билан хўшлашиб бир шеър пйтди:

Кетар бўлдим Чамлибела,
Кўшки айвоним омон бўл!
Кетдим Эрҳасаним била,
Боғи бўстоним омон бўл!

Сенда йўқдур дини имон.
Асли яхши бўлмас ёмон,
Мендан айрилдинг бегумон,
Жоҳил отам, сен омон бўл!

Тўққиз ой, ўн кун кўтарган,
Боқиб камола етирган,
Саҳар туриб оқ сут берган,
Каъбам онам, сен омон бўл!

Энди сендан даврон ўтди,
Навбат Чамлибела етди,
Таллихоним мундин кетди,
Боғи гулзорим, омон бўл!

Таллихон сўзини тамом этгандан сўнг Гўрўғли 40 йигит, Эрҳасан, Таллихон бариси нердасан, чор доғли Чамлибел деб йўл тутдилар. Йўл юриб, мўл юриб, Юлдуз тоғина етиб келдилар. Бу жой хуш ҳаво бир манзил бўлиб, ҳамиша Гўрўғли уруш-савашдан, овдан-шикордан қайтғанда бир қўниб дам-тинчини олиб ўтар эди. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Гўрўғли отларга дам берди, ўзлари чой-чилим қилдилар. Чой-чилимдан кейин Гўрўғли йигитларина: -Эй, йигитлар, Эрҳасан билан Таллихона бир никоҳ ўқитсак, нечук кўрарсизлар, деди. Йигитлар айтдики, аммо Гўрўғли оға, қистаниб не иш этасан, соғ-омон Чамлибела боролик, Оға Юнус онамиз келинни кўрсин, никоҳ қийиш қочмас, дедилар.

Гўрўғли шундан кейин Таллихондай ақл-фаросатли, куч-қудратли, ботир-

мард, ахду паймонли келинга эга бўлганидан қувониб, юраги жўш уриб, кўнгли күшдай парвоз этиб, Юлдуз тоғина қараб, йўл бергил, Таллихон келиним ўтсин, деб, бир шеърни номаға солиб, қазма дуторини алина олиб, беш оғиз сўз айтар бўлди:

Оромгоҳим, Юлдуз тоғи келинглар,
Йўл бергил, устингдан Таллихон ўтсин!
Қўйнингдаги арслон-шери паланглар,
Йўл бергил, устингдан Таллихон ўтсин!

Давронлар сурдим ман устингда зиёд,
Ўтганда-кечганда бағринг очиб ёт,
Душманлар мот бўлсин, дўстларимиз шод,
Йўл бергил, устингдан Таллихон ўтсин!

Энди сурар бўлдик, мунда давронлар,
Дўстларим шод бўлиб, йиғлар душманлар,
Келинг, мулла-муфти, қози калонлар,
Иқди никоҳ қилинг, Таллихон ўтсин!

Гўрўғли сўзини тамом қилғандан сўнг ҳамма йигитлари билан йўлга равона бўлди. Бир неча кунлардан сўнг Чамлибел қальасина этиб келдилар. Каттадан-кичик, йигит қизлар - хотин - халаж бари буларнинг олдидан чиқдилар. Шунда оға Юнус пари Таллихоннинг қадди қоматини кўриб, қувониб, келинига пешвоз чиқиб, айланиб-ўргилиб, бир шеър айтди:

Бугун қутли қадам билан,
Хуш келибсан Таллихоним,
Таъзим қилиб адаб билан,
Хуш келибсан Таллихоним!

Гарчак ўғлим, Эрҳасаним!
Курбон санго жону таним,
Таллихон келиним маним,
Хуш келибсан Таллихоним!

Келин-қизлар йўлдан қочинг,
Кўшкнинг эшигини очинг,
Бошидан тангалар сочинг,
Хуш келибсан Таллихоним!

Бўйнинга инжулар осиб,
Оҳиста қадаминг босиб,
Бўйи бўйнинга муносиб,
Хуш келибсан Таллихоним!

Кўлларинга хино қўйиб,
Бугун дийдоринга тўйиб,

Түйинг бошлай қўйлар сўйиб,
Хуш келибсан Таллихоним!

Оға Юнус санго бандা,
Ҳеч армон қолмади манда,
Сендек сулув келин қанда,
Хуш келибсан Таллихоним!

Оға Юнус пари сўзини тамомлаб, Таллихоннинг пешонасина ун суртди, исвант тутатди, оқ паяндоза ўнг оёғини бостириб, кўшкина киритди, қизлар, катхудолар ёр-ёр айтди. Орадан бир ой ўтар-ўтмас Эрҳасаннинг ярлари битиб, аввалги аслина қайтди.

Гўрўғли бундан хурсанд бўлиб, элу юртга тўй муддатини белгилаб жар чакдирди. Чамлибелнинг уждан тутма бари халойики тўйға келди. Бахшилар достон айтди, масхарабозу дорбозлар хизматда бўлди, олтин қовоқ оттирди, қўчкор уруштирди, ўчоқлар қаздириб, қирқ қулоқли қирқ қозон осдириди. Нон дегана нон, ош дегана ош, тангга дегана танга, сарпо дегана сарпо берди. Полвонлара байроқ учун 40 кўй, 40 от, қирқ тужа қўйди.

Эрҳасан билан Таллихоним олтин кўшкина кириб, ором топиб, мурод-мақсадина етди. Шу вақтда Гўрўғли эл-юртина, улли-киччига, 40 йигитига қараб, қайнаб-жўшиб, панд-насиҳат шеърларидан бир парча айтайин, деб алина қазма дуторини олиб, пардаларини созлаб, бир нома бошлади:

Қирқ йигитим, кўл қанотим,
Ҳар ерда юрувчи бўлма!
Тингла, менинг насиҳатим,
Бемаҳал сангувчи бўлма!

Ақлинг бўлса шуни билгил,
Умр ўтадур муттасил,
Кўлингдан келса хайр қил,
Кишидан оловчичи бўлма!

Номардлардан ҳеч қарз этма,
Қарз этсангда, ҳеч харж этма,
Нокасдан мурувват кутма,
Ёнинда юрувчи бўлма!

Кўл беринг комил пирлара,
Жонингни бергил эрлара,
Чақирмаса ҳеч ерлара,
Сен босиб борувчи бўлма!

Борсанг отингни ушламас,
Остинга кийгиз ташламас,
Кўлингни олиб, хушламас,
Суйкалиб борувчи бўлма!

Айтай сўзим асли-зотин,
Минма киши омонатин,
Бир нокаснинг турган отин,
Сўрамай минувчи бўлма!

Сўрамайин отин олсанг,
Бир жойда айланиб қолсанг,
Ёки ул отдан айрилсанг,
Балоға қолувчи бўлма!

Ажал етиб киши ўлса,
Дўфон-қардош йигитим турса,
Агар сенинг ақлинг бўлса,
Ул жойда кулувчи бўлма!

Яхшининг сўзи жаннатдур,
Ани кўрмак ғаниматдур,
Ёмоннинг сўзи миннатдур,
Зар берса олувчи бўлма!

Қирқ йигитим, будур арзим,
Тарқ айлама ҳақнинг фарзин,
Бир кишида бўлса қарзинг,
Йигинда тутувчи бўлма!

Бедов минсанг тоғ ошарсан,
Олқиши олсанг кўп яшарсан,
Нажасли ерни босарсан,
Бемаҳал юрувчи бўлма!

Паланг, йўлбарс шерлар ўлса,
Ёки дунёдан айрилса,
Катта боши кўприк бўлса,
Сен босиб ўтувчи бўлма!

Агар сўзлар сўзинг билсанг,
Яхшилардан ўрнак олсанг,
Бир кишига ваъда қилсанг,
Ҳеч ундан қайтувчи бўлма!

Гўрўғлибек айла, хуруж,
Душманлара қилиб юриш,
Урушсанг мард билан уруш,
Кочғани қувувчи бўлма!

Шунинг билан Эрҳасаннинг уйланиш тарихи тамом бўлди.
Эшитганларингиз учун раҳмат!

АВАЗ ГАТИРГАН

Чор тоғли Чамлибелда Гўрўғли кўнгли тўлиб, орқайин бўлиб, йигитларининг ҳар бирини бир топшириқ бераб, Оға Юнусга гап отиб, шаробдан тотиб, ҳазатиб дам олиб ётвади. Шу вақтда бир қаландар кокилини ёзиб, қадисини осиб, ғазал тўкиб, тўлиб-тошиб ўқиб, эшиқда пайдо бўлди. Гўрўғли насибасини териб юрган бир дарвеш бўлса керак, деб тангри меҳмони этиб қабул қилди.

Аммо қаландар бир кунда на бор, икки кунда на бор орқайин еб-ичиб ётаверди.

Меҳмонни сийлоги уч кун, дегандай, учинчи куни Гўрўғли айтдики, эй, қаландар сан нердан бориб, нердан галаётирсан, гўринишинга қараганда етмиш икки тилда гаплаб, етмиш икки қальани газгана ўхвисан, гўрган гечирганларингдан гурунг эт, деди.

- Ҳова, дади қаландар, манинг бормаган жойим, кезмаган юртим йўқ, жаҳонгашталик қилиб, кўп кишилар билан сухбатда бўлдим, кўп подшолар билан гурунглашдим.

- Кўп ерларни кўрган бўлсанг, кўп подшолар билан соз-сухбат қилган бўлсанг, ино бизнинг юртни ҳам қўрдинг, майхонамни, паризодимни, қирқ йигитимни билдинг, инди айт, санинг кўрган подшоларингдан бизнинг не еrimиз кам?

Шунда қаландар айтдики, аммо Гўрўғли, сан олган жойингни олдинг, чопган жойингни чопдинг, ўз йўлингни ўзинг топдинг, душманларни қон қақшатдинг, лекин бир камчилигинг бор, деди.

- Қани айт, на камчилик, деди Гўрўғли.

- Ана энди ман санга айтсам, қадимда икки қўшни бўлган экан, бирисининг уйида ҳамиша кулишма, иккинчисининг уйида эса оғзина қатиқ уютгандай тимтираслиқ экан. Шунда тим-тирас ўтирган қўшни, ён қўшнисидан кулишиш сабабини сўрабди. Қўшниси айтибдики, эй жўра бизнинг олтин ошиқимиз бор, шуни ўйнаб кулишамиз, дебди.

Шунда уйида жимлик хукм сурадиган қўшни гап фарзанд ҳақида кетаётганини англаб, бир совуқ нафас олибди, деди қаландар. Бу ривоятни эшитиб, Гўрўғлининг ҳам кайфи бузилиб, ичида бир нарса узилиб, кўзига ёш тузилиб кетаверди.

Аммо қаландар, деди Гўрўғли, сан гапни узоқдан бошладинг. Майхонангда бир фарзанд камис деб айтиб қўяверсанг бўлмайдими, деди.

Аммо тўғри айтдинг, деди қаландар. Гапни солигиннан тушундинг, болалик уй бозор эканини унутма, деди. Зурёдсиз одам қуруқ оғочдан фарқ этмайди. Санго қойим фарзанд дунёда бор, оти Аваздир, деб, қаландар майхонадан чиқиб изсиз йўқолди. Бу вақтда Гўрўғлининг миясидан дуд чиқиб, зурёдсизлигини ўйлаб қайғуга ботган эди. Бирдан теварагина қараса ҳеч ким йўқ. Йигитларига қаландарни топинг, деди. Аммо уни қорасини ҳам топа билмадилар. Шунда йигитлардан бири-бу Хизр бўлса керак, деди. Яна бири агар шу посмонда Хизр

бўлса, ҳамма жойни Хизр босиб кетар эди, деди.

У ундей деди, бу бундай деди, иш қилиб қаландар йўқолди, Гўрўғлиниг юрагига ғулғула тушиб, ўзини қўйишга жой топмади. Охири не бўлса бўлсин, деб Авазни излаб йўлга тушди. Кўп ерларни кезди. Кўп Авазларни кўрди. Аммо бу Аваз отли кишиларнинг бари сомсиқ, сумсиқ, эп-купсиз одамлар бўлиб чиқди. Охири Аваздан умидини узиб, майхонасина келиб, қўкрагини ера ташлаб ёта берди.

Ана энди Гўрўғли майхонасида ёта берсин, эндиги сўзни Ваёнгондан эшитинг.

Аммо Ваёнгон деган шаҳарда Юсуфшоҳ деган подшо бор эди. Унинг қўл остида Булдур қассоб деган бир одам бўлиб, у бефарзанд эди. У киши кўп аёлларга уйланди. Охирги заифасидан бир ўғил дўради. Булдур қассоб етти кечакундуз тўй берди, олтин қовоқ оттирди, баҳши айттириди, кураш туттириди, кексаларни чақириб, боласига от қўйди. Оқсоқоллар бу ўғлонга Авазхон деб от бердилар. Авазхоннинг бўйлари шамшод мисоли, қўзлари чўлпон мисоли, икки юзи сўйилган юмурта мисоли гўзал, герчак йигит эди. У бир замонда олти-етти ёшга етди.

Кунлардан бир кун Авазхон болалар билан ўйнаб юрганида Юсуфшоҳ шикордан қайтиб келаётир эди. Бирдан кўзи Авазхонга тушди.

- Бу ўғлон кимники, деб сўради. Ўғлонлардан бири:
- Булдур қассобнинг ўғли, тақсир, деб жавоб берди.
- Боринг қассобни чақиринг, деди Юсуфшоҳ.

Булдур қассобни чақирдилар. Қассоб икки қўли кўксига алпатакда елпатақ келиб, подшо олдида тиз чўкиб салом берди.

- Бу ўғлон сеникими, деди, подшо.
- Ҳованг тақсир меники, деди қассоб.
- Сенинг ўғлинг бўлса бу ўғлон косадорликка дим қойим экан, буни бизга хизматкорликка берасан, деди.
- Тақсир, бир онаси билан кенгашайлик, деди қассоб.
- Бор кенгашсанг кенгаш, тезда бу ўғлонни бизга етказ деб, Юсуфшоҳ отига қамчи уриб жўнаб кетди.

Булдур қассоб бу сўзни эшитиб, бағри бирён, кўнгли гирён бўлиб, аёлининг ёнига келди.

- Подшоҳ не деди, деб сўради аёли.
- Авазжонни сўраб келибди.
- Сен не дединг?
- Не дейман, онасидан жавоб оламан, кенгашаман, дедим
- Бекор этибсан, подшо амри вожиб, у сенинг кенгашганига қарайдими, босиб олади кетади, деди аёли.
- Ундей бўлса юр Авазжон, сени олиб бориб подшоҳга топшириб қайтаман, деди қассоб.

Авазхоннинг онаси бир қўзини сўйиб, яхна гўшт, зирали чўрак, катлама патир пишириб, ўғлининг қўлига тутқазди. Ота-болага оқ йўл тилаб қолди.

Булдур қассоб югуруб-йўртиб, ўтириб-туриб, йўл юриб, мўл юриб подшоҳнинг хузурига келди.

- Ассалому алайкум, подшоҳим, ўғлонни олиб келдим, деб, аёли берган зотларни ўғлоннинг олдига қўйди. Подшоҳ патир – чўракларни кўриб шод бўлди.

- Қани манго не хизматларинг бўлса айт, деди подшо.

Булдур қассоб айтдики, ҳеч хизматим йўқ.

Аммо шунда подшо бир хат битдириб, қассобнинг кўлига бериб:

- Сени тархон этдим, юртда не тиласанг сенга дахл қиладиган киши йўқ, деди.

Шу кундан бошлаб Авазхон 40 йигита қўшилиб, шикорга чиқиб, қуш, кийик овлаб, от миниб, найза, қилич ўйнаб юраберди.

Кун ўтди, ой ўтди, Авазхон йигит етди, ўн тўртдан ўтди.

Кунлардан бир кун Авазхон 40 йигит билан шикордан қайтиб, отдан тушиб турган эди. Шу вақтда Ҳамдам савдогар деган бир киши Ваёнгонга савдо баҳонаси билан келиб, туяларини чўқтириб турган еринда Авазхонга кўзи тушиб, бу йигитнинг салобати билан сийратидан лол бўлиб, қараб қолди. Аммо шундай ўғлим бўлса худодан минг марта рози эдим, деб ичидан фикр этди. Шундан сўнг Авазхон билан яқинлашиб, уч йил деганда ўғлонни ўзига ўргатади. Аммо Юсуфшоҳ буни сезиб, Ҳамдам савдогарнинг яғринига 40 таёқ урдирди. Бундан қаттиқ қаҳрланган савдогар, уйида 40 кун ётиб бир фикрга келди. Мен Гўрўғли деган бир зот дўрапди, деб эшитар эдим. Шунинг ёнига арз қилиб борсам, Юсуфшоҳнинг бошига зимистонни эндириб, бир қасди қоримни олсам, деб Чор тоғли Чамлибел вилоятига қараб бадар кетди.

Ҳамдам савдогар йўл юра-юра, сўраб-суриштириб Чор тоғли Чамлибел вилоятини топиб, Гўрўғлининг майхонасининг олдидан чиқди. Гўрўғли уни девона деб ўйлаб, йигитларига айтдики, кўлига беш – ўн танга бериб юборинг, деди. Йигитлар дарҳол буйруқни бажо келтириб, Ҳамдам савдогарга танга-тилло совға қилдилар. Аммо савдогар тангаларни тупроққа зингитиб юборди. Йигитлар бу ахволни Гўрўғлига бориб айтдилар. Гўрўғли айтдики, бу киши бир дали одам бўлса керак, бари келтиринг, деди.

Савдогар майхонанинг олдига келиб;

- Гўрўғли деган кимдир, деди.

Гўрўғли айтдики, мен Гўрўғлиман сўзинг бўлса айтабер, деди.

- Аммо мен айтсам, дунёда зўрландим, хорландим, номарднинг кўлида жафо чекдим, мен сенинг олдинга арз этмакка келдим, деди.

- Аммо эй дарвеш, сен бир зулм-зўрликқа дуч келган ўхшайсан, тўғри хабарингни бер, деди Гўрўғли.

Шунда Ҳамдам савдогар қўзида ёш, бағрида тош, зорланиб, кўлига созини олиб бир шеър айтди:

Қулоқ солғил Гўрўғлибек сўзима,

Бошимдан ўтганни баён айлайн.

Ваёнгонда Булдур қассоб ўғлини,

Авазжоннинг васфин аён айлайн.

Уч йил манго ўғил ваъдасин берди,

Бугун эса душманлиғин билдириди,

Охир бир кун саксон қамчи урдирди,

Жонима туканмас озор айлайн.

Магар ёши ўн уч, ўн тўртда бўла,
Бир шайдо булбулдир қўндирсанг қўла,
Мустафо бош бўлиб, қирқ йигит била,
Мудом хизматида тайёр айлайн.

Эгнимда жандадур, бошда кулохи,
Дилимдан қўйманам зикри санони,
Ҳамдам деяр, кездим неча қалъани,
Авазжон сўзини тамом айлайн.

Бу сўзни айтиб тамом қилгандан кейин Гўрўғли Ҳамдам савдогарга қараб айтдики, аммо қаландар ичинг тўла дард-алам экан. Ман Авазхонни топа билмай қўзим тўрт эди. Бир яхши хабар келтиридинг, деди.

Шунда Ҳамдам савдогар айтдики, аммо Гўрўғли шу йигитни излаб юрган бўлсанг Авазхон Ваёнгонда Юсуфшоҳнинг саройида 40 йигитга бош бўлиб, даврини суриб юрибди. Агар қўлингдан келса, уддасидан чиқсанг, шу йигит санго муносибдир. Аммо ола билмасанг, санинг Гўрўғли номинг шаънингга ярашмас, деди.

Гўрўғли айтдики, эй қаландар, Авазхонни шу ерда деб ҳисоб этавер, мен уни нерда бўлса-да, икки-уч кунда майхонамдаги йигитларга қўшаман, деди.

Гўрўғли бу хушхабарни эшитиб, қайнаб-жўшиб, тўлиб-тошиб, Ғиротни эгарлаб, Ваёнгон шахрина йўл тутиб, қазма дуторини қўлига олиб, бир шеър айтарман бўди:

Кўнгил талvas этар Чамлибелимдан,
Ваёнгон шахрина борсам Авазим.
Булбул учиб, зоғлар қўнди гулима,
Ваёнгон шахрина борсам Авазим.

Йўлига мен чиқдим саримдан кечиб,
Хеч кимса қутилмас ўлимдан қочиб,
Шу кун сенинг билан ол шароб ичиб,
Мудом қуллуғингда турсам Авазим.

Лочин каби учиб кирсам майдона,
Душманларни келтирасман омона,
Шоҳларга эндириб охир замона,
Довушарман, юз ўгирамай Авазим.

Гўрўғлибек ҳақ эшитсин нолами,
Авазжон овозанг тутди олами,
Қодир мавлон этса бизга ангоми,
Чамлибела олиб келсан Авазим.

Бу сўзни айтиб тамом қилгандан кейин Гўрўғлибек зартанг-забартанг эгарланган Ғиротга миниб, Ваёнгон шахри нердасан, деб бир зумда кўздан фойиб бўлди.

Гўрўғлибек бир ера кетадиган бўлса ҳамиша Оға Юнус пари билан, йигитлари билан кенгаш этар эди. Бу сафар Гўрўғли тўғридан тўғри йўлга тушиб кетаверди.

Гўрўғли кетгандан сўнг Сафар кўса Оға Юнус парининг ёнига бориб айтдики, эй паризод кенгашли тўй тарқамас, деган гап бор. Гўрўғлининг бу этган иши яхши бўлмади, деди. Шунда Оға Юнус пари қирқ йигитни Сафар кўса бошлигига Гўрўғлининг изидан юборди. Йигитлар икки кунда Гўрўғлининг изидан етдилар.

Бир вақт Гўрўғли изига қараса бир чанг кўринди. Эс этса 40 йигит от суриб келаётир.

- Ҳов кўса, изингдан бало қувдими, мунча ола-тосирди билан келаётирсан деди, Гўрўғли.

Шунда кўса айтдики, аммо Гўрўғли, ҳар сафар маслаҳат билан иш этар эдинг. Бу сафар сени не худо урди, боражак жойинга биз ҳам борамиз.

Уруш тўғри келса урушамиз, қиличлашиш тўғри келса қиличлашамиз, деди.

Шунда Гўрўғлининг йигитларина қайтарғи бериб айтган шеъри:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Суҳбат айланг дилни очар.
Одам ўғли тушар ғамга
Бу дунёга келган кечар.

Кишининг файзи иймондур,
Уни билмаган ҳайвондур,
Одам одамга меҳмондур,
Кўнгил кўнгилдан сув ичар.

Кезмагил бехуда ерда,
Йўлиқарсан ёвуз дарда,
Кўп ёлборсанг бир номарда,
Қарши туриб қонинг ичар.

Эгам номардни бор этмас,
Мардни номарда зор этмас,
Қилич қалқонга кор этмас,
Отган ўқим тошдан кечар.

Араб от майдонда йўртар,
Ғўч йигитнинг ризқи ортар,
Қон кўрганда отинг хуркар,
Ғирот сакраб лошдан кечар.

Кишининг ёри бўлмаса,
Ёридан кўнгли тўлмаса,
Изинда зурёд қолмаса,
Тайёр турган ошдан кечар.

Ғўч йигит майдонда юрса,
Ғанимлара қарши турса,
Гўрўғли Авазни кўрса,
Мол аяmas, бошдан кечар.

Гўрўғли сўзини тамом қилди. Шунда Сафар оға:

- Эй Гўрўғли бизга на топшириқ берарсан, деди. Гўрўғли айтдики, сизлар изингизга қайтиб, Чамлибелда тўй шайини тутаберсизлар, Мен тез кунда Авазхонни олиб борарман, деди. Бу сўздан кейин Сафар кўса бошлиқ йигитлар изина қайтди. Гўрўғли Ваёнгон нердасан, деб Гиротга қамчи босди. От суриб бора беришда унинг олдига олача от минган бир киши чиқди, Гўрўғлига икки қўлини алиф лом қилиб салом берди. Шунда Гўрўғли:

- Эй йигит кимсан, нердан бориб нердан келарсан, деди.

- Ман санго айтсам, Чор доғли Чамлибел вилоятинда Гўрўғли деган бир эр дўрабди. Шуни хизматина бораётиман, деди олача отли киши.

Гўрўғли бу йигитни бир синаб қўриш мақсадида айтдики, эй йигит, сен Гўрўғлининг хизматина борсанг бир гап айтаман, деди.

- Айт гапингни, деди йигит.

- Мен шу Гўрўғлининг хизматидан келаётиман. Гўрўғли деган киши ўтакетган зиқна, хасис бир зот. Етти йил хизматида бўлиб, тўйиб ош ичмадим, бир тоза гуппи киймадим. Ман бу от, кийимларни ҳам ўғирлаб, унинг элидан қочиб келаётиман, деди Гўрўғли.

- Ман Гўрўғлига ихлос қўйган одамман, ўлдирса-да шу ўлдирсин, деди олача отли йигит. Шунда Гўрўғли билдики, бу одамдан бир нарса чиқади.

- Ҳов йигит, деди Гўрўғли. Бери келабер Гўрўғли деган одам ман бўламан. Шунда олача отли киши отдан тушиб, Гиротнинг туёқларига бош қўйиб йиглайберди.

Аммо Гўрўғли ҳайрон бўлиб айтдики, эй йигит, бу не мусофиричилик, мақсадингни айт, деди.

Анда йигит айтдики, Эй Гўрўғли оға, ман Табриз деган элданман. Табризниң хони ўлиб, ўрнига унинг қизи ўтириди. Бундай қиз жаҳонда йўқ. Шамшод бўйли, ой юзли, ҳилол қошли, шаҳло қўзли, ширин сўзли, соchlари сумбул, тиллари тўти бир қиз. Аммо куч-куватда, ақл-фаросатда унга тенглашадиган ночор йўқ.

Буни эшитиб, Гўрўғлининг ҳам этига жумбирди кирди.

- Айт, айтавер, деди Гўрўғли.

Аммо Гўрўғли оға шу қизга ошиқ бўлдим.

Қиз уч шарт қўйибди. Биринчи шарти: 40 газ қалъа деворидан отни сакратиб ўтиш керак. Иккинчи шарти: 40 газ кўшк устига қўйилган оқ қуббани ўқ билан уриб тушириш керак. Учинчи шарти: 70 паҳлавон билан курашиб йиқиш

керак.

Ман учинчи шартни бажараман. Аммо юқоридаги икки шартни бажаришда сендан ёрдам сўраб келдим, деди, йигит.

- Ана халос, деди Гўрўғли, дардинг кўп экан аммо бу вазифани бажарамиз, юр кетдик, деб Табриз томонга от қўйдилар. Тўрт тош йўл юргандан кейин олдларидан тўрт пиёда чиқди.

- Йўл бўлсин, деди Гўрўғли.

- Чор доғли Чамлибелда дўраган Гўрўғли деган ботирнинг хузурина бораётимиз.

- Ол унда Гўрўғли деган биз бўламиз, изимиза туша беринг, деди Гўрўғли. Шундай қилиб, отли-пиёда Табриз элига келиб тушдилар.

Шунда Гўрўғли айтдики, эй йигитлар, сизлар кўшкнинг олдига бора беринг. Мен ҳозир етиб бораман, деди шу боришинда Ғиротга уч қамчи урди, от пориллаб-ҳориллаб, юлдуздай суниб осмону фалакни бир этиб кўшк устидан ўн газ юқоридан учиб ўтиб қизнинг тахти олдида пайдо бўлди.

Гўрўғли шу бодда ёйини тортиб нердасан оқ қубба деб урди, оқ қубба икки бўлиниб ерга тушди.

Шу вақтда бирга келган йигитларга кўзи тушди. Олажа отли йигит шу орада 70 полвон йигитни ерга эндариб урди. Бу ахволдан қизнинг онг-эси учеб кетаберди. Шу орада йигит қизнинг олдига қараб югарди.

Шунда Гўрўғли айтдики, эй йигит нера югарасан?

- Шартни битирдик, қиз энди меники, деди.

- Аммо жўра, уч шартдан иккисини ман битирсам, қиз нечук саники бўлади, деди Гўрўғли.

Бу сўзни эшишиб, йигит қотиб қолди.

Бир вақт кўзидан милт-милт ёш чиқди.

Шунда Гўрўғли ярим ҳазил, ярим чин унга қараб бир шеър бошлади: иккиси савол-жавоб айтишиди:

Йигит: - Оғажон арзим сўйласам,

Ёр маники, ёр маники.

Не маслаҳатдир айласам,

Ёр маники, ёр маники.

Гўрўғли: - Менам келдим Чамлибелдан,

Ёр маники, ёр маники.

Илгор этдим узок йўлан,

Ёр маники, ёр маники.

- Лочин каби қиё боқдим,

Ўртандим, жонимни ёқдим,

Етмиш бир полвонни йиқдим,

Ёр маники, ёр маники.

- Фалак уйини тушурдим,

Ганимнинг ақлин шоширдим,

Күшкдан ўқим оширдим,
Ёр маники, ёр маники.

- Бир неча кун йўлдош бўлди,
Сарима жудолик солди,
Ола ёбим чўлда қолди,
Ёр маники, ёр маники.
- Ета билмассан Конина,
Киарсан ажал тўнина,
Ошиқлик марднинг шаънина,
Ёр маники, ёр маники.
- Саваш майдонда юрмасанг,
Холимдин хабар олмасанг,
Оғажон ғариб кўрмасанг,
Ёр маники, ёр маники.
- Сарингизда думон бўлдим,
Кўздан оққан гирён бўлдим,
Гўрўғли дер дўғон бўлдим,
Ёр саники, ёр саники.
- Ошиқлик ҳар ерда бордир,
Ошиқлар маъшукқа зордир,
Бу йигит бир хизматкордир.
Ёр маники, ёр маники.

Булар сўзини тамом қилдилар. Йигит Гўрўғлининг «дўғон» деганини эшлиб жонина сўл юриди.

Шунда Гўрўғли айтдики, аммо жўра энди тўйни қачон бошлайсан, дади. Йигит айтдики, оға ихтиёр санда, дади.

Шу вақтда қиз тахт устида ўтирган хон эмасми, жарчи қўйиб тўйни бошлаб юборди. Бахши айттириб, кураш тутдириб, олтин қовоқ отдириб, дарбоз ўйнатиб, карнайчи-сурнайчи, буломончи, ғижжакчи, дафчи, гапчи бари йифилиб, олақийғос бўлиб кетди. Нон дегана нон, ош дегана ош, тангга дегана тангга, сарпо дегана сарпо бердилар. Етти кеча-кундуз тўй бўлиб, олача отли йигит хон қизни хотинликка олди.

Бу йигит бу ерда ёта берсин, энди хабарни кимдан ол, тўрт пиёда йигитдан ол.

Гўрўғли билан ошиқ йигитнинг изидан йўрта-йўрта тўрт пиёда тўй тарқагандан кейин Табризга кириб келдилар.

Гўрўғли уларни топиб хон қизга уйланиб, Табризга подшо бўлган йигитдан уларга иш топиб берди. Ўзи айтдики, аммо йигитлар ман Авазхонни излаб чиқкан одамман, сизлардан орқайин бўлдим. Энди ўз ишимни битказиб олай деб, подшо

билин түрт йигитга қараб бир шеър айттар бўлди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Кетар бўлдим хон Аваза.
Жафо чекди азиз жонлар,
Кетар бўлдим хон Аваза.

Аваз дейиб Чамлибелдан,
Илғор этдим узоқ йўлдан,
Хабар олсин бизнинг элдан,
Кетар бўлдим хон Аваза.

Аваз билан боға кирсам,
Чаман боғлаб, гуллар терсам,
Қиёматлик ўғлим десам,
Кетар бўлдим хон Аваза.

Гоҳи қўниб, гоҳи учиб,
Маст бўлиб, ол шароб ичиб,
Гўрўғли дер, сардан кечиб,
Кетар бўлдим хон Аваза.

Гўрўғли сўзини тамом этди. Шунда тоза тахта ўтирган подшо айтдики, аммо Гўрўғли оға санго на даркор бўлса берайин, оғзинга сикқанини айт, деди.

Анда Гўрўғли айтди:

- Эй жўра манго ҳеч зотнинг кераги йўқ, яхши тилагингни берсанг бўлди.
- Ахир йўл узоқ, от ориқ деганлар, сан манго кўп яхшиликлар этдинг. Сан ҳозир кетсанг ман ўлингни, тириңгни нердан билсанг бўлади.
- Жўра бу гапингда жон бор. Худо хоҳласа 40 кунда шу ерга Авазхонни олиб келаман, агар кела олмасам хабаримни тутасан, излайсан, деб Гўрўғли йилдиримдай бўлиб, учиб ўта кетди.

Гўрўғли шу боришина тоғдан, чўлдан, сахродан кўлдан, баланддан ошоқдан отни йўртдириб ўн кун йўл юриди. Бир вақт қараса бир чодир кўринди, борса ўнга яқин чўпон бир қўйнинг яхнасини уриб ўтирибдилар. Гўрўғли ўн кундан бери на кулча, на чўрак емаган одам, тўғри бориб яхнадан тушира берди. Сал ўтмай карсонда зот қолмади. Чўпонлар Гўрўғлига қараб:

- Ҳов занғар, ердан чиққан зомориқдай бўлиб нердан пайдо бўлдинг, сал бўлмаса бизларни ҳам ежак ёғдойинг бор, сан кимсан, дедилар.

Гўрўғли яхнани еб бўлиб, индамай шу ердаги чалпак, чўрак, патракларни икки буклаб уриб бошлади. Шунда бир чўпон, қўйни олд сотонидан чиққан суюқ билан Гўрўғлининг бошига бир урди. Аммо Гўрўғли индамади. Яна бир урди, индамади. Сўнгги таёқдан кейин Гўрўғли ўрнидан туриб, шу чўпонни икки оёғидан тутиб қолган чўпонларни ураберди.

Чодирга бало доригандай бўлди. Қочғон қочди, қолган қолди. Шу вақтда чўпонларнинг бошчиси айтдики, Эй фўч йигит, чўпонларни ўлдириб бўлдинг, кўйларни ким бокади, деди. Кейин бу гарчак йигит бу ерларга ўз-ўзидан келмагандир. Магар бу одам Чор доғли Чамлибелдаги Гўрўғли деганлари

бўлмасин, сиёғи, ситораси дим яқинлашиб боради, деб бир шеър айтар бўлди:

Хайбат билан келдинг менинг ёнима,
Сўзла-ҳо, ғўч йигит нердан келарсан?
На қасдинг бор манинг ширин жонима,
Сўзла-ҳо ғўч йигит нердан келарсан?

Остингда аргумоқ дол бедов отинг,
Яратган оллоҳим берсин муродинг,
Магар Гўрўғлига мангзар симбатинг
Сўзла-ҳо, ғўч йигит нердан келарсан?

Чўпон бечоранинг ақлин чоширма,
Зиёда дардимни ҳаддан оширма,
Тўғри таниш, сиринг мандан яширма,
Сўзла-ҳо, ғўч йигит нердан келарсан?

Ошиқсанг маъшуқа назар солдингми,
Неча йил юртингдан жудо бўлдингми,
Шомурза дер, Авазжона келдингми,
Сўзла-ҳо, ғўч йигит нердан келарсан?

Гўрўғли Авазжоннинг отини эшитгандан кейин бирдан сичраб тушди.
Аммо чўпон жўра сан манинг ожиз жойимнан тутдинг. Авазжонни сан нердан
биласан, деди.

- Ман Булдур қассоб деганинг чўпони бўлиб ишладим. Қассоб ёмон одам,
бир танга бермай мани ҳайдади, деди чўпон.

Гўрўғли айтдики, аммо жўра Булдур қассоб манинг отимнинг жўраси
бўлған, бир сури қўйни отам Булдур қассобга қолдирган. Шу қўйлар ҳозир
мингдан ошган. Ман шуларни олиб кетишга келдим, деди Гўрўғли. Шунда
чўпонлар Гўрўғлига йўл кўрсатиб узатиб юборажак бўлғанда Гўрўғли Шомурза
билан кийимларини алмаштириб, Чўпон қиёфасига кириб, Гиротни миниб,
Ваёнгон шахри нердасан, деб кетарман бўлди.

Гирот бу йиртиқ тўнли кишини танимай бир-икки дебсиниб, хўқранди.
Шунда Гўрўғли айтдики, эй бошдошим, сирдошим, Ғирот, ман Авазжон учун
бошимни этагимга солиб бораётиман, сан Авазжонни олиб келинчам шу ерда
бир кунингни кўрарсан, деди. Аммо Ғирот бу сўздан кейин кўзидан бигюр-бигюр
ёш тўка берди.

Шунда Гўрўғлининг ўзи ҳам хомсиқиб, ўпкаси тўлиб, мусофиридай бўлиб,
қурол-яроғларини қўйиб, бир чўпон сийратина кириб, отини бошини силаб-
сийпаб, бир шеър айтар бўлди:

Бугун келдик Ваёнгона,
Йифлама, Ғирот йифлама.
Айтайн шаънига нома,
Йифлама, Ғирот йифлама.

Бекиёс хусни талъатинг,
Нақш олмадай суратинг,
Кўнглима бергил қувватинг,
Йиғлама, Фирот йиғлама.

Келмишам майдон мастина,
Дуюрма қилич дастима,
Авазжон минар устинга
Йиғлама, Фирот йиғлама.

Оқизма кўзингдан ёши,
Майдонда кўрсам саваши,
Гўрўғлининг бош йўлдоши,
Йиғлама, Фирот йиғлама.

Гўрўғли сўзини тамом этгандан сўнг Фирот ўтлаб қолаверди. Гўрўғли бир сўвитдан хода кесиб, учини чўқмор этиб, чўпон сийратинда юриш этди. Тонг сахарда шаҳарнинг дарвозасига бориб етди. Тўғри бозора кирди. Бозор ғалавовур, ит эгасини танимайди. Гўрўғли қўй сотиш баҳонаси билан келган чўпон бўлиб, қассоблар тарафга ўтди. Қассоблар чўқмор билан юрган бу саҳройини бир туширайлик деб, уни деш-даварагини ўраб сўз ота бошладилар.

- Ҳов чўқморли, нердан келаётисран?
- Табриз ёқасиннан.
- На иш билан юрибсан?
- Қўй сотаман.
- Қўйинг самизми?
- Семизи ҳам ориғи ҳам бор.
- Қўйинг нерда?
- Қумда.
- Ничча тангадан сотасан?
- Уч танга.
- Сал қайт!
- Икки танга.

Қассоблар савдони яхши битганига севиниб, икки тангадан Гўрўғлининг гупписининг кисасина тиқавердилар.

Қассоблар тангани берганда бериб, бу саҳройидан гумонланиб бошладилар. Шунда бир қассоб айтдики, эй чўқморли чўпон, бу элда сенинг бир оға-ининг, дўст-ёринг борми, деди.

- Бор деди, Гўрўғли, бу қалъада отамнинг Булдур қассоб деган дўсти бор.
- Булдур оғангнинг қайтиш бўлганига бир йил бўлди-ку, деди савдогарлардан бири.
- Манго тўғри хабар беринглар, ўлгани чинми, деди Гўрўғли.
- Чин, деб қичқиришди савдогарлар. Буни эшитиб, Гўрўғли ичидан яхши бўлибди, деган хиёл ўтса-да, билдириласлик учун кўзининг ёшини артган бўлиб, рўмолини олди, икки қўлини оминга тиклаб, калта соқолини сийлаб қўйди. Кейин Булдур оғам ўлибди, деб ўзини тўрт тарафга уриб, бозорни вас-вайрон этди.

Танга берганлар бу балодан қутилайлик, тангамиз садақа деб, Булдур қассобнинг уйини кўрсатиб Гўрўғлидан бир амаллаб қутилдилар. Бир қассоб уни Булдур қассобнинг эшигига келтириб қайтиб кетди.

Гўрўғли дарвозадан кириши билан бод билан қичқириб йифлаб бошлади. Уйдаги хотин-халаж, бола-чақанинг заҳраси ёрилиб, яна бирор ўлдими деган хавотир билан чиқса, жанда-жунда кийинган, алинда чўқмор, лекин девдай гавдали, юзлари фариштали бир ёт киши чин кўнгилдан «Булдур оғам» деб йифлаб турибди.

Аммо Гўрўғли бир қараса Булдур қассобнинг майхонасида бир тўпор мулла-муфти соқолини сийпаб, чойхўрлик этиб, китоб ўқиб ўтирибди. Буларни кўриб, Гўрўғли ўйладики, Булдур оғанинг йил фотиҳаси бўлса керак. Бу одамлар тезроқ кетса бир ишимни битирсан, деб, йифини яна беш пахса кўтарди. Муллаларнинг бари нашаванд эмасми, осмондан бир бало эндиши деб ола-тасир, кавушларини терс кийиб, бири-бирини босиб, монголдоқ отиб, тим-тирс бўлдилар. Шу вақтда Булдур қассобнинг хотини бир чўрини Гўрўғлидан хабар олишга юборди.

- Бор қара, Булдур оғангнинг энг яқин дўғони бўлса керак, ҳол сўраб, уйга киргиз, чой қўй деди.

Чўри бориб, Гўрўғлини кўрса, эгни йиртиқ бўлса-да, бир нурона йигит.

- Эй бибижон деди чўри Авазхоннинг онасига, йифлаб турган киши, кўзлари нурона, бўйи чинордек бир йигит.

Авазнинг онаси буни эшитиб, дарҳол югуриб, Гўрўғлининг ёнига келди. Уни кўрган Гўрўғли қийқириқни янада баланддан бошлади. Шунда Авазнинг онаси:

- Эй ғўч йигит, «Ўлик оятдан, тирик иззатдан тўймас» деганлар, минг йифласанг-да, оғанг изига қайтмас, шунинг учун бир оят ўқиб, руҳини шод этиб, йифини тўхтат, деди. Уда Гўрўғли айтди. Эй енгажон, бизнинг элда бир нарса емасдан оят ўқимайдилар. Бир зотинг бўлса чиқар, еб кейин оят ўқийман, деди Гўрўғли. Ўзи ҳам ҳафтадан бери туз тотмаган эди.

Чиқарган зотларни қатламами, чўракми, зоғорами тушираверди. Орада гурунгни давом эттирди.

- Шу десангиз енгажон Булдур оға отамнинг дўсти экан. Унга юз қўй берган экан, Улар кўпайиб 700 бўлибди. Оғамни қўйларини сотиб тангасини берин, деганда бу мусибатли хабарни эшитдим.

Етти юз қўйнинг тангасини эшитган Авазжоннинг онаси Гўрўғлининг теварагини айланиб, дастурхонни баракали қиласварди. Ҳурмат-иззатни оширибошириб ташлади.

Шунда Гўрўғли уй ичига сар этса бир осилиб турган танбурга кўзи тушди.

Аммо енгажон деди Гўрўғли шу танбурни олиб бер, бизнинг элда оятни соз билан айтади, деди. Ихлос билан йифласа сўқир кўздан ёш чиқар, деган гапни ёдинда қўйган Гўрўғли, Авазхонни олиб кетиш учун ихлос билан киришган эди. Гўрўғли танбурни олиб, бизда шундай оят ўқийдилар, деб, танбурни созлаб бир шеър айтмоқ билан бўлди:

Сени дейиб келдим Чамлибелимдан,
Дастмояси ҳалол қассоб истарам.

Аслим баён этсам туркман элиндан,
Дастмояси ҳалол қассоб истарам.

Хиёбон күчалар йўлинга қурбон,
Қанду асал, шакар тилинга қурбон,
Ўзинг билан Аваз жонимга қурбон,
Ман бир қиёматли ўғлон истарам.

Айланарман қошинг билан кўзингдан,
Курбон ўлам ширин-шакар сўзингдан,
Бир замон пардани кўтар юзингдан,
Оқ юзинда холли жувон истарам.

Авазнинг онаси кулсанг не бўлди,
Равшанга бир назар солсанг не бўлди,
Гўрўғли эканим билсанг не бўлди,
Аваз отли зурёд-ўғлон истарам.

Гўрўғли сўзини тамом қилди. Авазнинг онаси барини эшитди. Гўрўғлининг сўзларидан тани яйради.

- Булдур оғангнинг сендан бўлак жонкуяри йўқ экан, яхши йигит, сен оғамнинг давлати, мол-мулкина эгалик этсанг не бўлади, деди аёл.

- Хова янгажон, деди Гўрўғли, бу сўзинг тўғри. Аммо сен ҳозир менинг ёнимга бир одам қўш. Ўлимдан бошқасини чораси бўлар, деганлар. Молга эгалик этиш қочиб кетган йўқ. Ҳозир мен бориб, Авазжондан бир хабар олайин, деди Гўрўғли.

Шунда аёл бир одам топиб, Гўрўғлини Юсуф шоҳнинг саройига юборди.

Гўрўғли келавериб, ўзини танитмаслик учун йўлдаги чалчиқ сувга ҳам ўзини ботириб олди. Бундан ҳайрон бўлган йўлдоши, биз бу аҳволда саройга борсак, иккимизни ҳам ўлдирарлар, деб Гўрўғлига узоқдан саройнинг тушини кўрсатиб, зим-ғойиб бўлди. Гўрўғли Юсуфшоҳнинг саройи олдига бориб, ассалому алайкум, деб, қаттиқ овозда саломлашиб, ўзини тентак, сатари сийратида кўрсатиб, аркка кирди. Қараса шоҳнинг ўнг ёнида Авазхон гулдек очилиб, оғзидан дур сочилиб, косагуллик қилиб ўтирибди. Югуриб бориб Авазхоннинг ёнбошига ўтирди. Бу тузи бузук одамдан қўрқкан Авазхон подшоҳга қисилаб ўтирди. Осмондан пўстин ташлагандай пайдо бўлган бу одамдан ҳайрон бўлган Юсуфшоҳ навкарларга имо қилди:

- Бундан хабар сўранг.

- Ҳо тузи бузук, зангар, бу не жолотойчилик, хабарингни бер, деди навкарлар.

- Хабар берсам, ман Табриз элиданман. Отам Булдур қассоб билан қиёматлик дўст экан. Бир вақтлари отамга 100 қўй берган экан, ҳозир 700 бўлди. Шуни хабарини ўғлига етказиш учун келдим, деди Гўрўғли.

Аммо Юсуфшоҳ айтдики, бу зангарнинг оёғини ерга тегизмай калъадан чиқариб ташланг, деди. Пошшоблар дарров буйруқни бажо келтирдилар. Таёқ еб аъзои андоми кўкарган Гўрўғли қалъа ташкарисидаги бир тепаликда бурнини

сувини тортиб ўтираверди. Бир вақт кунботар томонидан бир қора яқинлашаварди. Қараса ёнбошига дутор боғлаб, йўрға отга минган бир киши келиб Гўрўғлига:

- Ҳов қаландар, ман намозга ётиб тургунча отимни тутиб тур, деди.

Гўрўғли таёқни захмидан жони чиқиб турганда бу таклиф қаҳра миндирди. Ўрнидан туриб, Юсуфшоҳнинг бахиси бўлган бу одамни жуфт ёқасидан тутиб қўғирчоқдай айлантириб ерга қўйди. Бундан захраси ёрилган бахши дағ-дағ қалтираб, Гўрўғлига икки танга бериб отни тутиб туришини ўтинди. Гўрўғли рози бўлди. Бахши дуторни ҳам бериб, унга тегмасликни сўради. Аммо Гўрўғли дуторни истаб-соғинган эмасми, «Қора дали» куйини чалиб бошлади. Бахши бу созни кўриб отни, дуторни олиб бадар кетди. Бахши Саройга кириб айтдики, эй подшоҳим, қалъадан дешонда бир қаландар ўтирибди, дутор чалиб нома айтганда унга тенглашиб бўлмас, деди.

- Агар соз этиб ўликни таргизса-да, бизга кераги йўқ деди подшоҳ.

- Тақсир бир эшитсанак не бўлади, деди Авазхон.

Аммо ноилож қолган подшо:

- Боринг олиб келинг, деб пошшобларга буюрди. Дарров олиб келдилар. Авазхон айтдики, аммо туркман оға хабарингни бер, деди.

Гўрўғли айтдики, туркман сўзини соз билан айтади, дутор келтиринг деди. Дарров дутор келтирилар. Шунда Гўрўғли айтдики, эй Авазхон, бизда бир бахши шоир дўрабди. Ҳозир туркманда дуторни сопини ушлаган илкинчи газикда шуни номасини айтади, деди Гўрўғли.

- Бахши-шоиринг ким экан?

- Уни Гўрўғли дерлар.

- Поҳ-поҳ ўзи шу Гурўғли деганинг номасини эшитиб, ҳазатали деб сани қайтариб оп келдик, деди Авазхон.

Бу сўзлар подшоҳга ёқмади. Подшоҳ Гўрўғлига бадланиб:

Айтсанг ғалмағал кўтармай айт, Сўнг тез бу ердан гум бўл, деди.

Гўрўғли била кўра подшоҳнинг қаҳрини келтириб, бир нома айтар бўлди:

Юсуф шоҳим Гўрўғлининг,

Пари-пайкарлари бордур.

Сабо сайрона чиққанда,

Лолазор ерлари бордур.

Ўзи гўзал олли йўлли,
Йигитлари соғу сўлли,
Қописи панжара гулли,
Сенингдек қуллари бордур.

Каломда ёзар хатлари,
Таблада бедов отлари,
Арслон каби сифатлари,
Полвон йигитлари бордур.

Тўлин ойнинг юзи каби,

Шаҳду шакар сўзи каби,
Гулруҳ отли қизинг каби
Махрам канизлари бордур.

Ҳаволанса осмон каби,
Отланганда мардон каби,
Мисоли Авазхон каби,
Махрам йигитлари бордур.

Азиздир Гўрўғли сари,
Ғанимидан олар ори,
Ҳазрат Али анинг пири,
Забардаст пирлари бордур.

Гўрўғли сўзини тамом этди. Авазхоннинг чироий очилиб, Юсуфшоҳнинг қоши-қабоги буришди.

- Пах-пах, туркман оға, Гўрўғлининг номаларини дим тусини келтириб айтар экансан. Эшитишимизга қараганда Гўрўғли отли-овозали, нону чўракли, кучли-гайратли бир гарчак йигит эмиш, шу тўғрими?

- Тўғри, Авазжон.

- Тўғри бўлса унинг хизматида юрган ўғли борми?

- Бор Авазжон.

- Оти ким?

- Авазжон.

- Мен билан адаш экан-ов.

- Топ ўзи.

- Ундей бўлса Гўрўғлининг ўғли Авазни таъриф этиб, бир номани соза солиб айтиб берсанг бўлмайми?

- Бўлади, Авазхон.

Гўрўғли Авазхоннинг ўзига яқинлашаётганидан кўнгли тўлиб, номасини кўз олдидаги Авазнинг сийратини солиб, қайнаб-жўшиб, дуторнинг юқори пардасина чиқиб бир нома бошлад:

Бизнинг беклар орзу этар,
Соз чертган алларинг Аваз.
Эшитганни ҳайрон этар,
Лафзли йўлларинг, Аваз.

Бизнинг мажлисда турмоққа,
Бир ғўч йигитдир кўрмакка.
Овда, шикорда юрмакка,
Ярашар чўлларинг, Аваз.

Қув ва ғозлар баҳриндадур,
Беклар юрар қаҳриндадур,
Ваёнгоннинг шаҳриндадур,
Исфаҳон элларинг, Аваз.

Комати ўхшайди дола,
Юзлари қирмизи ола,
Чаманида бўлиб лола,
Очилар гулларинг, Аваз.

Сен биза тушибсан тила,
Иншолло тушарсан эла,
Гўрўғли қирқ йигит била,
Хизматкор қулларинг Аваз.

Гўрўғли сўзини тамом этди. Шунда Аваз:

- Пой, бу туркман оға Гўрўғли Аваз ўғлини дим ортиқмоҳ таъриф этиб юборибди, Оға айт, шу Аваз менча борми, деди.

- Эй Авазжон, Гўрўғлининг Авази санинг ўндан бирингча йўқ, деди Гўрўғли.

- Манинг ўндан биримча йўқ ўғлонни шунча таъриф этган бўлса, мани кўрса на хили этиб таъриф этар экан, воҳ туркман оға юрган эканмиз-ов, шу Гўрўғлининг чой-чилимини бериб, отини эгарлаб, майхонасини тўлдириб юриш бизга насиб этармикан.

Авазнинг бу сўзини эшитиб, Юсуфшоҳнинг қошлари қиличдай кўтарилиб тушди, кўзлари хонасидан чиқди, туклари тўнини тешиб чиқди. Шартта ўрнидан туриб кетиб қолди. Подшоҳ чиқиб кетгандан сўнг вазир ҳам ўрнидан турди, маҳрамлар, аёнлар бари бир-бирдан боргоҳни тарқ этдилар. Авазхон туркман оғамнинг номасини эшитаман, деб ўрнидан қўзғалмади.

Шу орада Юсуфшоҳнинг дўғмалари Гўрўғлини тепкилаб уриб бошладилар. Ҳар ургандა: - чиқ йўқол, даф бўл!, деб қийқириб турдилар.

Гўрўғлининг жини қўзғалиб-қўзғалиб турди, аммо шайтонга ҳай бериб чидади. Агарда ғалмағал бошласа, Авазхоннинг қўлдан чиқишини англаб тишини-тишига қисиб чидади.

- Аммо Авазхон, деди Гўрўғли бу элингни одамлари мусофири, меҳмонни силамас эканлар.

- Эй туркман оға бу бизнинг элда «Ур ҳо, Ур» ўйинидир, деди.

- Ундей бўлса бизнинг элда «Ким урди», «Урди қочди» деган ўйинлар бор, бир-ярмини кўрсатсаммикан, деди Гўрўғли.

Шу орада бир дўғма Гўрўғлига ҳар ўтган-кетганида ўжалашиб бошлади. Охири бўлмади, Гўрўғли унинг икки оёғидан тутиб, эгнидан ошириб бир урди, дам-саси чиқмади. Қолган ўғлонлар унинг тарафини олиб Гўрўғлига ёйишдилар. Гўрўғлининг жини қўзғалиб кетди. Ёнгоғи дўғмани оёғидан тутиб, бошқаларни уриб бошлади. Бир замонда барини ташлаб ташлади. Буни қўриб Авазхон даф-даф қалтираб четда турар эди. Охири Гўрўғли унга:

- Қани энди Авазхон олдимга туш, отангнинг қўйларини сенга топшириб, ман бир омонатдан қутилиб олай, деди Гўрўғли.

- Кетишимизга чой-чилим, нон-чўрак олайлик, деди Авазхон.

- Нон-чўрак чўпонларнинг қўлида тўлиб ётибди, тез юр, деб Гўрўғли Авазхонни судрагандай чакалаб ташқарига олиб чиқди.

- Туркман оға, сейисхонадан бир от олайиқ!
- От олсанг ўғри тутишади, юр тезроқ, деди Гүрӯғли. Шу тариқа иккиси йўлга тушиб қайтдилар.

Авазхон майшатда юрган бола, тезда оёқлари оғриб юришга мадори қолмади. Гүрӯғли уни эгнига олиб тез-тез қадам ташлаб бадар кетди.

Шунда Авазхон: Эй туркман оға отамдан қолган қўй билан пулни баҳона этиб мени олиб чиқдинг. Бу сўзинг чинми, ёлғонми, деб Гүрӯғлига қараб бир нома айтди:

Чўпон оға олиб келдинг бу жоя,
Қўйлар билан пул деганинг ростмидур?
Ёлғон сўзлаб ғаним бўлма худоё,
Қўйлар билан пул деганинг ростмидур?

Дўст бўлиб душманлик этма орада,
Ёшиңг узоқ бўлсин, умринг зиёда,
Шу кеча кўтариб қочдинг пиёда,
Қўйлар билан пул деганинг ростмидур?

«Тур Аваз», деб ҳайбат билан ўлдирдинг,
Мардлигингни Юсуфшоҳга билдиринг,
Аркнинг дарвозасин уриб синдиринг,
Қўйлар билан пул деганинг ростмидур?

Чўпон оға мени олдинг-да кетдинг,
Кўрмадик, билмадик жойлара элтдинг,
Хон Авазни шугун саргардон этдинг,
Қўйлар билан пул деганинг ростмидур?

Бу сўзни эшитгандан сўнг Гүрӯғли айтдики, эй Авазжон, ғам ема, бари айтғоним ростдур. Эгнимда озгина иркилган эдинг, нега безовта бўлиб турдинг, деди.

- Эй оға, босинқирадим, бир туш кўриб уйғондим, деди Авазхон.
- Тушунгни баён эт, менинг отам таъбирчи эди, тушингни пайғамбар йўрсин, деди Гүрӯғли.

Шунда Авазхон ҳали бола эмасми, бу сўзга ишониб, Гүрӯғлига қараб тушини баён этиб бир шеър айтиб тургани:

Эй худоё бу жаҳон сабабчиси сан бирубор,
Тушди бошим ғурбатга бир айрилиқ охир замон,
Анди қолди тожу тахтим, мулки молим бу дўкон,
Эй худоё, мен балолардан балоға учрадим.

Эй худоё, мен онадин бўлмағайдим кошки,
Бу најас дунё юзига келмагайдим кошки,
Бу чўпон бирла ман йўлдош бўлмағайдим кошки,
Эй худоё мен балолардан балоға учрадим.

Эй худоё, мен бу кун учдим-да тушдим бир йироқ,
Тисгиниб турдим еримдин, қўзими очдим фироқ,
Бир сипоҳи мин дейиб, қошима солибдур буроқ,
Эй худоё мен балолардан балоға учрадим.

Эй худоё ўлдим отам ҳажрида бағрим қон ўлиб,
Ёш тўкар йиғлар онам, икки кўзи гирён ўлиб,
Кўрсангиз бу хон Аваз чўлларда саргардон ўлиб,
Эй худоё мен балолардан балоға учрадим.

Авазга бу сўзларни айтгандан сўнг Гўрўғли еридан туриб, унинг теварагини айлантириб чизиб бошлади.

Авазхон бундан хавотирланиб:

- Эй оға не иш этжаксан, деди.
- Эй Авазхон сенинг тушингни йўражакман, ёнингга жин-арвоҳлар ўтмасин деб қадоған чизиги чизаётирман, деди Гўрўғли.

Авазхон сенинг тушингни йўрсам керак. Сен:

«Эй худоё, мен бугун учдим-да тушдим бир йироқ», - дединг. Бу сенинг бошқа элга келганингдир. Яна сен:

«Тискиниб турдим еримдан қўзимни очдим фироқ», - дединг. Бу айрилиқ, хижрондир.

Яна сен:

«Бир сипоҳи мин дейиб, ёнима келтирди буроқ», дединг, магарам ҳар киши тушида буроқ минса, бир юртга хон бўлади. «От минган давлат» деган нақл бор, шуни унутма, деди Гўрўғли. Аммо хон деган сўз Авазхоннинг қулоғига ёқиб кетди.

- Оға мен қайси юртга хон бўлар эканман?
- Чор доғли Чамлибелга.
- Ваёнгон яхши эмасми экан?
- Ваёнгонга бўлса Ваёнгон бўлар,

Ишқилиб хон бўлганингни айтсанго, деди Гўрўғли.

Гўрўғли ундей деди, бундай деди, Авазхон бари бир ёш эмасми, уни алдаб-сулдаб ухлатди. Авазхон ҳазатиб уйқуга кетгандан сўнг, уни кўтариб ётириди. Кейин Ғиротни қўйган жойига қараб кетди. Борса от юрибди, Гўрўғлини кўриб, хўқраниб, бир кишинади. Унинг овози ер-жаҳонни тутди. Чўпон сесканиб ўрнидан турди. Қараса бояги отни эгаси турибди.

- Чўпон оға ёғдойлар ничик?
- Ёғдой қурсин, отинг олдидан борсам тишлайди, орқасидан борсам тепади. Тири-бутиң жойим қолмади. Қани биз ҳам бир бориб кўрайлик, деб Гўрўғли Ғиротга яқинлашди. От оғзини очиб, қулоғини қимиб, ер пешалаб тураверди.

- Эй Ғиротим-еј, деди Гўрўғли Авазхонни олиб келмадингми, деб хўқрангдингми?

Авазхонни олиб келдим, деб Ғиротига қараб бир шеър айтди:

Кўзинг очиб кўзла, Ғирот,
Келди, Аваз ўғлим келди,

Тилинг бўлса сўзла, Ғирот,
Келди, Аваз ўғлим келди.

Қирқ бекин қувдим ёнидан,
Олиб чиқдим маконидан,
Ҳусни Юсуфнинг шаънидан,
Келди, Аваз ўғлим келди.

Ғирот менинг кўнглим кўтар,
Баланд-баланд тоғдан ўтири,
Элим Чамлибела етири,
Келди, Аваз ўғлим келди.

Оға Юнус чиқсин йўла,
Гуллар сочсин соғу сўла,
Дилбандини олсин қўла,
Келди, Аваз ўғлим келди.

Қирқ йигит ёнида йўлдош,
Авазга бўлсин кўзу қош,
Йўлига садқа эрур бош,
Келди, Аваз ўғлим келди.

Етди пирларнинг дуоси,
Яратган ҳақдир паноси,
Гўрўғли бекнинг хушгоси,
Келди, Аваз ўғлим келди.

Бу сўзлардан кейин Ғирот Гўрўғлига суйканиб, ер тепинаверди. Гўрўғли дарров оёғидаги чўқайни, эгнидаги гуппини, оёқ ўрами билан чизимни, силкма чўгирамани чўпоннинг учакига зингитиб, ўз кийимларини топиб, аввалги сийратина келди. Гўрўғли чўпонга қараб:

- Эй бобо кўп тузингни едим, оз хизматингни этдим, мендан озор ўтган бўлса узр, деди.

- Йўқ-йўқ, менга оғиринг тушмади, мендан рози бўлиб, ёдлаб турсанг бўлди.

- Йўқ чўпон оға ёдимдан чиқармайман.

- Олло ёринг бўлсин, деди чўпон қўлини дуога кўтариб. Шунда Гўрўғли чўпоннинг этагига уч танга ташлади. Сўнг «Оқ тужа кўрдингми, йўқ», деб Ғиротни миниб, Авазни ухлатиб қўйган жойига келди. Келгунча Аваз туриб қочиб кетмадимикан, деб жони ҳалак бўлди. Йўқ келса бола ҳали уйқуда экан. Авазхон отнинг шарпасидан уйғониб қараса, осмонга учаман деб турган отни минган, юзларидан нур томиб турган, қирқ-эллик ёшни урган, кўзлари порлаган, мўйлаблари товланган бир гарчак йигит, найза, қиличи, дутори билан келаётир. Авазхон бу инсонни танимай, йўл бўлсин сўраб бир нома айтаверди:

Мард бўлган икки сўзламас,
Ғўч йигит қайдан келарсан?
Дўстидан сирин гизламас,
Ғўч йигит қайдан келарсан?

Бўйинг тоғнинг чиноридек,
Юзинг олма, аноридек,
Така туркман сардоридек,
Бек ўғли, қайдан келарсан?

Осмона учади отинг,
Дали дарёдай ғайратинг,
Айтгил сен, недур муродинг,
Бек ўғли, қайдан келарсан?

Ғирот миниб ҳарён боқиб,
Сирли найза, қилич тақиб,
Наъра уриб, табил қоқиб,
Ғўч йигит, қайдан келарсан?

Манзилдан узоқ кетдингми,
Ё бир зотни йўқотдингми,
Баланд тоғлардан ўтдингми,
Бек ўғли, қайдан келарсан?

Авазхон дерлар отима,
Оlam ёнадур ўтима,
Ҳақ етирсин муродинга,
Ғўч йигит қайдан келарсан?

Бу сўздан кейин Гўрўғли ҳам ўзини танитмаслик учун Авазнинг устига бориб:

- Эй ўғлон, сен кимсан, нердан бориб нердан келарсан, деди.

Авазхон айтдики, нердан бориб нердан келишимни ўзим ҳам билмайман.
Мени шу кеча бўйлари кунгурадай бир киши эгнига юклаб олиб келиб ташлади.
Мени ухлатиб бир жойга даф бўлди.

- Асли зотинг ким, кимнинг ўғлисан?

- Булдур қассоб деганинг.

- Булдур қассобнинг Авазхон деган бир хушсурат ўғли бор деб эшитар эдим шу сан бўлма?

- Хут ўзи, оға.

- Бай-бай, аммо сени кўтариб келган бўйлари кунгурадай одам менинг иним бўлади. Сенинг отангнинг қўйлари, пули менда эди. Шу йигитни сени олиб келишга юборган эдим. У сени қўйиб қўйлар тарафга кетган бўлса керак. Магар бўлмаса, сен уни дўғма-қулим деб сотиб юборган бўлма?

- Эй оға мен сотиш-сўвишни нердан биламан. Ўзим очман, чой-чилим

ичмаганимга уч кун бўлди-ов.

- Эй Авазхон чой-чилим сендан ўргилсин, деб Гўрўғли хуржундаги зотлардан чиқариб қўяверди. Авазхон ҳам нондан-чўракдан олиб, чой-чилимдан ёзилишди.

- Аммо Авазхон чой-чилимдан ёзилишган бўлсанг, қўйинг, пулингни олимман десанг отга мин шу томонга кетайлик, деди Гўрўғли.

- Яхши оға, кетсак кетдик.

Гўрўғли шу заҳоти Авазхоннинг алиннан тутиб, тортиб отга, олдига миндириб, Чамлибелга қараб бадар кетди.

«От ўз элига юрганда тез юради» деганларидағ ғирот Чамлибелга йўл тортилишини сезиб сергак тортди.

Ғиротнинг 24 хил юриши бор эди. Аммо шу бугунги юриши бу юришлардан бошқача эди. Отнинг йўрғалаб боришида агар яғринина қаймоқ тутган қозонни қўйса қаймоғи тиришмасдай эди. Авазхон ичинда: «Ё худойим-ей, бундай ҳам от бўлар экан. Мен Гўрўғлида бир от бор, деб эшитар эдим, магар шу эмасмикан» деб ўйлаб:

- Эй оға, бу отингни зоти на, деди,

- Эй бу ҳам бир от-да.

- Мундан ҳам бошқа отинг борми?

- Пах-пах, Авазжон, шундай отлар бор, бу от уларнинг ёнида ёбидай бўлиб қолади.

- Бу отингни сотасанми?

- Сотаман.

- Айт, баҳосини,

- Бу алажа отнинг баҳосини сўраб нетасан, ўзинг тилаб, баҳо қўйиб олавер.

- Қирқ қўзили қўй берсам, агар оз кўрсанг, қирқ қўзили қўйга турадиган мато ҳам берсам бўлами?

- Баҳони ортиқчароқ айтдинг, қўйларингни қўй-да, шу матонг қулоқимга ёқиб кетди. Барибир ўғлон-ушоқа кийим олишимиз керак.

- Унда қўл ташашайлик.

- От сенга хайр берсин.

- Мато ҳам сенга буюрсин.

- Энди от бизникими, - деди Авазхон.

- От сеники.

- Бир йўрғасини кўрсам бўлами?

Гўрўғли бу сўзни эшитиб, бир сесканди. Отни миниб бу занғар юртига кетиб қолса не бўлади, деди ичиди. Кейин: Эй Авазхон, бу бехосиятроқ от ўрганишмаган одамни ёнина олиб бормайди, йиқиб майиб қилади, деб отни сураверди.

- Қўйлар яқин қолдими,- сўради Авазхон.

- Яқин қолди, - деди Гўрўғли. Авазхон яна сўраса яна оз қолди, хозир борамиз деб гапни чўзаверди. Бир вақт қараса Авазнинг кўзидан оққан ёш кийимини изгорлаган. Шунда Гўрўғли ўйланди. Яххиси мен бу ўғлонга Гўрўғли эканимни билдирайин, аввал-охири бу маълум нарса, юраги ёрилиб ўлмас, деб Авазхонга қараб бир шеър айтар бўлди:

Эй ёронлар мусулмонлар,
Йиғлама Аваз, йиғлама.
Жафо чекди азиз жонлар,
Йиғлама, Аваз, йиғлама.

Хон эмасман, бек эмасман,
Магар санго жон эмасман,
Отанг, онанг мен эмасман
Йиғлама Аваз, йиғлама

Ола тоғдан ошиурман,
Чамлибела яшиурман,
Отанг келса топшиурман,
Йиғлама Аваз, йиғлама.

Йиғлатарман, кулдуурман,
Мардлигимни билдиурман,
Қаҳрим келса ўлдуурман,
Йиғлама Аваз, йиғлама.

Оға Юнус онанг бўлур,
Сени қўриб кўнгли тўлур,
Ғанимларнинг ранги сўлур.
Йиғлама Аваз, йиғлама.

Ғирот учиб, йўлин олди,
Чамлибела яқин қолди,
Йўлга қараб кўзинг толди,
Йиғлама, Аваз, йиғлама.

Бу ера не ер деярлар,
Душманнинг этин еярлар,
Бизни Гўрўғли деярлар,
Йиғлама, Аваз, йиғлама.

Бу сўзни эшитиб, Авазхон онг-эсини йўқотиб, сичраб тушди.
Гўрўғли яна қўйларингга яқин қолдик, қисинма, деб Авазхонни
тинчлантироқчи бўлди. Аммо Авазхон:

- Оға қўйни ўзинга бахш этдим, Мени бўш қўй, элима қайтай деб
зорланаверди.

- Ундей дема Авазхон, мен билан бирга юри, деди Гўрўғли.
Шунда Авазхон Гўрўғлига қараб зор-зор йиғлаб, ёлвориб бир шеър айтди:
Ваёнгондан чиқиб гайри юртлара,
Сенинг билан кето билмам, Гўрўғли.
Олло солди жудоликнинг жабрина,
Сенинг билан кето билмам, Гўрўғли.

Ғамнинг дарёсига ботиб ғарқ бўлиб,
Хазон елларидан сарғайиб-сўлиб,
Шу сафар элларда тилим боғланиб,
Сенинг билан кето билмам, Гўрўғли.

Кулли маломатни боша келтирма,
Обрўли ишларни мендан ўтирма,
Бир ёлғиз йигитнинг изин йитирма,
Сенинг билан кето билмам, Гўрўғли

Доғларнинг бошидан айрилмас думон,
Мункирнинг қўнглидин кетмасмиш гумон,
Тирик айрилмоқлик ўлимдин ёмон,
Сенинг билан кето билмам, Гўрўғли.

Аваз дер, Ҳайдари каррордай бўлсанг,
Искандар, Жамшидек ер юзин олсанг,
Чамлибел, Табризни мулк этиб берсанг
Шунда ҳам мен кето билмам, Гўрўғли.
Аваз сўзини тамом қилгандан кейин Гўрўғли:

- Авазхон, қани кетдик, - деди.
- Кетмайман.
- Бу сўзингни қўй, юр кетайлик.
- Йўқ, оға, сўзим бир.

Гўрўғли бу сўздан кейин жаҳлга минди. Найзани узатиб, Авазхоннинг белбоғидан ўтказиб, бир товлади, Шу бодина найзани эгнига олди, Авазхон найзанинг учида боши ошоқ, оёғи юқори бўлиб қолди. Шу туришига отга миниб, Чамлибелга қараб бадар кетди.

Авазхон бу ҳолдан қўрқиб:

- Дод, оға, Чамлибелга кетаман, деб йиғлайверди.
- Йиғламай кетасанми?
- Йиғламай кетаман.

Гўрўғли уни ошоқа қўйди, Шу кетишида пиёда юритиб ҳайдайверди. Авазхоннинг оёқлари қабариб, юра олмай ўтириб қолди.

- Оға, энди ўлдирсанг ҳам юра билмайман, деди.
- Ўз ихтиёринг билан йиғламай кетаман. ю деб рози бўлсанг отнинг олдига оламан, бўлмаса пойи пиёда суриб боравераман.
- Йўқ, оға, ўз ихтиёrim билан кетаман. Гўрўғли сал юмшади. Авазхонни отнинг олдига олди. Сал ўтмай Авазхоннинг кўзларидан яна ёш тўкилди.
- Йиғламай кетаман демаганмидинг?
- Эй оға. менинг йиғлаганимни алаштирма, ахир тўққиз дарвозали шаҳарни сўрар эдим. Ундан айрилдим. Қирқ сипохи хизматимда эди, ундан айрилдим. Оқ сут берган онам бор эди. Ундан айрилдим. Ахир мен йиғламай ким йиғласин!

Гўрўғли бу сўзни эшитиб, сал кўнгли юмшагандай бўлди.

- Эй Авазхон, айрилиқ ҳар кимнинг бошида бор. Сендан бошқалар ҳам айрилиқ жабрини чекканлар.

- Мен каби покиза ўғлонлар ҳам айрилиқ чекканми?

- Авазхон сен манманлик этдинг, яхши гапга юрмадинг, шу сабаб айрилиқни чекаётиссан. Айрилиқ Одам билан Ҳоввадан қолган. Қулоқ сол, айрилиқ дардини чекан одамлардан санго хабар берайин.

Гүрӯғли бу гапдан кейин, қазма дуторини созлаб узокдан гап бошлаб бир шеърни номага солиб айтаверди:

Нурииннан яратди икки азизни,
Буғдой еб беҳиштдин айрилмадими?
Уч юз йил ахтариб, саргардон бўлиб,
Одам Ҳоввасидан айрилмадими?

Одам ўғли ҳеч бўлибдур бош билан,
Юзин ювди кўздан оққан ёш билан,
Хобил урди ул Қобилни тош билан,
Оға инисидан айрилмадими?

Иброҳим пайғамбар дунёга келди,
Орзу - армон билан Ҳожарни олди,
Мусулмон бўлганлар иймонга тўлди,
Нух ҳам ўз ўғлидан айрилмадими?

Ул ҳақнинг тавротин ўқиган Мусо,
Замонида йўқди алардай расо,
Биби Марям ўғли-ҳазрати Исо,
Қочиб кофирлардан айрилмадими?

Пайғамбар оламга подшо бўлди,
Забур ўқиб халқقا насиҳат қилди,
Бир куни кўнглига манманлик келди,
Довуд қирқ ўғлидан айрилмадими?

Довуд ўлди зурёдина ер қолди,
Худойимдан анга бир узук келди,
Нурдан бўлган узугини дев олди,
Сулаймон тахтидан айрилмадими?

Ёқуб йифлаб айрилгандир кўзидан,
Ҳеч фойда топмади айтган сўзидан,
Орзу Қамбаридан-кулар юзидан,
Юсуф Зулайҳодан айрилмадими?

Пайғамбар, чориёр-ёшин тўкардан,
Шихлар сўписидан, шоҳлар навкардан,

Занбур асалидан, тўти шаккардан,
Булбул гулистондан айрилмадими?

Лайли дейиб Мажнун чўлларни кезди,
Ширин дейиб Фарҳод тоғларни қазди,
Зухражон Тоҳирдан умидин узди,
Варқа Гулшодидан айрилмадими?

Гўрўғлибек таълим олғил устоддан,
Яхши-ёмон ўтар ҳамма сиротдан,
Лайли Мажнунидан, Ширин Фарҳоддан,
Вомиқ Узросидан айрилмадими?

Гўрўғли сўзини тамом қилгандан кейин Авазхон айтдики, аммо Гўрўғли оға бу айтганларингнинг бари чинми?

- Бизда икки гап йўқ, бариси чин, - деди Гўрўғли. Шунда Авазхон ичидан пичирлаб «санда икки гап» бўлмаса, чўпон қани, қўй қани, пул қани, деб қўйди. Кейин:

- Гўрўғли оға, шу гапинг чин бўлса менинг йифлаганларим абас экан, қани бир отдан тушиб чой-чилимлашали, - деди Авазхон.

- Ҳой Аваз, ино энди ақлинга келдинг, шундай мазали гурунг топсанго, деди Гўрўғли. Ана энди булар чой-чилимлашиб, отга миниб кетаверсинлар. Энди хабарни нердан ол, Юсуф шоҳдан ол.

Юсуф шоҳ Аваздан ўпкалаб чиқиб кетгандан кейин ҳарамхонасида ётди. Бир куни бу гап ёдина тушиб, беш – олти пошшобни чақириб:

- Ҳой пошшоблар, боринг арқдан бир хабар тутинг, бояги туси бузук туркман ҳали ўтирибми ё гум бўлдими, магарам бор бўлса хондакнинг тегина жойлаб қайтинг, деб буюрди.

Пошшоблар ола қийғос келиб қарасалар на туркман бор, на Авазхон бор, сипоҳи йигитлар ўтин қалангандай қаланиб ётиди.

Пошшоблар қайтиб бориб хабар бердиларки: «Аммо подшоҳим, арқда туси бузук туркман тугул Авазхон ҳам, дўғмалар ҳам йўқ. Дўғмаларнинг бари монголдоқ отиб ётиди. Хондакнинг тагига шуларни жойлаштирмасак бўлмас».

Подшо дарғазаб бўлиб, қуррандозларни чақирди, ерни тагидан бўлса-да топинглар, деб буюрди.

Аммо қуррандозлар айтдики, бир гарчак йигит Ғирота миниб, Авазжонни олиб кетиб бораётир.

Боргоҳдаги аёнлар бир-бирига қарашиб, ким бўлди экан, деб ўйлаб қолдилар. Шунда Мустафобек:

- Тақсир, бу Гўрўғли суннийнинг хут ўзи, - деди.

- Ёдингда борми, Ҳамдам савдогар деган вазиринг: Гўрўғлини устинга юбориб, Авазингни олдираман, деб онт ичган эди, - деди Мустафобек. Подшо дарғазаб бўлиб, оғзидан ўт сочиб, ақли қочиб, туклари тўнини тешиб чиқиб, Ланг деган вазирини минг кишига бош этиб, от қўйдирди. Изидан Мустафобекни ўн тўп, минг шемхол, ўн замбарак, йигирма жазойил билан қуроллантириб, Гўрўғлининг ўли-тирисини топиб олиб келасан, деб жўнатди.

Энди хабарни кимдан ол, Гүрӯғли Авазни ювошириб, орқайин бўлиб бораётир эди. Бир вакт орқасида бир тўзон кўтарили. Бу Ланг вазир эди. Гүрӯғли саросима бўлиб, воқеани тушуниб, Авазни бу ерда қўйиб, кўп ерлардан тимсол келтириб, Авазхонга қараб бир шеър айтар бўлди:

Садоғанг бўлайн, азиз фарзандим,
Кел, Авазжон, дўланали тоғлара!
Сендан бошқа йўқдир менинг зурёдим,
Юр, Авазжон, дўланали тоғлара!

Сенинг учун солдим олтин тахтларни,
Чамлибелда қўйдим паризодларни,
Учқир қарқи қулоқ бедов отларни,
Мин, Авазжон, дўланали тоғлара!

Қора кийиб, ёқма менинг юрагим,
Оллодан тиладим, сенсан керагим,
Белимнинг куввати, кучим, тирагим,
Юр, Авазжон, дўланали тоғлара!

Бек Гүрӯғли бугун майдона кирса,
Олло деб ғанимни ҳар ёна сурса,
Мустафобек билан юзма-юз турса,
Юр, Авазжон, дўланали тоғлара!

Бу сўзни айтиб тамом қилгандан сўнг Гүрӯғли Ғиротни тоғ тарафга ҳайдаб борди. Шунда Ғирот нотинчланаверди. Гүрӯғли билдики, ёв келганини от ҳам сезди. Бу хавф-хатарни Ғиротга янада яқин билдирайин, деб Гүрӯғли қўлина созини олиб отига қараб бир шеър айтар бўлди:

Изимиidan ғаним етса,
Тоғлара бор, тоғлара бор!
Дегра-дошинг думон тутса,
Тоғлара бор, тоғлара бор!

Тоғлар мурувват конидур,
Эранларнинг маконидур,
Араб отлар иболидур,
Тоғлара бор, тоғлара бор!

Ичдаги дардимни кўвма,
Тош билан сийнамни овма,
Муханнасга бўйин эгма.
Тоғлара бор, тоғлара бор!

Тоғларнинг чашмаси тошар,
Гоҳ устидан йўлим тушар,

Мард билан юрагинг жўшар,
Тоғлара бор, тоғлара бор!

Тоғларнинг сийнаси чўхдур,
Қуртлар, қушлар анда кўпдур,
Ҳимматсиз беклардан йўқдур,
Тоғлара бор, тоғлара бор!

Тоғ устида отғил ови,
Кенг олама тушсин чови,
Муханнасадан арват ғови,
Тоғлара бор, тоғлара бор!

Гўрўғли ҳақ деб ўлтириб,
Мавлонни тилга келтириб,
Аваз ўғлонни кўтариб,
Тоғлара бор, тоғлара бор!

Гўрўғли сўзини тамом этиб, тоғнинг қоптолина бориб, отдан тушиб, чой дамлаб Авазхонга айтдики, аммо Авазхон, сен шу ерда чой ичиб ўтири. Изимииздан бир тўзон пайдо бўлди. Мен бориб бир хабар олайин, деб, навкарларга кўринмасдан, уларнинг орқасидан ичкари кирди. Бир четдан тутиб, урди, қирди, санчди, қилич урди, ағдарди, босди, қочирди, қон-қона, сув-суга кетди, мослиқ мослиқа қоқилишди. Ланг вазир бир қараса, минг лашкардан бири қолмабди. Шу замони орқасига қараб урра қочди. Гўрўғли «Қочганни қувувчи бўлма» насиҳатини ёдда тутиб, унинг изидан қувмади. Сўнг Ғиротнинг жиловини тортиб, Авазхоннинг қолган жойига келди. Қараса Аваз зим-гум. Гўрўғлининг дами ичина тушиб, тўрт тарафга олазарак қараб бир шеър ўқиди:

Биз ҳам ёд этили Аваз ўғлонни,
Вазир Арзиумдан ошди дегайсан.
Қувиб етди Ваёнгоннинг беклари,
Бу тоғларда саваш тушди дегайсан.

Пўлат шашпар порлаб, бармоқ букилди,
Сонсиз лашкар Ваёнгондан тўкилди,
Қилич урдик ўртасидан сўтилди,
Бу боғларга саваш тушди дегайсан.

Лашкар келиб саф-саф бўлиб турдилар,
Илк сахардан наърасини қурдилар,
Эллик-олтмиш бекларини қирдилар,
Қонлар оқиб, чохлар тошди дегайсан.

Гўрўғлибек тепар шоҳнинг қошина,
Номард аралашмас марднинг ишина,

Пирим Шоҳимардон, дўнам бошинга,
Ғўч йигит сариндан кечди дегайсан.

Гўрўғли бу сўздан кейин, ўз-ўзина ўйланиб айтдики, эй Гўрўғли отдан тушиб Авазхонни бир излаб кўрин, деб отни қўйиб тоғнинг ёриқ-тешикларини қараб бошлади. Қараса, Авазхон чойни ичмасдан оёқ яланг тоғ тепасига тирмашган. Унинг изидан борди. Бир тоғнинг тепасига бориб из йўқолди. Шунда Гўрўғли тоғлара қараб бир шеър айтар бўлди:

Аваз мени хайрон этди,
Юмурли, думонли тоғлар?
Қора бағримни қон этди,
Ўмгакли, жайронли тоғлар!

Олиб қайтдим Ваёнгондан,
Азоблари ўтди жондан,
Излайн энди қаёндан,
Айрилиқ, хижронли тоғлар!

Минг киши келди қасдима,
Довушиб чиқдим устина,
Авазни бердим дастина,
Гумоним сенدادир тоғлар!

Аваз ўғлон сари талли,
Узун бўйли, инжа белли,
Дурмуши ҳаммага балли,
Булбулли, бўstonли тоғлар!

Ғўч йигит майдона кирса,
Ғанимга қиличин урса,
Авазжонни кўзим кўрса,
Сур беш кун давронни тоғлар!

Фирот ҳорлаб чопилмаса,
Шер, палангдай тўпилмаса,
Аваз ўғлон топилмаса,
Армоним сенدادир тоғлар!

Гўрўғли дер, кон сенدادур,
Боғ ила бўston сенدادур,
Билдим: Авазхон сенدادур,
Сур беш кун давронни тоғлар!

Гўрўғли сўзини тамом қилиб, Авазхонни яна излаб бошлади. Бир сар этса тоғдан тушиб кўл бўйига кетган из кўринди. Шу из бориб кўлга кириб йўқолди. Гўрўғли ўйладики, ол энди Аваз кўла чўмиб ўлган бўлса кераг-ов, кайфи бузилган Гўрўғли бир вақт қўлнинг ориғи канорига қараса, кўлнинг ўртасидаги

оролча-тумпакда Аваз ўтирибди. Гүрӯғли кўзига ишонмай яна қаради, Авазхон Гүрӯғлини кўрмади. Шунда Гүрӯғли Авазхонни кўрмагандай бўлиб, уни йўқотган одамга ўхшаб бир шеър айтди:

Сўна каби қанот ёзиб,
Обод бўлсин қўллар, Аваз.
Йифламоқдан қона дўнди,
Кўзда ёшим селлар, Аваз.

Ҳазора қалқонни ёпди,
Қаҳр билан жоним ёқди,
Балхдан ўтиб Ҳинда чопди,
Юзингдаги холлар, Аваз.

Думонинг тутибдур сари,
Сенсан кўнглимнинг шаҳари,
Турнадан келтирдим пари,
Санго қурбон йўллар, Аваз.

Юзинг ойдан олар божи,
Ватандан этдинг хирожи,
Шакардан, новотдин сужи,
Юзингдаги боллар, Аваз.

Кетди Аваз ўғлон кетди,
Бориб ўрдасина етди,
Гүрӯғлига қаҳр этди,
Санго қурбон жонлар, Аваз

Гүрӯғли бу сўзни айтиб тамом қилгандан сўнг Аваз:

- Эй оға, мен бу жойдаман, деб қичқирди.
- Ҳов Авазжон, сен бу ерларда на иш этиб юрибсан?
- Эй оға, бу ола посирида жонимни сақлаш учун бу ерга келдим.

Оғам душманларни бир ёқли қилиб, охири мени излаб келар деб, шу ерда ўтирибман.

Гүрӯғли ичидан айтдики, аммо зангар сенга тил берган экан, иложини топсанг ҳозир элинга учажаксан-дон, ноилож манго тил учида сўзлаб турибсан.

- Пox Авазжон кўнглимдагини айтдинг. Қани бир чой-чилим ичиб, энди йўлга тушайлик деб, Гүрӯғли хўржиндан зотларни олаберди.

Булар чой-чилим ичаверсин, энди хабарни кимдан ол, Ланг вазирдан ол. Ланг вазир шу қочишина тўғри Мустафобекнинг олдидан чиқди.

- Ҳов, Ланг вазир, хабарингни бер!
- Эй Мустафобек, мендан хабар сўрама.

Не бўлганини билмайман. Ўзимни бир амаллаб сақлаб қолдим. Бошқаларнинг не бўлганини билмадим.

- Қани нерда шу туси бузук туркман, бошла йўлни, - деди Мустафобек.
- Ланг вазирни олдига солиб, юриш этаверди. Ланг вазир Гүрӯғли билан

соташган жойига етиб:

- Топ шу ерда савашдик, туркман занғар шу ўрамда бўлиши керак, деди. Шу ерда Мустафобек бир лак аскар билан туғ тиқди. Минг тўп, минг шамхол, минг жазойил, минг замбарак-ҳаммасини бирдан ишлатиб юборди. Тоғлар сарсиб, қушлар учуб, жайронлар ҳуркди. Бу шовқинни эшитиб Гўрўғли, бу газик Юсуфшоҳ ишни каттароқдан бошлади ўхшайди-ёв, буларнику бир ёқли қиласман-дон, бу Авазхондан айрилиб қолмасам эди. Кел буни кўзимдан қочирмай ёнимда олиб юрай, уруш таълимини ҳам ўргатай деб Авазхонга қараб:

- Эй Авазхон, ман шу ёшимгача ғанимдан қочган эмасман. Ҳозир саваша кираман, мен ғаним билан дўлашсам, оғзим қуришади, сен ёнимда бўл, орқамга қараганда бир коса шароб бер, деди кейин тилла чойнакни шаробга тўлдириб, Авазхонга бериб, уни отнинг орқасига миндириб, тоғ устига чиқиб, душман лашкарига сар солди. Қараса, чўпда-чорда сон бор, Мустафобекнинг лашкарида сон-саноқ йўқ. Буларга ўқ отсанг ерга тушажак ёғдойи йўқ. Оқ чодир, қизил чодир, туғ-туғ, санжоқ-санжоқ, байдоқ-байдоқ, от-отга қоқилишади. Ана Мустафобек ҳам Гўрўғлини кўрди.

- Ҳов йигитлар, деди Мустафобек, бу занғар суннийнинг алиннан Авазхонни иншоолло олармиз.

Бу сўзни эшитиб, Гўрўғли ҳам:

- Ҳов занғар Мустафо, саккиз дарвозали аркингни ичиннан Авазхонни олиб чиққан эдим, энди санго бермасман. Бу ишни сан эмас, ҳазрат Алини олиб келсанг ҳам битира олмайди.

Шундан сўнг Гўрўғли «Олло» деб ғаним устига от қўйди, Мустафо билан яккама-якка савашга тушди.

Энди хабарни кимдан ол, Авазхондан, Авазхоннинг хаёлидан ҳали ўз элига қочиши майли кетгани йўқ эди. Шу сабабли ур-йиқитда бир амаллаб Мустафобекнинг ёнига етди. Гўрўғли бир маҳал қараса, Авазхон манго тут деган шарбатни Мустафога тутиб унинг қошида юрибди. Бундан жони чиққан Гўрўғли Фиротни бир силтаб уларнинг ёнидан чиқди.

Буни кўриб, оғвали-дўнвали дунё экан-да бу деб, ёниб-куйиб Авазхонга эшиттириб бир шеър айтар бўлди:

Кўқдан ера бир от тушди,
Фалак мендан кечди керак.
Аваз ўғлонининг алиннан,
Гул пиёла ичди керак.

Олиб қайтмишам боғидан,
Дўландим сўлу соғидан,
Кун тугди машриқ тоғидан,
Аваз юзин очди керак.

Фиротни қистадим, юрдим,
Бориб Авазжонни кўрдим,
Мустафога килич урдим,
Тоғ жойидан суйшди керак.

Ғұч йигит кечди саридан,
Тоғлар титрайди зоримдан,
Мадад тиласам пиrimдан,
Гүрүғлибек ўчди керак.

Гүрүғли бу сўзни тамом қилгандан сўнг, кел энди бир чой ичайин, деб, озмоз ўтин топиб, тунчани ўтга қўйди.

Энди хабарни кимдан ол, Мустафобекдан ол. Мустафобек Авазни қўлга қўндиригандан сўнг Гүрүғлига беш кишилик элчи юборди. Элчиларга айтдики, Гүрүғлига айтинглар, мендан не зот тиласа тиласин, от керакми, зар керакми, сарпой керакми олсин, аммо Авазхонни тиламасин.

Бу сўзни эшитиб, Гүрүғлининг жони чиқиб кетди. Элчиларга қараб айтдики, эй занғарлар, сизлар мени не деб ўйлаётисизлар. Ёки бир қўшин лашкаринга ишонасанми, Гүрүғли якка деб ўйлайсанми. Шуни билингки, менга Авазхондан бўлак зот керак эмас, деб бир шеър айтаверди:

Оташдай ёнганда қўнглимнинг зори,
Қўлима олсайдим баҳри бозимни.
Ёз бўлса эрийди тоғларнинг қори,
Энди душман қўрсин майдон тўзимни.

Улар қўплигина қармасинлар,
Менинг бирлигимга инонмасинлар,
Майдон будир юз минг, юз минг келсинлар,
Савашарман, дўндармасдан юзимни.

Устимизда турган муборак ойдир,
Йигитнинг таянчи ўқ билан ёйдир,
Юсуфни айтарлар ҳуснга бойдир.
Яна кўрсам Авазжоннинг юзини.

Гүрүғли дер, мен бу жойда турманам,
Номард билан бир майдона кирманам,
Олладан бошқага қўнгил берманам,
Ҳақ йўлига топширибман ўзимни.

Гүрүғли бу сўзни айтгандан сўнг элчилар изига қайтиб Мустафонинг ёнига келиб:

- Бу занғар ўлса-да, Аваздан кечиш ёғдойи йўқ, дедилар. Анда Мустафо:
- Гапга кирмаса, терс кирсин, не бу болани унинг хотини туғибми, ул зангарнинг, деди.

Энди гапни Гүрүғлидан эшитинг, Гүрүғли не қиларини билмай, оз-моз чойчилим этиб, ёнбошлаб, сал иркилгандай бўлди. Шу орада туш қўрди. Тушига Али Шоҳимардон пир кириб, айтдики, эй ўғлим сен хафа бўлма, худо ҳохласа эрта туриб, шовқин солиб, ғалмағал кўтар, дов сан томонда, деб кўздан ғойиб бўди. Гүрүғли сесканиб кўзини очди. Туш кўрганига шод бўлиб, ол энди ё ўлайин, ё олайин деб турганда ўнг томонидан бир тўзон кўтарилиди. Бу Табризда уч шартни

бажариб, хон қизга уйланиб, унинг ўрнига подшо бўлган йигит эди. Бу йигит Гўрўғли билан хайрлашганда 40 кунгача келмасанг изингдан излаб чиқаман деб шартлашган эди. 40 кун тўлиб ошгандан сўнг Гўрўғлини излаб келган эди. Подшо тўғри лашкарларга юзма-юз келиб сўради:

- Ҳов йигитлар бу ердаги тўп овози, шовқин, ғалмағал овози эшитилди не гап, менинг Гўрўғли деган бир оғам бор эди, балки шу ерларда эмасми, деди. Отлилардан бириси айтдики, шу тог тепасида якка отда турган Гўрўғлидир, деди. Подшо шу ёқقا от қўйиб, Гўрўғлининг олдидан чиқиб, салом берди. Шунда Гўрўғли бу йигитни таниб, хўстор-ховондор бўлиб келганини билиб, хомсиқиб, кўзига ёш олди.

- Эй Гўрўғли оға, йигитга йиғлаш уят, йиғлама, ҳозир саваша кирамиз, не мақсадинг бўлса битказамиз, деди.

- Эй жўра мен сани хўстор билиб йиғладим, сен келмасанг ҳам ўз мақсадимни битиришга ишончим бор эди, деб подшога қараб бир шеър айтар бўлди:

Ётар эдим ғамда, кулфат уйинда,
Манинг бу ҳолимни сўрганлар келди.
Уч юз олтмиш авлиёлар жам бўлиб,
Мағрибдан Машриқа юрганлар келди.

Парданинг ичида суратин кўриб,
Сайфулмулук каби дунёда юриб,
Ҳақдан бизга юз йигирма ёш бериб,
Орқамизга панжа урганлар келди.

Қодир олло ишим айлади қисмат,
Пирим ҳазрат Али етирди ҳиммат,
Маҳшар куни шифо берган Мухаммад,
Умматини ўтдан олганлар келди.

Кирқ чилтанлар илки аён келдилар,
Қўл узатиб манго фотиҳа бердилар,
Шоҳимардон «Нафас ўғлим» дедилар.
Орқамизга панжа урганлар келди.

Кечакундуз сано билан ўтирган,
Ул арши аълога кўзин етирган,
Умматини маломатдан қуторған,
Шугун манго мадад берганлар келди.

Қалбим ишқи билан мен этдим талvas,
Бўлдим гўё Ғовсул ила ул Ғиёс,
Жаҳонни гашт этди ул Хизир, Илёс,
Ҳақфа хазинадор бўлганлар келди.

Гүрӯғлибек «хув» деб туарар еридан,
Мадад тилар ҳазрат Али пиридан,
Додга келдим Авазхоннинг элидан,
Шугун уч юз олтмиш эранлар келди.

Гүрӯғлибек бу сўзни айтиб тамом қилгандан сўнг подшоҳ айтдики, ишимиз ўнгидан келар экан. Шу орада подшонинг изидан келаётган қўшин етиб келди. Гүрӯғли бир ёқдан, подшо бир ёқдан, лашкарларга бош бўлиб, «олло» деб кийқириб Мустафобекнинг қўшини устига от қўйдилар.

Энди хабарни кимдан ол, Мустафобекдан ол. Биргина Гүрӯғлига бўрининг тўпори тўпилгандай бўлиб турган оломон бир лак йигитлар устига от қўйгандан кейин, буларнинг дами ичига тушиб, иккиланиб бошладилар. Ичига ҳавл тушиб, эгарга ҳиммат, қўйшиқقا баракат, ётган тутилар, қочган қутилар, деб изига қараб бадар қочдилар. Гүрӯғли билан подшо қочганни қувувчи бўлма нақлига амал қилиб, қайтиб ўз қўшларига келиб чой-чилимга ўтирдилар. Пешин маҳали қувиб кетганлар қайтиб келди. Улардан Гүрӯғли Авазхонни кўрдингми, деб сўради. Йигитлар айтдики, Авазни хушбичим, соқол чиқмаган норасида йигит дедингизлар бизларнинг қувганимиз ҳам ўлдирганимиз ҳам соқолли барзангি кишилар, деб таъриф қилдилар.

Гүрӯғли Авазни йўқотиб тоқати тоқ бўлди.

Отни миниб уни излаб кетди. Шундай бора туриб, қараса беш-олти ўлик бир-бирининг устига тахланиб турибди. Ҳайрон бўлиб, отдан тушиб, уларнинг орасини очса, тагида Авазхон ётибди. У Гүрӯғлини кўриб қўзини очди.

- Эй Авазхон бу на ётиш, деди Гүрӯғли,

- На ётиш бўлади оға, бугун жанг, саваш гуни, оғамнинг қаҳри қаттиқ, ғанимларни бир ёқли қилиб, кайфи очилгандан сўнг Гүрӯғли оғамни олдига борсам кечирав, деб ётибман.

- Бай-бай Авазхон кўнглимни топиб айтасан-да!, деди Гүрӯғли, аммо ичидан айтдики, эй занғар, шайтонга дарс берадиган одам ўғли, санинг кўнглингдаги маълумку, аммо не қилайин, сени олиб кетишим керак, деб қўйди.

Гүрӯғли Авазни ўз қўшига олиб келиб, чой-чилим берди. Подшоҳ йигитга кўрсатди. Бир сар этса Авазхоннинг кайфи йўқроқ, юзи сўлгандай кўринди.

- Эй Авазхон, не мунча юзинг сўлған, деди Гүрӯғли.

- Эй Гүрӯғли оға неча кун бўлди сенинг номаларингни эшитмай юрибман, мен нени ҳаваси номангни ҳаваси. Бир- икки манинг шаънимга нома айт. Юзим гул-гул очилади, деди Авазхон.

- Сенинг керагинг нома бўлса эшит, оғангда охори тўкилмаган номалар кўп, деб Гүрӯғли алина созини олиб, Авазхонга қараб бир шеърни номага солиб айтаверди:

Юсуфнинг конидан, жоним уйидан,
Нега инжиларсан, элдан Авазим.
Бошингдан кетмасин тожи давлатинг
Шидданг ечилмасин белдан, Авазни!

Бу майдонга кириб саваш тутали,
Ғүч каллани шолғом каби отали,
Қарқи қулоқ бедов отлар тутали,
Ғунчадек очилғил мендан, Авазим!

Ғаним кўрсам сори ёйим дастимда,
Мен кезарман душманларнинг қасдинда,
Сайр этарман Юлдуз тоғнинг устинда,
Ғунчадек очилғил мендан, Авазим!

Бирда кўрсам, бирда кўрмам изимни,
Ҳар номардга сарф этмасман сўзимни,
Юсуфдек жамолинг, ойдек юзингни,
Кун каби оламга тўлсанг, Авазим!

Юзингни кўрганлар кечадур ҳолдан,
Занаҳдон дарёси тўлибдур болдан,
Сен бир лиbos кийсанг зарбофдан, олдан,
Мен бир лиbos кийсам шолдан, Авазим!

Гўрўғли дер, турмам мундин чекилай,
Ғаввос бўлиб дарёларга тўкилай,
Анбар сочинг, зарга тўлган кокилинг,
Бирдир абришимдан, талдан, Авазим!

Гўрўғли бу сўзни айтиб тамом қилгандан сўнг Аваз:

- Эй оға, шундай номаларни айтиб турсанг юзим гулдай очилажак, деди.
- Нома керак бўлса бизда кўп. Авазхон энди отланайлик, йўлга тушайлик, деб Гўрўғли асбоб - анжоми лаъли-жавоҳирдан, олтин-кумушдан бажарилган отга Авазхонни миндириб, кокилларига шона уриб, юз-кўзига пардоз бериб, ўқласи баланд этик кийдириб, қўш белбоғ боғлаб, қундуздан телпак, фарангига мовут чекман кийдириб, унга қараб беш калима шеър айтди:

Кўча-кўч айлади кўнгил карвони,
Кўч Авазим, дўланали тоғларга!
Қодир Мавлон қайтиб берди қошима,
Кел Авазим, дўланали тоғлара!

Яйради, яйради, кўнгил яйради,
Хўжа тоғда қор қолмайин эриди,
Шунча қор ёғса-да, карвон юриди,
Сур Авазим, дўланали тоғлара!

Хўжа тоғнинг сийнасида моли бор,
Оқ юзида қўша-қўша холи бор,
Эграмчадан тушган улли йўли бор,
Бос Авазим, дўланали тоғлара!

Хўжа тоғдан эндирилар уёғин,
Қирмизига бўлдилар буёғин,
Олтиндан дубулға, кумуш қиёғи,
Тақ Авазим, дўланали тоғлара!

Гўрўғли дер, қилич, найза чотилди,
Ғўч каллалар шолғом каби отилди,
Қарқи қулоқ дол бедовлар тутилди,
Мин Авазим, дўланали тоғлара!

Гўрўғли бу сўзни айтиб бўлгандан сўнг подшо йигитнинг элига қараб от сурдилар. Аваз лашкарлардан бир одим олдинда, лашкарлар ўзаро шипирдашиб келаётирлар:

- Ҳов, жўра сал кейин юр, Авазхоннинг юзига чанг урмасин.

Шу келишда Табризга келиб етдилар.

- Авазхон сени олиб кетиш учун бораётирғонимда бу шаҳарга хизматим сингган, бу ерда бир ой дами-тинчимизни олиб, сўнг ўз элимизга қайтамиз, деди Гўрўғли. Подшо йигит буларга сафоли жой топиб, хизматкор қўйди. Еб-ичиб ётдилар.

Бир куни Гўрўғлининг ёнига бир оқсоқолли чол кириб келди.

- Мен шу жўранг, подшо йигитнинг акасиман. Манго сени қўпни қўрган, насиҳатларни биладиган бахши деб айтдилар. Шу рост бўлса, панд-насиҳатли номалардан айтиб берсанг, деди шу оқсоқол. Шунда Гўрўғли ўз панд - насиҳатларимдан айтаман, деб алина созини олиб бир нома бошлади:

Бедавлатни боға солма,
Гул боқчанга хор келтирап.
Гулларидан тера билмас,
Шохасина зўр келтирап.

Номард хайр эшигин очмас,
Муханнас ҳар ишдан қайтмас,
Моли бўлса емас-ичмас,
Номард умрин хор ўтирап.

Номард билан йўла кетсанг,
Бориб бир манзила етсанг,
Бедавлатни дехқон тутсанг,
Чилим десанг банг келтирап.

Номард билан йўла борма,
Бирга ётиб, бирга турма,
Номардга омонат берма,
Кўпини еб, оз келтирап.

Ақли ҳушиңг бода берма,
Ғамгин күнглинг шода берма,
Қиз қардошинг ёта берма,
Туб бобонга хор келтирап.

Үлма ҳо, Гүрӯғли үлма,
Үлинчанг үзингдан қолма,
Чаман миниб чангда қолма,
Ширин жона зўр келтирап.

Гүрӯғли сўзини айтиб тамом қилгандан сўнг оқсоқол айтдики, эй Гүрӯғли, соғ бўл, минг тиллалик насиҳат бердинг, деб ўз элига қайтар бўлди.

Энди Гүрӯғли билан Авазхон Табризда бўлиб тураберсин. Хабарни кимдан эшиит, Мирзо Султондан. Табризнинг яқинида Ҳирот деган бир эл бўлиб, унинг Мирзо Султон деган амири бор эди.

Гүрӯғли билан Юсуфшоҳ ўртасида Авазхоннинг устида бўлиб ўтган ғалмағалдан боҳабар эди. Гүрӯғлининг Табризда эканини эшитиб, Авазхонни унинг қўлидан олиб қолиш хаёлина тушди. Бу ишни йўла солиш учун Табризга айгоқчи қўйди.

Шу орада Гүрӯғли ҳам Подшо йигитдан рухсат олиб, элига қайтар бўлди. Аммо подшо айтдики, эй Гүрӯғли оға, санго жавоб йўқ. Тез қунларда бир тўйим бор, шу тўйда от чопиш, қўчқор уриштириш, полвонларга кураш туттириш, олтин қовоқ отдириш, бахши айттириш, томошаларини қўриб, кейин кетасан, деди. Бу гап-сўзларни Мирзо Султонни айгоқчилари эшитиб, Гүрӯғлининг қайси куни йўлга чиқишини унга бориб айтиб турдилар.

Тўй ўтиб, Гүрӯғли Авазхонни олиб йўлга тушди. Подшо ҳам уни узатиб бирга юриш этди. Шу куни Мирзо Султон 40 отлиқ йигитни Гүрӯғлининг олдига юбориб, айтдики, бориб унинг қўлидан Авазхонни олинг, бермаса, ўзини ҳам танғиб келтиринг, деди. Бир вазир бош бўлиб, 40 йигит Гүрӯғли билан подшога дуч бўлди.

Аммо вазир ақлли киши эди. У Гүрӯғлини қўриб, 40 йигитга бош бермаслигини сезиб, хийлага ўтди. Вазир Подшо йигитга юзланиб:

- Эй подшоҳим, элингда меҳмон бор экан, бизнинг амиримиз сени меҳмон билан ҳузурига таклиф этиб юборди, деди.

- Бориш-бормасликни Гүрӯғли оғам билади, деди подшо. Шунда Гүрӯғли айтдики, аммо беш-ўн кун кечиксак кечикибмиздан борсак бордик, деб Мирзо Султон ҳузурига от сурдилар, амирнинг майхонасини олдига келиб тушдилар. Вазир амирга не гап эканини тушунтириди.

- Буни не илож этиб, Авазхонни алиннан олсак экан, деди амир.
- Буни билмайман, қалъага опкел дединг опкелдим, деди вазир.
- Сен билмасанг мен биламан, деди амир. Бу Гүрӯғлига беҳуш дори берамиз. Шу бодда Авазни олиб қочиб тоғда гизлаймиз. Сўнг ҳушига келиб, Авазни топа билмай кетаверади бу тузи бузук!

Бу маслаҳатдан сўнг амир айтдики, аммо бизнинг йигитларга Авазхон косадорлик қилиб шароб берсин, бир базми Жамшид қиласи.

Шунда Гўрўғли бу таклифга рози бўлиб, Авазга қараб, шароб қуйишни сўраб бир шеърни номага солиб айтди:

Кўринг Ҳиротнинг беклари,
Аваз май тўлдир, май тўлдир!
Одоб билан олиб коса,
Аваз май тўлдир, май тўлдир!

Сарингда тилло талларинг,
Шакардан ширин тилларинг,
Коса берсин оқ қўлларинг,
Аваз май тўлдир, май тўлдир!

Сени дейиб Чамлибелдан,
Илғор этдим узоқ йўлдан,
Гоҳи соғдан, гоҳи сўлдан,
Аваз май тўлдир, май тўлдир!

Май тўлдирсанг пиёлага,
Ранги ўхшайдур лолага,
Васфинг ёйилсин қалъага,
Аваз май тўлдир, май тўлдир!

Ғўч йигит ўз йўлин очсин,
Ғанимнинг қонини сочсин,
Гўрўғли маст бўлиб ичсин,
Аваз май тўлдир, май тўлдир!

Гўрўғли бу сўзни айтгандан сўнг Авазхон иргиб ўрнидан туриб, эгнидаги кимхоб чопонни ечиб, қозиққа қистирди, этикни ҳам ечиб, зарли тахёни чаккага қўйиб, белбоғини тортиб боғлаб, кокилини йифиб, йигитларга бир четдан шароб бериб чиқди. Амир йигитларга қараб:

- Сизлар ҳам шароб юритинг, деди. Аммо буларнинг шаробида бехуш дори бор эди. Ичган йиқилаверди. Лош лошга қоқилишди. Шу орада бехуш йиқилган Авазни олиб, тоғ бошига қочириб кетдилар.

Амирнинг дориси уч кунлик экан, уч кундан сўнг Гўрўғли ўзина келди. Турса ҳеч ким йўқ. Қопи тамбалангтан. Қопини бир тепди, шоқирдаб ағдарилиб тушди. Бунинг сасина подшо йигит уйғониб туриб, сўради.

- Эй Гўрўғли оға, не гап, нердамиз?
- Эй жўра Аваз йўқ, юр излаймиз.

Дешона чиқиб уйма-уй, кўчама-кўча изладилар Аваз йўқ. Шунда Гўрўғли Аваздан бегона бўлганига қисиниб, бу ерга келганига пушаймон этиб, лолу хайрон бўлиб, дард-алами зиёда бўлиб, Авазни излаб бир шеърни номага солиб айттар бўлди:

Тискиниб турдим еримдан,

Беклар, Авазхоним қани-ей?
Мадад тилагум пиrimдан,
Беклар Авазжоним қани-ей?

Отланиб майдон чиқали,
Ғанима қиё боқали,
Бу қалъаларни йиқали,
Беклар Авазжоним қани-ей?

Отланиб мастан кезали,
Ғанимни ўқа тузали,
Бу қалъаларни бузали,
Беклар Авазжоним қани-ей?

Авазни излаб топали,
Ғаним бўйини чопали,
Дўстга бўлайлик вафоли,
Беклар Авазжоним қани-ей?

Фириб берди Мирзо Султон,
Йўқ экан заррача иймон,
Оқизурман оғзидин қон,
Беклар Авазжоним қани-ей?

Нерда бизнинг Чамлибеллар,
Очилгандур қизил гуллар,
Гўрўғли Авазни куллар,
Нерда Авазжоним қани-ей?

Гўрўғли бу сўзни айтиб бўлғондин сўнг Мирзо Султонни излашга тушдилар. Унинг изи тоғларга бориб туташиб кетди. Уни топиш учун тоғларга чиқиб кетдилар.

Энди хабарни Авазхондан эшитинг. Авазхон бир вақт хушига келса, тоғнинг кавагида ётиби. Теварагида соқчилар туриби. Уларнинг орасида амир ҳам бор. Мирзо Султон харж-харажат олдириб, базмни давом эттирмоқчи бўлди. Икки отлини саройга юбориб, Гўрўғлининг кетган-кетмагнини билиб келишни буюрди. Аммо бу отлиқлар Авазни излаб юрган Гўрўғлининг олдидан чиқдилар. Шу вақтда Гўрўғли буларни ушлаб ўлдирмоқчи бўлди.

Аммо подшо дўсти айтдики, эй Гўрўғли оға буларни ўлдириш қочмайди, бирини шу ерда тутиб турмиз. Бирини Авазни келтиришга юборамиз, деди. Гўрўғлининг важоҳати ёмонлигини билган подшоҳ йигит, беҳуда қон тўкилмасин, деган умидда отлиқка аста айтди:

- Мирзо Султон бир ёққа даф бўлсин. Сен Авазни топиб кел, Гўрўғлига бериб, уйига жўнатамиз, сизлар тинч қоласизлар.

Буни эшишган отлиқ йигит, бир замонда отни суриб кўздан йўқолди. Мирзо

Султонга бор гапни етказди. Амир бир тоғни кавагига гизланиб, устига тошдан қопқоқ қўйдирди. Шу вақтда Гўрўғли билан подшоҳ ҳам етиб келди. Буларнинг олдига Авазхон йиғлаб, хомсиқиб чиқиб келди. Шунда Гўрўғли:

- Ҳой йигитлар Мирзо Султоннинг калласини олмасдан кетмайман, топинг шуни, бўлмаса барингни қираман, деди. Шунда подшо йигит, унинг бир қошиқ қонидан кечишни сўради.

Гўрўғли айтдики, бир қошиқ қонидан кечдим, аммо олдимга келсин, деди. Бир вақт дағ-дағ қилтираб Мирзо Султон келиб, Гўрўғлининг оёғига бош қўйди:

- Гўрўғли оға юзи қорачилик бўлди. Энди бошқадан меҳмон этаман, деди.

-Меҳмон этишинг бошингда қолсин, деди Гўрўғли. Сўнг Авазхонга қараб:

- Сен не дейсан, деди.

Авазхон айтдики, «Эр қўрқкан жойига, от хурккан жойига қадам қўймас», деди, Шундан кейин Гўрўғли, энди Табризга кетайлик, деб Авазхонга қараб бир шеърни номага солиб айтаверди:

Хирот элинин тарқ этиб,
Юр Аваз, Табриз кетали.
Сўзлари ширин, мазалим,
Тур Аваз, Табриз кетали?

Араб отлар қўшин-қўшин,
Олайлик ўлканинг дошин,
Кесайлик язиднинг бошин,
Юр Аваз, Табриз кетали!

Араб отлар семиз бўлар,
Ғўч йигитлар тамиз бўлар,
Хирот бизнинг немиз бўлар,
Юр Аваз, Табриз кетали!

Табриздур элларнинг сози,
Баланд учар баҳри бози,
Дилга ёқар баҳор-ёзи,
Юр Аваз, Табриз кетали!

Гўрўғли дер, ширин сўзим,
Ғунча даҳан, қулар юзлим,
Шер панжали, лочин кўзлим,
Тур отлан, Табриз кетали!

Гўрўғли сўзини тамом қилгандан кейин айтдики, эй Мирзо Султон элинг ўзинга муво бўлсин, бизлар Табризга кетдик, деди. От суриб, йўл босиб, Табризга келдилар. Бир кун Гўрўғли дами-тинчини олиб, подшоҳ йигитдан жавоб сўради.

- Жавоб оллодан деди, дўсти. Кетсанг-да хизмат этаман, қолсанг-да, не керак зотинг бўлса баржой этаман. Шундан сўнг Гўрўғли отлардан сайлаб

бирини олиб, ясатиб Авазхонни миндириди. Яна икки отга турли емиш, тўшак, кўрпа юкладилар. Подшо йигит уларни элининг четигача узатиб, қайтиб кетди.

Гўрўғли сур-ҳо сур этиб, кеча-кундуз йўл юриб Чамлибелга яқинлашиб қолдилар.

Энди хабарни кимдан ол, Сафар кўсадан ол.

Сафар кўса Гўрўғлининг шу кун эрта келиб қолишини сезиб, йигитларнинг усти-бошини тартибга келтирди, отларни қашлатди, ювдирди, майхона, ҳовлини ораста этди. Дали Матал билан Сейтак Қирқмани Бофисарчаманга қоровул қилиб, Гўрўғли келган замони суюнчи оласизлар, деди.

Ана Гўрўғли ҳам Боян сарчаманга кириб келди. Икки қоровул йигит Гўрўғли билан омонлашиб-омонлашмай, суюнчи олиш учун, майхонага қараб от кўйдилар.

Қирқ йигит бу хушхабарни эшишиб, Гўрўғлининг олдига шовқин солиб, ўқ отиб, ёй отиб этиб келдилар.

Гўрўғли шунда Авазхонни олиб келганлигини баён этиб бир нома айтди:

Беклар орзу армонингиз,
Келди, Аваз ўғлим келди,
Асалдан ширин сўзингиз,
Келди, Аваз ўғлим келди,

Жуфт жиға бордур бошинда,
Тилло шамшир ёнбошинда,
Аваз ўн тўрт-ўн бешинда,
Келди, Аваз ўғлим келди!

Олисдан орзусин чекиб,
Кўзидан қонли ёш тўкиб,
Лочин каби қиё боқиб,
Келди, Аваз ўғлим келди!

Гўрўғли дер, хону моним,
Келди бугун Авазхоним,
Иzzатли, азиз меҳмоним,
Келди Аваз ўғлим келди!

Гурўғли сўзини тамом қилди. Сафар кўса билан изма-из майхонасига кириб келди. Сафар кўса Оға Юнус паридан суюнчи олиб, бир четга чиқиб тангаларни санайберди.

Оға Юнус пари шунда яйраб-яшнаб, соchlарини орқага ташлаб, севинганидан кўзини ёшлаб, аввало Гўрўғлига қараб сўз бошлаб, бир нома айтар бўлди:

Мундин кезиб яқин-йироқ,
Авазхонни келтирдингму?
Уйимизга ёқиб чироқ,

Авазхонни келтирдингму?

Авазхонниг ситораси,
Коронғу уйим чироси,
Бу жоним анинг фидоси,
Авазхонни келтирдингму?

Неча кунлар чекдим жафо,
Букун фалак қилди вафо,
Майхонангда кайфи сафо,
Авазхонни келтирдингму?

Ун сепайин оёфина,
Тўйиб боқай сиёфина,
Сарчашмаи беҳишт боғина,
Авазхонни келтирдингму?

Фарзанд дейиб куйиб-ёндим,
Юнус дер, бугун қувондим,
Авазнинг меҳридан қондим,
Шу ўғлимни келтирдингму

Ога Юнус пари Авазни қучоқлаб, пешонасидан ўпиб, кейин унинг юзига
боқиб, тилло дастали қазма созини оқ сийнасининг устига қўйиб, ўғлим
келдингми, деб яна нома бошлади:

Садағанг кетайин азиз фарзандим,
Мулкимнинг эгаси ўғлим, келдингму?
Сендан бошқа йўқдир манинг дилбандим,
Бошимнинг эгаси ўғлим, келдингму?

Онангни, синглингни эътибор айлаб,
Қирқ кун бўлди дийдоринга зор айлаб,
Йиғламоқдан икки кўзим кўр айлаб,
Элимнинг эгаси, ўғлим келдингму?

Йиғлай- йиғлай йўлларинга боқдим ман,
Ширин жоним ҳажр ўтина ёқдим ман,
Алмудома кўзда ёшим тўқдим ман,
Молимнинг эгаси, ўғлим келдингму?

Ога Юнус деяр, эшит сўзимни,
Заъфарондай сарғайтирма юзингни,
Тўтиё айлайин босган изингни,
Юртимнинг эгаси болам, келдингму?

Оға Юнус пари бу сўзни айтиб тамом қилгандан кейин эл-улус, хотин-халаж, катхудо кайвани бари йиғилиб бири ўтдан отлатди, бири чироқ ёқди, бири исвант тутатди, бири танга сочди, бири қанд-сужи сочди. Шу орада Оға Юнус парини ётириб, Авазхонни унинг ёқасидан солиб, этагидан тортиб олдилар. Бир кайвони:

- Бола туғилдими, деб сўради.
- Туғилди, деди энага хотин.
- Кўзингиз ойдин!
- Ойдинда бўлинг, деб қичқиришди бари халойик.

- Қовурма буломик пиширинг, бўғирсоқ, пўссиқни қозонга ташлаб ис чиқаринг, деди кайвани аёл. Бирови қозона югурди. Бирови ўчоқقا. Тўй бошланиб кетди. Шу вақтда бу ола шовхумни кўриб, Гўрўғли қайнаб-жўшиб, бир нома бошлади:

Даврадаги беклар шароб ичали,
Беклар шароб ичинг Аваз қўлиндан!
Бугун сархуш бўлиб сардан кечали,
Беклар шароб ичинг Аваз қўлиндан!

Ширин шарбатидан меҳр қондириинг,
Душман кўрса юрагини ёндириинг,
Шоҳ айлайиб олтин тахта миндириинг,
Беклар шароб ичинг Аваз қўлиндан!

Давра қуриб жойли-жоя ўтириинг,
Куббаси олтиндан бўлсин шотирнинг,
Авазхона араб отлар келтириинг,
Беклар шароб ичинг Аваз қўлиндан!

Йигитлар умрингиз бўлсин зиёда,
Қўл қовшириб хизмат этинг пиёда,
Гўрўғлибек етди мақсад-мурода,
Беклар шароб ичинг Аваз қўлиндан!
Гўрўғли бу сўзни айтиб тамом қилгандан сўнг Авазхон :

- Эй Гўрўғли оға, мени изимда шунча озор чекдинг, олиб келиб мақсадингга етдинг, Энди Оға Юнус онам билан суҳбат қур, мен ҳам йигитлар билан танишиб олин, деди.

- Пах-пах Авазжон кўнглимдагини айтдинг, деб Гўрўғли ўз ҳарамхонасига бориб, тиздан тўшак, белдан ёстиқ қўйиб айш-ишратга машғул бўлди.

Аммо Гўрўғлининг Авазхонни олиб келгани Чамлибел юртина овоза бўлди. Эшитган уллидан-киччи Гўрўғлининг майхонасига оқиб келаверди.

Шунда Гўрўғли ўзининг халқига қараб, Авазга юzlаниб бир шеър айтди:
Атрофимга йиғин қурган халойик,
Манго ўзга фарзанд, мардон керакмас.
Аваз ўғлим Чамлибелима лойик,

Усиз манго манзил-макон керакмас.

Иншоолло Аваз жойинг жаннатдур,
Тамом халқим Мұхаммада умматдур,
Сенинг ҳар бир сўзинг жона миннатдур,
Сендан ўзга роҳати жон керакмас.

Оллодан тиладим сахар чоғинда,
Кўп оҳини чекдим Юлдуз тоғинда,
Хурлар сайрон этар жаннат боғинда,
Сенсиз манго боғу бўстон керакмас.

Гўрўғли дер, шукур сен бўлдинг шоҳим,
Оғир кечаларда кўп чеккан оҳим,
Санго бердим молу мулким, боргоҳим,
Энди манго тахти даврон керакмас.

Гўрўғли сўзини тамом қилгандан сўнг Оға Юнус пари айтдики, эй Авазжон,
Гўрўғли санго бори молу мулкини, элу улусини инъом этди. Сан энди бизга шу
ҳимматга лойиқ фарзанд бўла оласанми, ёки бир куни келиб оғиб-дўниб
кетасанми, деди.

- Йўқ, деди Авазхон энди мен сизларга ҳақиқий фарзанд бўлдим. Энди
Ваёнгоннинг шоҳи қўшин тўплаб келса-да, кетмасман, деди.

- Сани бу сўзига ишониш қийин, агар сен бизга фарзанд бўладиган бўлсанг,
сўзинг рост бўлса, мана Чамлибел халқи турибди, шуларга кўнглингдагини соз
билан айт, деди Оға Юнус пари. Шунда Авазхоннинг айтиб турган шеъри:

Мен шоҳларнинг давлатига суянмам,
Минг пора қилса-да қайтмам йўлимдан.
Тожи тахтнинг борлигина қувонмам,
Шоҳим ўта ёқса, қайтмам йўлимдан.

Мани Иброҳимдек ёқсалар нора,
Мансур каби мани чексалар дора,
Шоҳ айласа устихоним минг пора,
Шоҳим ўта ёқса қайтмам йўлимдан.

Юнус пари онам, Гўрўғли отам,
То ҳаётман алар илгини тутам,
Манго абас эрур ғам ила ситам,
Шоҳим ўта ёқса қайтмам йўлимдан.

Аваз дер, юракдан бердим сўзимни,
Хону бека мен ўгирмам юзимни,
Қиёматлик ўғил этдинг ўзимни,
Шоҳим ўта ёқса қайтмам сўзимдан.

Бу сўзни эшитиб, элу халқ шодмон бўлди. Оға Юнус пари айтдики, баракалла ўғлим, чин юракдан ваъда бердинг, деди. Авазнинг орқасига қоқиб, бошига тилла жига кийдирди. Бу жигани кийгандан сўнг Авазнинг чиройи ўн хисса ортди. Шунда Оға Юнус пари ўғлининг қадди - қоматига қараб, қувониб, Алина олтин созини олиб бир шеър айтар бўлди:

Таърифинг этайин ўғлим Авазхон,
Бугун Чамлибелда даврон сенингдур.
Уч юз олтмиш авлиё-пиiring Авазхон,
Ёнингдадур ҳамма даврон сенингдур.

Суҳбатингда гўяндалар етилсин,
Хар таомга саксон шарбат қотилсин,
Беш юз бедов бир таблага чотилсин,
Хар бирига бир сеисбон сенингдур.

Одамларинг дошинг олиб сўзласин,
Овчиларинг жайрон изин изласин,
Нармоялар доғ-дузингда бўзласин,
Оёғи чориқли сарбон сенингдур.

Юзинг қўрки гўзалларни шод этар,
Шуъла бериб, ою кунни мот этар,
Кўрмаганлар кўрсам дейиб ёд этар,
Сарховузли кўшки айвон сенингдур.

Обод бўлди Чамлибелнинг жойлари,
Шод бўлибдур ғариблари, бойлари,
Пайкон-ўқи билан сори ёйлари,
Фарангистон, Рум, Исфаҳон сенингдур.

Оға Юнус деяр, ҳақни ёд этам,
Сени кўриб ғамли кўнглим шод этам,
То ўлгунча ҳақ йўлида дод этам,
Дуогўйинг-пири эшон сенингдур.

Оға Юнус пари сўзини тамом қилгандан сўнг Чамлибел халқи тўй анжомини тутдилар. Бахшилар, созандалар, дорбозлар, масхарабозлар, чавандозлару курашбозлар, мерганлар майдонга йифилди. Шунда Гўрўғлибекнинг кўкси тоғдай кўтарилиб, йигитлари, ёр-дўстлари, элу халқнинг олдида туриб, алига қазма тилло созини олиб, кўп ерлардан тимсол келтириб, қайнаб-жўшиб, ўғли Авазхоннинг шаънини османа кўтариб бир шеърни номага солиб айтиб турган ери:

Сайрон этиб кезсанг Чамлибеллари,
Одобли, икромли ўғлим Авазжон!

Келишинг шод этди бизинг эллари,
Даврон сеникидур ўғлим, Авазжон!

Баҳор бўлиб барча уммон жўшганда,
Қирқ йигитим билан тоғдан ошганда,
Пирлар мадад берар қиличлашганда,
Чамлибел еринда элинг Авазжон!

Бугун ман бўлайин бўйинга banda,
Кўнглимнинг ороми, хушгоҳи санда,
Сендана йигит бўлмас Рум, Исфаҳонда,
Сенсан қиёматлик ўғлим, Авазжон!

Олмос қиличингни боғла белинга,
Хақнинг саносини келтир тилинга,
Илғор этгил Хунхор султон элина,
Иншолло очиқдур йўлинг Авазжон!

Ботирлар элидур Чамлибел юрти,
Энди сен эрурсан юртинг бургути,
Бугун бўлдинг Гўрўғлиниң шогирди,
Сенсан менинг севар ўғлим, Авазжон!

Гўрўғли сўзини тамом қилди.

Чамлибел халқи уч кеча-кундуз тўй-томушада қатнашди, от чопиш, кураш тутиш, дорбоз ўйнаш, қўчкор уриштириш, олтин қовоқ отишда мард йигитлар кучини кўрсатдилар, байроқ олдилар, Эл-юрга товоқ тортилди.

Ҳаммани ҳам шундай яхши кунлара етирсин. Шу билан Гўрўғлибекнинг Авазхонни Ваёнгондан олиб келиш тарихи тамом бўлди. Эшитганларингиз учун раҳмат!

ХИРМОНДАЛИ

(оғзаки вариант)

Хирмондалининг тарихлари шундан иборат: Рум шаҳринда Арслонбой деган бир бой бор эди. Уни ўғилдан, қиздан-фарзанддан ном-нишони йўқ эди. Кунлардан бир кун ўғил талабига тушиб, Гумбази узро деган ерга бориб, худодан ўғил тилаб ётди. Ётғон ерида бир туш кўрди. Тушинда қўлина бир хурмо бердилар. Хурмони олиб, хушвақт бўлиб, уйига келиб заифаси билан ҳамсухбат бўлди. Шундан сал ўтиб, заифаси ҳомиладор бўлди. Ойдан ой, йилдин йил ўтиб, тўққиз ой, ўн кун, ўн соатда ундан бир қиз дунёга келди. Тушинда қўлига хурмо берилгани учун қизнинг отига Хурмодали-Хирмондали деп қўйдилар.

Хирмондали қизға 40 йигитнинг кучу-қуввати, 40 йигитнинг муллолиғи, ҳазрати Сулаймоннинг тожи-тахти, Юсуф-Зулайҳонинг хушсуратлиги берилди. Ойдан ой ўтиб, қиз 17-18 ёшларға кирди. Қиз бўй етганини сезиб, энди бир йигитнинг этагини тутишим керак деп, юртина жар қичқиртириди: кимки мени полвонлиқда кураш тутиб йиқса, шоирлиқда айтишиб енгса шунга бораман, деди. Бу сўзни эшишиб, ер юзининг мен деган ғўч йигитлари келаверди. Бари полвонлар жийилғоннан кейин ўртаға чиқиб, эълон берди: ким мен билан кураш тутиб йиқилса, шоирлиқда айтишиб енгилса бошини танасидан жудо қиласман, шу шартга рози бўлғонлар бир четга чиқсин, деди. Полвонлар ўлим орага солингандан кейин бу шартдан бош тортдилар. Уларнинг ичидан 300 полвон ўлимини бўйнига олиб, майдона чиқди. Шоирлиқда айтишувға келганлар ҳам озайиб қолди, 60 киши ўлемига бўйин бўлиб майдона чиқди. Хирмондали ишни полвонлардан бошлаб, 300 полвонни ҳам йиқиб калласини танасидан жудо қилди. Газик шоирларга келди. 60 шоирни ҳам айтишиб, енгиб калласини кесдириди. Ҳисобласа 360 калла касибди, ўзина тенг келадиган бир йигит ҳам топиб билмабди. Шундан сўнг унинг ёнига юрак ютиб келадиган бир йигит топилмади. Кунлардан бир кун ўйланиб, Хирмондалининг ёдина юртидаги бир фолчи кампир тушди. Кампирни чақириб айтди, аммо кампиржон, менинг ёшим ўтиб бораётир, ўзима бир йигит топиб билмадим, улли юртни чақирдим, 360 калла кесдим, фойдаси бўлмади. Энди сен бу масалада менга ёрдам бер. Кампир айтди, қизим нечун мени авалроқ топмадинг, сени бу ерда олажак йигит йўқ. Чордоғли Чандибел вилоятинда Гўрўғли султон деган бир ботир йигит бор, сенго лойиқ йигит шу деди. Қиз бу сўзни эшишиб кампирни маҳкам тутди. Эй кампиржон, бир ғўч йигит топарман деп мен шу ишларни қилиб юрибман, сен шу ғўч йигитни менга келтириб баришинг керак. Кампир айтди, аммо Хирмондалижон, Чандибел ғиротни оёғина 40 кечакундузлик, тулпоримнинг оёғина уч кеча кундузлик йўл, тиллони кўпроқ ташласаонг борсам борайин деди. Бу сўздан маст бўлган қиз кампирнинг этагина суюнчи учун юз тилло ташлади. Аммо-Хирмондалижон бу берганинг менинг нос пулига ҳам етмас, дади, кампир. Хирмондали яна юз тилло чиқариб берди.

Кампир тулпорини миниб, тиллони хуржунина солиб ўн бир пилтали тўпписини кийиб, ёрим белиннан ёпиниб, пешини қайтариб йўлга равона бўлди. Шунда Хирмондали қиз айтди, эй кампиржон, бир тўхтаб ол, сенга бир саломнома ёзиб берайин, боргандан кейин мени таништиришга ёрдам баради деп, кампирга қараб бир шеър айтди:

Чандибелда Гүрӯғлиға
Бор-ҳо, кампиржон хабар бер.
Ўзи келжак бек ўғлиға,
Сур-ҳо, кампиржон хабар бер.

Рум шахри билан Чандибел,
Ораси олтмиш қунлик йўл.
Ҳар ерда юрма bemanzil,
Бор-ҳо, кампиржон хабар бер.

Тилагингни берсин олло,
Яна берарман юз тилло,
Эътиқодим қодир олло,
Бор-ҳо, кампиржон хабар бер.

Бир нечанинг йўлин тўсдим,
Бир нечани дордан осдим,
Уч юз олтмиш калла касдим,
Бор-ҳо, кампиржон хабар бер.

Хирмондали дерлар биза,
Она ёшиңг етсин юза,
Қарамағил йўла-иза,
Сур-ҳо, кампиржон хабар бер.

Хирмондалидан бу сўзни эшитиб кампир Чандибел вилояти қайдасан деп йўла равона бўлди. Уч кун йўл юриб Гўрӯғлининг қалъасиннан хабар тутди, лекин Гўрӯғлидан ном-нишон топмади. Бугун Гўрӯғли қалъанинг кун ботар томонидаги тоза боғинда дам олиб ётган эди. Гўрӯғли шу кеча боғда ётиб эрта ўрнидан туриб, чой-чилимдан ёзилишиб, фиротни ҳовузга солиб ювиб, ипак дазмол билан сийлап-сийпаб турган эди. Кампир Гўрӯғлинининг солигини олиб, боға бориб, Гўрӯғлига эгилиб бориб салом берди. Гўрӯғли саломга алик олиб қараса, тулпорнинг устинда арава эгардей бўлиб бир кампир ўтирибди. Ҳай кампир, деди Гўрӯғли, келишингдан хушхабар олиб келаётирганга ўхшайсан, еган-ичганинг ўзингники, қани қўрган-билганларингни гуринг эт. Шунда кампирнинг Хирмондалининг хатини узатиб, Гўрӯғлиға қараб айтған шеъри:

Рум шахринда бир қиз сиза,
Гўрӯғлибек келсин, деди.
Арзи ҳолин баён айлаб,
Келиб бизни олсин, деди.

Қуръонда бордир хатлари,
Таблада бедов отлари,
Ўзи билан йигитлари,
Адаб билан келсин, деди.

Чандибелда Гўрўғлидир,
Ўзи гарчак бек-ўғлидир,
Ҳиммати ҳақни қулидир,
От, сарпойим берсин, деди.

Отимиз Хирмондалидир,
Пиримиз ҳазрат Алидир,
Юрганим ҳақнинг йўлидир,
Олло дастгир бўлсин, деди.

Кампиржона иймон берсин,
Кулли одам тўғри юрсин,
Хирмондали қизни қучсин,
Бир армонсиз бўлсин, деди.

Кампиржон сўзини тамом қигандан кейин Гўрўғли кампирнинг суюнчиғана юз тилло чиқариб берди. Айтдики, эй кампиржон, қани энди бир гурунг қил сенинг сўзларингни англашиб билмадим, деди. Эй Гўрўғли, деди кампир, биздан гапнинг пўст калласини эшитсанг, биз шу қиздан келган элчимиз. Сен биза даркор бўлдинг, отингни эгарлаб, биз билан ҳозир юришинг керак. Унда Гўрўғли айтдики, аммо кампиржон, сен хотиржам кетаверсанг, мен бир дўстли-душманли кишиман, элимга бориб, кейнимни парохотлашириб, сени изингдан етаман, деди.

Шу вақтда кампир айтдики, эй Гўрўғли Султон, мен сени нечун қолажагингни дим яхши биламан, сен уйинга бориб, хотининг билан кенгашажаксан, хотин дегани сенинг бу ишинга йўл қўймайди, бир ғўч йигит йўлага чиқиша хотини билан кенгашса йўли бўлмайди. Ҳозир мен билан борсанг айтишганда енгасан, тутишқанда йиқасан, гапнинг қисқаси бир қизға эга бўлиб қайтасан. Мен билан бормасанг, ихтиёр ўзингда, борсанг ҳам ихтиёринг, бормасанг ҳам. Шу гапдан кейин кампир кейнина қараб талпина верди. Бир замонда зим-гум бўлди.

Шундан кейин Гўрўғли Фиротни зартанг-забартанг эгарлаб қалъасина борди.

Энди сўзни Оға Юнус паризоддан эшитинг. Паризод Гўрўғли қошинда бўлмагандан кейин қайси томондан келар акан деб дарвозанинг алдига чиқиб, тўрт томонга қараб турган эди. Бир вақт Гўрўғли ғиротни ўйнатиб келаверди.

Паризод таҳорат ибодат билан ўтирса дунёда бўлажак ишларни тирноқининг юзинда кўрар эди. Паризод айтдики, эй Гўрўғли Султон, сени бугун кайфинг дим чоғ кўринади, сен бир хушхабар эшитган бўлишинг керак, еган-ичганинг ўзингники, қани кўрган-билганларингни гулинг қил, деди. Шунда Гўрўғлининг паризога қараб айтган шеъри:

Қурбонинг бўлайин гул юзли ёрим,
Бизга бир аркадан салом келибди.
Оллоға сифиниб эшитгил зорим,

Бизга бир аркадан салом келибди.

Мен кетарман кетмасима гумон йўқ,
Ғўч йигитга яхшилик бор, ёмон йўқ,
Рум шахринда анингдайин жонон йўқ,
Бизга эрка ёрдин хабар келибди.

Фирот ошо Чандибелнинг йўлидин,
Хабар олиб ғўч йигитнинг ҳолидин,
Арслонбойнинг қизи Хирмондалидин,
Бизга хунхор қиздан хабар келибди.

Хабар келгандан сўнг кетмасам бўлмас,
Муборак жамолин кўрмасам бўлмас,
Онинг билан сухбат қурмасам бўлмас,
Бизга нозли ёрдин хабар келибди.

Ўта билмам ола тоғнинг қори бор,
Оқ юзинда қўша-қўша холи бор,
Биз қучмоққа инжагина бели бор,
Бизга эрка қиздин хабар келибди.

Гўрўғлибек ўзи келсин дейибдур,
Уч юз олтмиш калла кесиб қўйибдур,
Айтишиб, енгишиб олсин дейибдур,
Бизга хунхор қиздин хабар келибди.

Паризод айтдики, эй Гўрўғли Султон ҳали сен уни бир учини эшитибсан, сен бир кулоқ қўй, мен сенга илдизиндан тутиб бир гуринг этиб берайин, деди. У қиз олам учига келганда ким мени полвонлиқда йиқса, шоирлиқда енгса шунга бораман деб, қалъама қалъа жар урдирган. Улли юртнинг ғўч йигити келган, уларни енгиб, уч юз олтмиш йигитнинг калласини олган. Эндики ёмон од сенга қолган. Сени изингдан бир кампир элчи бўлиб келган. Кетажак кўнглингда бор эркан, шу кампир билан кетавариш керак эди. Нечун дасанг шу қиз шу вақтда сенга тақдир бўлиб турган эди, кампирдан қолиб хато қилибсан, энди кампир билан борғандакидай ҳурмат топа билмайсан. Айтишганда енгиласан, тутишганда йиқиласан, шарманда бўлиб қайтасан.

Шунда Гўрўғли айтдики, эй паризод, сен начорлик этиб ҳар гапларни гапираверасан, ғўч йигита ҳар ерда яхшилик бор, ёмонлик йўқ. Шунда паризод айтди: агар сен кетадиган бўлсанг мен сени бир йўл билан юбораман. Мана бундан шаҳри Бастом вилоятига борсанг, ошиқларнинг пири ҳам устози Ошиқ Ойдин деган бир киши бор, шуни хизматина бориб беш-ўн кун бўлсанг, фотиҳасини олсанг, шуни кўрсатган йўли билан борсанг бир обрўй олажак ёғдойинг бор, йўқса бу боришинг ёмон, Гўрўғли, деб Паризоднинг қайтарғи бериб айтғон шеъри:

Ҳаромчилик ғүч йигита ярашмас,
Олсанг насиҳатим, кетма, Гүрӯғли.
Хунхор қизлар аҳволинга қараашмас,
Олсанг насиҳатим, кетма, Гүрӯғли.

Уч юз олтмиш ошиқ бари келгандур,
Айтишиб, енгилиб бари ўлгандур,
Энди ёмон отлар сенга қолғондур,
Олсанг насиҳатим кетма, Гүрӯғли.

Хабар келса, Арслонбойнинг қизиннан,
Билиб кетма, шу момонинг изиннан,
Борсанг йиқиларсан, кўргил ўзингнан,
Зинҳор насиҳатим: кетма, Гүрӯғли.

Бундин борсанг шахри Бастом бориб ўт,
Яхшизодаларнинг қадрин билиб ўт,
Ошиқ Ойдин пирдан дуо олиб ўт,
Дуо олмай пирдан кетма, Гүрӯғли.

Оға Юнус кетма дебам зор этар,
Ҳаромчилик ғүч йигитни хор этар,
Босар, янчар кенг жаҳонни тор этар,
Олсанг насиҳатим, кетма, Гүрӯғли.

Паризод сўзини тамом қилғаннан кейин, Гүрӯғли, эй паризод ҳар ерда ғўч йигит бир кунини кўради, унга яхшилик бор, ёмонлик йўқ деб ғиротни эгарлаб, хуржунларни солаверди, отни силаб-сийпаб, баҳмал далликларни солиб, тилло қуббали эгарни ўрнатиб, жуфт айлини берк этиб тортди, ғиротга бўкчиб миниб, кампирни изиндан от қўйди.

Эндиғи сўзни кампирдан эшитинг. Кампир уч кун йўл юриб, Хирмондали қизнинг ёнига келди. Қиз сўради, қани кампиржон омон бориб, соғ келдингми? Гүрӯғлини кўрдингми? Кампир жавоб бердики, кўрдим. Қани кўрган бўлсанг, Гүрӯғлини бирга олиб келаман даган, эдинг олиб келмадингми? деди қиз.

Кампир жавоб бердики, сен қизнинг бу ҳавлакичилигинг қолмабди эканов, мен ундан олдин келиб сендан суюнчи оламан деб от чопдириб қайтавердим, Гүрӯғли кейинда келаётир, деди. Унда Хирмондали айтдики, кампиржон, Гүрӯғли Султон келгунча мени бироз қаноатлантириб ўтири, Гүрӯғли не турдаги йигит, менга айтиб бер, деди. Шунда кампир айтди: Гүрӯғлини суриштириб нетасан, Гүрӯғлини кўрсанг йўғондан келган узун бўйли, ёғирни хўккироқ, манглайи тўнкароқ, кўзлари ҳам ўйдолоқ, эни ўн газ, узуни йигирма газ йигит. Сени тенгинг шу, деди. Қиз кампирнинг сўзини эшитиб вақтини хушлаб, соғ бўл, кампиржон, ўзимнинг ахтарган йигитимни топиб келибсан, деди. Уни туркман деб эшитаман, агар туркманчилик этиб келса бир читнаб, полвонликимни кўрсатиб кўяман, отини бир-икки мангзил нарида боғлаб, ҳурматимни сақлаб келса, келиши билан

танамни бахши атиб құявераман, мен шуникиман, деди қиз. Шунда кампир айтди: Эй, Хирмондалижон, Гүрӯғли сени уйинга аввалда бир марта, икки марта келганми? Қиз айтди, йўқ! Гүрӯғли сени уйинга келмаган бўлса, у қаердан билади, отдан тушиб, сенинг хурматингни тутиб келишни. Гүрӯғли қайси тарафдан келади, деп сўради, қиз. Кампир айтди, аммо Хирмондали қизим, Гүрӯғлининг ҳамоло араваси ағдарилармиди, оти тейинда, қайси тарафдан келса келаверади, деди. Йўқ! деди қиз, қайси тарафдан келишини кўрсатасан. Кампир ҳам манашу тарафдан келади деб кўрсатди.

Гүрӯғли келадоган йўла бир мангзил, икки мангзил пояндоз тўшасам, мени танимаса, шу пояндозни таниб, отдан тушмасмикан деб, ўйланди қиз. Шундай қилиб, Хирмондали Гүрӯғли келадиган йўлга бир мангзил, икки мангзил пояндоз тўшатиб боғнинг ичига кириб сар ҳовузнинг бўйида, сар супанинг устида, 360 канизнинг ўртасида, тилло курсида ўтириб зулфларини олдига ташлаб, оқ-оппок, юпқа дўдок қиз бўлиб дарвозага қараб, ўтираверди. Шу вақтда Гүрӯғли ҳам Рум шахрининг оғоччилигига етиб борди. Боққа яқинлашиб, дарвозага кириб, қараса пояндоз тўшалган. Гүрӯғли қараб туриб, Фиротни тўғри пояндознинг усти билан юбараверди. Пояндоз бориб, яна бир дарвозанинг олдидан чиқди. Қараса дарваза парч бўлиб ёпилиб турипди. Гүрӯғли қамчисининг сопи билан дарвозанинг бир ёнини заранглатиб очиб юбарди. Гүрӯғли бошини тўман солиб боғнинг ичига қаради. Қараса сарҳовузнинг бўйинда, сарсупанинг устинда, 360 канизнинг ўртасинда морқодай бўлиб, ойдай тўлиб қуёш билан чақилишиб, бир қиз ўтирибди. Гүрӯғли Султон ўйлаб кўрди, воажаб. Мен бунинг хабар юборганига қараб, бир мангзил, икки мангзил алдимага чиқиб тураг деб ўйлаган, эдим шу ўтиргон қиз Хирмондали бўлодиган бўлса бунинг инсонга хизмат этадиган тури йўқ-ку! Гүрӯғли бериги дарвозани ҳам очиб юбарди. Шу вақтда қизнинг кўзи Гүрӯғлига тушди. Кўрдики бир келишган, ботир йигит. Қизнинг кўнгли кўтарилиб кетди. Шу вақтда Гүрӯғли поятнознинг усти билан, гулларнинг ичи билан тўғри супага отни тутдириб юбараверди. Гүрӯғлини кўриб вақти хуш бўлиб турган Хирмондали бу қилиқни кўриб мазаси қочиб кетаверди.

Хирмондали ўйладики, бу йигитнинг этган иши қўринишига лойиқ бўлмади, мен буни бир мангзил, икки мангзил нарида отдан тушиб, хурмат билар деп ўтирган, эдим Гүрӯғли дегани шу бўлса бу ғирт савдои эканку!

Гүрӯғли азбар тилдан бой йигит қизни гапга солажак бўлиб, салом бериб, сув сўради. Қиз каниза имлади-ки, буни баҳонаси сув эмас, бир коса шароб келтиринглар. Каниз бир коса шароб келтириб Гүрӯғлининг қўлига берди. Гүрӯғли қўлига шаробни олиб ўйлаб кўрдики, бу қиз менинг олдима чиқиш тугул, шаробни ҳам ўз қўли билан келтириб бермади. Бу қиз лолми, гунгми ё майибмикан, деп косани ерга зинғитиб урди. Шунда қиз ўйлади, Гүрӯғли шаробни хохламади, қани мен олиб бориб берсам олармикан, деп ўрниндан туриб супадан тўманга тушди, бу Гүрӯғлини иложи бўлса қўлдан чиқармаслик керак. Қиз тўманга тушгандан кейин Гүрӯғли қизнинг олдидан каса чиқиб, йўлини тўсиб бир шеър айтди:

Гүрӯғли:

Сув бўйинда турган гўзал,
Севар ёр, сув бер, ичали.

Тархинали қўлларингдан,
Эркахон, сув бер, ичали.

Хирмондали:

Сув бўйинда хайр бўлмас,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.
Ҳар келган киши шер бўлмас,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.

Гўрўғли:

Алмудом Дарбанд сақладим,
Бу йўла ўзим чоғладим,
Бир нозанинни йўқладим,
Эркахон сув бер, ичали.

Хирмондали:

Сувимни берманам ёта,
Сенингдай кўпdir дунёда,
Аслинг туркман ҳаромзода,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.

Гўрўғли:

Узун-узун овбангиза,
Қўноқ бўлай ўрдангиза,
Қул бўлайин бобонгиза,
Эрка қиз, сув бер ичали.

Хирмондали:

Узун-узун овбам йўқдур,
Қўноқ бўлсанг ўрдам йўқдур,
Мен етимман бобом йўқдур,
Туш, ўзинг сувдан ичагўр.

Гўрўғли:

Гўрўғли келди мастона,
Эмсам лабинг қона-қона,
Айланиб этма баҳона,
Эрка қиз, сув бер, ичали.

Хирмондали:

Бизга Хирмондали дерлар,
Икки кўзингни ўярлар,
Этингни хомлай еярлар,
Турма, бу ердан қочагўр!

Бу сўзни эшитгандан кейин Гўрўғли бошқа гап топобилмай қолди. Қиз айтишувда енгди. Хирмондалининг айтишиб енгган, тутишиб йиққан одамнинг калласини касаверадиган одати бор эди. Лекин Гўрўғлидай келишган йигитдан қизнинг тақими тўлган эди. Ҳамдаса қиз ўзим чақириб яна ўзим ўлдирсам инсофдан бўлмас деб, кўшкка қараб индамай кетаверди. Шу кетишинда у ерда бу ерда орқасина бир-икки қараб ҳам олди. Бу воқеалардан Гўрўғлининг кўнгли кўп ерлара кетди. У ўйланди: Менинг айтган гапларим бу қизга ёқди ўхшайди,

ёқмаганда изига қараб кетмаган бўлар эди. Кел, яна изидан бориб бир-икки оғиз сўз айтиб кўрай, қулоқ солмаса айтишиб, тутишиб ўтираманми, энгсасидан чангалини солиб, ғиротни алдига босиб ўтакетаман деп отини Хирмондалининг изидан қўйиб юбарди, бориб қизнинг сочидан осилди. Лекин полвон қиз бўлганидан, филт этиб тебранмади.

Бу ишдан Хирмондалининг қаҳри келиб, Гўрўғлиниң жуфт ёқасидан тутиб, қўл учига олиб, бошидан фириллатиб айлантириб, ера кўтариб урди, сўнг ирғиб синасига минди. Қиз айтдики, аммо Гўрўғли менинг айтишиб енгган, тутишиб йиққан одамимнинг калласини оладиган шартим бор эди. Сен келиб, шартни бузган эдим, энди тек турмадинг, ўзингдан кўр, сени энди ўлдирмасам бўлмас, деди. Гўрўғли қизнинг зўрлиғига тан бариб, унинг остида ётган ерида бир шеър айтар бўлди:

Баланд тоғларнинг бошинда,
Намли-намли қор кўринди.
Мани бу жаллод кўзима,
Хумор кўзли ёр кўринди.

Билмадим ёрнинг кантини,
Эммадим лабинг қантини,
Оч гўзал, кўксинг бантини,
Курилмиш бир дор кўринди.

Бейлар адашдим йўлимдин,
Кечмишам дунё-молимдин,
Оби чашми зулолиндин,
Жайрон кўзли ёр кўринди,

Дали қўнглим тоғдин ошса,
Бориб бир ёра учрашса,
Оқ сийнингда кўша-кўша,
Кўл тегмаган нор кўринди.

Гўрўғли дер, бейман ўзим,
Жафою жабринга дўзам,
Фоний дунёда маст кезам,
Дунё кўзга тор кўринди.

Хирмондали Гўрўғлиниң бу сўзларидаги маънони англаб олди. Қиз айтдики, аммо Гўрўғли Султон, сен мени баланд тоғ этдинг, ўзингни бир хор этдинг, бу сўзингда. Сени энди бу гуноҳингни бир йўл билан кечирамиз. Гўрўғли сўрадики, қани не иш этсан кечирасан? Мени таъриф этиб бир шеър айтиб берсанг кечираман, деди, қиз. Шунда Гўрўғлиниң қизнинг остинда ётиб Хирмондалига қараб айтган шеъри:

Бир сўзим бор севар ёра,
Айтсан куйиб, ёна-ёна.

Оқ юзингдан бир бўса бер,
Эмсам шимиб қона-қона.

Ўн тўрт кежали ой каби,
Наргиз кўзли айёр каби.
Олғир лочин хунхор каби,
Кезма ҳар ёна-ҳар ёна.

Худонинг раҳмати ёғди,
Гулларнинг шохасин эгди,
Сабаб билан қўлим тегди,
Бугун бир гавҳари кона.

Юрагимда кўпдир ўтим,
Оллоға етишди додим,
Манго беринг керак зотим,
Келдим қизиқли дўкона.

Ошиқлиғим тўлиб-дошли,
Сарим савдоға туташли,
Жуфт анора қўзим тушли,
Бўлдим девона-девона

Ошиқ Ойдин пира кетсам,
Бориб этакини тутсам,
Гўрўғли ястаниб ётсам,
Шугун мастона-мастона.

Бу сўзни эшитганидан кейин Гўрўғлини қиз ўрнидан турғизди, энди сени гуноҳингни кечирдим, деп, қорнига 40, яғирнига 40 дан 80 қамчини уриб, бор кетавер, деди. Шунда Гўрўғли айтдики, эй, Хирмондали сен бизни 40 кунлик йўлдан олдириб, бу бало кунларга қолдириб, менга этган зиёфатинг қирқдан 80 қамчими? Хирмондали айтдики, эй Гўрўғли Султон мен сени 40 кунлик йўлдан олдирдим, айтишганда енгсанг, тутишғанда йиксанг сенга тегмоқчи эдим, ўзинг бир марта, икки марта ўлимдан қутилиб жонинг фойдига қолган одамсан, шунинг учун сени ўлдирмасдан шартимни буздим. Шунга шукур этиб соғ-омон кетавермайсанми?

Гўрўғли айтдики, эй Хирмондали қиз биз бу ердан борсок, дўст-душман: қани, Гўрўғли еганинг-ичганинг ўзингники, қўрган- билганингни сўзла, деса уларга не деп жавоб берамиз, деди. Хирмондали айтди: сен биз билан оға-ини бўлдинг, бизни бирорвга борганимизни эшитсанг йигитларинг билан борсанг қўй-қўчкор сўйиб, зиёфат қилиб, сарполар қўйиб юбараман, деди. Бу сўзни эшитгандан кейин Гўрўғли ғиротга ирғиб миниб, Чандибел нердасан, деп бадар кетди. Уч кеча-кундуз йўл юриб Чандибел вилоятига етди.

Гўрўғли ҳовлисига кириб, отини жойига боғлаб, оёқини якка-якка босиб,

паризоднинг ҳарамига ўтди. Паризод еридан туриб, Гўрўғлига салом берди. - Омон-соғ бориб келдингми, Хирмондали қизни кўрдингми, деп сўради.

Гўрўғли айтдики, кўрдим. Қайтарув берганда тингламай кетган эдинг, нечук қиз экан, деп сўради паризод. Гўрўғли айтдики, аммо паризод, Хирмондали қиз йўғондан келган, узун бўйли, оқ-оппоқ юпқа дўдоқ, бодом қопоқ қиз экан. Айтишиб енгдим, тутишиб йикдим, энди иш тўйга қараб қолди, шунга сендан жавоб олишга келдим. Эй, Гўрўғли Султон, шу сафар қўпроқ мақтаниб юбардинг, яна қиздан босқи топиб келган бўлма, деди паризод. Эй паризод не бир подшоларни олдим, не бир подшоларга чоповул солдим, энди келиб-келиб шу қиздан босқи топиб қайтаманми, деп жавоб барди Гўрўғли. Ундай бўлса, Гўрўғли Султон мен сенинг бир отингни қўрай, отинг соғ бўлса сўзинга ишонаман, бўлмаса барининг ёлғонлиғи, деп паризод чиқиб ғиротни кўрди. Оқ тер оқиб, ғиротнинг сусайиб турғанини билиб, Гўрўғлига қараб айтғон шеъри:

Илғора кетганлар ёлғон сўз айтмас,
Оting носоқ, ўзинг яроли келдинг.
Дўст бўлғанлар асли зотин гизламас,
Оting носоқ, ўзинг яроли келдинг.

Баланд парвоз атиб, пасайиб келиб,
Дали дарё каби қайнайиб жўшиб,
Ман-манлиқдан бориб, йиқилиб қайтиб,
Оting носоқ, ўзинг яроли келдинг.

Муханнаслик ғўч йигита ярашмас,
Уриб-қириб майдонни ташиб қочмас,
Ёлғон сўзлаш мард йигита ёпишмас,
Оting носоқ, ўзинг яроли келдинг.

Ёр қўлидан гулгун шароб ичибсан,
Они кўриб, моли-мулқдан кечибсан,
Йиқилибсан, хийла билан қочибсан.
Оting носоқ ўзинг яроли келдинг.

Оға Юнус айтған сўзим қилмадинг,
Яхшизодаларнинг қадрин билмадинг,
Ошиқ Ойдин пирдан дуо олмадинг,
Оting носоқ ўзинг яроли келдинг.

Паризод сўзини тамом қилғандан кейин Гўрўғли, энди Хирмондалини олмасам бўлмас, деп қайтадан Рум шаҳрига кетиш режасини тузди. Гўрўғлининг Мером ва Қамбар деган икки шогирди бор эди, булар хам айтишувда, тутишувда алдига одам чиқармайдиган йигитлар эди. Гўрўғли шу икки шогирдини олиб қайтадан Рум шаҳрига қараб йўл олди. Уч кеча-кундуз йўл юриб, Хирмондалининг боғига яқин жойга бориб қўш ташлади. Авал бошда айтишув

учун Қамбарジョンни Хирмондалининг боғига киргизиб юбарди.

Қамбар бокқа кириб, у ён-бу ённи қидириб юраверди. Шу вақтда Хирмондали канизлари, билан боғни сайр қилишга чиққан эди, бирдан кўззи ёт йигита тушди. У канизларига буюрдики, боринг олип келинг, у ким экан? Канизлар олиб келдилар.

Хирмондали айтдики, қани эй, йигит, бу ердан қуш ўтса қаноти, қулон ўтса туёғи куяди, сен нима қилиб бу ерда юрибсан? Қамбар жавоб бердики, мен ошиқман.

-Қани кимга ошиқсан?

-Сенга!

-Қани ошиқ деганинг қўлинда сози, тилинда сўзи бўлади, ошиқ бўлсанг, бир нарса айтиб бер, шунда биламиз сенинг ким эканлигинги. Шу вақтда Қамбарнинг қизга қараб айтган шеъри:

Сени кўриб кетди, сабру қарорим,
Истасанг жонимни бермака келдим.
Бошингдан айланай вафоли ёrim,
Муборак жамолинг кўрмака келдим.

Сен парисан ғазаб билан қаҳринг бор,
Мен билманам ничча ерда ёринг бор,
Оқ сийнанг устинда қўша норинг бор,
Шу қўша норингдан термака келдим.

Мени сўрсанг келдим Бастом элиндан,
Қурбон бўлай сенинг ширин тилинга,
Мен ҳам кучсам сенинг нозик белингнан,
Сенинг билан даврон сурмака келдим.

Бир шикаста узоқ йўлдан келибдур,
Овозаси жаҳон ичра тўлибдур,
Бу йўлларда ничча ошиқ ўлибдур,
Алар каби ширин жоним бермака келдим.

Ошиқ Қамбар ошно бўлдим отина,
Паризодим етгил, менинг додима,
Сифиниб келибман пир устодима,
Бўйтон қучогинга кирмака келдим.

Ёшфина боланинг бу гапларни тортинасадан айтиб турганига Хирмондалининг қаҳри келди. Сен бизни бир обрўйсиз бўлса керак деп келибсанда, деп унинг қўлидаги дуторни қоқиб олиб, синдириб икки бўлак этиб, отиб урдида яна боғни айланмоққа кетаверди. Айланиб юрса бир замонлардан кейин боғда яна бир ёт йигит кўринди. Бу йигит Мером бўлиб, уни Гўрўғли юбарган эди. Хирмондали йигитни олип келишни буюрди. Канизлар уни дарров олип келдилар. Хирмондали сўради:

-Ким бўласан?

-Ошиқман.

-Кимга ошиқсан?

-Сенго!

-Ошиқ бўлсанг қўлинга созингни олиб бир шеър айтиб бер!

Меромжоннинг шу вақтда Хирмондалига қараб айтган шеъри:

Булбулам, қўнарман боға,

Термака гуллар дўланур.

Қарамағил сўлу соға,

Юрмака йўллар дўланур.

Курбонам қора кўзингдин,

Шакардан ширин сўзингдин,

Занаҳдон холли юзингдин,

Ўпмака холлар дўланур.

Курбонам қалам қошингдин,

Писта даҳандий тишингдин,

Жифо санчилган бошингдин,

Тамоми эллар дўланур.

Келмишам сени зорингдин,

Ўлмишам ғазаб-қорингдин,

Кўксингда қўша норингдин,

Термака қўллар дўланур.

Мером айтур бўлдим адо,

Оқ сийнамда кўпdir яро,

Бўлдим элу юртдин жудо,

Ярама малҳам дўланур.

Хирмондали айтдики, сен ҳам ҳалиги шерикингдай адабсиз экансан, боринг канизлар буни олиб бориб, ўлдириб, анжирнинг тагига кўминглар. Меромжон энди тайин ўлажагини билиб, канизларга ёлвориб шеър айтди:

Фофил бўлиб тушдим сенинг қўлинга,

Бугун мани озод айланг парилар.

Мен ўғлонни қўйинг, кетам йўлима,

Бугун мени озод айланг парилар.

Ғазаб этиб, ўз вақтингни чоғлама,

Юрагимни ҳажр ўтина доғлама,

Ўлдиришга қўл-оёғим боғлама,

Бугун мани озод айланг парилар.

Барингиз жам бўлиб ҳамма паризод,
Бибингиз кўнглимни айлади барбод,
Пирим ҳаққи учун айлангиз озод,
Шугун мани озод айланг парилар.

Мером айтур, ҳақ эшитсин зоримни,
Ёд этайин Шоҳимардон пиrimни,
Гўрўғлибек келса қирап барингни,
Дарров мени озод айланг парилар.

Деп сўзни тамом қилди. Шунда Хирмондали сўради, эй ўғлонлар, сизлар ҳар сўзингизда Гўрўғлига орқа барасизлар, сизлар уни қаерда кўрдингизлар ?

Бизлар Гўрўғлининг Қамбар, Мером деган шогирдларимиз деп жавоб берди, йигитлар. Шунда Хирмондалининг далилиги тутиб кетиб айтдики, агар сизлар Гўрўғлининг йигитлари бўлсангизлар, мен сизларнинг гуноҳингизни ўтдим, деди. Шунда Мером айтди, гуноҳимизни ўтганингизга минг қуллук, аммо бизлар борганимиздан кейин Гўрўғлибек оғамиз нима қилиб келдингизлар, деса не деп жавоб барамиз? Хирмондали сўрадики, ҳозир Гўрўғлибек қаерда?

-Гўрўғли боғнинг қибласинда, бир гужумнинг остида ўтириби деп жавоб барди йигитлар.

-Агар Гўрўғли шу ерда ўтирган бўлса, ҳозир учовингиз ҳам кетинг, бўлмаса учовингизни ҳам ўлдираман, деди қиз.

Эндики гапни Гўрўғлибекдан эшитинг. Гўрўғли бу йигитлар нима қилади экан деп у ён, бу ёнга қараб турган эди, шу вақтда Қамбаржон билан Меромжон югуриб келавердилар. Қани нега кечикдингизлар, деп сўради, Гўрўғли. Шунда йигитлар бор воқеани айтиб бердилар. Гўрўғли ичиб ўтирган чойини ерга қўйди. Бу қиз бизга бу сафар ҳам насиб бўлмаяжак, энди паризоднинг айтганиден, Ошиқ Ойдин пирдан фотиҳа олмасақ бўлмайди деп Қамбаржон билан Меромжоннинг Чандибелга узатиб, ўзи шахри Бастом қаердасан деп Ошиқ Ойдин пирнинг ҳузурига қараб йўлга равона бўлди. Гўрўғлибек йўл юриб, йўлни мўл юриб, шахри Бастом вилоятининг бир четидан чиқди. Гўрўғли кун ботгандан кейин бир чотмоға бориб меҳмон бўлди. Тонг отгандан кейин чотмонинг эгасиндан хабар олди. Чотма эгасини топиб айтдики, мен Ошиқ Ойдин пирнинг ҳузурига бориб бир ой, қирқ кун хизматида бўлиб фотиҳасини олажакман, сизга малол бўлмаса, қурол-яроғларимни, отимни сизнинг чотмонгизга қолдирсам, ҳам менго сиз Ошиқ Ойдин пирнинг ўрдасини кўрсатсангиз, деди.

-Хов анови орқадаги кўхна уй Ошиқ Ойдин пирнинг уйи деп жавоб берди чотма эгаси. Гўрўғли ҳайрон бўлди-мен уни боғли-боғчали, бой-бадавлат бир одам деп ўйласам, дим факир-фуқаро одам эканку деп боришга иккиланиб ҳам турди. Сўнг ўзи-ўзига айтди: қани бораверай, мен унга бир-икки савол бериб қўрай, жавоб берса берар, бермаса мени тутибку қолмас, деп Гўрўғли Ошиқ Ойдин пирнинг уйига қараб равона бўлди.

Гўрўғли эшикдан кириб пирга қўл қовуштириб салом берди. Саломлашиб, кўришиб бўлгандан кейин, Гўрўғли айтдики, мен сизга бир-икки савол беришга келдим, деди. Шунда Ошиқ Ойдин саволинг бўлса сўрайвер, яхши йигит, деди.

Гүрӯғли билан Ошиқ Ойдин пирнинг бир-бирига савол-жавоб айтишган ери:

Гүрӯғли:

Хақдан энган беш нарсанинг,
Азал боши-сари надур?
Тўрти тилли, бири тилсиз,
Бошиндаги пари надур?

Ошиқ Ойдин:

Хақдан энган беш нарсанинг,
Азал боши бисмиллодур.,
Тўрт китобнинг бири фурқон,
Бири Жаброил паридур.

Гүрӯғли:

Бешдан беш юқори мачит,
Мачитнинг меҳроби надур?
Унинг ичиндаги мурғинг,
Оти надур, исми надур?

Ошиқ Ойдин:

Беш-бешдан юқори мачит,
Мачитнинг меҳроби бирдур.
Унинг ичиндаги мурғининг,
Оти жондур, исми нурдир.

Гүрӯғли:

Ул кимса ўтирап тўрда,
Маърифат сочарлар юрта,
Қирқ чилтан жамлашган ерда,
Дилининг азбари надур?

Ошиқ Ойдин:

Дарвишлар ўтирап тўрда,
Маърифат сочарлар юрта,
Қирқ чилтан жамлашган ерда,
Хақнинг лутфи азбаридур.

Гүрӯғли:

Ул кимса онадин бўлди,
Отасина никоҳ қилди,
Равшан деяр насл қилди,
Эри надур, зани надур?

Ошиқ Ойдин:

Ойдин деяр, ёнди жоним,
Вафоси йўқ бу жаҳонни,
Одам ота ул Ҳаввони,
Ҳам отаси, ҳам эридур.

Савол-жавоб тамом бўлгандан кейин Гүрӯғли Ошиқ Ойдин пирнинг устозлигига пирлигига кўзи етиб, унинг оёғига йиқилиб, мен неча манзил йўллардан пиёда юриб риёзат тортиб сенга шогирд бўлмоққа, соз ўрганмакка

келдим деди. Шунда Ошиқ Ойдин айтди: Эй, ўғлим сенинг кўзларинг ўйдолоқ кийимларинг жулдур, сен бу ерда шогирд бўлиб юра билмассан, деди. Гўрўғли айтдики, менинг кўзим ўйдолоқ бўлса, мен шунча йўллардан азоб чекиб келаётирман бу хоргинлиқдан, кийимим ёмон кўринса бошқа кийим топиб киярман, деди. Шунда Ошиқ Ойдин айтдики, сен бизга шогирд бўладиган бўлсанг одобли, ҳурматли бўлишинг керак. Менинг бу ерда 360 шогирдим бор, сен 361-бўлдинг, деди. Сўнг Гўрўғлининг кийимларини чиқартириб, эйнига малла тўн, оёғига кўха кавиш-маҳси, бошига телпак кийдирди. Шундан кейин Ошиқ Ойдин Гўрўғлини ёнига чақириб, ўтиришмаларга бирга олиб бориб юраверди.

Кунлардан бир кун Ошиқ Ойдин пир намоз вақти ётган ерида бир туш кўрди. Тушида 360 боғ кўринди, боғнинг ўртасида кўшк, кўшкнинг ойнасида бир қиз кўринди. Пир бу аҳволни кўриб уйғониб, ўрнидан турди. Бу тушим не туш, не воқеа экан, буни бир шогирдларимга айтиб кўрсам нечук бўлар экан, улар йўриб кўрсинлар, деп шогирдларини хузурига чақириди.

Шогирдлари келиб қўл қовуштириб салом берип турдилар. Шунда пирнинг кеча мен бир воқеа кўрдим деп шогирдларига қараб айтиб турган шеъри:

Шу кечадим бир аҳвол кўрдим,
Бир бўлак бошлари тиллоли келди.
Сесканиб уйғониб еримдан турдим,
Қўллари тиллодин асоли келди.

Кўрмишам бир моҳитобон тушимда,
Хеч нарса қолмамиш ақли-ҳушимда,
Бир каниз тожини қўймиш бошимда,
Жиғоли бошлари хилоли келди.

Гўзаллар жам бўлиб нақшбанд айлаб,
Тамоми зўр йигит ўзини шайлаб,
Бир нозанин келди зулфини товлаб,
Ой кўрдим, кечанинг жамоли келди.

Ошиқ Ойдин сўзим ёлғон деманглар,
Бу сирларим ичда пинҳон деманглар,
Магар бўлса ҳуру-ғилмон деманглар.
Кўнглима бир ёрнинг хаёли келди.

Бу сўздан кейин Ошиқ Ойдиннинг шогирдлари бу тушни ҳар ёна йўриб кўрдилар, лекин ҳеч тўғри чиқмади.

Ошиқ Ойдиннинг 360 шогирдининг орасида Карамжон деган бир шогирди бор эди. Уни отаси пирнинг хизматига олип келганда ўғлон етти ёшида эди. Хизмат қила-қила ҳозир ўн тўрт ёшга етган эди. Хизмат қилиб худоға ёққан ўғлон эди. Хирмондали қиз шу йигитга тақдир қилинган эди. Карамжон айтдики, пирим рухсат берсангиз тушингизни мен йўрай, деди. Ошиқ Ойдин рухсат қилди. Шунда Карамжоннинг тушни йўриб айтган шеъри:

Муборак халифам бу кўрган тушинг,

Бошда келган Расулилло бўлодур.
Кўнглим очиб сўзим баён айласам,
Сўнгти келган Сафиулло бўлодур.

Қирқ каниз олдинда сўрди жавоби,
Бирининг қўлинда гулгун шароби,
Кўл қовшириб этди анга жавоби,
Шароб берган шул паризод бўлодур.

Гўзаллар жам бўлиб сайра чикибдур,
Кўз кулдириб, қалам қошин қоқибдур,
Бўйнина маржону тумор тақибдур,
Кўрган қизинг Хирмондали бўлодур.

Уч юз олтмиш шогирд бу тушни билмас,
Хақ назар этмаса хабари бўлмас,
Пирга қуллук этиб ноумид қолмас,
Буни айтғон Карам ўғлон бўлодур.

Карамжон сўзини тамом қилгандан кейин Ошиқ Ойдин, сен худога ёқсан йигит экансан, бу қиз сенга тақдир этилган экан, мен сенга шуни олиб бармасам бўлмас, деп унинг қўлига тўққиз тилло бериб, бор бозорга бориб, бир ола хўржин билан, бир оқ эшак топиб кел, деди.

Карамжон бу ишларни бажаргандан кейин, Ошиқ Ойдин эшакни миниб, хўржинни солиб, орқасига Каримжонни миндириб, Рум шахрига қараб йўлга равона бўлди.

Бу гапларни эшитган Гўрўғли шу вақтда буларнинг олдига чиқди. Йўл бўлсин, бобо, деди. Бобо айтдики, Рум шахрида Хирмондали деган бир қиз бор экан, шу қиз бу болага тақдир қилинган экан, шуни олиб бермакка бораётирман, деди. Шунда Гўрўғли айтди: Эй бобо сени боражак еринга биз ҳам борганимиз, биз ҳам сенинг ёнинга имон талаб этиб келиб ётганимиз йўқ, Хирмондалининг ёнига бир-икки бориб, тошимиз паст келганидан бир йўл кўрсатар деп сенинг ёнинга келиб ташлаганмиз, деди. Ошиқ Ойдин айтдики, эй ўғлим сен ўн борсанг ҳам, у қиз сенга тақдир этилган эмас, деди. Гўрўғли пирдан бу жавобни эшитгандан кейин, саллани, масхи кавушни отиб уриб, ўз лиbosларини кийиб, ғиротни миниб Чандибел нердасан, деп бадар кетди.

Энди сўзни Ошиқ Ойдин бободан эшитинг. Бобо кўп замон йўл юриб, Рум шахрига етди. Хирмондали қизнинг уйини сўраб, боғини топиб, бориб айлануб-ўврилиб кўрди. Қизнинг боғининг кун чиқар томонида катта бир қабристонлик бор эди. Шунинг катта бир хоноқоси бор эди, шу жоёга қўш ташаб ётаверди. Пир Карамжонга йўл-йўриқ кўрсатиб, гунорта маҳали боғнинг ичига кириб, Хирмондали қиздан бир хабар олиб чиқишни буюрди. Эртаси куни гунорта вақти Карамжон дуторни орқасига танғиб, бокқа кирди. Кириб кўрса ҳамма ёқ лолазор, канизлар беҳисоб. Карамжон канизлардан ўтиб нарироқ борса, Хирмондали саройининг эшигидан чиқаётган экан. Хирмондалининг қўзи бирдан Карамжонга

тушди.

-Хой, ўғлон не иш билан юрибсан?- деди қиз.

-Мен ўтинчи савдогар боласиман, ўтимиз ўчиб қолди, ўт сўраб келдим, деди бола. -Ўт керак бўлса ана ўчоқда, олавер, деди Хирмондали. Карамжон эгилиб ўчоқдан ўт олиб, монгалга solaётирган вақтида орқасидан дутор кўриниб кетди. Дуторга кўзи тушган Хирмондали сўради, эй ўғлон, сен баҳшимисан ё ошиқмисан? Карамжон айтдики, ҳаммасидан ҳам оз-моз бор. Қани эса созингни қўлинга олиб, бир соз, этиб бер, шунда сенинг ким эканлигини биламиз деди қиз. Шунда Карамжоннинг тиллодан ҳал берилган қазма дуторни қўлига олиб, қизга қараб туриб айтган шеъри:

Мени сўрсанг келдим Бастом элиннан,
Карам ўғлон боғ сайлина келибдур.
Боғбон бўлиб гуллар терсам боғингнан,
Карам ўғлон боғ сайлина келибдур.

Мен бир ошиқ сенга келдим соз билан,
Бир жайрон овладим баҳри боз билан,
Савашим бор Хирмондали қиз билан,
Карам ўғлон боғ сайлина келибдур.

Боғбон бўлиб боғинг гулин термишам,
Хизмат айлаб қуллуғингда турмишам,
Сенинг билан бирга даврон сурмишам,
Карам ўғлон боғ сайлина келибдур.

Ошиқларнинг иши суҳбат-соз бўлар,
Қиши кунлари ўтиб, баҳор, ёз бўлар,
Ўттиздан сўнг куч камаяр-оз бўлар,
Карам ўғлон боғ сайлина келибдур.

Вақting ўтса қариб қаддинг дол бўлар,
Халифамни кўриб тилинг лол бўлар,
Ошиқларга сийнам усти жой, бўлар,
Карам ўғлон боғ сайлина келибдур.

Ошиқ Карам ошиқ бўлдим ўзинга,
Қурбон бўлай ёрнинг қора кўзига,
Ошиқ бўлдим онасининг қизига,
Карам ўғлон боғ сайлина келибдур.

Карамжон бу сўзларни айтиб тамом қилгандан кейин қиз унинг бу сўзларидан маъно топиб олди, ўғлоннинг гапга бурро эканлигини билди. Лекин сир билдирмасдан бир баҳона топиб, уни ҳайдаб юборишни кўнглига тугди. Карамжоннинг «Ошиқ бўлдим онасининг қизига» деган сўзини баҳона қилиб, сен

мени ўйномоқقا келган экансанов, мана сенга «онасининг қизи» деп, дуторни икки бўлиб, синдириб, болани боғдан ҳайдап чиқариб юбарди.

Карамжон эшикка чиқиб туриб ўйланди: дуторни синдиритириб, халифамни ёнига борсам, халифам ҳам сен шу қиздан босқи топиб келдингми, деп мени хўрлаб юрса, кел қани қайтадан бир ўзимни синаб кўрай деп, боққа қайтди.

Ичона кириб, узоқроқда туриб, синган дуторни кўрсатиб, Хирмондали қизга қараб, иккинчи марта айтган шеъри:

Синса синсин бизнинг дутор,
Синган дутор излашармиз,
Сен-ла устозим келганда,
Нор туждай дизлашармиз.

Ошиқларнинг кўнгли ёздир,
Иши мудом сухбат-создир,
Дуторнинг хуни бир қиздир.
Халифам келса гаплашармиз.

Эсингдан бўлибсан жудо,
Юзингдан кетибдур ҳаё,
Бизга-да ёр бўлар худо,
Ҳақ дил берса сўзлашармиз.

Хирмондали келди қаҳринг,
Йўқму сенинг номус оринг,
Нечун синдиридинг дуторим,
Синган дутор излашармиз.

Ошиқ Карам менинг отим,
Оллоға етишди додим,
Ошиқ Ойдин пир-устозим,
Устоз келса сўзлашармиз.

Карамжон бу сўзни айтари айтди-дон қизнинг авзойини кўриб қўрқиб қочди. Хирмондали туто-тут деп Карамжоннинг изидан югуриб, тутиб қўлтиғидан олиб, саройга киргизиб, етти қат кўрпачанинг устига қўйди. Карамжон боғдошни қуриб ўтираверди. Шунда Хирмондали қиз айтдики, эй, ўғлон шу ўтиришингда бир нарса айт, жуфт айтсанг ҳам тоқ айтсанг ҳам ўласан, деди.

Шунда Карамжон: бу нучук гулинг бўлди, бу элда йўқ гулинг-қу, кел яхши айтсан айтақолай, деп бир ғазал айтди:

Бир сўзим бор уяламан айтмоқа,
Айтсан ўлдирасан, айтмасам ўлам.
Оқ сийнангда битган қўша норингдан,
Тутсан ўлдирасан, тутмасам ўлам.

Мен сени севарман жон билан дилдан,

Сен мени севмака кўрқарсан элдан,
Морқа бармоқлардан, хиноли қўлдан,
Тутсам ўлдиарсан, тутмасам ўлам.

Ман кечибман номус билан оримдан,
Мен қўрқманам ғазаб билан қаҳрингдан,
Оқ юзингда битган қўша холингдан,
Суйсам ўлдиарсан, суймасам ўлам.

Ошиқ Карам кирам сенинг кўйнинга,
Ҳеч ким чидай билмас сенинг ўйининга,
Мен қўрқаман қўлим солсам бўйнинга,
Солсам ўлдиарсан, солмасам ўлам.

Карамжон бу сўзни айтгандан кейин Хирмондали айтди, тўхта, сенинг устозинг ким?

-Менинг устозим Ошиқ Ойдин, деди Карамжон,

-Устозинг Ошиқ Ойдин бўладиган бўлса, биз гуноҳкор бўлган эканмиз, у киши ошиқларнинг пири, ҳам устози бўладилар, унда биз дуторни нотўғри синдирибмиз, уни тузаттириб беришимиз керак экан, деди Хирмондали. Шундан сўнг дарров шу яқиндаги Ғойиб харрот деган устани чақиририб, дуторни бурунгисидан ҳам яхшироқ этиб, тузаттириб берди. Хирмондали яна айтдики, эй ўғлон, сенинг устозинг билан биргаликда чақирдик, бизда меҳмон бўласизлар бор, халифангни олиб кел, деп буюрди. Шундан кейин Карамжон дуторни қўлига олиб пирнинг олдига борди.

-Нима қилиб келдинг, ўғлим, ошиғингни кўрдингми, деди Ошиқ Ойдин.

-Хова кўрдим, сизни боғига чақириб юбарди, меҳмон бўлар эканмиз, деди Карамжон.

-Ховлиқма, сен ўғлим, энди ишни бопладик деди пир, сенинг ишқинг унинг сийна сандигидан ўрин олган бўлса, ўзи излаб келади, деди. Шу кеча иккинчи таҳорат-ибодатда бўлдилар.

Карамжон билан Ошиқ Ойдин меҳмонга келавермагандан кейин Хирмондалининг ичига хўвл тушди. Эртасига эрта билан ўрнидан туриб, чойчилимдан ёзилишиб, канизларни ёнига чақириб, сўз юритдики, шахри Бастом деган вилоятдан ошиқларнинг ҳам пири ҳам устози Ошиқ Ойдин пир келган экан, биз бундан бехабар қолиб, шогирдини уриб, дуторини синдириб, уриб қувиб юбарган эдик. Ул ўғлон бориб халифасига айтган бўлса, пир агар ўпкалаган бўлса, гуноҳкорлиғимизни айтиб узр сўрамасак бўлмас, деди.

Шундан кейин канизлар билан биргаликда Ошиқ Ойдин билан Карамжонни излаб йўлга чиқдилар. Энди сўзни Ошиқ Ойдиндан эшитинг. Ошиқ Ойдин Хирмондалини барибир излаб келишини билар эди. Шунинг учун Карамжонга Хирмондали келганда нима қилажагини ўргатиб, ўзи бир мозорнинг ичига кириб ётди. Шу вақтда Хирмондали канизлари билан келиб, Каримжонга дуч бўлди. Ундан сўрадики, эй ўғлон, авлиёнинг бошинда нима қилиб турибсан, оқшом нега меҳмонга бормадингизлар? Унда Карамжон устози ўргатганидай қилиб айтдики,

авлиё бошинда туришимга сабаб, оқшом қайтиб келсам устозим ўлиб қолган экан, шуни жойлаб турипман, деди. Шунда Хирмондали Карамжонга қараб, ҳавойи сиёsat этиб, бир шеър айтди:

Нечун сен қўрқмадинг маннан,
Сен не ернинг ўғлонисан?
Айрилибсан устозингнан,
Энди ўзинг омонмисан?

Шунда Ошиқ Ойдин гўрда ётған еринда қизнинг сўзини эшишиб, чанг-чўпини қоқиб, бирдан гўрдан чиқиб қизга қараб жавоб бериб бир шеър айтди.

-Юз минг муқома дўндириб,
-Ёш қўрдингми ўғлонни сан?
-Уриб дуторни синдириб,
-Бўш қўрдингми ўғлонни сан?

-Кет, бобо келган йўлинга,
-Қарамай соғу сўлинга,
-Дўғри келибсан ўлима,
-Нердан чиққан девонасан?

-Ошиқнинг сийнаси чокдур,
-Сигингани мудом ҳақдур,
-Бобонгнинг хаёли кўпдур,
-Кўрсатагўр, сийнангни сан.

-Кет бобо кўзимдин йироқ,
-Гарданинга деяр таёқ,
-Ўзинг қарри соқолинг оқ,
-Кўл узатма сийнама сан.

-Чекма пардани юzlара,
-Қарама бошқа қизлара,
-Ёшлик этарсан бизлара,
-Чақир, келтир онангни сан.

-Хирмондали қайтдим ройдин,
-Юзларим тиникдир ойдин,
-Бобо келдинг қайси жойдин,
-Тилга олма онани сан.

-Ёнди, ширин жоним ёнди,
-Диним Мухаммад диниди,
-Мен ўзим Ошиқ Ойдинди,

-Азиз сақла, меҳмонни сан.

Хирмондали айтишувда Ошиқ Ойдиндан енгилди. Ундан кейин буларни боққа киритиб иззат-икром билан меҳмон қилди. Шу вақтда Хирмондалининг отаси Арслонбой бу воқеанинг устига келиб қолди. Бу бобони кўриб, сен энди келиб-келиб шу девонаға борасанми, деп, жанжал кўтариб, Ошиқ Ойдин билан Карамжонни уриб-уриб хайдаб юбарди. Ошиқ Ойдин боғдан чиқиб, бир жойға бориб, яхшилаб ўйланди. Шунда бирдан Рум подшосининг ўзига танишлиги ёдига тушиб, тўғри подшонинг саройига қараб йўла равона бўлди. Подшо пирнинг арзини тинглаб, икки ясовул билан Арслонбойни оёғини ера тегизмасдан саройга олдирди. Подшо айтдики, эй занғар, Арслонбой қизининг оламга келганда эълон берди:

-Ким мени айтишиб енгса, тутишиб йиқса шунга бораман, деп сайлаб 360 йигитнинг калласини кесди, ё булардан хабаринг йўқмади эди, шу йигитларнинг хўстор-ховоңдори қон-хун талаб қилиб не сен ёққа, не мен ёққа келмадилар-ку. Шу қизинг рос бу пирдан енгилган экан, ўзинг тўй-томуша этиб бермайсанми? Ҳозир қизингни шуларга бермасанг дорга остираман, деди подшо.

Арслонбой ажаб бўлади деп, ўғил ўрнига сақлаб қўйған қизи бўлганлиқдан уч кеча-кундуз тўй-томуша қилиб, эл-юртни йиғди, шу тўйда Ошиқ Ойдин Хирмондалини шогирди Камражмонга бахш этди. Хирмондали билан Камрамжон мурод-мадқсадига етдилар.

Ошиқ Ойдин бир неча кун меҳмон бўлгандан кейин жавоб олиб қайтмоқчи бўлди. Арслонбой розилик берди, 40 нарнинг устига хўржин юклаб, уларни тиллодан тўлдирди. Уларнинг устига бобони, қизи билан Карамжонни ҳам миндириб, ёнларига одам қўшиб, уларни шахри Бастомга жўнатиб юбарди. Ошиқ Ойдин Бастом вилоятига бориб, Карамнинг отаси уста Бодомнинг уйига келин туширди. Бу ерда ҳам уч кун тўй-томуша бериб, от чоптириб, олтин қовоқ отдириб мурод-мақсадига етди.

Энди гапни Гўрўғли Султондан эшитинг. Хирмондали қизни Карамжон олди деган хабар жаҳон-оламга овоза бўлиб кетди. Бу сўз Чандибел вилоятиндаги Гўрўғлибекнинг қулоғига ҳам етди. Гўрўғли бу сўзни эшитиб ундей бўлса мен ундан бир хабар олиб келай деп шойи шаймонини тутиб, ғиротни зартанг забартанг эгарлаб, йўла равона бўла-верди. Гўрўғлининг Сафар Маҳрам деган бир ботир, саркарда йигити бор эди, шу боришда Гўрўғли шунга дуч келди. Гўрўғлининг йўлга отланаётирганини кўриб, Сафар Маҳрам айтдики, эй, Гўрўғли оға, йўлинг бўлсин, нера бориб, нердан келжаксан? Шунда Гўрўғли айтдики, шахри Бастом вилоятига бориб Хирмондалидан хабар кутмоқдаман, деди.

-Агар сан шахри Бастом вилоятига кетажак бўлсанг, шу нарса эсингда бўлсинки, келишда бизга бир семиз қиз келтир, деди Сафар Маҳрам.

Гўрўғли айтдики, қани қиз нечук бўлсин, шуни шеърда таърифлаб бир айтиб бер, деди. Шунда Сафар Маҳрамнинг қизни таърифлаб, Гўрўғлига қараб айтган шеъри:

Арзим эшит, Гўрўғли оға,
Биза бир севар ёр гатир.
Бир ёра бўлдим интизор,
Оға биза бир ёр гатир.

Бўлдим отангни қўшинда,
Кулфат қолмасин бошимда,
Бўлсин йигирма ёшинда,
Оға биза бир ёр гатир.

Ўзи эшон, сўфи бўлсин,
Кийгани зар тўппи бўлсин,
Юмолоқ ҳам лўппи бўлсин,
Оға биза бир ёр гатир.

Олтин-кумушдан шайлансин,
Кўрганнинг ақли бойлансин,
Айвонда зўрдан айлансин,
Оға биза бир ёр гатир.

Чаппа оқиб денгиз бўлсин,
Ошиқлиқда тенгсиз бўлсин,
Узун бўйли семиз бўлсин,
Оға биза бир ёр гатир.

Гўрўғли бек бир од айла,
Ўтганларни сан ёд айла,
Сафар Махрамни шод айла,
Ҳарна гатирсанг, бор гатир!

Сафар Махрам бу сўзни айтиб тамом қилгандан кейин Гўрўғли бир қиз олиб келишга ваъда бариб, шаҳри Бастом вилоятига қараб йўлга равона бўлди. Чўли жазиралардан ўтиб, тоғу тошлардан кечиб, Бастом вилоятига бориб етди.

Гўрўғлининг қўлида бир қазма дутор бор ади. Сен ҳам борганда бир баҳона бўларсан, деп икки буклаб синдириб, хўржинга солиб қўяберди. Гўрўғли одамлардан уста Бодомнинг уйини сўрай-сўрай охири устанинг дўконининг олдидан чиқиб отдан тушди. Гўрўғли отини жой боғлаб, устанинг дўконининг очиқлигини кўриб, унинг бор аканини билиб яқин борди. Бориб, қопидан калласини сукди. Унинг эгнидаги ёй ҳам каса турган эди, бир интилганда қопини ёнгозиқи билан бирга қўпориб ичона кирди.

Эндиғи сўзни уста Бодомдин эшитинг. Уста Бодом бир нашаванд, бангги одам эди. Нашаси ҳам тамом бўлиб, кайфи ҳам қочиб ўтирган эди. Гўрўғли ёнгозиқни эгнига илдириб, ёнгқидин губурдаб дўкога кирганинда устанинг юраги ёрилиб қўрқиб, жони чиқиб қичқирди: эй, сен накора одамсан, натган саҳройисан?

Гўрўғли ҳеч нарса билмаган одамдай бўлиб, ассаломмалакум уста, сени од-овозангни эшитиб, Чандибелдан чиққанман, бизнинг бир яхши дуторимиз бор эди, синди, шуни тузаттирмакка келган эдик, дўконни қописи ҳам тор экан сифмадим, неда бўлса кечирасан, деп синик дуторни чиқариб, устанинг қўлига бериб, бир шеър айтиб дурган ери:

Сени дейиб Чандибелдан келмишам,
Устам созим қайил, қардош бўлали.
Ҳасрат билан заъфарондек сўлмишам,
Устам созим қайил, қардош бўлали.

Устасан, устасан, қилма баҳона,
Овозанг тушибди жумла-жаҳона,
Бир кеча меҳмонман қизинг-жувона,
Уста созим тузат, қардош бўлали.

Эллар кўриб Чандибела кўз этсин,
Ани кўриб элдан эла сўз этсин,
Кўз ўтмаса, бу шогирдинг тузатсин,
Уста созни тузат, қардош бўлали.

Эллар кўзи Чандибелнинг дузина,
Қурбон бўлай шогирдингнинг кўзина,
Садаф қўндирип устам, созим юзина,
Устам созим қайил, қардош бўлали.

Бу сўзни эшитгандан кейин уста дуторни қўлига олиб, у ёна, бу ёна айлантириб, ўврилтириб қўраверди. Шунда Гўрўғли: эй уста мен сенга аввалидан бир тилло бериб қўяй, яхшироқ этиб тузат, дегандан кейин устанинг кўнгли хуш бўлиб кетиб сўради: эй ўғлим, отинг ким? Гўрўғли айтди: отима Гўрўғлибек дерлар. Уста Бодом Гўрўғлибек отини эшитгандан кейин алди олти, енги етти бўлиб, баракалло ўғлим, алашма этма биз бир гиёванд одам, энди қистанма, чойчилимдан ёзилишавер, деп кўкнорга одам юбариб олдириб, ичиб масти бўлиб, кўнггилни жам этиб дуторни покиза этиб тузатиб, Гўрўғлини қўлига берди. Энди сени бир эчки сўйиб меҳмон этай деп, бир қўтирип эчкиси бор эди, сўйиб қозонга юбарди. Шўрва бир қайнаб чиққандан кейин дастурхондаги бори нонни олиб қўлтиғига қисиб, қозоннинг қулоғига минди, Гўрўғли. Айтдики, эй бобо оч бўлган эканмиз, бизни алашма этма, узоқ йўлдан ҳориб келдик, деп хом шўрвадан қорнини қойим тўйдириб олди. Гўрўғлининг ёнида бир 12 мисқол чиқар-чиқмас дори бор эди. Гўрўғли одамни беҳуш қиласидан шу дорини қозиннинг бир четидан қуийиб юбарди. Эчкининг эти билан дори ҳам қойим қайнаб пишди.

Эндики сўзни уста Бодомдан эшитинг. Уста Бодом, оч бўлдик ўғлим, деп дехқон дешдовон одамларни чақириб, овқат зўр бўлди деп, Гўрўғлини ҳам чақирди. Шунда Гўрўғли айтдики, эй ота, сизлар бемалол еб-ичаверинглар, ёнга мен хом шўрвадан қойим тўйган эканман, дим бўлмаса қозоннинг четида оз-моз қўя қўйинг, деди. Уста Бодом бодяни эчкининг этига тўлдириб, нонни ҳам нўмай тўғраб олиб келди. Бодяга қўл узатган одамнинг фотиха ўқишга ҳам равоти келмай қолаварди. Ҳамма беҳуш бўлиб, ухлаб қолгандан кейин Гўрўғли Хирмондалини чақирди. Шу вақтда Карамжон ҳам шикорга кетган эди. Хирмондали билан Гўрўғли сўрашдилар-исташдилар, ака-сингил бўлдилар, Гўрўғлининг олдидан Хирмондали турли таомларни ўтказди, бош-оёқ сарполар

қўйди. Кўнглини хуш этиб узатжақ вақтида Гўрўғли айтдики, аммо Хирмондали, бизнинг бир ботир, саркарда йигитимиз бор эди; шу бизга бир зот кетир, деган эди. Хирмондали айтди: Гўрўғли оға, қани айт, шу айтганинг не зот, деди. Бизга бир қиз топиб қайт, деган эди, деди Гўрўғли.

Хирмондали айтдики, оға бу иш учун хотиринг жам бўлсин, уста Бодомнинг беш қизи бор, тонгда гул термакка чиқадилар, сен боғнинг дарвозасининг олдига чиқиб тур, мен уни эргаштириб бораман, боғдан чиқараман, ангсасига чангални солиб ўта кет, деди Хирмондали Гўрўғли эрта билан боғнинг дарвозаси олдига чиқиб турди. Уста Бодомнинг улли қизи этагини тўлдириб эрта тонгда гул териб юриганида Хирмондали қидириб келамиз деп уни эргаштириб, дарвозадан чиқарди. Қизга Гўрўғлининг кўзи тушгани замон, келиб қизнинг энгсасига чангални солди, Хирмондали орқасидан кўтаришиб юбарди, ирғиб Гўрўғлининг орқасига минди. Гўрўғли ғиротга қамчи босди, шу орада бир кичик дарё бор эди, от югуриб келишида ўзини зингди, шу зингганда дарёнинг ориғи канорига бориб тушди. Шу орада канизлардан бири қизнинг олиб қочилганини билиб, югуриб уста Бодомнинг ёнига бориб, туртиб уйғотиб, устага қараб бир шеър айтди:

Уста Бодом қизинг кетди,
На боғ туйди, на боғбонинг.
Бир ғўч йигит олди қочди,
На гул туйди, на гулзоринг.

Дунёнинг кечарин билди,
Сенга бир ёмон гап бўлди,
Бир ҳароми, занғар келди,
На дўст туйди, на душманинг.

Олиб қочарин ўйлади,
Оти, ёроғин шайлади,
Бибимни ота жойлади,
На гул туйди, на гулшанинг.

Гулшан деяр, ёниб келдим,
Туганмас балоға қолдим,
Улли Бибимдин айрилдим,
На боғ туйди, на боғбонинг.

Уста Бодом бу сўзни эшитиб, теша, бичқини, қочов, болтани хўржинга солиб, бир ола ёбини миниб, чиқди. Бу от 40 қамчи урса бир йўртмас, ўт еса оғзи ерга етмас, отлатсанг орава шифирдан ўтмас бир от эди. Уста Бодом шу боришига дарёнинг бўйига етди. Қараса дарёнинг ориёғинда қизи билан Гўрўғлини кўрди. Хўржиндан пойтешани олиб, ол Гўрўғли ўлдинг, деп отиб юбарди, пойтеша дарёнинг ўртасига бориб тушди. Сўнг кўлига болтани олиб бошидан ғирлантириб отиб юбарди, у ҳам, дарёнинг ўртасига тушди. Энди газик бичқига келди. Бичқини олиб ол, энди ўлдинг Гўрўғли деп, назарлаб бошидан айлантириб турган эди, бичқининг тиши бурнинг бир палласига илишиб, қўпориб олиб ўта кетди. Уста Бодом ўйланди, бу ишимиз бўлмади, тос бўлмаса бурундан айрилган эдик, энди

бир хушомад уриб кўрай деп, дарёнинг бери ёнинда туриб, Гўрўғлига қараб айтган шеъри:

Ғўч йигитнинг тушар йўли,
Ташла, Гўрўғли ночорни.
Мард бўлмасми туркман ўғли,
Ташла, Гўрўғли ночорни.

Оting тоғлардан ошмасми,
Бу жонинг ёниб кўймасми,
Яна дуторинг синмасми,
Ташла, Гўрўғли ночорни.

Гиротинг тоғлардан ошар,
Мард марда келиб учрашар,
Яна манго ишинг тушар,
Ташла, Гўрўғли ночорни.

Қизил гуллар солланади,
Доғ бошинда дўланади,
Қизим киши галиниди,
Ташла, Гўрўғли ночорни.

Арзимни борини дедим,
Қалинини олиб едим,
Қийналдим мен ёндим куйдим,
Ташла, Гўрўғли ночорни.

Уста Бодом бу сўзни айтиб тамом қилгандан кейин, Гўрўғли айтдики, эй уста, хафа бўлаверма, шугун-эрта Усмонлиға чоповулға ўтаман, қизингнинг қалинига шунда етти пудлик бир эчки ташлаб ўтаман, деп Чандибел вилоятига қараб кетаверди. Тоғу дара, чўлу жазиралардан ошиб, Чандибел вилоятига бориб етди. Борса Гўрўғлининг ботир йигити Сафар Махрам улли меҳмонхонани безаб, ўзининг тенг-тушлари билан ҳазм- базм қилиб ўтирибди. Гўрўғли отдан тушиб, дами-тинчини олгандан кейин Сафар Махрамнинг тўйини бошлаб, уч кеча-кундуз тўй-томуша этиб, олиб келган қизини Сафар Махрамга никоҳлаб, мурод-мақсадларига етдилар.

Бу достонни ўқиб кўрган, эшитган ҳамма мурод-мақсадига етсин!

Авазнинг келтирилиши (Китобий вариант)

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, Ваёнгон шаҳринда Булдуруқ қассобнинг Авазхон деган ўғли бор эрди. Юсуфшоҳнинг хизматинда эрди. Қаландар деган бир киши подошолиқни тарқ этиб, келиб Юсуфшоҳнинг хизматкори бўлди, ҳар кунда бир марта Аваҳонни кўрмак учун. Кунлардин бир кун Юсуфшоҳ қушлаб кетди. Аваҳон мунда арз сўраб қолди. Ул Қаландаршоҳ

Авазхоннинг жойинда туриб айди: -Эй Авазхон, манинг арзим бор. Авазхон айди:- Айтғил, на арзинг бор? Анда Қаландаршоҳ айди:-Ман уч йил бўлди, подшоҳликни тарқ қилиб, сани ҳар кунда бир мартаба кўрмак учун хизматкор бўлдим. Эмди манго ҳар юзингдин бир жуфт бўса, сақоқингдин бир жуфт бўса бергил, деди. Анда Авазхон айди:-Рост айтурсан. Ман Юсуфшоҳнинг хизматинда туурман. Анинг нонини ерман, тўнини киярман. Юсуфшоҳ келгандин сўнг жавоб олурман. Бир бўса бергил деса, икки бўса берурман. Икки бўса бергил, деса уч бўса берурман. Қаландаршоҳ туриб кетди. Юсуфшоҳ қушдин (шикордан) келди. Қаландаршоҳнинг сўзин (Авазхон) Юсуфшоҳга арз қилди. Аваз айди:-Сан қушға кетиб эрдинг. Анда Қаландар мандин беш бўса тилади. Ман сандин берухсат бармадим. Не жавоб айтурсан? Анда Юсуфшоҳнинг қаҳри келиб айди, жаллодларға буюринг;-Қаландарни ўлтурсунлар. Анда Авазхон айди:-Юсуфшоҳ бир ўғлон учун бир Қаландарни ўлтурубдур, деб маломат қилурлар, деб гуносин тилади. Подшоҳ ўлтурмади. Қорниға қирқ қамчи, орқасиға қирқ қамчи уриб айди:- Бу шаҳарда турсанг ўлтуурман, деб сиёsat қилди. Анда Қаландаршоҳ айди:-эмди ман мунда турмасман, деб шул Чордоғли Чамлибелда Гўрўғлибекнинг ёниға бориб, ани устинга юбориб, Авазхонни алингдин олдурууб, бир оқшом ул бирла даврон сурмасам, Гўрўғлибек шул хизматни битирмаса, бир гуржини бўйниға иштақиб одини Гўрўғлибек қўйиб, юрт-баорт кантба-кант, шаҳарба-шаҳар отин ерга уурман, деб қасамёд қилди. Шаҳардин чиқиб, юриш қилди. Бир неча кунлар йўл юриб, Чордоғли Чамбилбела келиб, дарвозада оҳунола чекти. Гўрўғлибек майхонада ўлтурууб эрди. Гўрўғлибек айди:-Эй Сафармарам ул қаландарға бир жом танга чиқориб бергил, теди. Сафармарам чиқориб берди. Қаландаршоҳ уч мартаба жомни бошидин айлантуриб, отиб юборди. Ҳар танга бир ёнға сочилиб кетди. Сафармарам айди:-эй Гўрўғлибек, ул қаландарға бир жом танга бердим. Бошидин уч маротаба айлантуриб, сочиб йиборди, ҳар танга бир ёнға кетди. Анда Гўрўғлибек айди:-ул бедард одам эрмасдур, мунда келсун. Сафармарам олиб кирди. Гўрўғлибек-жой бериб, сўраштилар. Анда Қаландаршоҳ айди:-манинг бир-икки калима сўзим бор, соз бирлан баён қилайин, деб бир варсоқи айди:

Гўрўғлибек, эшит мани арзимни,
Бошдин гечанларим баён айлайин.
Ваёнгонда Булдур қассоб ўғлини,
Авазхон сўзини аён айлайин.

Уч йил биза завқу сафо сурдирди,
Муборак жамолин биза кўрсатди,
Беш бўса деб саксон қамчи урдирди,
Туганмас жонима азоб айлайин.

Магар ёши ўн тўрт-ўн бешда бўла,
Бир шайдо булбулдур қўнмишдур гула,
Мустафо бош бўлиб қирқ йигит била,
Мудом қўл қовшуриб хизматда бўла.

Курбон бўлсам Авазхонни белина,

Сарим қурбон боғда қизил гулина,
Зарафшон кокили тушар белина,
Гул юзини моҳитобон айлайин.

Эгнимда жанда, бошимдин кулоҳни,
Тилимдин қўймадим зикри санони,
Қаландарман газдим неча қалъани,
Авазхон сўзини тамом айлайин.

Аммо Қаландар бу сўзни тамом қилди. Алқисса, Гўрўғлибек бу сўзни эшитиб туриб, қийротин эгарлаб кетарман бўлди. Анда Қаландаршоҳ аиди: -Ҳай-ҳай Гўрўғлибек, сани олиб келур ё келмасингни билурман. Шул ерда кўрмай (Авазхонни) таъриф қилиб бир сўз айтғил, теди. Гўрўғлибек кўрмай ғойибона алина созин олиб бир сўз аиди:

Кўнгил толвос этар Чамбилбелларни,
Vaёнгон шахрина борсам Авазжон.
Умидим борсангиз жаннат юзиндин,
Мудом хизматингда турсам Авазжон.

Санинг ишқинг бўлди жонима ёғий,
Ғурур айлаб шу кун минсам буроқи,
Ғойибонадин ёнар ҳуснинг чироғи,
Қул бўлиб қуллиқда турсам Авазжон.

Қурбон ўлсам Авазжонни белина,
Жоним қурбон Авазжонни йўлина,
Миндурубон қийротимнинг белина.
Чамлибела олиб келсам Авазжон.

Нар каби тиш қайраб кирсам майдона,
Йазидларни келтуурман омона.
Шоҳларнинг бошиға тутса замона,
Бошим кетса юз ўгурмон Авазжон.

Гўрўғли дер, ҳақ эшиитсун ноламни,
Авазжон овозанг тутти оламни,
Яратғон биру бор берса ёримни,
Чамбилбела олиб келсам Авазжон.

Аммо бу сўзни тамом қилиб, кетарман бўлди. Анда йигитлари айдилар:-
Бизларга бир насиҳат айтиб кетгил. Анда Гўрўғлибек йигитларига қараб бир сўз аиди:

Эй ёронлар мусулмонлар,
Сухбат айланг кўнгил очар.
Ёлғончи фоний дунёға,
Келган эгланмайин гечар.

Газманглар бехуда ера,
Уграюрсан ёвуз дарда,
Кўб ёлборсанг бир номарда,
Қарши келса қонинг ичар.

Беклар олдинда девондур,
Ани билмаган ҳайвондур,
Одам одамға меҳмондур,
Кўнгил кўнгилдин сув ичар.

Алин баргана ал барсанг,
Қадрин билгана гул барсанг,
Қон олиб бир марда борсанг,
Дўғри борсанг қонинг ўтар.

Эгам номартни бор этмас,
Мардни номарда зор этмас,
Қилич қалқона кор этмас,
Тўфанг тегса тошдин гечар.

Ғўч йигит майдонда юрса,
Ғанимларга қарши турса,
Гўрўғли Авазин гўрса,
Мол қайғурмас бошдин гечар.

Аммо Гўрўғлибекни бу сўздин сўнг қирқ йигити узотиб, бир хафта йўл юриб бориб бир етга тушдилар. Аммо Гўрўғлибек йигитларга наҳорлик бериб айди:- Сизлар эмди қайтинглар. Узотғондин йўлдош бўлмас. (Йигитлар) отларин миндилар. Анда Сафаркўса айди:-Бизларга бир насиҳат қилиб кетинг. Анда Гўрўғлининг йигитларига қараб бир сўз айтғони:

Бекларим ўгит берайин,
Ватан тарқ этувчи бўлма.
Ўзингдин ғайри-номарда,
Қуллуқин этувчи бўлма.

Ўгит берурман олона,
Уйит қулоқда қолона,
Зинҳор ғийбат сўз ёлона,
Тилинг увратгувчи бўлма.

Эшиқдин боқарлар тўра,
Йигитлар гаракдур бера,
Ўзи чақирмаған ера,
Талпиниб борувчи бўлма.

Бир чўрак барсангиз оча,

Зинҳор каъба боринг ҳажа,
Шул турғон қури ёғоча,
Ноҳақ қон суртгувчи бўлма.

Бир йигит зурёдсиз ўтса,
Моли яйраб тузда қолса,
Эллар анга толон солса,
Сан ани олғувчи бўлма.

Уйиш-ҳо Гўрўғли уйиш,
Қариганда айла, хуруж,
Уришсанг мард билан уриш,
Қочғанни қувғувчи бўлма.

Алқисса Гўрўғлининг йигитлари изина қайтдилар. Гўрўғлибек бир неча муддат йўл юриб, Гармиён шахрининг майдонига борди. Кўрса узокдин бир ўғлон отини суриб келатуур. Гўрўғлибек шул ерда туриб, ул ўғлонға бир сўз аиди:

Аваз ҳолин сўзла, манго бек йигит,
Кел, иккимиз бугун қардош бўлали.
Не сабабдин тушдинг ёвуз ерлара,
Кел, иккимиз бугун қардош бўлали.

Ҳар на мақсадингни манго баён эт,
Кўнгилдаги қийлу қолинг аён эт,
Ниҳон сиринг болам бизга ошкор эт,
Кел, иккимиз бугун қардош бўлали.

Ёр йўлинда бир ошиқи шайдосан,
Ё юрtingда адолатли подшосан,
Боғи эрам ичра гули раъносан,
Кел, иккимиз бугун қардош бўлоли.

Санинг дининг хақдур нозанин ўғлон,
Калима арз айла бўлғил мусулмон,
Агар борму ота-онанг меҳрибон,
Кел, иккимиз бугун қардош бўлали.

Бу дунёда сургил айш ила даврон,
Оллоҳ паноҳинда сақласин омон,
Санга берам молу дунё фаровон,
Кел, иккимиз бугун қардош бўлоли.

Равшан айтур, десам сўзимни санго,
Тараҳҳум қил, мандек ғамли қуллара,

Жавобини бир-бир баён эт манго.
На шаҳардин бўлурсан, қардош бўлали.

Алқисса, ул ўғлоннинг одига Султон дер эрдилар. Ул ўғлон айди:-Гармиён подшосининг қизининг қирқ газ қўшки бор турур, Қирқ газ қорим қаздирибдур. Етмиш бир паҳлавон ҳам бор. Ани йиқса, ул кўшқдин ҳам ўқ ошурса, қоримдин отин отлатса, ман шул одамға борурман, деб ваъда этибдур.

Ман Чамлибела бориб, Гўрўғлибекни олиб келсам, манго олиб берур, деб борурман. Гўрўғлибек ул ўғлоннинг ихлосин кўриб, кўтариб қийротнинг сиртиға миндириб, қалъанинг ташқарисидин бориб, қоримға қийротни тутти. Қийрот қоримдин тўрт газ ўтиб тушди. Андин сўнг боғға кириб кўшк остиға келиб, отдин тушиб ўлтурдилар. Шул вактда Султон уйқуға мойил бўлди. Ул қиз кўшк устинда ўлтуруб эрди. Қиз бир канизина буюрди:-Бориб ани (Ғўрўғлини) бир ҳийла бирлан узотиб юборғил. Сиёқи бузук кўринур, теди. Каниз тўққиз нон, бир сабат узум келтуруб қўйди. Гўрўғлибек ҳовуз лабиға боруб, нон бирлан узумни еб, фотиха ўқиб, канизнинг ёниға келиб, кўшкка қараб ўқ отди. Ва яна қўшқдин қирқ газ ўтиб кетди. Андин сўнг Гўрўғли канизға қараб бир сўз айди. Каниз ҳам шоир эрди, жавоблашдилар: саволи Гўрўғли:

Каниз ҳар жойи газарсан,
Таркингдин тутсам не бўлур?
Таркингни жабрин тортинча,
Бибингни олсам не бўлур?

Жавоби каниз:

Санинг бирлан сўзлашмасман,
Йўлинга гетсанг не бўлур?
Бибим эшитса ўлтурур,
Ўлмайин кетсанг не бўлур?

Саволи Гўрўғли:

Гелани йўқтур гетмака,
Санингла сафо сурмака,
Сийнанг устина минмака,
Минмайин кетсам не бўлур?

Жавоби каниз:

Ошиқ бўлсанг мунда турма,
Номаҳрамнинг юзин кўрма,
Бибимни оғзинга олма,
Сани ўлтурса не бўлур?

Саволи Гўрўғли:

Жоним танда омонатдур,
Йигитлик беш кун даврондур,
Иккимиз мунда меҳмондур,
Жуфт бўса берсанг не бўлур?

Жавоби каниз:

Гулшан айтур, чақиурман,
Бибим келур ҳамин замон,
Эмди ўларсан бегумон,

Сан мундин кечсанг не бўлур?

Саволи Гўрўғли:

Гўрўғли кезар қуш каби,
Сийналари кумуш каби,
Олғир овчи лочин каби,

Бибингни олсам не бўлур?

Андин сўнг қиз айди:-эмди етмиш бир паҳлавон бор, ани йиқсун. Андин сўнг ҳар на ихтиёр аларда туур, теди. Бир паҳлавон Гўрўғли бирла тутар вақтинда Султон ериндин туриб, етмиш бир паҳлавонни йиқти. Шул вақтда Гўрўғлибек Султонға қараб дахл қилиб, савол-жавоб айтишдилар:

Гўрўғли: Манам келдим Чамбилбелдин,
Ёр манингки, ёр манингки,
Хабар сўрсанг бизинг ҳолдин,
Ёр манингки, ёр манингки.

Султон: Санинг бирлан йўлдош ўлдим,
Бир неча кун сирдош ўлдим,
Ариқ-ёбим чўлда қолди,
Ёр манингки, ёр манингки.

Гўрўғли:

Фалак устидин дам урдим,
Ғанимнинг сирин чошурдим,
Кўшкингдин ўқим ошурдим,
Ёр манингки, ёр манингки.

Султон:

Лочин каби қиё боқдим,
Ўртандум жонимни ёқдим,
Етмиш бир полвонни йиқдим,
Ёр манингки, ёр манингки.

Гўрўғли:

Ета олмассан конина,
Киарсан ажал тўнина,
Ошиқлиқ оға шонина,
Ёр манингки, ёр манингки.

Султон:

Манинг дардимни билмасанг,
Ҳолимдин хабар олмасанг,
Оғамжон ғариб кўрмасанг,
Ёр манингки, ёр манингки.

Гўрўғли:

Саримда бир думон бўлдинг,
Кўнглимда бир гумон бўлдинг,
Гўрўғлиға дўғон бўлдинг,
Ёр саники, ёр санингки.

Султон:

Ошиқ маъшуқина зордур,
Ошиқлар ҳар ерда бордур,
Султон санга хизматкордур,
Ёр манингки, ёр манингки.

Алқисса, ондин сўнг етти кеча-кундуз тўй-томуша қилиб, қизни Султонга никоҳ қилиб берди. Ондин сўнг ўзи Авазжонға гетарман бўлиб, Султонға қараб бир сўз айди:

Эй ёронлар, мусулмонлар,
Кетар бўлдим Авазжонға.
Жафо чекди азиз жонлар,
Кетар бўлдим Авазжонға.

Баланд доғлардин ошайин,
Кўрсам Аваза жўшайин,
Тўлиб дарёдек дошайин.
Кетар бўлдим Авазжонға.

Аваз бирлан боға кирсам,
Чаман боғлаб гуллар терсам,
Қўл солишиб бирга юрсам,
Кетар бўлдим Авазжонға.

Бошида тилло таллари,
Шакардин ширин тиллари,
Қучмақа инжа беллари,
Кетар бўлдим Авазжонға.

Гоҳи учиб, гоҳи қўниб.
Майдонда ол шароб ичиб,
Гўрўғли сариндин гечиб,
Кетар бўлдим Авазжонға.

Алқисса, бу сўзни айтиб, Гармиён шахридин чиқиб, бир неча кунлар йўл юриб, бир чўпонға етишди. У чўпонни одига Шоҳмирзо дер эрдилар. У Авазжонни ҳар йилда бир мартаба кўрмак учун келиб чўпон бўлди. Ул чўпон Гўрўғлибекдин кўрқондин бир варсоқи айтғони:

Ҳайбат бирлан келдинг манинг ёнима,
Сўзлагил, бек ўғли қайдин келурсан?
Не қасдинг бор манинг ширин жонима,
Сўзлагил, бек ўғли қайдин келурсан?

Ҳайбат бирлан борсанг ғаним устина,
Инсу-жинс, дев чидамас чостина,
Тўғри сўзла, келдинг кимни қасдина,
Сўзлагил, бек ўғли қайдин келурсан?

Чўпон бечоранинг ақлин чошурма,
Зиёда дардимни ҳаддин ошурма,
Тўғри сўзла, мандин сиринг ёшурма,
Сўзлагил, бек ўғли қайдин келурсан?

Остингда аргумоқ, сақ араб отли,
Чор ойна, дубулға, қолқон совутли,
Шери паланг ҳайбатли, Рустам сифатли,
Сўзлагил, бек ўғли қайдин келурсан?

Ошиқсан, маъшуқға назар солдингму?
Неча кун ёрингдин жудо бўлдингму?
Шоҳмирзо дер, Авазжонға келдингму?
Сўзлагил, бек ўғли қайдин келурсан?

Алқисса, чўпон бу варсоқини тамом қилди. Анда Гўрўғли айди:- Манго либосингни бергил. Сан манинг либосимни кийгил. Анда чўпон айди:-Манинг ёнимда минг тиллом бор эрди. Бир йилда Авазжон қўй сайлина чиқғонда, ани харажат қилурман, теди. Гўрўғлибек танганинг одини эшитиб эрди, у чўпонни ўлтуруб, тўнини олиб юриш қилди. Ҳар нечук йўл юриб, яна бир чўпон ёниға етди. Узокдин кўрса, ул қул чўпон сурнай чертиб ўлтуур. Гўрўғлибек яқин борғач, туриб салом берди. Гўрўғлибек айди: -Бу ерларда нишлаб юрибсан? Анда ул қул айди:-Авазжон ҳар йилда бир марта қўй сайлина чиқар. Ҳар йилда бир мартаба кўрмак учун қўйин боқарман. Анда Гўрўғлибек айди:-Сан Авазхонға чин ошиқ бўлсанг, Авазжонни бир таъриф қил. Анда ул чўпон:-Ажаб бўлур, деб эроний қуллар нағмасиға чертиб, бир сўз деди:

Арзим эшит, Араб отли бек йигит,
Оҳу кўзли шоҳсувора банд ўлдим.
Уч йил бўлди бу жафони тортарман,
Зулфи сумбул гирибона банд ўлдим.

Сабр айлаб боғиндин узмай гулиндин,
Ўпишиб қучмадим тўймай алиндин,
Бир ерда ётибон сўрмай тилиндин,
Бир кўрибон ғойибона банд ўлдим.

Қул бўлибон қопусинда турмақа,
Боғбон бўлиб боғ сайлина гирмака,
Ўн икки ойда бир мартаба гўрмака,
Анинг учун бу жойларда банд ўлдим.

Ул бир азиз шоҳдур, ман бир гадоман,
Шум фалак жабриндин андин жудоман,
Ғўч йигит арзимни санго айтурман,
Интизорлик чекиб мунда банд ўлдим.

Дунё моли етмас писта дахона,
Овозаси тушди Рум, Исфаҳона,
Бир кўрибон ошиқ бўлдим фойибона,
Зарафшон кокилли ёра банд ўлдим.

Қул чўпон деюрлар манинг одима,
Бир оҳ урсам олам ёнар ўтима,
Ҳар замон Авазжон тушар ёдима,
Аваз, одли бир ўғлонга банд ўлдим.

Алқисса, ондин сўнг Гўрўғлибек чўпон бирлан ваъдани бир ерда қўйиб эрди. Гўрўғли аиди:-Ман бориб Авазжонни олиб келурман, деб қийротни бобоға топшуриб кетар бўлди. Анда қийрот зор-зор йиғлади. Шул вақтда Гўрўғлибек қийротқа кўнгил бериб, йиғлама, деб бир сўз аиди:

Мунда келдим деганда,
Йиғлама, қийрот йиғлама
Аваз деб этдим афгона,
Йиғлама, қийрот йиғлама.

Келдим кофирнинг элина,
Қийротим тушар дилима,
Авазжон минар белина,
Йиғлама, қийрот йиғлама.

Ғаним жонин ёндиурман,
Душман юзин дўндуурман,
Авазжонни миндиурман,
Йиғлама, қийрот йиғлама.

Келибман кофир қасдина,
Қиличим олсам дастима,
Авазжон минар устинга,
Йиғлама, қийрот йиғлама.

Оқтурма қўзингдин ёши,
Урарман кофира доши,
Гўрўғлини дўст йўлдоши,
Йиғлама, қийрот йиғлама.

Аммо бу сўздин сўнг Гўрўғлибек неча вақтлар йўл юриб, Ваёнгон шаҳрина келиб, Булдуруқ қассоб ўлиб еттисини берурлар, анинг устиға келиб, майхонаға кириб, юмаланиб айтур:-Вой Булдуруқ қассоб оғам, қарашларинг шулдир оғам, асли коринг қулдир оғам, ўлинга баракат, умринга ўлат, деб шўхим этаберди. Одамлар беш бир, ўн бир ҳар тарафга қочабердилар.-Бул нердин келган балодур, деб. Бир Гўрўғлибек қолди. Шул вақтда Авазжонни энаси панжарадин қараб аиди:- Не ердин бўлурсан?-теди. Анда Гўрўғли аиди:-Кўҳи Балқондин келурман.

Отам ул вақтда манго күп-күп насиҳат қилиб эрди. Булдуруқ қассоб оғангни молларини элтиб беракүр,-деб эрди. Отамнинг васиятларин тутиб келурман, теди. Етти минг етти юз қўй, беш юз қорамол, уч юз йилқи, тўрт юз түя келтурубман. Боруб олинглар, деб. Анда ул айди:-Булдуруқ қассоб оғангни арвоҳиға бир оят ўқифил. Ондин сўнг ман сани Юсуф шоҳнинг хизматиға юборурман. Не учунким, етти ёшдин саккиз ёшиға кирган ўғлим бор, одига Авазхон дерлар. Молнинг қадрин билмас. Шул ўғлимни санго қўшиб юборурман. Сан бирга шул молларни келтириб кетарсан, деди. Анда Гўрўғлибек айди:-Бизларни дастуримизда дутор бирлан қуръон ўқурлар-деб чўпоннинг таёқини соз қилиб бир сўз айди:

Мунда келдим Чамбилбелни ютидин,
Дастмояси ҳалол қассоб истарам.
Қурбон ўлам шириш-шакар тилингдин,
Дастмояси ҳалол қассоб истарам.

Аслим сўрсанг маним Чамбилбелидин,
Боғда терсам тоза қизил гулингдин,
Қассоб ўлган бўлса мерос қўйингдин,
Дастмояси ҳалол қассоб истарам.

Хиёвон кўчалар йўлинга қурбон,
Тўти каби шириш тилинга қурбон,
Сизлар туриңг эмди ўғлинга қурбон,
Зарафшон кокилли ўғлон истарам.

Қурбон ўлсам шириш-шакар тилингдин,
Жоним олғон қора нарғиз қўзингдин,
Бир замон пардани кўтар юзингдин,
Оқ юзда занахдон жувон истарам.

Ҳеч номард чидамас манинг ўйнимни.
Кофириларға ҳеч эгмасман бўйнимни,
Олиб келдим етти минг етти юз қўйингни,
Дастмояси ҳалол қассоб истарам.

Авазнинг онаси кулсанг не бўлди?
Равшанға бир назар солсанг не бўлди?
Гўрўғли эрканим билсанг не бўлди?
Аваз одли дарда дармон истарам.

Алқисса, ондин сўнг Гўрўғлибекнинг ёниға бир канизак қўшиб йибарди:-
Бор, муни Юсуфшоҳнинг ёниға олиб бор, деб. Ул канизак йўл юриб, яқин борғонда, бир отли етиб келиб, ўта берганда Гўрўғлибек сўрди:-Бул кимдур? Онда каниз айди:-Юсуфшоҳнинг баҳшиси туур, одига Ҳасан шоир дерлар. (Шунда Гўрўғли) –Бор эрса, сан кетабергил, ман ўзим кетарман, деб Ҳасан шоирнинг изидин кетди. Ҳасан шоир бориб Юсуфшоҳнинг эшиқида тушиб, сахроламоқға кетди. Шул вақтда Гўрўғлибек Ҳасан шоирнинг дуторин олиб, Чин мақомида жир

этди. Онда Ҳасанбахши ериндин туриб, ичқури алинда Юсуфшоҳнинг ёниға кириб келди. Анда Юсуфшоҳ айди:-Эй Ҳасан, сани на арвоҳ уриб келди. Анда Ҳасан бахши айди:-Эй подшойим, ташқарида бир чўпон соз қилур. Ман анинг . . . тутиб келурман, теди. Авазжон:-олиб киринг, деди. Онда икки йигит кириб айдилар:- Сани Юсуфшоҳ чақиратурур, теди. Бормади. Анда:-Авазжон чақиур, теди. Онда:-Хўш бўлғай, деб Юсуфшоҳнинг майхонасиға борди. Ондин сўнг Авазжон:-Бир варсоқи айтғил, теди. Анда Гўрўғлибек :-Ажаб бўлур, -деб қўлина созин олиб, бул сўз бирлан Авазжонни таъриф қилғани:

Бизни беклар орзу этар,
Оқ юзда талларинг Аваз.
Сиё зулфинг хўб ярашур,
Оқ юзда холларинг Аваз.

Бизни мажлисда бўлмоқа,
Масти майхона сурмака.

Лочин турнам баҳриндадур,
Беклар язид қаҳриндадур,
Ваёнгоннинг шаҳриндадур,
Исфахон элларинг Аваз.

Ошиқ бўлғон шароб ичар,
Ғўч йигит дин йўлин очар,
Ғазаб этса даштдин гечар,

Нечага тушибсан тила,
Омон бўлсам гирдинг қўла,
Гўрўғли қирқ йигит била,
Хизматкор қулларинг Аваз.

Андин, сўнг Авазжон айди:-Шоирлиқни кимдин ўргандинг? Онда айди:-Гўрўғлидин ўргандим. Яна Авазжон айди:-Гўрўғли деган кимдур? Онда айди:-Чамбилбелда Гўрўғлибек деган бир йигит бордур. Ёнинда Авазжон деган бир ўғлони бордур. Онинг шаънида бир сўз айтур, олам хирожи. Агар сендек Авазжонни кўрса; ҳар бир сўзи бир китоб бўлур. Онда Авазжон айди:-эмди Юсуфшоҳнинг ҳақинда бир сўз айтғил. Гўрўғлибек қўлиға созин олиб бир сўз айди:

Юсуфшоҳим Гўрўғлининг,
Паризод ёрлари бордур,
Сабо сайрони чиқғанда,
Чаман гулзорлари бордур.

Ўзи газар оға йўлли,

Йигитлари соғу сўлли,
Эшики қирқ бешта қулли,
Санингдек қуллари бордур.

Ул-оқ ойдин юзинг каби,
Ширин шакар сўзинг каби,
Гулруҳ отли қизинг каби,
Махрам канизлари бордур.

Боғда очилғон гул каби,
Оқ юзда қўша хол каби,
Мисоли Авазхон каби,
Кирқ бир маҳрамлари бордур.

Орзу бирлан қийрот миниб,
Ғанимға қарши югуриб,
Сабо туриб, жавлон уриб,
Хайру эҳсонлари бордур.

Азиздур Гўрўғли сари,
Ғанимидин олур қори,
Ҳазрат Али унинг пири,
Забардаст пирлари бордур.

Алқисса, бу сўздин сўнг Юсуфшо айди: - Бир ўғлон учун бул манго бунча сўзларни айди. Бор эмди . . . ҳам бўлса, мундин юз дўндурдим, деб ҳарамхонасиға қайтди.

Ҳамма жойли жойига кетдилар. Ул Махрам қул бирла Гўрўғлибек қолди. Ондин сўнг Гўрўғлибек вақтни ғанимат топиб, Авазжонға қараб бир сўз айди:

Эмди бу мажлисда ўлтура билмон,
Ваёнгон шаҳриға келдим Авазжон.
Сани қўйиб, танҳо кета билманам,
Муборак юзингни кўрдим Авазжон.

Диёри Табризда Чамбилбеллар бор,
Ғўч йигит бошида қилу қоллар бор,
Боғинда очилғон қизил гуллар бор,
Қирмизи гулларни терсанг Авазжон.

Сани дейуб ёздим олтин хатлари,
Оллоҳимдин келан неча зотлари,
Табладаги асл, бедов отлари,
Минибон доғлардин ошсоқ Авазжон.

Мани сўрсанг келдим Чамлибелиндин,
Умидим бор гулшанингдин, гулингдин,

Рўзи қилса қучсам нозик белингдин,
Санинг бирлан даврон сурсам Авазжон

Гўрўғлибек борур сафлар синдируб,
Гўр ажали дўғри йўлға эндуруб,
Хон айлауб олтун тахта миндируб,
Мудом хизматингда бўлсам Авазжон.

Аммо Гўрўғлибек бу сўзлар бирлан Авазжонни бўйнига миндуруб, намозшомда уйига олиб келди. Онда Авазжонни онаси айди:-Сизлар бир замон ётиб уйқуланглар. Ман бир наҳори пишиурман, теди. Авазжон уйқулади. Гўрўғлибек уйқуламади. Наҳори пишар-пишмасда Авазжон ериндин йиғлаб турди. Онаси сўрди:-Не бўлди? Онда Авазжон зор-зор йиғлаб, онасиға қараб бир сўз айди:

Онажон ғафлат тушимда,
Бир қарчиғайға бош қўшдум.
Баланд парвозлиқ айладим,
Бир ёт ўлкаларга тушдим.

Сабо туриб юро билмон,
Ҳеч кимсадин сўро билмон,
Орзу этсам кўро билмон,
Анам сандин айри тушдим.

Бу чоғлар ажаб чоғидур,
Қизил гул хазон боғидур.

.....
Фалак солди манго толон,
Бу сўзимда йўқтур ёлғон,
Қизил гулим урди хазон.,
Гўрўғлибек алина тушдим.

Авазжон дерлар одима,
Ҳақ етурсин муродима,
Қулоқ солғил фарёдима,
Фалак тузоқина тушдим.

Алқисса, ондин сўнг онаси сўзина қулоқ солмай, ўнггина наҳори қўйди. Гўрўғли еб фотиҳасини ўқиб, Авазжонни олиб, сахар вақтинда йўл юриб, эртанг намозгаргача йўл юрди. Шахрига ето билмади. Шул вақт Авазжон зор-зор йиғлаб, Гўрўғлиға қараб бир сўз айди:

Чўпон оға олиб келдинг бу жойа,
Қўйунг бирлан қул деганинг ростмиди?
Ёлғон сўзлаб осий бўлма худоға,
Қўйинг бирлан қул деганинг ростмиди?

Тур Аваз, деб ўн дўғмамни ўлтурдинг,

Майхонимнинг дарвозасин синдурдинг,
Мардлигингни Юсуфшоҳға билдиридинг,
Қўйунг билан қул деганинг ростмиди?

Чўпон оға олиб чиқдинг чўллара,
Сайр этмадинг боғда қизил гуллара,
Зарафшон кокилим тушар беллара,
Қўйунг бирлан қул деганинг ростмиди?

Чўпон оға бўлсин умринг зиёда,
Дўст бўлубон душман бўлма орода,
Бир оқшомда олиб қочдинг пиёда,
Қўйунг бирлан қул деганинг ростмиди?

Чўпон оға мани олдинг-да кетдинг.
Сира ҳам кўрмаган жойларға элтдинг.
Авазжонни мунча саргардон этдинг.
Қўйунг бирлан қул деганинг ростмиди?

Алқисса, ондин сўнг яна Авазжонни алдаб, яна бир неча доғ-дараларни ошуриб, бир неча вақтда қийротни қўйғон ерига келиб, бир доғнинг ғоринда бориб қарор қилдилар. Бир оз вақтдинг сўнг Авазжон ухлади. Кўп вақтдин сўнг Авазжон ериндин сачраб турди. Анда Гўрўғлибек айди:-Нега йигларсан? Онда Авазжон зор-зор йиглаб, бир ғазал айди:

-Эй худованди жаҳон, гар қилмасун номеҳрибон
Молу мулким, тахти тожим, анда қолди карвон,
Ғурбати бошимға етди, айролиқ охирзамон,
Эй худоё, ман балолардин балоға уғрадим.

Эй худоё, ман анодин бўлмағайдим кошки,
Бу нажас фонийға ҳаргиз келмагайдим кошки,
Бу чўпон бирла қўшулуб юрмагайдим кошки,
Эй худоё, ман балолардин балоға уғрадим.

Эй худоё, ушбу кун кўрсам онамни юзларин,
Бир завол еткурмайин келтур манга сан ўзларин,
Кошки ширин асалдек ман эшитсам сўзларин,
Эй худоё, ман балолардин балоға уғрадим.

Эй худоё, ман бугун учдимки тушдим бир йироқ,
Бир сипоҳи минди ёнимға кетурди бир буроқ,
Сесканиб турдим еримдин тушмади юрдим бироқ,
Эй худоё, ман балолардин балоға уғрадим.

Эй худоё, ушбу кун онамни кўрсам кошки,
Гул юзини кўрубон ҳолини сўрсам кошки,

Ул онамни олдида хизматда турсам кошки.
Эй худоё, ман балолардин балоға уғрадим.

Эй худоё қолди онам ҳажримда бағри қон бўлиб,
Ёш тўкиб йиғлар онам икки кўзи гирён бўлиб,
Хон Авазни қўрсангиз чўлларда саргардон бўлиб,
Эй худоё ман балолардин балоға уғардим.

Аммо шул вақтда Гўрўғлибек айди: -Йироқ дерсан, буроқ дерсан. Буроқ деб отни айтурлар, йироқ деб узоқ ерни айтурлар: Исфаҳонму? Қандахорму?
Эҳтимоли бор, Чамбилбелда хон бўлсанг, теди. Анда Авазжон айди:-Ман шундин шунга бориб, хон бўлурманму? Бормасман, теди. Анда Гўрўғлибек айди:-Санинг тушингни ман доғ орасига чиқиб, йўриб келурман, деб доғ устига чиқиб, бир мартаба югурди. Қийротнинг ёнига борди. Қийротни дегра дошиндин айланиб, хушвақт бўлиб, қийротға қараб бир сўз айди:

Кўзинг бўлса қўзла қийрот,
Келди, Авазжон келди,
Тилинг бўлса сўзла қийрот,
Келди, Авазжонинг келди.

Авазни кўрдим тушимда,
Онинг савдоси бошимда,
Ёшидур етти ёшинда,
Кўзла, Авазжонинг келди.

Ман келибман Чамбилбелдин,
Сабру қарор кетди мандин,
Олиб келдим Ваёнгандин,
Келди, Авазжонинг келди.

Чинорин олдим ман боруб,
Дарда-даво келди табиб,
Юзин кўрмак бўлди насиб,
Келди, Авазжонинг келди.

Етушди оҳим худоға,
Рахм айлади ғамли қулға,
Гўрўғли шукр оллоға.
Келди, Авазжонинг келди.

Аммо бу сўзни тамом қилиб, тўрт юз тилло бериб, совут, чор ойна, шамбар, ойболта, найза, қилич, қалқон, тубулға тамомин олиб, қийротни миниб, Авазжоннинг ёнига юриш қилди. Авазжон йироқдин Гўрўғлибекни кўриб, йиғлаб бир сўз айди:

Қодир мавлон мани йўқдин бор этиб,
На мушкул савдода қолдим худойим.
Иброҳимдек ўт ичинда зор этиб,

На мушкул савдода қолдим худойим.

Ёлғончи дунёға мани келтуриб,
Кўп балолар бу бошима эндуриб,
Сабаб бирлан бу маконға еткуриб,
На мушкул савдода қолдим худойим.

Йигитнинг азалдан бахти қародур,
Очилур деб умид этмак хатодур,
Бугун манга ондин юз минг жафодур,
Жафоларға мани солдинг худойим.

Манинг қасдим ўз элима бормоқда,
Ёру дўстим бирла ишрат қилмоқда,
Ман юуруман майдонларда ҳасратда,
Тухмат айлаб жоним олдинг худойим.

Неча кундир жудо тушдим юртимдин,
Болам, деб оқ сутун берган онамдин,
Билманам на гечди ҳоли алардин,
Аларға доғларни солдинг худойим.

Бу дунёning иши ранж ила меҳнат,
Кўз очиб кўрмадим бир дам фароғат,
Авазжонни ғамдин қутқар бу соат,
Бир чўпон ўтиға ёндим худойим.

Алғараз, шул вақтда Гўрўғлибек келиб айди:-Эй ўғлон, на ишлаб юурсан?
Анда Авазжон айди:-Мани бир чўпон шул ерга келтуриб эрди. Ман бир туш
кўриб эрдим. Доғнинг орқасиға бориб, тушунгни йўриб келурман, деб қайтиб
келмади, теди. Онда Гўрўғлибек айди:-Ул манинг чўпоним эрди, манго топиб
бергил, -деб ёлғондин ҳовои қилди, беш-ўн қамчи уриб, бир оз майдонни ошуриб
юритди. Ондин сўнг қийротға миндуриб, бир неча кунлар олиб қочди. Бир ерда
Авазжон ўзин қийротдин ташлаб айди:-Асли наслингни манго баён қилмасанг, бу
ердин ўлтурсанг-да кетмасман, теди. Анда Гўрўғлибек айди:-Манинг одимға
Гўрўғлибек дерлар, отамнинг одига Жиғолибек дерлар, теди. Шу вақтда
Авазжон: -армон, армон, -деб бир сўз айди:

Қулоқ солғил эмди манинг сўзима,
Асло санинг бирлан кетмон Гўрўғли.
Дийдор қиёматға қўйдинг онамни,
Эмди санинг бирлан кетмон Гўрўғли.

Мажнун каби Карбалонинг чўлинда,
Кеча-кундуз аном йиғлар ҳажримда,
Ёнди жоним айролиқнинг дардинда,
Асло санинг бирлан кетмон Гўрўғли.

Манингдек бормукан мубтало бўлған?
Ҳажр ўтиға куйиб ранги сарғарған,
Бир қизил гул эрдим тоза очилғон,
Ҳижрон ели бирлан сўлдим Гўрўғли.

Не сабабдин қолдим мундоғ балоға,
Танимдур ғам уйи жоним жафоға,
Арзим етушмаса қодир оллоға,
То қиёмат ғамда қўйдинг Гўрўғли.

Қудратинг кучлидур яротқон жаббор,
Сан эрурсан жумла бандага ғамхор,
Авазжонни сандин ўзга кими бор,
Асло санинг бирлан кетмон Гўрўғли.

Алқисса, ондин сўнг Авазжон бу сўзни айтиб, қисматига рози ўлтурди.
Шул вақтда Гўрўғлибек айтур:-Эй болам, сабр эт. Ман санга бир пора сўзларни баён қилайин. Бевафо дунёни бир варсоқи бирлан баён қилғони бул туур:

Аввалда яратди икки ализни,
Буғдой еб беҳиштдин айрилмадиму?
Уч юз йил ахтарди саргардон бўлиб,
Одам ул Ҳаводин айрилмадиму?

Одам ўғли ҳаж борурлар бош бирлан,
Юзин ювар кўздин оқғон ёш бирлан.
Хобил урди ул Қобилни тош бирлан.
Оға инисидин айрилмадиму?

Аввало ер юзи кофирда бўлди,
Нўҳнинг азобидин ул ер сув бўлди,
Мусулмон бўлғонлар киштига минди,
Канъон отасидин айрилмадиму?

Пайғамбар подшоҳу халифа бўлиб,
Забур қўлға олиб насиҳат қилиб,
Бир куни кўнглина манманлик қелиб,
Довуд қирқ ўғлидин айрилмадиму?

Довуд ўлди, Сулаймона ер қолди,
Худойимдин анго бир юзук қолди,
Нурдин бўлғон юзукини дев олди,
Сулаймон тахтидин айрилмадиму?

Ҳақнинг ўзи бирлан сўзлашган Мусо,
Вақтида алардин йўқ эрди расо,

Биби Марям ўғли Ҳазрати Исо,
Қочиб кофурлардин айрилмадиму?

Иброҳим пайғамбар дунёға келди,
Орзу-армон бирлан Ҳожарни олди,
Халилни коғирлар ул нора солди,
Намруд ўз қизидин айрилмадиму?

Ёқуб йиглаб айрилғондур кўзидин,
Ҳеч фойда топмади айтғон сўзидин,
Орзу Қамбаридин, кулар юзиндин,
Юсуф Зулайҳодин айрилмадиму?

Пайғамбар Чоҳарёр ёшин тўкардин,
Пирлар муридидин, шоҳлар навкардин,
Занбур асалиндин, тўти шакардин,
Булбул гулистондин айрилмадиму?

Гўрӯғлибек таълим олғил устоддин,
Яхши-ёмон ҳар ким кечар сир отдин,
Лайли Мажнунидин, Ширин Фарҳоддин,
Вомиқ Узросидин айрилмадиму?

Алқисса, ондин сўнг Гўрӯғлибек Авазжоннинг ўнг ёниға ўтиб салом берди.
Сўл ёниға ҳам ўтиб салом берди: Авазжон алик олмади. Шул вақтда Гўрӯғли
Авазжонга қараб сиёsat юзидин бир сўз айди:

Не учун саломим олмассан?
Салом ураг болам сани.
Ман бир камбағал қулингман,
Пулим йўқдур олсам сани.

Йиғлама қўзим, йиғлама,
Овозанг тушди олама,
Нуқсон етурдинг калома,
Калом тутар болам сани.

Келибсан майдон-мастина,
Охир тушарсан дастима,
Олиб бошинг тиз устина,
Соз бирлан ўлтурам сани.

Подшосан, қайнаб дошарсан,
Баланд доғлардин ошарсан,
Яна қўлима тушарсан,
Вой-войлатурман болам сани,

Майдонда газан мард каби,
Ғанима дейган ўқ каби,
Оғзи қонли, оч қурт каби,
Доғлардин қайтарам сани.

Сан нега келибсан оға?
Зулфинг тушар сўлдин соға,
Ошиурман доғдин-доға,
Газдиурман болам сани.

Ола доғдин ошиурман,
Оқ сийнамда ёшиурман,
Бобонг келса топшиурман,
Топшиурман болам сани.

Қирмизи гулдин орисан,
Ғунча гулларнинг ўзисан,
Авазжон Гўрўғли ёрисан.
Донимасму олам сани?

Аммо бу сўзни айтуб, Авазжонни алдаб, қийротига миндируб, Чамбилбелға келтиур эрди. Аммо Гўрўғлибекнинг олдинда бир доғ бор эрди. Кўҳи Саршод дер эрдилар. Анда келиб ўтар бўлғонда йўл топмадилар. Гўрўғлибек отдин тушиб, тоза таҳорат қилиб, икки ракат намози шукронга ўқиб, ул доғга қараб бир газал ўқидилар:

Садағанг бўлайин эй Кўҳи Калон,
Устингдин ўтмакка манго йўл бергил,
Ман эурман Аваз учун саргардон,
Рахм этгил, ҳолима биза йўл бергил.

Шарофатли доғсан бўлмас мисолинг,
Ҳеч бир доғда йўқдур санинг шамолинг,
Бошимдин кўтаргил эмди думонинг,
Бир ожиз бандаман биза йўл бергил.

Отамиз Одамдур онамиз Ҳова,
Бир-биридин айрилиб бўлдилар жудо,
Қўшилғон ерлари бўлди Байтулло,
Байтулло ҳаққидин манго йўл бергил.

Санго айтсам бир сир бордур орада,
Неча ошиқ ўтди, етди мурода,
Ман ҳам бир ошиқман жоним жафода,
Ёримға етайнин манго йўл бергил.

Гўрўғли айтур, будир санго аҳволим,

Адо бўлмас бошдин қайғу ҳижроним,
Сани ғарқ этмасдин бурун қўз ёшим,
Ваҳм ила оқшомдин манго йўл бергил.

Алқисса, бу сўздин сўнг доғ икки бўлак бўлиб йўл берди. Худой толоға шукр қилиб, йўлға равона бўлди. Тўрт кеча-кундуз йўл юриб, Чамбилбелга бир манзил ер қолғонда йўл уч(га) айрилди. Бири Чамбилбелға ва яна бири Табризға борур ва яна бири Нишопурға борур. Ул ерда Авазжон хиёлланиб айди:-Ман Табризға борурман. Шундан сўнгра Чамбилбелға бормасман теди. Анда Гўрўғли айди.-Яна бу йўл Табризға борур, деб Гўрўғлибек бир варсоки айди:

Авазим, жон Авазим,
Тур отлан, Табриз гетали,
Оёқи сағри мазолим,
Тур отлан, Табриз гетали.

Араб отлар семуз бўлур,
Ғўч йигитлар тамиз бўлур,
Жабри бизнинг намиз бўлур.
Тур отлан, Табриз гетали.

Келинг минали буроқа,
Илғор уроли йироқа,
Ғаним тушмасин ароға.
Тур отлан, Табриз гетали.

Араб отлар қўшин-қўшин,
Олайлик ўлкани дошин,
Кесали язитнинг бошин,
Тур отлан, Табриз гетали.

Гўрўғли дер ширин сўзлим,
Мухаббатли кулар юзлим,
Тўти тилли, хумор кўзлим,
Тур болам Табриз гетали.

Алқисса, ондин сўнг Чамбилбела бордилар. Ондин Чамбилбелни йигитлари Гўрўғлибекдин сўрдилар:-Авазжонни на иш этиб олиб келдинг?-тедилар. Онда Гўрўғлибек йигитларига қараб бир варсоки айди:

Ваёнгон шаҳрина бордим,
Авазжонни олиб келдим.
Ғанима юзба-юз туриб,
Ақлим ҳушим чошиб келдим.

Қийротима маҳмиз бердим,
Бориб Авазжонни кўрдим,
Кофиirlарға қилич урдим,
Ғанима уграшиб келдим.

Бекларим Ваёнгон бордим,
Шоҳнинг хизматидин олдим,
Ғанимларнинг борин қирдим,
Савашдим, санчишдим келдим.

Қонли ёш келур кўзимдин,
Инномам ғаним сўзиндин,
Авазнинг гулгун юзиндин,
Бўса олиб қучиб келдим.

Ғанимлар ёнига бордим,
Иқболим, насибам қўрдим,
Кофиirlара қилич солдим,
Гўрўғлибек тошиб келдим.

Алқисса, Гўрўғлибек Авазжонни келтуриб айди:-Муни ўйлантиrmасам бўлmas, бу кунда кетар ва ё эрта кетар, деб қирқ йигитни қирқ ёнға юбориб, қирқ элни ахтариб, қиз топмайин келдилар. Ондин сўнг Гуржистонга тўрт йигит бирла Сафаркўсани юборур бўлиб, йигитларига қараб Гўрўғли бир сўз айтур. Валлоҳи аълам биссавоб.